WATCH

FINTRAY HOUSE

LIBRARY.

B

176

THE J. PAUL GETTY MUSEUM LIBRARY

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
Research Library, The Getty Research Institute

http://www.archive.org/details/vrbisromaetopogr00marl

B. MARLIANI TOPOGRAPHIAE VRBIS ROMAE HAEC NVPER ADIECTA.

De Legionibus Romanorum, earumq; Stationibus
Budei ratio de Asse, & partibus eius quod sit falsa
Erasmi Adagiorum quod magna pars farrago nugarum sit
De Foro Romano contra nouam, & stultam opinionem cuiusdam Strepsiadis
Argumentum nebularum Aristophanis admodum ridiculum
Lector deinde admonetur figuras quasdam sub nomine Vrbis eodē Strepsiade Magistro impressas, prorsus falsas esse.

Hippolytus Aurispa Patricius Maceraten.
ad Marilianum antiquæ urbis instauratorē.

Tam bene cùm Romam descripseris ipse vetustam,
Ante oculos ut qui legerit esse putet.
Alter Romanæ cùm sis & conditor vrbis,
In te Strepsiades quid tuus iste potest?
Te passim laudant omnes, equitesq; patresq;,
More suo de te garriat ille licet.
Adde aliud, perflant quod summa cacumina venti,
Nec tangit paruas fulminis ira domos.
Et fuit antiquum qui rodere uellet Homerum,
Læderet & morsu qui Cicerona suo.
Excedas & tu cum nostri temporis omnes,
Et tamen inuidia posse carere putas?
Latret et usq; licet, finge hoc nescire tacendo;
Sic perdet vires impia lingua suas.
Si non ferre potes tam longa silentia, dicas
Hoc vnum, libros edat ut ille suos.
Tunc hic Strepsiades, cui tanta potentia linguæ est,
Strepsiades multos forsitan inueniet.

N 6920 M34

REVEREN. ET ILLVSTRI CATELANO TRIVVLTIO EPISCOPO ET COMITI PLACENTINO B. MARLIANVS. MIL. S. PETRI. S.

VM *noſtræ topographiæ urbis lectione te plurimum, delectari intelle xerimus, nobis ſit ueriſimile etiam animaduertiſſe, quàm accurate, quanq; luculente, nouo, ac lucido ordine eam perfecerimus.* Eniuero *(abſit uerbo inuidia) quicquã plenius, diligentius, & exploratius à quoquã, uel potius ab omnibus ſimul (niſi quis noſtra furatus alio ordine, aliisq; uerbis, quiſquiliisq; additis ſua efficere conatus erit) ſcribi poſſe, in eo dicendi genere non arbitramur.* Quòd ſi aliquod mendum (nam humanum eſt errare) *forte irrepſit, tamen tanti momenti non erit, ut rei ſenſum tollat, uel perturbet.* Quamobrem *qui à noſtra opinione diſceſſerit, in errorem ſe labi, certiſsimũ eſſe ſciat.* Et *licet nihil ſit tam perfectum, tam certum, atq; elaboratum, ut omni tempore inuidorum, & maleuolorum obtrectationem effugere poſſit, minus tamen ea ægreferenda eſſet, ſi aliqua ratione, et iudicio, non prorſus amentis mouerentur, neq; inuerterent, quæ non intelligũt* Verum *cũ ſint omnium hominum ignauiſsimi, neq; quicquã memoria dignũ efficere ualeant, ſed ex aliorum calumnia tantum laudem quæritent, quis huiusmodi nebulonum ferat inſolentiam?* Ex *quorum numero quidam* Strepſiades *impendio loquax, et futulis hodie inuenitur. qui quibusdam imperitis perſuadere conatus eſt, nos plura, immo omnia, non hyperbolice, ſed maligne, ſed inuide, quæ tradidimus, præſertim de foro* Romano *falſa eſſe.* In *qua quidem re cũ doctiſſimorum uirorum opinionem ſecuti ſimus, apparet hunc maledicum illos prius non eſſe inſectatũ tum quod iam pridem diem obierunt, tum etiam quòd illorum ſcripta inuidiæ, quæ ad ſumma fermè tendit, minus obnoxia uidebantur.* Et *quanquã huic blatteroni mihi turpe eſt reſpondere, tamen ut illi, quos ignorantia, et falſis rationibus, in errorem traxit, ab eo reuocentur, de ipſo foro rurſum tractandum fuit neceſſario.* Ex *quo occaſionem nacti de legionibus* Romanorũ *quædam paucis præſcripſimus.* Inſuper *breuiter oſtendimus* Budeum *in ijs, quæ de aſſe, et partibus eius tradidit, multum errauiſſe: &* Eraſmi *adagiorum magnam partem nugarum farraginẽ eſſe.* Quorum *omnium te in primis iudicem et* Cenſorem *eſſe diſideramus, quod ſingulari memoria, graui iudicio, et humanarum literarum ſcientia omnes, quotquot in urbe hac ætate nouimus, antecellere mihi uidearis.* Et *propterea totam hanc diſceptationem ſub tuo nomine etiam, in uulgus ut exiret, operam dedimus, ex qua facillime cognoſces quid gariat* Strepſiades, *qualiq; ingenio ſit, ut de alienis ſcriptis quicquã poſſit recte iudicare.* Vale.

II. AVG	II. ADIVT	IIII. SCYTH	
VI. VICTR	IIII. FLAV	XVI. FLAV	
XX. VICTR	VII. CLAVD	VI. FERRA	
VIII AVG	I. ITALIC	X. FRETE	
XXII. PRIM	V. MACED	III. CYREN	
I. MINER	XI. CLAVD	II. TRAIAN	
XXX.VLP	XIII. GEM	III. AVG	
I. ADIVT	XII. FVLM	VII. GEM	
X. GEM	XV. APOL	II. ITALIC	
XIIII. GEM	III. GALLIC	III. ITALIC	
I. PARTH	II. PARTH	III. PARTH	

Nomina harũ legionũ, in columna inciſa, reperta ſunt eo in loco, ubi olim fuerat Baſilica Acmilij Paulli: hocq; numero Seueri Imp. tempore fuiſſe conijcimus. Nã Auguſti ætate erãt xxiii. uel ſecundũ alios xxv. ut auct. eſt Dion. qui nomina, quæ ſequũtur, ponit.

II Auguſtana, *quæ in Britania Stationem habebat.*
Galatia, *quæ in Phoenicia. Vide ne legendum ſit.* III. Gallica
III. Cyrenaica, *quæ in Arabia. Huius, & Apollinar. mentio eſt in epith. Pompei Aſpri, quod eſt in domo Car. de Cæſis.*
III. Auguſtana, *quæ in Numidia.*
IIII. Scythica, *quæ in Syria.*
V. Macedonica, *quæ in Dacia.*
VI. Victrix, *quæ in Britania inferiori.*
VI. Ferra, *quæ in Iudæa.*
VII. Claudiana, *quæ in Miſia ſuperiori.*
VIII. Auguſtana, *quæ in Germania ſuperiori.*
X. Duæ, *quarum altera in Germ. ſuperiori, altera in Iudæa. hæ Gemellæ fuiſſe uidentur.*
XI. Claudiana, *quæ in Miſia inferiori.*
XII. Fulminifera, *quæ in Dacia.*
XIII. Gemella *quæ in Dacia.*
XIIII. Gemella, *quæ in Pannonia.*
XV. Apollinar. *quæ in Capadocia.*

Exiſtimandum tamen eſt omnes certo tempore ſtationem mutauiſſe, Quòd autẽ Dion in paucis quibusdam tam numeris, quã nominibus à ſuperioribus leg. diſſentiat, tres cauſſæ eſſet poſſunt. Vna, quòd alio tempore alio numero, & nomine ſint appellatæ. altera, quòd cum ex duabus una eſſet facta, utrunq; mutarit. Tertia, quod aliæ ab alijs Imp. additæ nouum numerum, nouãq; denominationem acceperint. Nam à Nerone, ut ipſe ait, inſtituta eſt

I. Italica, *quæ in Miſia ſtationem habebat.*
I. Auxiliatrix, *ſiue Adiutrix, à Galba, quæ in Pannonia inferiori.*
IIII. Flauia *ab eodem Galba.*
I. Athenienſis, *ſiue Mineruæ, à Domitiano, quæ in Germania inferiori.*
II. Traiana, *quæ ab ipſo Traiano. queq; in Aegupto.*
XXX. Traiana *ab eodem, quæ in Germania.*
II. Italica, *à M. Antonio, quæ in Noricis.*
III. Italica *ab eodem, quæ in Rhetijs.*
I. Parthica, *à Seuero, quæ in Meſopotamia*
III. Parthica, *ab eodem, quæ ibidem.*
II. Italica *ab eodem, quæ in medio Italiæ,*

Et Cæſar tertio de bello ciuili tradit Pompeium legiones effeciſſe ciuiũ Romanorũ. IX. quinq;

ex Italia, quas traduxerat. unam ex Sicilia ueteranorum, eamq; factam ex duabus Gemellã appellaſſe. Sed legionum eundem illum numerum, quem ponit Dion, Auguſti tempore, fuit etiam tempore Conſulum, ut teſtatur Liuius, qui commemorat Cn. Fuluio Centumalo, & P. Sulpicio Galba Maximo Coss. à Ro. uiginti tribus Legionibus bellum terra, mariq; geſtum eſſe. Sed aduertendum, quod tunc legio erat quatuor millium hominum tantum, unde quadrata dicebatur. Nam poſtea C. Marius ſex millium & ducentorum legiones conſcripſit. auc. Sex. Pom. Primo autẽ trium millium fuiſſe ſcribit Var. & ſingulæ tribus Tatienſium, Ramnium, & Lucerum mille militum mittebant. At neſcio quo modo uerum ſit Auguſtum. XXV. Legiones tantum habuiſſe, cum Hirtius de bello Africano tradat, paucis antè annis Cæſarem Dict. cum Scipione prœliũ cõmiſiſſe, in acieq; ſiniſtri cornu fuiſſe legionẽ. XXX. et à ſecunda uſq; ad hãc de omnibus ferè mentionem faciens eas numero tantum diſtinguit: ut ante Imperatorum ætatem, Valerianis, & Vernacula exceptis, diſtinguendi erat conſuetudo. De Valerianis memi nit Flo. lib. XCVIII. Vernaculæ uero Cæſar. II. de bello ciuili. Martiam, & Alaudam idem Cæſ. nomine proprio appellauit. Alaudam autẽ uocabulo Gallico, ab aue, quã Galli Alaudam nominant. Erat ex Gallis tranſalpinis conſcripta, auc. Suet. De hac & tribus Macedonicis meminit Cic. XVI. ep. Sexto Iduum ad Att. Fuit & Legio. V. priſcorum latinorum: & . II. Marſorum auxiliares. de quibus mentio eſt in titulo L. Mancini, quem citamus anno urbis. 608. Linteata erat Samnitum, appellata q Samnites intrantes ſinguli ad aram uelis linteis circundatã non ceſſuros ſe Romano militi iurabant, auc. Sex. Pom. uide Liuum lib. X. In legione erant cẽturiæ ſexaginta, Manipuli triginta, & Cohortes. X. ut auc. eſt Cincius libro ſexto de Re militari. Sed aduertendum quod Cohortes inter ſe numero uariabant. Vnde autẽ legio & Cohors dicta ſit, uide M. Var. de lingua latina lib. iiii. Alia autẽ multa dici poſſent, quæ cum protrita ſint, ea hic cõmemorare ſuperuacaneũ eſſe duximus. Sed cũ ex aliis plurimis exẽplis, tũ maxime ex tot prouinciis, totq; nationibus in quibus hæ legiones ſtationes habebant, coniicimus, Romanos imperij fineis ad extremas uſq; orbis terrarum parteis dilatauiſſe. Qua autem ratione, qua arte, quibusue uiribus id aſſecuti fuerint, ſi quis quærit, inueniet non tam militum multitudine, militarique diſciplina, quàm libertatis deſiderio (quod conijcere poſſumus ex ep. Bruti ad Ciceronem, cuius initium eſt. particulam literarum tuarum) et in ea tuenda præcipue unica concordia: ſine qua nullo unquam tempore, ulla reſp. coaleſcere, ac uires ſumere potuit, id aſſecutos eſſe. Propterea cogitanti mihi quid eſſet, propter quod miſera Italia in exterarũ nationũ poteſtatem ſæpe, redacta ſit, & tot annos multis, & crudeliſſimis bellis, aſſiduisq; tributis male adflicta, inuenimus nulla alia de cauſſa, quàm ex diſcordia, orta ex inuidia, atque maleuolẽtia, et quod plures priuatam utilitatem, priuatùm que commodum malunt, quã uniuerſæ reip. atq; externis Regibus, quibus olim imperabant ſeuire, illorũq; uectigales eſſe, quã ſuorum imperium clemens pati. In quo aduerſari mihi ſanè uidentur ſummi, atq; omnipotentis Dei imperio. Qui Hæbreis petentibus Regem, ita conceſſit, ut non alium, quã ex ſuo genere, eum eligerent. Sed quid dicam, quòd eadem inuidia non tantum in ijs, quæ ad reip. adminiſtrationem, bellicasq; actiones pertinent, locum habet, ſed etiam in ijs, quæ ſunt ad ſcientiam, ſtudiumque literarum. Nam externa ſcripta, qualiacunq; ſint, libentius lectitamus, quã noſtra. illa laudamus, & quadam uenerationeproſequimur, noſtra uero inuidia: & ſingula ſyllabatim rimando obtrectandi quærimus occaſionem. Propterea omiſſis doctiſſimis auctoribus, ab Eraſmo Germano doctrinam, & ſermonis elegantiam petimus: quæque ab eo, & à Budeo Gallo ſunt ſcripta, Pythio oraculo ueriora eſſe, cenſemus: ſtultitiam illorum imitantes, qui malunt ex turbidis riuulis, quã ex puris, limpidiſſimiſq; fontibus aquam haurire. Quamobrem fuerat animus hoc in loco oſtendere quantum nos ab rerum ueritate aberremus, huiuſque ſcripta de aſſe, & partibus eius omnino falſa: illius uero

ro craſſi libri adagiorum magnam partem,nugarum ſarraginem eſſe. Sed quia res longum exigit ſermonem,& ab inſtituto noſtro eſt aliena,in locum magis opportunum eam differre placet. Id tamen nunc dicam, Budei annalogiam,qua decem denarios antiquos.(in hoc.n. oboli, ſexterty,talenti,cæterarumq; partium iacet fundamentum)uni aureo coronato æquat, prorſus falſam eſſe:quia aureus coronatus pondere,& bonitate aureo numo antiquo,qui decẽ denarius ualebat, multo eſt inferior. Et licet Conſulum tempore ea eſſet proportio,ut aureus numus purus putus ualeret decem argenti puri puti, deprehendimus tamen, Imperatorum præſertim tẽpore,utrũq; pondere,& bonitate uariaſſe,ita ut huius rei fides in ambiguo ſit,nullaq; ratio certa. niſi quis ſingulorum tẽporum ponderis,& bonitatis uarietatem obſeruarit.quod,ut ita dicam,impoſſibile eſt. Veræ autẽ rationi huius rei propius accesſit Leonardus Vicentinus,quã Budeus,& tamẽ ob eam,quam diximus, cauſſam,eius nomen propemodum in obſcuro iacet, Budei uero celebratur.

Venio nunc ad Eraſmum. Is cum multa Adagia apud uarios auctores ſparſa in unum accumulandi,eaq; imprimendi ſuſcepiſſet laborem,atq; animaduertiſſet primã ſuam editionem multis(ut fit in rebus nouis)placuiſſe:acriori ſtudio intendit animum ad plura perquirenda. Et quò liber plenior uideretur,& ex numero aucto emptorem alliceret,miſcuit adagys non modo parabolas,allegorias,ſententias:ſed etiam quædam ex cõmuni hominum,ſermone ſumpta,ueluti Achillis hoc dictum, Malo populum ſaluum eſſe,quàm perire. Aſſutèq; ante initium eiusdẽ libri multa de his omnibus ita garit,ut quid concludat,neſcias. idq; agit,ut ſi quis Adagia eſſe negaret,nõ pro Adagys, ſed pro parabolis,uel allegorys,uel ſententys ſe ea poſuiſſe, dicere poſſet. Sed fuerat ſinceri ſcriptoris officium harum omnium differẽtias primum ponere, deinde ſingula genera ſeparatim ſuis Chiliadibus complecti(quanq; non erat is locus)non omnem ſarraginem nugarũ ita legere,atq; miſcere,ut lector,quod ſit adagium,neſciat eligere. Verum aut illarum differentiam ignorauit,aut lectorem decipere uoluit,quemadmodum,ut accepimus,ſe, Italum præſertim decepiſſe homo uafer ſæpe iactauit. Sed quod maior pars illius libri tam craſſi non ſint adagia, ad reliquorum intelligentiam,una nunc ipſius Eraſmi ratione libet oſtendere, Is inter alia præcepta,quæ de utendis adagys tradit,hoc ponit,ut in oratione rariſſima ſint,quod magis elluceſcant,ut in corollis unica gemma.quæ ſi plures ſint,altera alterius tollit ſplendorem. Id ueriſſimum eſſe ex eo conijcimus, quod auctores illis parce uti ſolent. At ipſe poſtmodum contra hoc ſuũ præceptum facere uidetur,qui Homeri,Heſiodi, Euripidis,aliorumq; Græcorum itidem citat carmina,& præſertim Theocriti, ex cuius quatuor ſolum Idyllys quinque et uiginti uerſus pro Adagys ponit. Propterea unum,ex tribus, Eraſmus mihi fateatur oportet·aut hoc ſuum præceptum falſum eſſe,quod non eſt:aut hos auctores adagys abuſos,quod dictu ſtultum, & ridiculũ: aut ea non eſſe adagia, quemadmodum non ſunt. Quod ſi locus poſtularet,oſtenderẽ in ijs nõnullas anniculariũ fabellas, ſingulas ſingulis denarijs à Iano quodam homine græco emptas(ab eo enim quo tempore eodem magiſtro,quo ego,literis græcis operam dabat,id narrante audiuimus) quas,ut maiorem haberent fidem,pauciq; eas agnoſcerent,in græcum ſermonem conuertit, multisq; alys inuoluit nugis, ad rem nequaquã facientibus. ſed nunc ad alia properamus. Hæc dixiſſe uolui,ut oſtenderem,quàm iniuſti,& impij ſint illi, qui liuore quodam cæco noſtrorum allatrant ſcriptis,& externorum inſulſe blandiuntur. Ex huiuſmodi autem genere hominum, ne dicam belluarum,in Vrbe inuenimus Strepſiadem quendam, qui poſtquã ex noſtra Vrbis Topographia,multa,quæ ad auctorum ferè omnium declarationem neceſſaria ſunt, didicit, uel potius lectitauit, more ſuci,qui poſtquã melle ſaturatus eſt,reliqua ſtercore contaminat,ſic iſte,ex aliena calumnia laudem quæritans,quæ non intellexit,dum ſe ea emẽdare credit, deprauauit,inuidiaq; nos inſectari cœpit. quòd uiris quibusdam,in quorum aures ſuas inſuſurra uerat ineptias,oſtendimus,ipſum hallucinari atq; ineptire.quæque à nobis tradita ſunt, præſer-

tim de Fo. Ro. esse uerissima. Et ita denuo asseueramus, ut si urbis parens Romulus reuiuisce ret, assimaret que, se forum alibi, quã nos diximus, instituisse: eum tantam lætei fluminis aquã hausisse dicere ausim, ut Vrbis suæ situm obliuioni prorsus tradiderit, et simul cum ipso Strepsia de insanire. Et licet ex auctorum scriptis, quæ citamus, apud uiros mediocris ingenij, & iudicij omnia sint aperta, & luce clariora, tamen ut ij, qui locorum eiusdem urbis minus cognitionem habent, ab isto in errorem ducti ab eo reuocẽtur, plureis auctoritates, maioraq; argumenta addẽtes, de ipso Foro, ut polliciti sumus, rursus tractabimus. In primis autem sciendum, ipsum unà cũ Comitio totum id spatij, quod est ab Arcu Septimij ad Titi fermè Arcum occupauisse: eiusq; latitudinem fuisse à Faustinæ ad Iouis Statoris templum. ita quod pars quædam huius templi esset in Foro. Ad id probandum locum antiquum assignare necesse est, de quo controuersia esse nõ possit. Is erunt Curiæ Veteres: de quibus Cor. Tac. sic meminit. Initium igitur, & quod pomeriũ Romulus posuerit noscere, haud absurdum reor. Igitur à Foro Boario, ubi areum Tauri simulacrum aspicimus, quod id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi cœptus, ut magnam Herculis Aram amplecteretur. Inde certis spatijs interiecti lapides per ima montis Palatini ad Aram Consi, mox ad Curias Veteres, tum ad sacellum larium, forumq; Romanum Capitolium, non à Romulo, sed à T. Tacio additum urbi creditur. Ex hac urbis quadratæ descriptione uelit, nolitq; Strepsiades fateatur oportet, circa extremam partem secundæ lineæ deductæ Curias Veteres fuisse, atq; non procul ab æde Diuæ Mariæ Nouæ nũc appellata. prope quas Curiam Hostiliam fuisse asserit Varro his uerbis. Curiæ duum generum. nam & ubi sacerdotes curarent res diuinas, ut Curiæ Veteres, & ubi Senatus humanas, ut Curia Hostilia, quam primã ædificauit Hostilius Rex sub Veteribus. ante hanc Rostra. Hãc Curiam fuisse ubi postea Vespasianus templum Pacis excitauit, atq; in Comitio, & titulus ibi repertus, & Liuius secundo dec. tertiæ his uerbis testatur. Prætores Senatum in Curiam hostiliam uocauerunt. Mox. subdit. Vbi M. Iunius finem fecit, extemplo ab ea turba, quæ in Comitio erat, clamor flebilis est sublatus manusq; ad Curiam tendebant orantes, ut sibi liberos, fratres, cognatos redderent. Fœminas quoq; metus, ac necessitas turbæ huic uirorum in foro immiscuerat. Et quinto ab urbe condita circa finem idem sic ostendit. Cũ Senatus post paulo de his rebus in Curia hostilia haberetur, Cohortesque ex præsidijs reuertentes forte agmine forum transirent, Centurio in Comitio exclamauit. Signifer statue signum, hic manebimus optime. Asconius etiam Pedianus, qui eandem Curiam in eodem Comitio fuisse scribit, Liuio consentit. cum ait Corpus Clodij delatum esse in forum, ac pro Rostris positum, populumq; in Curiã tulisse, atq; cremauisse, eoque igne Curiam, Porciamq; Basilicam ei coniunctam conflagrasse, et Rostra tunc fuisse ad Comitium, propè iuncta Curiæ. Et Plut. tradit Catonem eandem Basilicam, ære publico, uicinam foro, sub Curiam à se ædificatam, Porciam appellauisse. Igitur ex uerbis horũ auctorum citatis constat, Curias Veteres non longe à Diuæ Mariæ Nouæ æde fuisse, & sub ipsis Curiam Hostiliam, eamq; in Comitio, ac Comitium foro iunctum, & utrunq; non alibi, quã eo in loco, ubi fuisse nos diximus. Adde, quod si tertiam lineam, quam ad forum deducit Cor. Tac. ad conuallem iacentem inter Palatium, et Capitolium deduxeris (in qua Forum fuisse uult Strep.) triangularem, quod dictu est absurdum, urbem efficies. et magna pars uiæ Sacræ ipsius Strepsiadis extra ipsam relinquetur. Præterea cum Suet. ait Vespasianum struxisse templum Pacis foro proximum, nonne nostræ opinioni adstipulatur? Quanquã ipse omni in re cauillator, ait proximum dici etiam id, quod longe distat. quod uerum est secundum antiquos, & quando nihil interponebatur, ut testatur Nonius his uerbis. Proximum dicebant ueteres, non solum adherens, & coniunctum; uerũ etiã longe remotum: si tamen inter duo discreta nihil medium extitisset. Propterea cum uia Sacra, Regia Numæ, Vicus Tuscus, & aliquot templa essent inter tẽplum Pacis, & forum Strepsiadis, alterum

alteri proximum dici non potest, ut omittam eum loquendi morem fuisse apud ueteres tantũ, ut ipse Nonius ait. Liuius insuper, qui cõmemorat Ancũ Marciũ Regem media urbe Carcerẽ immi nentem foro struxisse, nonne eam, quã nos, omnesq; docti, sequitur opinionem? Licet ipse intelligat de eo Carcere, qui fuerat ad Marcelli Theatrũ. In quo mihi uidetur prorsus insanire. Nã cum lo cum, non solum tempore Anci Regis, sed etiam quo sex et trecenti Faby porta Carmẽtali ad Cre meram egressi sunt, non modo media urbe, sed extra ipsam fuisse, ostendit idem Liuius. Præte rea cũ is locus distet à cõualle plus minus duobus stadys, atq; Capitoly pars inter utrunq; sit: qui potest Carcer ille Foro Strepsiadis imminere? Adde, quod Carcer ille, non ab Anco, sed longo tẽ pore post, ab Ap. Claudio, eodẽ Liuio auc. excitatus est. Qui Virginiũ cõtra ipsum Claudiũ ita lo cutum esse cõmemorat. Et illi Carcerem ædificatum esse, quod domicilium Plebis Romanæ uo care sit solitus. Quæ uerba, cum non intelligat, contra citat quædã carmina Iuuenalis, quibus pu tat se probare posse, unicum Carcerem Romæ fuisse, ea hæc sunt.

Felices proauorum, atauos, felicia dicas
Sæcula, quæ quondam sub regibus, atque tribunis
Viderunt uno contentam Carcere Romam.

At sic est cæcus, ut non animaduertat, Iuuenalẽ loqui de Regũ tempore, quo urbs adhuc parua, in hominum paucitate, uno carcere ab Anco Rege ædificato, erat contenta, neque eandẽ urbẽ, ut am bitu, sic ciuium numero auctam, auctisq; sceleribus, pluribus indigere cœpisse, ut ysdem carmini bus Iuuenalis innuit. Potest et uideri locutus de carcere, in quo plebei leuioribus criminibus cu stodiebatur. Siquidẽ captiui, Reges præsertim, coniurati, alyque alys criminibus grauioribus ob noxy in carcere asperiori custodiebãtur, (quod etiã nunc Romæ, et in alys ciuitatibus seruatur) in eo præsertim, ubi nunc est ædes Diui Petri cognomento in Carcere. cuius carceris pars extat ad eã formã, quæ à Sallustio describitur. De quo intelligit Cic. sexta actione in Verrẽ, sic inquiẽs, Tamen cũ de foro in Capitolium currus flectere incipiunt, eos duci in Carcerem iubẽt. Quibus uerbis ostendit Carcerem in foro fuisse, quod Vitruuij præcepto consentaneum est. Et de eodẽ intelligit Dion. cum scribit Senatum de Seiani morte sententiã laturũ in templũ Cõcordiæ, quod erat prope carcerẽ, cõuenisse. Quod templũ esse in foro testatur Plut. et Val. Max. nono cap. VII. Cuius templi porticus octo ingentes columnæ ad huc extant. Est autem unicus Diony. locus, qui præcipue in insaniam hominem traxit: quod eius uerba similiter non intelligit. ea hæc sunt. Cõmunẽ autem Vestam Numa constituit, omnium in medio Capitoly, & Palaty loco: comprehẽ sis collibus iam utrisque unus membus, & stante in medio eorum foro, in quo extructũ est tẽplũ. Quæ uerba (ut omittam eũ prorsus ignorare cur Diony. Vestã communem appellarit) nequaq; nostræ opinioni repugnant. Nã in medio multis modis accipitur. sæpe pro umbilico, ut in circula ri figura punctũ à circunferentia æqualiter distans. aliquãdo pro eo quod est à latere, ut Basilica Paulli, quã Cic. ad Att. in medio foro fuisse tradit. Interdum in medio significat quicquid est in ter duo extrema, etiam quod non sit in umbilico. Nonnunquã uero, quod prope ijs est, per ipsa ex trema demonstratur, atque in medio illorum dicitur: qua significatione Liuiũ locutũ esse arbitra mur, cum ait, Subotam insulã interiectã esse Eleæ, & Atho, & in eandem Diony. sed etiã ma gis proprie. Quia licet forum ab uno extremo Palatini montis particulam tantum habeat, à ca pite tamen, quantum est latitudinis, à Capitolio est septum: & sic dicitur in medio illorum esse. Quod nisi uerba Diony. in hunc sensum dicta sint, necesse est ipsum, à se ipso, dissentire: qui à con ualle illa, quam uicũ Tuscum appellat, forum excludit. eius uerba subieci. Dedit Tuscis Senatus regionem urbis, in qua ædes construerent, inter Palatium & Capitoliũ, quatuor fermè exten sam stadys, conuallem, usque ad ætatem meã, uicus Tuscus à Romanis lingua eorum propria ap pellatus: per quem quidẽ transitus est à Foro in Circum Maximũ. Si igitur in conualle erat ui

cus Tuſcus,& per ipſum à foro tranſitus in Circum,concedat mihi oportet Strepſiades,forũ ipſum citra conuallem fuiſſe,et non alibi,quàm eo in loco,ubi nos fuiſſe oſtẽdimus. Id etiã cõprobatur ex uerbis Liuij,quæ ex libro tertio dec. quartæ hæc sũt. Lupus Exquilina porta ingreſſus frequentiſſima urbis parte cum in Forũ decurriſſet, Tuſcoq; uico,atq; inde Aequimelio per portã Capenam propè intactus euaſerat. Vides Strepſiades quemadmodum lupo Eſquilinam portã ingreſſo Forum prius,quã uicus Tuſcus occurrit? oportet igitur,ut dictum eſt,Forũ citra conuallem eſſe. Quod & ſeptimo dec. tertiæ idem Liuius oſtendit. ubi in quadã ſolenni pompa, ac ſacrificio commemorat Septem & uiginti uirgines à porta Carmentali lugario uico in Forum uenisſe,& inde uico Tuſco,atque Velabro per forum Boarium in ædẽ Iunonis Reginæ in Auentinum peruenisſe. Animaduertendum,etiã quod Diony. cum uicum Tuſcũ in conualle, Forũ uero in medio Capitoly,& Palaty loco fuiſſe ait,innuit ipſum forum in eadem conualle inſtitutũ non eſſe,ut putat Strep. motus etiã quod Plin.ſiue Cornelius Nepos de uiris illuſtribus ſcribit, Pugnam inter Romulum,& T. Tatium in foro cõmiſſam eſſe,& quod Sabini ex Arce in uallẽ deſcenderunt. Sed horũ neutrum iis auctoribus,quos citauimus aduerſatur. Putat bonus Strep. eo ordine quo ipſe aliquando in funebri pompa incedit,Sabinos binos è Capitolio deſcendiſſe,& ſtatim iniſſe proelium:neque conſiderat,omni exercitu in plana loca deducto, Tatiũ ordines explicuiſſe,ſtruxiſſeq; acies,eaſq;, cum uallis angusta nõ caperet,partem ẽt fori occupaſſe.et ideo Plin. cum nullum aliud ſignum pugnæ locum clarius oſtendendi haberet,in foro commiſſam eſſe,tradidiſſe. In eundem ſenſum locutum eſſe Liuiũ exiſtimandum eſt,cum ait,Curtium effuſos egiſſe Romanos toto quantum foro eſt ſpatium. Et cũ mox ſubiungit. Curtium pulſum Romani perſequuntur:& paulo poſt:alia Romana acies audacia regis accenſa fudit Sabinos:nonne ſignificat duabus aciebus,uidelicet dextro,et ſiniſtro cornu,proelium eſſe initũ?quorum altera in parte conuallis,altera uero in parte fori prope Lacum conſiſterat. Sunt & aliæ multæ rationes ad hanc opinionẽ corroborandam,ſed non neceſſariæ:hãc tamẽ nõ prætermittã. Quod cliuo certo nundũ inſtituto,ex quacunq; Capitolij parte Sabinos deſcendiſſe exiſtimandum eſt. quod idẽ auctor innuit,dum ait Tatium tunc montẽ Tarpeium tenuiſſe, nõ arcẽ. et quia ea modico præſidio tueri poterat,fit ueriſimile ipſum totum ferè exercitũ,ad reliquas Capitolij partes tuendas, diſtribuiſſe. At quia ad opinionem noſtram magis confirmandã citauimus eiuſdẽ Diony. aliam auctoritatẽ,qui ſcribit Poplicolam habuiſſe in Velia domum imminentem foro. Ipſe, ne ſuũ forum ex conualle tollere cogatur,trahit Veliam ad eam Palatij partem,quæ in Capitoliũ uergit. Quẽ errorẽ certis argumentis,& Var. auctoritate ab eius animo(quanquã ita eſt obſtinatæ mẽtis,& duræ ceruicis ut,uel conuictus,nunquã cædat)euellere conabimur.Is Var. ſcribit,Palatinũ montem in duas parteis fuiſſe diuiſum,ſcilicet in Germalum,& Veliam,hancq; ſexticepſeos, eſſe tradit, Germalum uero quinticepſeos:et cum pars montis in Celium uerſa ſit maior,nemini dubium eſt eam eſſe Veliam:alterã uero Germalum: à Germanis Romulo & Remo appellatã: propterea quod hic expoſiti,nutritiq, ſunt,hicque Caſa,& ædes Romuli fuerit. Hancque opinionem,ut illã,quam decimus de foro,omnes docti,qui hactenus de locis,& ædificijs urbis Romæ ſcripſere,probe ſecuti ſunt. Nam ſi hæc domus Poplicolæ ſpectaſset Capitolium,uico Tuſco,nõ foro,imminens eſſet.erat igitur haud longe ab Arcu Titi Imp. At uide Strepſiadis inconſtantiã. ubi ipſum aliquo argumento,uel auctoritate,cui contradici non poſſit,urges,Forum modo totum in conualle,modo partem ſolũ fuiſſe,dicit:aliquando etiã totum(contra opinionem Diony. quam ipſe citat ad probandum forum fuiſſe in conualle)ab ea excludit:nonnunquã conuallem ipſam ſecundum longitudinem ſecans partem ſub Capitolio iacentẽ foro,reliquã uico Tuſco aſſigat,omnia ad arbitrium ſuarum imaginationum,ſuæq; ſtulticiæ reuocans. Sed quocunq; ipſum transferat,niſi ad ſuum locum,quem nos dicimus ,tranſtulerit,toto,ut aiunt,celo ipſum errare neceſſe

eſt

eſt, atque omnia, quæ in ipſo, uel circa ipſum fuere, in alieno ſolo ut collecet, oportet. Nam ſi totũ in conualle ſtatuit, Liuij & Diony. uerbis repugnat, itidem ſi excludit, locetq; prope Cliuũ Capitolinum, ut aliquando locaſſe audiuimus: motus quod ibi eſt rupes quædam, et Diony. tradat, ſontes præcipitari ſolere ex rupe foro ſuperſtanti. At non ob id forum ibi fuiſſe ait. nam ſibi ipſi contradiceret, qui dixit à foro per uicum Tuſcum tranſitum eſſe in Circum Max. & uicum ipſum eſſe in conualle. Propterea cum, ut tradit Var. totus mons Capitolinus rupes Tarpeia appellaretur, à quacunq; parte eius ſontes præcipitarentur, è rupe Tarpeia præcipitari dicebantur. Neque ſitum præſentis temporis, ut Streps. conſiderare debemus, quia cum Capitoliũ eſſet ſaxo quadrato ſeptũm, rupes illa intra eiusdem Capitolij muros erat comprehenſa, & ea pars, quæ foro imminet ardua, non accliuis, ut nunc. Inſuper quid opus erat Tulliæ ab Eſquilijs in forum Strepſiadis carpento inuehi, ut mox ad Curiam, quæ ipſis Eſquilijs erat propior, reuerteretur, quo uirum Regem appellaret? Quod ſi forum ſub ea rupe fuit, ibidem etiam lacus Curtius fuit. Nam Var. tradit in medio foro, antè, quã Cloacæ eſſent factæ fuiſſe. Si ita eſt quomodo Curtius, qui in prima acie prope Iouis Statoris templũ uerſabatur, urgẽtibus Romanis potuit ſe ſe in eum lacum inijcere, qui à tergo ſui exercitus longe erat relictus? Nunquid Pega ſæo equo inſidebat? qui ſupra aciem Sabinorum tranſuolarit? Ideo cum conſtare non poſſit, ut lacus Curtius ibi fuerit, & Palatium, quod auctore Suet. Caligula ad forum uſq; promouit, ſtultũ ſit eouſq; promotũ (Nã uiam Nouam, Vicumq; Tuſcũ interſcindiſſet, aditumq; in circũ Max. intercluſiſſet, et Iouis Statoris tẽplũ longe ab ipſo diſtans inueniretur) Streps. concedat oportet, neque in cõualle, neq; eo in loco forum fuiſſe, ſed ubi nos dicimus. idque probatur etiã hoc argumento, uel maximo, quod in hortis columnæ Maeniæ adiacentibus hoc anno. 1553. repertum eſt marmor, in quo ſculpta eſt imago Curtij pilo, et Scuto armati, equòq; inſidẽtis: ſub cuius pedibus iacet lacus et cãna ys herbis, quæ in huiuſmodi locis naſci ſolent, repletus. Qui lacus cum eſſet in medio foro, ut modo Var. auctore dictũ fuit, apparet ipſum Strepſiadem de ipſo Foro omnia ab ſurda balbutire, ſicut de Via Sacra. quã à Carinis ad Arcum Titi oblique deducit, eiusq; partẽ eſſe contendit, quam nos Comitium & Forum eſſe dicimus. Ad huius falſam opinionem refellẽdum, quorundam locorum ſitum antiquum, ut oſtendamus, oportet, præſertim quod hoc facit ad corroborandum quæ dicta ſunt de foro, & intelligendũ Varronis uerba, quæ aliter intelligi non poſſunt. Sciendum igitur, quòd ubi nunc eſt ædes Diuæ Mariæ Nouæ antiquis temporibus fuiſſe montẽ Palatio iunctum Romuleum appellatum, quod in eo Curiæ Romuli ædificatæ eſſent, à quo monte per cliuum, quem Var. ait eſſe priorem eunti à foro, olim, ut etiã nunc, deſcendebatur in Comitiũ & Forũ (& hoc modo in medio loco Capitolij, & Palatij Diony. de foro locutus uideri poteſt) cuius rei argumentum inter cætera eſt Arcus Titi Imp. qui niſi fuiſſet in altiori loco, totus penè obrutus eſſet, ut eſt obrutus Septimij Arcus longo tempore poſt excitatus. Via autem Sacra à Carinis initiũ habens recta ad prædictam ædẽ directa relinquebat à ſiniſtra Solis et Lunæ templũ, quorũ magna pars extat adhuc: poſtea per ipſum cliuum deſcendens Comitio, foroq; iungebatur, licet eſſet humilior (nam ab ea in ipſum Comitiũ, & forũ per gradus erat aſcẽſus, ut teſtatur Liuius his uerbis. Statua Acij capite uelato, quo in loco acta res eſt, in Comitio in ipſis gradibus ad læuam Curiæ fuit, quã ſtatuã Diony. in foro fuiſſe tradit) ac ita anguſta, ut auctore Var. pars ipſius uulgo minus eſſet nota. Quã latum, ſpacioſam facit Streps. Hos autẽ gradus, & pauimentum Fori detexit ſuperioribus annis Gentilis Delphinius patricius Romanus antiquorũ loeorum diligens inueſtigator. Ex quo nulli dubiũ eſſe poteſt, quin forum hac urbis parte inſtitutum fuerit. Quod autẽ Plut. in Cic. uita ſcribit initiũ uiæ sacræ prope Iouis Statoris tẽplum fuiſſe, non propterea à Varrone diſſenti: quia huius uiæ duo erant initia: unum à Carinis, & alterũ à domo Regis Sacrificuli, ut tradit Sex. Pom. Sed sũma Sacra uia, de qua frequens eſt

mentio apud ſcriptores,ea dicebatur,quæ in mõte Romulco erat. De hac intelligit Diony. quinto ibi ait,Patres Cloeliæ uirgini ſtatuam æneã ſupra Sacram uiã,qua in forum ibatur,poſſuiſſe.Illud autem non eſt prætercundũ quod Streps. à quodam iuuene bene literato percunctatus,ubi eſſet prior Cliuus in uia Sacra,ille ſecuritate multa,tanquã Romuli tẽpore natus,et in urbe uerſatus,illico reſpodet. Prior cliuus erat in Carinis.O hominis inſulſitatem . Si prior cliuus erat in Carinis,apud easdem & tuũ forũ fuiſſe oportet. Nam Var.ait.Viæ Sacræ eam partẽ ſolã uulgo notam,quæ erat eunti à foro priore cliuo. Quæ uerba tamen citat interdum ad retinendũ ſuũ forum ſub ea,quã diximus,rupem,tanquã Var.de Cliuo Capitolino intellexerit.Sed cum initium uiæ Sacræ eſſet,ut dictum eſt,à Carinis,Cliuus Capitolinus prior dici non poteſt. Niſi forte alterum cliuum in dorſo mõtis eſſe ſomniauerit,qui per aera in Celũ tenderet . Sed ut huius omneis ineptias,quas dixiſſe accepimus,excutiamus.Videndum an argumentum,quo ad tollendum cõmunẽ opinionẽ de foro utitur,ſit uerũ. Omnes,inquit,uiæ,ubi in aliquod forum incidunt, nomen ſuum amittunt,ut flumina in mare cadentia.igitur ſi forũ ad arcum Septimij fuiſſet,uiã Sacrã interrupiſſet.oportet itaq; forum alibi fuiſſe. Hoc argumentum Strepſiadis iudicio carentibus,ut ipſe,& naturã locorũ ignorantibus,uideri poteſt ſubtilius eo puluere,quẽ in eius caput effudit Socrates,quando ipſum initiauit.nobis uero facile ad tollendum . Nonne Var.cum ait huius uiæ Sacræ eam partem ſolam uulgo notã,quæ erat eunti à foro priore cliuo,innuit reliquã partem,quæ erat à latere fori,uſq; ad arcem,minus fuiſſe notã,& tamen ob frequentem per eam Augurum inceſſum,peculiari quodam priuilegio,ſuum nomen retinuiſſe,ipſiſq; Auguribus,ac uiris peritioribus notam fuiſſe? Præterea cum dictum ſit ſupra,à uia Sacra in forum per gradus aſcenſum fuiſſe,nonne apparet,unum ab altero ita diſcretum,ut uia ipſa pars fori dici non poſſet. et qui in eo humiliori loco fuiſſet,in uia ſacra,non in foro eſſe,diceretur? sed argumentum Strepſiadis,cũ ſit reciprocum,in eum ſic conuerti poteſt. Cum uia Sacra à Carinis ad Arcem pertineret,falſum eſt forum fuiſſe ad ædem Diuæ Mariæ de Conſolatione,uel in conualle,quia uia ab hoc interciſa ſuum amiſiſſet nomen:forum igitur alibi fuiſſe fateri neceſſe eſt. Eſt et fluminum in mare cadẽtium illa ſimilitudo in propria,atque inſulſa. Quia hæc ita miſcentur,ut nullũ appareat ueſtigiũ, cum uiæ,ubi inæquales ſunt foro,facilem determinationẽ oſtendant . Venio nũc ad coniecturas uel potius ad certiſſimas rationes. Cum gitur in Foro,quod nos dicimus,non modo Curtij imago ſeriesq; illa magiſtratuũ Romanorũ marmorib.inſcripta reperta ſit,ſed etiã Schola librariorũ,ac præconum.repertus ſit & titulus Q. Fabij Max. L. Aemilij Paulli. P. Scipionis Africani,Augusti,Veſtalium,Conſtantini,Veſpaſiani plures,aliq; tituli multi,et baſis columnæ,in qua ſolitauri lium ſacrificiũ eſt ſcalptũ,ibiq; adhuc columna Mænia ſtet,quam in foro fuiſſe ſua ætate aſſerit Plin.& quoquouerſus templorum,aliorumq; ædificiorum plura ſint ueſtigia,exiſtimandũ nc eſt Streps. his omnibus tuam uiam Sacram ita fuiſſe obſeſſam,ut Auguribus ad petendum auguriũ euntibus,more Dedali,alis ſumptis,ſuper ea omnia uolitare eſſet neceſſe? prætereaq; huiuſmodi res in uijs,& nõ in foro,excitari ſolere?Certe niſi eſſes planè ſtolidus,iudicyq; expers, hæc momimenta in forò,non in uijs fuiſſe,iudicares:fidemq; facere,ubi reperta ſunt,ibidem fuiſſe forũ. neq; his omnibus forum ipſum ſpoliaſſes,ut ea ſimul cum lacu Curtij,in tuam uiam Sacram trã sferres.Adde quod conuallis illa,inqua forum ponis,adeo eſt anguſta,ut fieri non poſſit,eam cepiſſe Forum cum Comitio,& tot,tantaq; ædificia,quæ in his fuiſſe , leguntur.Quinimmo Curia Hoſtilia cum duabus Baſilicis,de quibus diximus,ſatis erat ad ipſam conuallem replendã.In qua nihil unquã repertũ eſt,ut ibi fuiſſe Forũ affirmare poſſimus.Conſtabat.n. uicus ille Tuſcus uilibus ædificijs:propterea nulla res memoria digna in eo fuiſſe legitur. At quia in eo ſpatio,in quo nos ponimus Forum,quædam ueſtigia ædificiorum reperta ſunt,argumentaris ibi propterea non fuiſſe:dicimus te parũ animaduertiſſe ea non eſſe antiqua:quia habita ratione pauimẽti Fori ant

qui in aere posita uideantur: Quæ uero ipso foro inferiora reperta sunt, esse fundamẽta pillarũ, forni cumq; pontis Caligulæ; ac Basses titulorum, columnarum, statuarum, & aliorum ornamentorum, de quibus modo diximus. Nisi forte putes, ut ab Olitoribus porri, sic hæc ab Romanis in terram fuisse defixa. Sed cùm hæc sint multorum annorum, multi laboris, multæq; lectionis, & iudicij, putas ne paucis diebus, tribusq; locis auctorum, quorum sensum non percipis, id te assecutum, quod nos uiginti annis uix perfecimus? uidimusq; nõ modo omnia, quæ extant, sed etiam quæ singulis ferè diebus, uarijs in locis eruta sunt (quorum uestigia cum penitus destructa sint, aut aliò, in aliosq; usus translata, neq; præsentibus, neq; posteris antiquitatum Vrbis cognitionem (nisi ex ijs, quæ nos scripsimus) amplius præbere non possunt) quiq; eiusdem temporis spatio singularum rerum omnium scriptorum diligenter obseruauimus opiniones: ex uarijsq; probabiliorẽ eligere sciuimus, aut eos, iudicio adamussim facto, concordare. Si tantundem Strepsiades tibi uendicas, erras, & nisi opera; non lingua, id præstet, improbe, arroganterq; facis. Nihilominus tamẽ si ea, quæ diximus, ædificia tuo Foro, ubicunq; fuisse uelis, accommodaueris, per equum Coppathiam iuratus polliceor, me daturum herbam, omniq; asseueratione prædicaturum, te omnium uirorum, qui à condita urbe ad hanc usq; ætatem uixere, doctissimũ, prudentissimumq; esse. Nam non modo omnes, qui de ædificijs, aliisq; locis urbis scripsere opinionem refelles, sed etiã Car. Farnesij, et Siluij, quorum ille titulo, hic uero epigrãmate seriem Consulum in foro Romano (quod tu uiam Sacram putas) repertam esse testãtur. Quinimmo magna cũ tua laude ipsum. S. P. Q. R. redargues, qui imperitus eandem opinionem secutus fuerit. Agedũ ubi Curiæ Veteres? ubi Comitium, & in eo Curia Hostilia? ubi Rostra, & Græcostasis? quorum illa ante eandem Curiam, hanc uero dextra è Comitio fuisse tradit Var. Vbi Basilica Porcia iuncta eidem curiæ, ut ait Asc. & Basilica Paulli in medio foro, ut scribit Cic. ubi templum Volcani? quod, ut inquit Diony. paulũ superstabat foro: & erat supra Comitium, ut asserit Sex. Pom. Vbi Concordiæ? quod Plut. in foro, & Var. inter Capitolium et forum, & Dion prope carcerem fuisse testãtur. Vbi Saturni, Castoris & Pollucis, Cæsaris, Augusti? Vbi Domitiani equus? qui à lateribus, à tergo, & à fronte ea habeat ædificia, quæ Statius commemorat. Vbi Cloeliæ statua? ita ut sit in foro, ut Plin. de uiris illustribus ait, & in summa sacra uia, ut Liuius & Diony. Vbi lacus Curtij in eiusdẽ fori medio, ut idem Var. commemorat. Age inquam, & sigillatim his, et superioribus rationibus repõde, tuoq; foro certum locum statuas: deinde hæc accommoda. Neque enim est satis quibusdam uerbis auctorum, quæ tamen non intelligis, forum uno in loco conlocare, nisi (ut uera ueris sint consona) cætera omnia, quæ in ipso, uel circa ipsum fuisse traduntur, ei conueniant. Obmutescis. Vides Strepsiades te inuidia obcæcatum, et quod sunt facta uerbis difficiliora. licetq; optimus sis ad blatterandum ad dicendum tamen ineptissimus deprehenderis. Mirum ex tot, tantisq; uoluminibus, quæ deuorasse prædicas, adeo pauca digessisse, ut his, quorum te Censorem arroganter facis, respondere omnino nescias. Sed uiri docti, sanæq; mentis fuerat officium re ipsa meliora efficere (quod per annos fermè octo, quibus nostram urbis descriptionem calumniaris, si ingenio ualeres, facere potuisti) non petulantia, & colluuiæ uerborum aliorum scripta improbe insectari. Verum quàm expediret, & tibi lingaci, & illis, quos ignorantia, & istis tuis falsis imaginationibus in errorẽ inducis, si illud tuũ caput dementia plenum helleboro tandem purgares, ac prius disceres, quàm alios doceres, neque tot falsa (nam quædam alia futilia & friuola inscite, & maligne uellicat) à ueròq; prorsus aliena contra omnium doctissimorum opinionem puerili more effutires. Adeo ne insanus es? ut plus fidei tibi uni ignauissimo, quàm ijs omnibus prudentissimis adhibendam esse putes? Quos prius non es criminatus, quia illorum scripta inuidia carere uidebantur. Nam eminentia (ut inquit Paterculus) nunquã inuidia carent. Verumeniuero non magis tuam coœcitatem, & stulticiam demiror, quàm illorum, qui nihil ultra urbis situm, & ea, quæ scripsimus, considerantes, in tuis nugis, atq; ineptijs acquiescunt. Quos tamẽ ex hac fori descriptione futurum arbitror, ut suum agnoscant errorẽ: teq; egregiũ Filiconem esse iudicent.

Quoniam de Strepsiade magno nebulone locuti sumus, non erit ab re argumentum Aristophanis comediæ, quæ inscribitur Nebulæ, hic subnectere, ut ij, qui literas græcas ignorãt, intelligant, quis sit iste Strepsiades. Is igitur fuit fœnerator unus auarus, inuidus, arrogans, malignus, ore rabido patria, genere, & moribus rusticus: loquacitate, tricis, & cauillationibus tu Pharmacopola. Filium habuit nomine Philippidem, id est ac si dicas, equorum amatorem, quia equis (quorũ unus Coppathia uocabatur, à litera .K. qua erat inustus) plurimum delectabatur. In quibus alendis pater magnum æs alienum contraxerat, cumq; non esset unde illud dissoluere posset, decreuit mittere filium ad Socratem, ut ab eo perciperet rhetorices artem, & rationes quibus falsa vera esse ostenderet, & econtra (hinc Strepsiadis nomen deductum est nam Strepsin græce est uertere) iperãs captiosis argumentis fœneratores se decepturum. Verũ cum Philippides, à patre ad id nequaquã potuisset compelli, ipse nullo pudore suffusus, in ea senili ætate existens, Socratem adijt: cumq; ianuam domus ingressus nonnullos discipulos, qui figuras geometricas describebant, ad terram inclinatos uidisset, rogat, cur tartara perscrutarentur, & anus ad celum aspiceret: an ipse anus traderet se se ad discendam astronomiam Mox cũ ad ostium aulæ in qua Socrates in suggestu sedebat, peruenisset. Quid, inquit, ille agit in illa arca panis? qui vbi audiuit eũ esse Socratem altiora, & Nebularũ chorum contemplantẽ, eum rustico more aggreditur, et se eius discipulũ fieri postulat, Socrates quæ obseruanda erant illi proponit, in primisque monet ipsum imitiari oportere. Vbi is omnia se facturũ pollicitus est. Age, inquit Socrates, omneis uestis depone, & nudus super hoc scabellũ sede. Iubet deinde discipulũ quendã in pixide puluerẽ afferre, quẽ allatum in Strepsiadis caput spargit, ita fatus. Sic tritura fias, ut hic puluis. Obsecro, inquit Strepsiades, nun tu me contundere uis, & in puluerẽ redigere? Nequaquã inquit Socrates, sed opto, ut ita ingenio subtilis fias, ut hic pulusi. Hem intelligo ait Strepsiades. hoc modo facis plane bene. Tandẽ admissus cũ forte quadã die Socr. de fulgurũ, tonitruumq; causis disereret, ostenderetq; igneas quasdã scintillas ex sideribus defluere, quæ cũ in aera nubibus plenũ inciderent, humidũq; sibi contrariũ offenderẽt, vi eas perrumpere, et inde fulgura, & tonitrua oriri. Huic, inquit Strepsiades, simile est quando ego uentriculum uro: si forte oblitus fuero illum acu perforare, vi errumpit, & faciem meam totã aspergit, atq; adurit, ut adustã adhuc uides. Ridicula autẽ hu iusmodi citabat exẽpla, quia erat pingui minerua, ut nullomõ posset quæstiones illas percipere. & si quãdo pauca uul garia didicisset, statim ea obliuioni tradebat. Et tamen adeo sibi placebat, ut si quis suæ fatuæ opinioni non assentiretur, excandesceret, et uoce, atq; vultu atrociori, eũ contumelijs afficeret. Præterea adeo insolens erat, ut de alijs oblo qui sibi licere, alios vero de se, maximum nefas esse, putaret. Quare huiusmodi & ingenij tarditate, & prauis mori bus explosus domum reuersus est, et filij animum præcibus, pollicitationibusq; euicit, ut ad Socr. accederet. Qui cum duo, aut tria falsa argumenta didicisset, tanquã iuris peritiss. & ipse domum rediit: Tunc pater forte à fœneratoribus erat in iudicium vocatus. Filius agens causam pro patre falso argumento fœneratorem frustratus est. Quapropter à patre hillari animo, lautissimoq; conuiuio exceptus est. Proposita deinde quæstione Philippides eã soluit, cumq; aliã pater proposuisset, & filius contra ageret, neq; patrem ad cedendum inducere posset, verberibus in ipsum agere cœpit: quibusdam asserens rationibus licere filio patrem interdum uerberare. Habes candide lector graphice admodũ qualis sit Strepsiades.

Eidem Lectori.

Fuerat autẽ animus hic adijcere epitaphia quædam ex varijs prouincijs allata, non antea impressa; quæ antiquitatum studiosis ualde utilia videbantur, & ex ijs, quæ Romæ reperta sunt, laudabiliora eligendo vnum corpus conficere. Sed postquã animaduertimus illa minus sincere descripta, hæc uero propemodũ omnia esse virorum priuatorũ, quo rum nomina nullã prorsus utilitatem ad historiarum declarationem afferunt: non putaui cõmittendum, ut tibi laborẽ frustra præberem, egoq; frustra susciperem, præsertim quòd multa pluribus mendis contaminata uidentur. Nec mi rum. nam omnia fermè nouissimorum Imp. tempore scripta sunt, quo lingua latina in barbaram erat uersa. Gogita bam præterea ea, qualiacunq; sint, iam decies impressa fuisse: huiusmodiq; laborem vel Cocum qui literas noscet facile suscipere posse, nulliq; hominum magis conuenire, quã alicui Strepsiadi lucri cupido, qui omnes colligat nugas, ut ex libro pleniori maiorem faciat quæstum. Et cum omnes tituli publici in nostra urbis topographia habeantur, non oportere amplius oleum, & operã perdere: teq; esse admonendum figuras quasdam sub nomine Vrbis bis, uel ter Strepsiade magistro & architecto impressas, omnino falsas esse. Nã etsi ex nostris exemplum sumpsit, tamen ne manifestum furtum appareret, in multis variare coactus est. Quò factũ fuit, ut uix uicessimam partem locorũ posuerit: & ex illis quædam finxerit, quædã vero in alieno solo locarit, nulla ratione habita distinctionis montiũ, et valliũ, mensuræq; ratione prorsus neglecta. Satis.n. illi fuit, sine ulla proportione totius figuræ vrbis decẽ ædificiorũ altitudinẽ tollere ad rudiũ, et imprudentiũ oculos oblectandum, lucrumque captãdum, utilitate illorũ penitus contẽpta. Quid.n. utilitatis ad historiæ cognitionem huiusmodi ædificiorum imagines præbere possunt, nisi ratio, & auctoritas antiquorum scriptorum adhibeatur? Præterea quid stultius, quã ijs locorũ figuris delectari, quorũ uerã formã, corpus, et singula mẽbra intus, et foris cernere possis, ut Amphitheatri, Panthei, et aliorũ adhuc existentiũ ædificiorũ, cũ ex istorũ similitudinibus uix dimidiã partẽ uidere possis, et eã sæpe falsam. Quamobrẽ caueas uelim, nõ tantũ ob pecuniæ iacturã, sed et ob turpitudinẽ tãtæ coecitatis, ne ab hmõi Lucrionibus post hac decipiaris: simulq; illorum sis, qui spreto pane triticeo, glandibus pascuntur.

Fol. 2. ver. 42. Mesopotamia. 63. Liuium Fol. 3. ver. 55. æreum. Fol. 4. 67. quarum. 82. decimus. Fol. 5. 1. col locet. 18. sit, adde, existimare. 23. canna et. 30. ædificatæ. 44. dissentit. 47. ibatur. 71. impropria.

VRBIS ROMAE TOPOGRAPHIA.

NVPER AB IPSO AVCTORE NONNVLLIS ERRO=

RIBVS SVBLATIS EMENDATA,

Addita etiam interpretatione Nominum, quæ unica
Litera, uel Syllaba in antiquis titulis
ſcripta inueniuntur.

CVI ETIAM AB EODEM ADIECTAE SVNT QVAM=

breuiſsimæ obſeruationes de Prænomine, Nomine, & Cognomine.
De quibus etſi multi multa ſcripſere, nemo
tamen hactenus rei ueritatem
attigiſſe videtur.

ROMA

INSTAVRATA.

INGRATO NIHIL DETERIVS.

Cum Priuilegio Pauli III. Pont. Max.

DE PRAENOMINE, NOMINE, ET COGNOMINE,

B. MARLIANO AVCTORE.

VM in hominum appellationibus ſcriptores antiqui uſi ſint aliquando ſolo præ-nomine, uel nomine, uel cognomine, ac interdũ horum altero cum ipſo prænomine, ſæpéq; cognomen gentilicio nomini præpoſuerint, et ex huiuſmodi uocum uarieta-te maximam de his, non modo inter grammaticos, ſed etiam inter doctiores uiros contentionem ortam eſſe animaduerterimus, eosq; qui noſtro tempore Conſulum chronologias ſcripſitarunt, loco prænominis gentilicio, aut cognomine aliquando perperam uſos eſſe: ad omne dubium, omnemq; errorem tollendum operæpreciũ me facturum ſum arbitratus ſi nonnullas, quaſi regulas, ſeu obſeruationes, quas ex uarijs inſcriptionibus lapidibus ſcalptis, & præſertim ex ijs, quibus in Foro Romano nuper repertis, magi-ſtratuum nomina perpetua ſerie continentur, obſeruauimus, in mediũ adduceremus. Ex quibus unumquodq; horum diſcerni, ac infiniti propemodum errores apud uarios auctores emendari poterunt. Sed priuſquam ad eas explicandas accedamus, uidendũ eſt, qui ſit ordo ipſius prænominis, nominis, atq; cognominis, et utrum agnomen inueniatur, ac quædam alia ad totam rem explicandã non inutilia. interimq; hoc utar exemplo, P. CORNELIVS SCIPIO AFRICANVS AEMILIANVS. *In hoc exemplo omiſſis longis uerbo-rum anfractibus, & ijs quæ à Plut. in uita Coriolani, & C. Marij perperam traduntur, aſſero, Publium eſſe prænomen, Cornelium nomen, quod erat familiæ proprium, quod & gentilicium appellatur, cætera omnia eſſe cognomina. Quod ita eſſe patet ex ordine eorum, quos dixi, magiſtratuum. Nam prænomen, primum obtinens locum, unica litera, uel duabus, aut ad ſummum tribus fere ſemper ſcribitur: poſt ipſum ſequitur nomen gentilicium. & quia id commune eſt cuiusq; familiæ, adycitur ſolum patris, et aui prænomen, mox ſily cognomen, ut* T. MANLIVS. T. F. T. N. TORQVATVS. *Quòd autem nomen, quod gentilicũ appellari diximus, poſt prænomen ſequatur, Cic. ad Atticum ſic teſtatur. De Eutychide gratum, qui uetere prænomine nouo nomine* T. *erit Cæcilius. Quibus uerbis Cic. oſtendit ſibi gratum eſſe, quòd Atticus ſu-um prænomen, atq; auunculi nomen ſeruo Eutychidi impoſuerit, atq; T. Cæcilium appellarit. In qua ſerui appellatione animaduertendum eſt, Eutychidem in cognomen fuiſſe uerſum, Quemadmodum etiam infra de Cæcilio Statio dicemus. Et de Q. Fabio Dionyſio inter nomina libertinorũ apud arcum Septimy Imp. re-perta hoc exemplũ legitur.* Q. FABIVS DIONYSIVS. *Quòd aũt non ſit aliud nomen proprium fami-liæ, aliud gentilicium appellatu, tum ex ijs, quæ dicta ſunt ſatis conſtat, tũ etiã ex uerbis Cornely Nepotis, qui in uita Pomponij Attici inquit. Sic familiarum originem ſubtexuit, ut ex eo clarorũ uirorũ propagines poſſimus cognoſcere. Fecit hoc idem ſeparatim in alijs libris, ut M. Bruti rogatu Iuniã familiam à ſtirpe ad hanc ætatem ordine enumerauerit. Brutum, de quo meminit Cornelius, cognomen eſſe patet hoc exemplo ex dictis magiſtratuũ inſcriptionibus ſumpto.* C. IVNIVS. C. F. C. N. BRVTVS. *Cum igitur poſt prænomẽ Iunius familiæ nomen ſequatur, deinde Brutus cognomen, fateri oportet Iuniũ eſſe nomen, quod proprium dicitur. proprium dico non unius uiri, ſed totius familiæ. M. etiam Antonius ad Cic. ſcribens hoc idem in-nuit, cum inquit. Patere obſecro te pro rep. uideri geſſiſſe ſimultatem cũ P. Clodio patre eius, non contemp ſeris hanc familiã. uidelicet Clodiorũ. De agnomine uero mihi planè conſtat, nullum apud idoneos auctores inueniri. Quod .n. aiunt Cic. ſecundo de inuentione dixiſſe. Nomen autem cũ dicimus cognomen quoq;, et agnomen intelligatur oportet. Id uocabulũ agnomen, non fuiſſe à Cic. ſcriptum, eius rei ſatis efficax argu-mentum eſt. quod multi manu ſcripti libri id nõ habent, neq; alibi apud ipſum Cic. neq; apud alios probatos auctores inuenitur. eius præterea uocis ſignificatum, ut rectè nõnulli animaduerterunt, potius, gentilicio no-mini, quàm cognomini, uim uerbi intuentibus, conuenire uidetur. ut ſit, agnomen quaſi ex eadem agnatione. Ipſe etiam Cic. non ſemel dixit Scipionem cognomento Africanum: quod poſt Scipionis cognomen ei inditũ fuit, quòd q; ex iſtorum opinione agnomentum, non cognomentum dici oportebat. Macrobius item in noſtrã ſententiam ſic inquit. Non aliter dicti Scipiones, niſi quod Cornelius, qui patrem luminibus carentem pro baculo regebat, Scipio Cognominatus, nomen ex cognomine dedit. Nec mirum ſi ex cognominibus nata ſunt nomina, cum contra, & cognomina ex proprys ſint tracta nominibus, ut ab Aemilio Aemilianus. Gellius item ait, Catoni Cenſorio natũ eſſe filium cognomento Solonianum: quod illi fuit à Solonio patre matris da-tum. Appellabatur igitur M. Porcius Cato Soloniannus. His exemplis conſtat Aemilianum, Africanum,*

Solonianum non agnomina, ſed cognomina appellari. Qui autem uolunt Africanum eſſe agnomen, dicant quæſo, Aemilianus deinde quo uocabulo nominabitur? Quod autem Macrobius ait, ex nominibus cognomina deduci, intelligendum id fieri, cum quis per adoptionem in alienam tranſit familiam, & proprium ſit uelut appellatiuum, ut Octauius Octauianus. hinc legimus in ſerie Conſulum duos fratres ſimul Coss. fuiſſe. exemplum ſubieci.

L. MANLIVS. L.F. L. N. ADĪNVS. FVLVIAN. Q. FVLVIVS. Q. F.M. N.FLACCVS HEI. FRATRES. GERMANI. FVERE.

Fuluius enim à L. Manlio adoptatus, retinens nomen gentilicium, Fuluianus cognominatus eſt, in alienaḿq; familiam cùm tranſiſſet, potuit cum Q. Fuluio fratre Conſulatum obtinere. Propria aũt nomina non ſolum, ut ait Macrobius, ex cognominibus, ſed etiam ex prænominibus in us finitis fieri, teſtimonio eſt Sextius nomen familiæ à Sexto deductum, et Quinctius à Quinto, Titius à Tito, Marcius à Marco, Poſtumius à Poſtumo, Aulius ab Aulo. Quibus interponitur I ut gentiliciorum nominum regula ſeruetur, & alterum ab altero diſcernatur. Iam uero ad eas, quas ſupra diximus, obſeruationes tranſeamus. ℂ *Prænomina apud priſcos XVI. eſſe inuenio. IX. in ius, & VII. in us deſinentia. Ea hæc ſunt.*

AP.	*Appius.*	N.	*Numerius.*	A.	*Aulus.*	Q.	*Quintus.*
C.	*Caius.*	P.	*Publius.*	CN.	*Cneus.*	SEX.	*Sextus.*
L.	*Lucius.*	SER.	*Seruius.*	D.	*Decimus.*	T.	*Titus.*
M.	*Manius.*	SP.	*Spurius.*	M.	*Marcus.*		
TI.	*Tiberius.*						

TI. in familia Coruncaniorum, Corneliorum, Claudiorũ, Villiorum, & Semproniorum in omnibus fere codicibus per ſolum T perperam ſcriptum inuenitur. Sed quod diximus prænomina XVI. tantum eſſe, de ijs prænominibus intelligas uelim, quæ in frequentiori uſu erant. Nam Agrippa, Cæſo, Vopiſcus, Velufus, Poſtumus, Vibius, Opiter, Volero licet prænomina quandoq; uideantur, tamen aut ſingularia ſunt, aut non ante Imperatorum ætatem in uſu erant. Vibius in monumentis antiquis modo prænomen, modo uerò gentilicium inuenitur. Mamercum autem Oſcum fuiſſe prænomen, & Tallũ Sabinum, auctor eſt Sex. Pom. Idem ait, Quintiporem, Marciporeḿq; ſeruilia eſſe nomina à prænominibus dominorum deducta, Numaḿq; Pompilium, atq; Tullium Hoſtilium binomina. Sed quòd Numerius ſit prænomen, aſſerit Var. ſecundo analogiæ ubi ait eſſe Marcum, & Numerium, at Marcam, & Numeriam non eſſe. Sex. Pom. innuit Numerium familiæ Fabiorum peculiare prænomen fuiſſe. Sic enim inquit. Numerius prænomen nunquam antea fuiſſe in patritia familia dicitur, quamuis Fabius, qui unus poſt ſex et trecentos ab Etruſcis interfectos ſuperfuit, inductus magnitudine diuitiarum uxorem duxit Otacilij, ut tum dicebatur filiam: ea conditione, ut qui primus natus eſſet, prænomine aui materni Numerius appellaretur. Inuenio tamen Numerium, primaḿq; huius nominis literam etiam in alijs familijs prænomen eſſe. Illius exemplum eſt apud Cic. ſecundo ad Atticum ubi inquit. Numerium Numeſtium libenter accepi in amicitiam: huius in ſerie Conſulum huiuſmodi.

L. SEXTIVS. SEX. F. N. N. SEXTĪN. LATERAN. *ubi an prius N pro Numerio ſit poſitum, in medio relinquo. Quod Manius item ſit prænomen Var. quinto de lingua latina oſtendit his uerbis. Cõmentarium indicat uetus inquiſitionis M. Sergij Manij filij Quæſtoris. Quod prænomen à Marco diſtinguitur ſola apoſtrophe, hoc modo M'. Et Manium ſignificare ex eo conijcimus, quod apud Gellĩ, et Cic. de Sen. Manius Curij Dentati prænomen omnibus ſuis literis ſcriptum, in eiusdem Curij triumpho, hoc modo M'. ſcalptum eſt. Sciendum eſt autem quòd apud priſcos nullum fere prænomen integra dictione ſcribebatur, ne inter ipſum, & nomen gentilicium dubium oriri poſſet. Sed de prænomine hactenus.* ℂ *Gentilicia autem nomina in ius ſemper deſinunt. Imperatorum tamen ætate hanc regulam nõ iugiter ſeruatam eſſe non nulla ſunt exempla, & in ſerie Conſulum hoc. C. Norbanus Flaccus, cuius nomen gentilicium non in ius, ſed in us terminatur. Sed multo plura à conſuetudine Latini ſermonis diſſona paulatim inualuiſſe uidetur, poſtquàm ex barbaris etiam nationibus Imperatores creari cœperunt. Nam multa hominum turba ex eisdem regionibus, ex quibus ipſi Imperatores originem ducebant, in urbem confluente, illius commercio linguam latinam contaminatam, & in barbaram propemodum uerſam eſſe, multis argumentis intelligi poteſt. & Sex. Pom. his uerbis teſtatur. Latine loqui à Latio dictum eſt, quæ locutio adeo uerſa eſt, ut uix ulla pars eius maneat innoxia. Quanq; quædam, quæ aliter quam in ius terminantur, cognomina fuiſſe nõ abnuerim. Quæ cum in quibusdam familijs in frequentiori uſu eſſent, quàm gentilicia, pro propriis nominibus ſunt habita. ut M. Agrippa, cuius proprium nomen erat Vipſanius, ut teſtatur Cornelius Nepos in uita*

Pomponij Attici. ℂ Cognomina autem multiplicem habent desinentiam, ita tamen, ut nullum in ius desinat, præter Pius in familia Metellorum, in quo uerbo I necessariò manſit, ne ſi eſſet eliſum, aliud ſignificaret. Nam & Statius, quod interdum cognomen inuenitur, ſeruile id nomen eſt. Gellius, Statius inquit, ſerui le nomen fuit. pleriq; apud ueteres ſerui eo nomine fuerunt. Cæcilius quoq;, ille comœdiarum Poeta inclytus, ſeruus fuit: & propterea nomen habuit Statius. sed poſtea uerſum eſt quaſi in cognomentum, appellatusq; Cæcilius Statius. Hoc idem aſſerit etiam Cic. ad Att. ſic inquiens. De Statio manumiſſo, & nonnullis alys rebus angor equidem, ſed prorſus occallui. Cognominum autem desinentiæ tot ſunt, quot ſunt prænomina. Quæ ſunt hæ. a ut Naſica. i ut Frugi. o ut Labeo. as ut Laenas. es ut Gurges. ar ut Cæſar. is ut Maluginenſis. er ut Pulcher. or ut Curſor. ex ut Caudex. ox ut Venox. us ut Geminus. os ut Nepos. ix ut Felix. en ut Serapion. ns ut Aruns. en ut Cornicē. Quod ſingulare uidetur, ut etiam diximus de quibusdam prænominibus. Cognomina autem ſolo caſu fieri ait Macrobius his uerbis. Nec honor, nec iniuria, ſed caſus facit hæc nomina. Fuere autem etiam uiri Conſulares qui cognomine carebant, ut TI. Coruncanius, Q. Opimius, C. Marius, pluresq; alij. Tamen patricij, ut plurimum, unum obtinebant: multi etiam duo, ut L. Manlius, Vulſo, Longus. Nonnulli etiam tria adepti ſunt, ut de Scipione ſupra exemplum habetur. Cognomina in filios, nepotèsue tranſiuiſſe teſtatur Cic. in ſomnio Scipionis ubi inducit, Africanum ſuperiorē inferiori loquentem his uerbis. Carthaginem hoc biennio Cos. euertes, eritq; cognomen hoc tibi per te partum, quod habes adhuc hæreditarium à nobis. Et Gellius. Poſteri, inquit, eius Torquati ſunt cognominati ab hoc T. Manlio. Cognomines autem dicuntur, qui eiusdem ſunt nominis. auct. Sex. Pom. Idem ait fœminas quoq; prænominibus eſſe appellatas, teſtimonioq; eſſe Cæciliam, & Tarraciam, quæ ambæ Caiæ ſolitæ erāt appellari, Item Luciam, et Titiam. Poſtea tamē ita diſcerni cœpere, ut prima nomine, uel cognomine familiæ appellaretur, ut Clodia, Flauia, Attica. Secunda, et Tertia ex ordine naſcentium numero diſcernerentur. Propterea Var. ſecūdo analogiæ poſtq; oſtendit in ſeruis gentilicia analogiæ non ſubeſſe, ſubdit. In noſtris nominibus, qui ſumus in latio, & liberi neceſſaria, atq; ibi apparet, ac dicitur Terentius uir, Terentia fœmina, Terentium genus (tertium genus legendū puto) in prænominibus non fit item, quod ad hæc inſtituta ad uſum ſingularia, quibus diſcernerentur nomina gentilicia, ut à numero Secunda, Tertia, Quarta: in uiris, ut Quintus, Sextus, Decimus. Sic ab alys rebus, cum eſſent duo Terētij, aut plures, diſcernēdi cauſſa, ut aliquid ſingulare haberent, notabant. Forſitan ab eo, qui mane natus diceretur, ut his Manius eſſet, qui Luci Lucius. L. a quibus cum item cecidiſſet fœminis proportione appellata declarant prænomina antiqua Mania, Lucia, Poſtumia, Veſtenus Var. Cur autem non dicatur Secundus Fabius, Tertius Fabius, Quartus Fabius, ratio uidere poſſit, quod hæc nomina diſcernendi, cauſſa fœminis iam attributa erant. Nam in uiris ſequitur Quintus, Sextus, Decimus. Cur non Septimus, Octauus, adhuc quæro. Macrob. etiam fœminas numero diſtinctas fuiſſe innuit his uerbis. Equidem quo melius emptum ſciatis comparauit Seruilia hunc fundum Tertia deducta. Filia enim Seruiliæ erat Iunia Tertia M. Iuny Bruti ſoror, & Craſſi uxor. Liuius, Calpurnius Piſo, inquit, necatus à Quarta Hoſtilia uxore dicebatur. Si duæ tantum erant, una maior, minor altera dicebatur. ut Octauia maior, Octauia minor. At ſi ex diuerſis parentibus natæ eiusdem erant nominis, non numero, ſed patris cognomine diſcernebantur. ut Liuia Rutilia, Liuia Druſilla, Liuia Auguſta, Liuia Horeſtilla. Sin duæ, uel etiam plures idem nomen, et cognomen habebant, diſcernendi cauſſa aliquod ſingulare adijciebatur, ut tandem ſcires, quam te intelligere opporteret, ut Cæcilia Q. Cretici filia Metella Craſſi, hoc eſt, Cæcilia uxor Craſſi, & Q. Cæcili Metelli filia. Craſſi autem adijcitur, quia fuit etiam Metella Pompei, Sullæ, & Lentuli, de qua meminit Cic. ad Att. Fuere autem fœminæ nonnullæ quæ cognomen habuere, ut Liuia Medullina, cui cognomen Camillæ erat, ut teſtatur Suet. in D. Claudy uita. Et Metelius Celer Clodij ſororem habuit uxorem, cui cognomen Quadrantiæ inditum fuiſſe, ſcribit Plut. in uita Cic.

Pag. 1. uer. 46. ex cognomine poſteris dedit. uer. 49. Solonianus.

Actus quid.21.
Aditus capitolij quot.20.
Aedes ſacræ quæ.28.
Aequimelium.51.
Aerarium ubi.21.41.
Agger Tarquinij.6.85.
Agon.104.
Ager Lucullanus.96.
Agonalia.104.
Alba.1.
Albula.104.
Almon.70.
Alta Semita.89.
Ambitus quid.89.
Ambitus urbis.5.6.8.9.11.
Ambulationes Octauij.18.
Ambulatio Craſsipedis.16.
Amphiteatrum quid.72.
T. Veſpaſiani.78.
Statilij Tauri.72.
Claudij imp.77.96.
Angiportus Cliui Capitolij.20.
Antrum Fauni & Pici.67.
Antrum Cyclopis.78.
Anio flu.115.
Apodyteria.69.
Aquæ urbis.76.
Aqua ex Tiberi Ro. uſos eſſe. 72.
Aquæ ductus cur inuenti.72.
Aquarum utilitas.72.
Aquarum libra.73.
Aquæ piſcinis exceptæ.73.
Aquæ ſignino purgabantur.73.
Aquarũ ductuũ ſtruẽdi mod⁹. 73.
Aquarum menſura.73.
Aquas deducendi ius.74.
Aqua caduca quæ.74.
Aquarum uenditores.74.
Aquarum Vectigal.74.
Aquarum ius non tranſit ad emptorem.74.
Aquarum Curatores.74.75.
Aquarũ Procurator.74.
Aquarũ fiſtularũ collocatio.74.
Aquarũ Calix.74.
Aquarũ Caſtellum.71.74.
Aquarum Lacus.75.
Aquariorum cura.75.
Aquas Oletantium pœna.75.
Aquas ſurripientiũ pœna.75.
Aquarum reditus.75.
Aquarũ Familiæ duæ.75.
Aquarum Tutela.75.
Aquarũ redẽptorũ Cura et ius.75
Aquarum ductus trãs tiberim deriuati.76.
Aquarũ ductuũ ruinæ cauſa.76.
Aquarum ductus duplices.76.
Aquarum ductus ex ſaxo quadrato.76.
Aquarum ductus à Gotthis inſtaurati.76.
Aquarũ oĩum quot Quinariæ.76
Aqua Appia.17.118.
Aufeia.83.
Auguſta.110.
Anio uetus.76.117.
Anio Nouus.76.117.
Alexandrina.104.
Alſietina.110.
Claudia.76.
Iulia.83.
Martia.82.
Mercurij.119.
Sabatina 112.
Tepula.83.
Traiana.76.
Virgo.83.96.
Ara Accæ Larentiæ.53.
Appollinis.119.
Aij.32.
Cæſaris.37.
Conſi.3.61.
Ditis Patris.104.
Febris.36.
Herculis.3.56.
Iunonis Iugæ.31.
Iouis Elicij.67.
Iouis Inuentoris.66.
Iouis Viminei.87.
Iouis Piſtoris.24.
Maxima.56.
Martis.17.
Malæ Fortunæ.85.
Murceæ.67.
Neptuni.100.
Saturni.20.21.
Septimiana.17.
Arcus, & Fornices.
Camilli.94.
Conſtantini.67.
Domitiani Imp.97.
Fabianus.42.
Gratiani.104.
Gordiani.82.
Gallieni.82.
Horatij Coclitis.59.
L. Septimii.38.53.
Romuli.32.
Sertinii.61.
Traiani.93.
Tyberii Cæſ.101.
Veſpaſiani.47.
Area Capitolina.95.
Area Flaminij.95.
Armamentarium.78.
Armiluſtrum.65.
Argiletum.51.
Argiletum Imum.50.
Arx Capitolii.23.
Aſylus.19.52.
Atrium Capitolij.24.
Libertatis.67.
Mineruæ.43.
Palatij.33.
Pompeii.101.
Scauri.34.
Titi Imp.79.
Traiani.92.
Veneris.48.
Veſtæ.30.
Auguratorium.36.
Auentinus Mons.65.
Auentinus cur ominoſus.6.
Auentini ambitus.6.

B

Baſilica quid, et cui uſui.43.
Aemilia.63.
Caii & Lucii.82.
Opimii.34.
Portia.43.
Pauli Aemilii.41.
Sempronia.52.
Seſimini.85.
Balnea quæ.69.
Balnearũ genera.69.
Balnea Penſilia.69.

Pauli Aemilii.88.
Palatinæ.35.
Bibliotheca Auguſti.55.
Maiorum.14.
Octauiæ.94.
Traiani 93.
Vulpia.88.
Euſta Gallica 49.

C

Capitolium unde.18.
Capitolium à quo extructũ.18.
Capitoliũ ex ſaxo quadrato.18.
Capitoliũ quoties arſit.18.
Capitoliũ à quib.inſtauratũ.19.
Capitolij Limina ænea.18.
Capitolij Tegulæ inauratæ.18.
Capitolium Vetus.89.
Campus Agrippæ.94.
Exquilinus.85.
Flaminius.99.
Floræ.101.
Martius.5.94.
Martialis.78.
Sceleratus.90.
Tiberinus.94.
Viminalis.88.
Vaticanus.17.
Capena Ciuitas.16.
Capita Bubula.36.
Caput æneũ Commodi.26.
Carcer Tullianus.38.
Carcer Pl. Ro. 51.
Caſa Fauſtuli.34.
Caſa Romuli.19.36.
Caryatides.102.
Caſtra Peregrina.72.
Caſtra Prætoria.10.119.
Caſtrũ Cuſtodiæ.116.
Caſtellarius.74.
Carinæ.79.
Cella Concordiæ.28.
Iouis.22.
Iunonis.22.
Mineruæ.22.
Cenatio Iouis.36.
Circus quid,& unde.59.
Circus cui uſui.59.
Alexandri.104.
Caracallæ.119.
Floræ.91.
Flaminius.99.
Intimus.63.
Maximus.59.
Neronis,& Caij.111.
Clauus Annalis.22.
Claudiani titulus.92.
Cluus Capitolinus.20.
Publicus.66.
Suburranus.82.
Victoriæ.4.
Vrbicus.84.
Clitelæ.114.
Cloaca.106.
Cloaca Max.106.
Clypeus Martis.25.
Cælius Mons.71.
Cœliolus.70.
Coloſſeus unde.78.
Coloſſus quid, & unde.78.
Apollinis.35.
Martis.100.
Neronis.84.
Iouis.101.
Comitium.37.43.
Columna Antonini.95.
Bellica.98.
Cæſaris.45.
C.Duellij.42.
C.Mœnij.42.
Lactaria.50.
Mœnia.44.
P.Mancini.63.
Roſtrata.25.
Traiani.93.
Columnæ areæ quatuor.25.
Collis Hortulorum.91.
Compita urbis quot.10.
Conditorium.89.
Conſualia.61.
Cremera Flu.4.
Curia quæ.28.
Calabra.19.
Hoſtilia.28.43.71.
Nouæ.44.
Octauiæ.50.
Pompei Magni.101.
Saliorum.36.
Veteres.3. 28.43.79.
Curiarum duo genera.28.

D

Deum unum tantum.36.
Dies Comitiales.43.
Digitus quid.73.
Digitus Rotundus.73.
Digitus Quadratus.73.
Diribitorium.94.
Diuidiculum.74.
Doliola quæ.43.
Domus urbis Romuli.4.
Anci Martij.47.
Auguſti.36.
Aeliorum.82.
Balbini.81.
Catilinæ.34.
Ciceronis duæ.36.
Caſſij.49.
Calui Oratoris.36.
Cæſaris.36.45.86.
Corneliorum.88.
Claudij Centimali.77.
C.Aquilii.87.
Coruna.93.
Fl.Sabini.89.
Faberij ſcribæ.67.
Gordiani Imp.82.
Hortenſij.36.
Itali regis.67.
Iunij Senatoris.78.
L.Amerimni.32.
Lateranorum.72.
Læliæ.86.
L.Craſſi.36.
Manlij.23.
Milonis.20.
M.Flacci.36.
M.Antonij.49.
Mamurræ.77.
Moenij.43.
Martialis.91.
Numæ.30.
Neronis.84.
Octauiæ.94.
Ouidij poetæ.32.
Publicolæ.34.

Pompei tres.62.81.
Phylidis.67.
P.Africani.52.
Pom.Attici.89.
Pincij Senatoris.91.
Q.Catuli.36.
Q.Ciceronis duæ.81.
Romuli.36.
Ser.Tullij.35.84.
Scauri.34.
Salluſtij.89.
Syllæ.36.
T.Tatij.23.
Tarquinij Priſci.32.
Tarquinij Superbi.30.
Tiberij Imp.36.
Tetricorum.78.
T.Clau.Clypti.78.
Traiani.66.
Titi Veſpaſiani.79.
Viturbij.37.
Vani.37.
Virgilij Poetæ.85.

E

Emporium.63.
Epulones.65.
Equiria.94.
Equus Fidiæ.89.
Cæſaris.43.
Conſtantini.43.
Domitiani.40.
Praxitelis.89.
Traiani.92.
Euripus.59.
Exquiliæ.79.

F

Fauiſſæ.24.
Faſti in æde Herculis.100.
Feretrius Iupiter.19.
Ficus Ruminalis.31.45.
Figuli ubi.63.
Figulorum collegia quot.63.
Fiſtulæ ſolutæ.74.
Flora.91.
Forum Auguſti.47.
Archimorij.91.
Boarium.52.
Cupedinis.57.
Cæſaris.48.
Esquilinum.85.
Latium.37.
Magnum.37.
Neruæ.48.
Olitorium.50.
Piſcarium.56.
Romanum.37.
Suarium.94.
Salluſtij.89.
Tranſitorium.48.
Traiani.92.
Fons Cœruleus.76.
Fons curtius.76.
Fons Piconia.83.
Fons Fauni,& Pici.67.
Foſſa.Quiritium.5.6.
Fraſcatum.96.

G

Gabii.118.
Galicanum.16.
Germalus.34.
Grægoſtaſis.33.

H

Heretum.114.115.
Hippodromus.113.
Hylerna.65.
Horrea Po.Ro.17.63.
Horti Anſiniani.117.
Cæſaris.10.
Domitiæ.89.
Epaphroditiani.84.
Galbæ Imp.120.
Mecœnatis.85.
Martialis.111.
Neronis.111.
Pallantiani.84.
Salluſtij.89.
Terentiani.119.

I

Ianiculus Mons.18.
Ianiculum.109.
Ianus Geminus.40.
Ianus ſeptimianus.17.
Ilex Sacra.111.
Inſulæ Tiberinæ origo.107.
Iugerum quid.21.
Iuturna.96.
Iuno Moneta.23.
Iupiter Opt.Max.22.

L

Laurentalia.10.
Latomiæ.38.
Lacus Iuturnæ.96.
Lacus Curtius.40.
Lauacra uirilia.69.
Lauacra Muliebria.69.
Lauacrum Agrippinæ.87.
Lauacrum Decij Imp.66.
Leucanum.118.
Lemonia tribus.120.
Leges à Romulo latæ.26.
Libri Sibyllini ubi ſeruati.22.
Lignarij ubi.63.
Literæ Hieroglyphicæ quæ.61.
Lituus Romuli.36.
Lychnuci.35.
Locus Palladij.35.
Locus Mercurio ſacer.119.
Lupercal.31.
Lupercalia.31.
Lupanaria.62.
Lucullanus Ager.96.
Lucus Aſyli.119.
Aegeriæ.119.
Camœnarum.16.119.
Exquilinus.82.
Fagutalis.84.
Honoris.119.
Iunonis Lacinæ.85.
Petilinus.14.
Querquetulanus.85.
Veſtæ.30.
Lucaria feſta.115.
Ludi Megalenſes.35.
Ludi Piſcatorij.110.
Ludi Circenſes.59.
Ludi Conſuales.61.
Lupi Piſces ubi capiebãtur.107.

M

Manſiones Albanæ.72.
Macellum Magnum.78.
Macellum Liuianum.82.
Mauſolæum Aug.97.
Malum Punicum.89.

Manalis Lapis.119.
Menſura urbis.11.
Metæ in Circo.59.
Meta Sudans.78.
Milliarium Aureum.40.
Miagirus Deus muſcarum.55.
Montes Vrbis ſeptẽ.10.
Montium Diuiſio.11.
Montes ruderib. creuiſſe.73.
Mons Apollinis, & Clatræ. 89.
Citatorum.95.
Capitolinus.18.
Murceus.65.
Querquetulanus.71.
Romuleus.33.
Remurius.65.
Saturnius.4.18.
Tarpeius.18.
Vaticanus.111.
Moles Hadriani.113.
Muri ex ſaxo quadrato.5.18.
Murorum extenſio.8.
Muri reſtituti.8.
Muri an in priſcis fundamẽtis.8.

N

Natatoria.69.
Naualia ubi.11.105.
Naumachia Circi max.60.
Cæſaris.110.
Domitiani.97.
Neronis.111.
Nemus Alexandri Imp.104.
Noſocomium.108.

O

Obeliſcus quid.61.
Obeliſcus cur inuentus.61.
Obeliſcus ex quo lapide.62.
Obeliſcus à quo inuentus.62.
Obeliſcꝰ primus Ro. aduectꝰ. 62.
Obeliſcus in Circo max.62.
Campi Martij.62.97.
Vaticani, Cay. Imp .62.111.
Ad Mauſolæũ Aug.duo.62.98
In Hortis Salluſtij.62.89.
In Circo Caracallæ.119.
Extra P.S.Laurentij.117.
Officinæ Monetæ.23.41.
Officinæ Minij.91.
Ouilia.95.

P

Pagus Lemonius.120.
Palladium ubi.35.
Palantium.1.
Palus Caprea.104.
Palatinus Mons.33.
Palatium unde.33.
Antonini Pij.95.
Conſtantini.69.72.
Caracallæ.69.
Decij Imp.87.
Dioclitiani.88.
Licinianum.82.
Neruæ.48.
Pincij Senatoris.14.
Seſorianum.72.
Palatiar ſacrificium.37.
Pantheon.102.
Penates qui.22.
Pila Oratia.43.
Pila Tiburtina.91.
Piſcina Publica.70.
Pyramides unde.63.
Pons Ceſtius.109.
Caligulæ in foro.38.
Campi Martij.95.
Fabricius.108.
Hælius.109.
Ianiculenſis.109.
Lepidi.106.
Lucanus.117.
Mamæus.117.
Numentanus.115.
Palatinus.106.
Miluius.109.
Herculis.108.
Sacer.106.
Sublicius.5.106.
Salarius.115.
Triumphalis.18.109.
Pomerium quid, & unde.9.
Pomerium urbis Romuli.3.
Pomerium à quibus ꝓpagatũ.9.
Pomerium à quib. propagari poſterat.6.9.
Pomonal.120.
Portæ Iani.5.
Portæ urbis, quot.10.
Portæ urbis Romuli.3.4.
Porta Agonenſis.14.
Aurelia.17.
Carmentalis.4.
Collatina.14.
Collina.14.
Cœlimontana.15.
Capena.16.
Catularia.10.
Exquilina.15.
Flumentana.14.
Figulnenſis.10.
Ferentina.16.
Fontinalis.17.
Gabiusa.16.
Ianualis.4.
Labicana.11.15.
Latina.16.
Lauernalis.10.
Murionis.4.11.
Mugiona.4.
Munutia.10.
Neuia.15.
Naualis.17.
Pandana.4.
Palatij uetus.33.
Piacularis.10.
Quirinalis.14.
Querquetulana.15.
Romana.4.
Romanula.11.
Ratumena.10.
Rauduſcula.10.
Rarana.117.
Scelerata.4.
Saturnia.4.
Saginalis.10.
Salutaris.10.
Stercoraria.10.20.
Trigemina.6.16.
Triumphalis.18.
Viminalis.14.
Porticus Aemilia.63.
Antonini Pii.95.
Concordiæ.28.
Conſtantini.24.
Circi Max.59.

Cn. Octauij. 100.
Corinthia. 100.
Faustinæ. 42.
Fori Augusti. 48.
Fori Neruæ. 48.
Fori Traiani. 92.
Liuiæ. 45.
Metelli. 24.
Mercurij. 99.
Neptuni. 95.
Octauiæ. 50. 100.
Pompei. 101.
Panthei. 102.
Q. Catuli. 36.
Quirini. 89.
Traiani. 92.
Veneris Erycinæ. 114.
Prata Mucia. 110.
Prata Flaminia. 99.
Prata Quintia. 113.
Proscholium Iul. Pauli poetæ. 111
Proximurum quid. 9.
Puteus Preuæ. 86.
Puteus aquæ salientis. 88.
Puteal Libonis. 42.

Q

Querquetum. 15.
Quirinalis Mons. 88.
Quinaria fistula unde. 73.

R

Regiones Vrbis. 10.
Regia Numæ. 30.
Remoria. 66.
Rimus Herculaneus. 70. 117.
Roma ubi, quando, et à quibus cõdita. 2.
Roma quadrata. 3. 35.
Romæ primi cultores. 1.
Rostra Vetera. 44.
Rostra Noua. 38.
Rumon. 104.
Rupes Tarpeia. 21.

S

Sangus Deus. 11.
Salinæ. 17. 59. 63.
Saturnium oppidum. 4. 18.
Saturnij. 20.
Saxum Carmentæ. 23.
Saxum Tarpeium. 18.
Sacrarium Numæ. 51.
Sacrarium bonæ Deæ. 119.
Scalæ Annullariæ. 36.
Scalæ Gemoniæ. 66.
Septem Salæ. 81.
Septizonium Seueri. 68.
Septizonium alterum. 68.
Seruges maurati. 25.
Senaculum. 19. 28. 34.
Senaculum Mulierum. 90.
Senacula quinque. 29.
Senatusconsultum ubi poterat fieri. 28.
Secretarium Po. Ro. 40.
Sepulcrum Accæ Larentiæ. 10.
Argi. 51. (53.
Archiæ poetæ. 120.
Africani. 120.
Britanici. 98.
Bacchi. 116.
C. Cestij. 63.
Cæcily Statij Poetæ. 111.
Collatini. 119.
C. Poblicij. 93.
Drusi. 98.
Enny Poetæ. 120.
Faustuli. 45.
Gallieni Imp. 120.
Hircy. 98.
Hadriani. 113.
Iuliæ. 98.
Iliæ. 98. 115.
Licinij Tonsoris. 115.
Marcelli. 98.
Mary. 115.
Mariæ uxoris Honorij. 112.
Metellæ. 120.
Metellorum. 119.
M. Vlpij. 98.
Neronis. 94.
Numæ Pomp. 110.
Pansæ. 98.
Pomp. Attici. 120.
Q. Cæcily. 120.
Romuli. 45.
Remi. 66.
Sullæ. 98.
Scipionum. 113. 119.
Septem Epulonum. 113.
Seruiliorum. 119.
Sororis Horatiorum. 120.
T. Tatij. 67.
Vestalium. 30.
Sepulcrorum forma uaria. 85.
Sepulcrorum publicus locus. 85.
Septa Campi Martij. 95.
Sicilia locus in Palatio. 36.
Silicarij. 75.
Sylua Laurentum. 67.
Sororium Tigillum. 49.
Spoliarium. 78.
Spelunca Caci. 66.
Statuæ, Simulacra, Signa, & Imagines.
Actij Nauij. 25. 44.
Apollinis. 25. 28. 35. 36. 48.
Apollinis eburnea. 48. (50.
Aesculapij. 28. 50.
Astragalizontium. 79.
Actij Poetæ. 119.
Achillis. 100.
Alexãdri Magni. 48. 50. 101.
Ariadnæ. 62.
Augusti. 42. 98.
Antonini Pij. 95.
Alcibiadis. 43.
Aemily pueri. 25.
Anseris argentea. 23.
Anny Fecialis. 30.
Boni Euentus. 25.
Bonæ Fortunæ. 25.
Batti. 28.
Britanici. 36.
Canis. 22.
Cupidinis. 50. 112.
Cete. 100.
Cn. Octauij. 44.
Chori. 100.
Cadmi. 101.
Castoris. 21. 48.
Cereris. 28.
Cassandræ. 34.
Coruini. 48.
Cæsaris. 42. 108.
C. Fulcinij. 44.
Corneliæ. 25.

Claudiani. 92.
Camilli. 44.
Calypſus. 101.
Caſſij 49.
Conſtantini. 27.
Cleopatræ. 112.
Deorum Noxiorum. 22.
Dianæ 28. 35. 50. 36.
Delphinum. 100.
Equi Fidiæ. 89.
Equi Praxitelis. 89.
Equi Cæſaris 49.
Europæ. 101.
Fortunæ. 56.
For. Muliebris. 119.
Floræ. 38.
Fabij. Max. 25.
Heſionis. 50.
Herculis. 25. 50. 102.
Herculis ærea. 25. 27. 55.
Herculis Tunicati. 44.
Herculis Triumphalis. 55.
Hygiæ. 28.
Hippocampi. 100.
Hermodori. 43.
Hor. Coclitis. 43.
Hialysy. 45.
Iouis. 21. 25. 28.
Iouis Imperatoris. 22.
Iouis Tonantis. 25.
Iouis ærea. 23.
Iani. 25. 40. 48.
Iunonis. 28. 50.
Iugurthæ aurea. 25.
Lepidi. 44.
L. Bruti. 25.
L. Roſcij. 44.
Latonæ. 28. 50.
Ludienis. 47.
Liberi patris. 50. 62.
Lupæ. cum Ro. et Re. 27.
Laocoontis. 79. 112.
Leonis lapidei. 45.
Muſarum. 50.
Mineruæ. 40. 50. 56. 102.
Martis. 28. 119.
Mercurij. 28.
Metelli. 25.
Marſorij. 40.
M. Aurelij. 26.
Minutij Augurini. 17.
Marſyæ. 34.
Nemeſis. 25.
Numeriani Imp. 35.
Nili. 26. 112.
Numæ. 25.
Nympharum duarum. 50.
Nereidum. 100.
Proſerpinæ. 22.
Pollucis. 21. 48.
Pudicitiæ. 56.
Priſtis. 100.
Phorci. 100.
Philippi Mac. 50.
Pithagoræ. 43.
Pretidum. 35.
Q. Marci Tremuli. 38.
Q. Ciceronis. 49.
Regum omnium. 25.
Rheni. flu. 40.
Romuli. 112.
Remi. 112.
Satyrorum quatuor. 50.
Sciæ. 61.
Statæ Matris. 42.
Siluani. 41.
Sibyllæ. 44.
Sibyllæ Tiburtinæ. 115.
Scipionis. 25.
Scipionis Africani. 120.
Sp. Nautij. 44.
Syllæ. 25. 44. 45.
Ser. Tully. 25. 57.
Senis cum lyra. 22.
Tigris. 26.
Tritonum. 41.
Thetidis. 100.
Tulij, Cælij. 44.
Treby. 25.
Tiberis. 112.
Tiberij Imp. 78.
Tauri in fo. Bo. 3. 52.
Theſei. 25.
Victoriæ. 22. 28. 48.
Veiouis. 19. 23.
Veneris. 37. 45. 49. 50. 100. 102. 112.
Veneris Cloacinæ. 43.
Veneris Erycinæ. 114.
Varronis. 35.
Stagna Neronis. 78.
Suburra. 86.
Sublices. 106.
Suburbanum Phanoti. 116.
Suburbanum Philidis. 119.
Subuelia. 34.

T

Tabula uictoriæ Meſſallæ. 44.
Victoriæ Scipionis Aſiatici. 25.
Mancini. 43.
Iugurthæ. 25.
Raptus Proſerpinæ. 22.
Imaginis Belli. 48.
Caſtorum, & Victoriæ. 37.
Aiacis, & Medeæ. 49.
Tabularium. 26.
Tabularum Curatores. 26.
Tabulæ legum tria. M. 26.
Fœderũ Carthaginienſium. 22.
Ciuitatis datæ Equitibus Campanis. 38.
De rebus geſtis à Clodio. 26.
Aenea quæ in templo Lateran. extat. 9.
Tabernæ Argiletanæ. 52.
Argentariæ. 43.
Bibliopolarum. 52.
Cæditiæ. 119.
Decem. 86.
Laneæ. 52.
Meritoria. 104.
Nouæ. 43.
Quinquæ, 43.
Septem. 43.
Tres. 119.
Tabernola. 82.
Templa, Aedes ſacræ, Delubra, Sacella, Fana.
Templum quid. 28.
Apollinis. 35. 36. 88. 89. 99. 111.
Ay Dei. 32.
Auguſti. 38.
Apis. 90.
Aeſculapij. 107.

Bellonæ. 98.
Bacchi. 116.
Bonæ Deæ. 65.
Boni Euentus. 102.
Bruti Callaici. 100.
Carmentæ. 4. 51.
Conſi. 53. 61.
Concordiæ. 20. 22. 24. 28. 33. 34.
Cereris. 62. 114.
Caſtoris. 37. 100.
Cæſaris. 37.
Carnæ Deæ. 77.
Claudij Cæſ. 77.
Camœnarum. 16. 119.
Dianæ. 66. 70.
Deæ Viriplacæ. 36.
Fauſtinæ. 42.
Fauni. 72. 108.
Felicitatis. 85.
Febris. 36.
Floræ. 62. 90.
Fidei. 22. 35.
Fortunæ. 21. 85.
For. Equeſtris. 101.
Fortis Fortunæ. 56. 109.
For. Maſculæ. 56.
For Muliebris. 119.
For. Malæ. 85.
For. Obſequentis. 24.
For. Primigeniæ. 24. 56. 90.
For Proſperæ. 56.
For. Paruæ. 56.
For. Publicæ. 88.
For. Virilis. 57
Gentis Flauiæ. 90. 97.
Herculis. 55. 65. 90.
Herculis Cuſtodis. 100.
Herculis Muſarum. 100.
Herculis Victoris. 55.
Heliogabali. 42.
Honoris. 70. 90. 114.
Iouis. 89. 208.
Iouis Cuſtodis. 19.
Iouis Feretrij. 19.
Iouis Opt. Max. 21.
Iouis Capitolini. 21.
Iouis Sponſoris. 24.
Iouis Statoris. 29. 100.
Iouis Tonantis. 20.
Iouis Victoris. 36.
Iunonis. 21. 50. 89. 99.
Iunonis Lucinæ. 97.
Iunonis Monetæ. 23. 67.
Iunonis Matutæ. 50.
Iunonis Reginæ. 66.
Iunonis Soſpitæ. 34.
Iani. 4. 5. 40. 48. 50. 53.
Iuuentutis. 61.
Iſidis. 70. 93.
Iuturnæ. 96.
Larum. 3. 36. 47. 95.
Libertatis. 24. 36. 67.
Lunæ. 47. 67.
Liberi. 62.
Liberæ. 62.
Mentis. 24.
Martis. 16. 70. 99. 111. 119.
Martis. Vltoris. 48.
Matutæ. 56. 67.
Mercurij. 62.
Mineruæ. 21. 67. 89. 94.
Matris Deorum. 35.
Murtiæ. 56. 65.
Marianum. 82.
Neptuni. 61. 88. 95. 100. 104.
Neniæ. 115.
Orci. 35.
Opis. 24.
Pacis. 45.
Pietatis. 51. 96.
Pudicitiæ. Patriciæ. 56
Pudicitiæ Plebeiæ. 56.
Penatium. 35.
Pollucis. 37.
Proſerpinæ. 62.
Pantheonis. 102.
Quirini. 14. 30. 70. 89.
Quietis. 78.
Romuli. 32. 43.
Remi. 43.
Rauenatium. 109.
Ridiculi. 119.
Saturni. 4. 20. 21. 41.
Salutis. 24. 49. 90.
Spei. 50. 119.
Solis. 47. 62.
Siluani. 86.
Termini. 23.
Telluris. 49.
Tempeſtatis. 119.
Veiouis. 119.
Veneris. 62.
Veneris. Caluæ. 24. 114.
Veneris Erycinæ. 24.
Veneris Genitricis. 48.
Veneris Myrteæ. 63.
Veneris Victricis. 101.
Veneris, & Cupidinis. 72.
Vulcani. 47. 100.
Vertumni. 53.
Veſtæ. 24. 30. 36. 57.
Victoriæ. 34. 67.
Virtutis. 70.
Volupiæ. 11.
Terminalia feſta. 120.
Teſtaceus collis. 63.
Teſtamentum Militare. 86.
Terentum. 104.
Theatrum quid. 72.
Theatrum Marcelli. 50.
Theatrum Pompei. 100.
Thermæ quæ, & unde. 69.
Agrippinæ. 102.
Antonianæ. 69.
Alexandrinæ. 104.
Aurelianæ. 110.
Diocletiani. 87.
Conſtantini. 88.
Decianæ. 66.
Gordiani. 82.
Hadriani. 104.
Neronianæ. 104.
Nouati. 87.
Olympiadis. 87.
Seuerianæ. 110.
Titianæ. 79.
Traiani. 66.
Varianæ. 66.
Tiberis uaria nomina. 104.
Tiberis Etymologia. 105.
Tiberis fluxus. 105.
Tiberis natura. 105.
Tiberis altitudo, & latitudo. 105.
Tiberis Curatores. 105.
Trebia flu. 114.
Tribunal Aurelium. 101.
Tribunal Libonis. 42.
Trophæa Marij. 82.
Turres Capitoly. 18.
Turris Militarum. 88.

Turris Mecœnatis. 85.
Turris Mamilia. 86.
V
Vallis Martia. 97.
Vallis Quirinalis. 88.
Valmontone. 118.
Vaticanus Mons. 111.
Velia. 34.
Velabrum. 52.
Veſtalium corruptarũ pœna. 90
Veſtales defodiendi mos. 90.
Vertumnus. 53.
Viminalis mons. 87.
Via Appia. 15. 16. 70. 118. 119.
Aurelia. 120.
Aemiliæ duæ. 114.
Ardeatina. 15.
Aſinaria. 15.
Claudia. 114.
Caſſia. 114.
Collatina. 114.
Campana. 118.
Flaminia. 113.
Fornicata. 95.
Figulnenſis. 115.
Gabina. 16. 118.
Labicana. 117.
Lata. 93.
Latina. 15. 118.
Laurentina. 67. 120.
Noua. 10. 30. 32. 70.
Numentana. 114. 115.
Oſtienſis. 15. 120.
Prænestina. 117.
Portuenſis. 120.
Recta. 98.
Sacra. 47.
Salaria. 14. 114.
Sublacenſis. 77.
Triumphalis. 18.
Valeria. 118.
Vitellia. 120.
Viarum Curatores. 11.
Viuarium. 116.
Vicus Corneliorum. 88.
Cyprus 49.
Iugarius. 31.
Mamurri. 89.
Fortunæ Reſpicientis. 37.
Patricius. 86.
Padi. 37.
Sceleratus. 49.
Tuſcus. 32. 71.
Thurarius. 53.
Vitriariorum. 63.
Villa Publica. 95.
Villa Cæſarum. 114.
Vrbs Rauennatium. 110.
Vrbs Romuli. 3.
Vrbis Romæ magnitudo. 9.
Vſtrinum. 85.

¶ *Quoniam in titulis hoc uolumine citatis ſæpe inuenitur unica litera, uel ſyllaba dictionis integræ ſignificatum habere, ne Lector in ys hæſitet, illorum interpretationem hic appoſuimus.*

8. IMPP. *Imperatoribus.*
D D. *Dominis.*
DD. *Dedicauit, uel dono dedit.*
N N. *Noſtris.*
AVGG. *Auguſtis.*
V.C. *Viri Clariſſimi.*
D.N.M.Q. *Diuino numini maieſtatique.*
9. TI. *Tiberius.*
AVG. *Auguſto.*
F. *Filius.*
CAISAR. *Cæſar ai pro ae.*
PONT.MAX. *Pontifex Maximus*
TRIB.POT. *Tribunicia poteſta*
IMP. *Imperator.* (te.
COS. *Conſul.*
P.P. *Pater patriæ.*
PROCOS. *Proconſul.*
10. FIL. *Filio.*
26. FAC.CVR. *Faciundũ curauere.*
29. AVG. L. *Auguſti libertus.*
CVR. *Curatoribus.*
AED.CVR. *Aedilitũ Curulium.*
FL. *Flauij.*
S.C. *Senatus Conſulto.*
35. D. *Diuo.*
39. L. FIL. *Lucij Filij.*
41. PRAEF.VRB. *Præfectus urbis.*
IVD. *Iudicans.*
53. ARABIC. *Arabico.*
ADIABENIC. *Adiabenico.*
PARTH. *Parthico.*
55. C. IVL. *Caius Iulius.*
63. NVM. DOM. AVG. *Numini domus Auguſti.*
S.P.D.D. *ſumptu proprio, uel publico dedicauit.*
68. P.F. *Pio felici.*
VOTIS.X.VOTIS.XX. *Votis decennalib. Votis vicennalib. Auguſtus VII. Cos. ut monarchiæ ſuſpitionẽ à ſe amoueret, inter alios honores a .S.P.Q.R. delatos, Cõſulatũ per annos decẽ admiſit, quibus præteritis in alios decẽ ei prorogabant, ita ut ex decẽnio in decennĩ perpetuus eſſet Cos. Decimo ãt quoq; anno quædã ſacra, et feſta fiebãt, quæ decẽnalia dicebãtur, eaq; ſecudo decẽnio inſtaurata rurſus decennalia appellabãtur. Auct. Dion. Cõſuetudinẽ deinde inualuiſſe, ut ſecũdo decẽnio vicẽnalia nũcu parẽtur ſuperius exẽplũ oſtẽdit.*
75. D. M. *Dys Manibus.*
DESIG. *Deſignatus.*
77. P.COR.P.F. *Publius Cornelius Publy filius.*
83. BRIT. *Britanicus.*
CENS. *Cenſor.*
88. MI. *Miles.*
89. PRIVAT. *Priuatus.*
92. CL. *Claudij.*
93. GER. *Germanico.*
L. F. *Lucij filio.*
AEDIL. PL. *Aedili Plebis.*
97. I.F. *Iuly filius.*
REDAC. *Redacta.* (uo
100. CAES.N.SER. *Cæſaris noſtri ſer*
S.F. *Sacris faciundis.*
105. R.R. *Reiectis ruderibus.* (pi.
PROXIM. CIPP. *proximi Cip*
PED. *Pedes.*
108. C.F.CVR.VIAR. *Cai filius curator viarum.*
209. TRIVMF. *Triumphator.*
ALAMANN. *Alamannicus.*
GOTHIC. *Gothicus.*
113. F. *fecit.*
115. ANN. *Annis.*

BARTHOLOMEI MARLIANI EQVITIS D. PETRI VRBIS ROMAE TOPOGRAPHIA.

DE ORIGINE VRBIS. CAP. PRIMVM.

QVONIAM in hac urbis deſcriptione de quibuſdam locis, & ædificijs ante urbem conditam excitatis, nonnunquam erit dicendum: opere precium fore arbitramur, etiam de illis populis, & regibus, qui tũc deinceps hanc tenuere regionem, quàm paucis fieri poterit, loqui. Sic.n.fiet, ut primum à quibus ædificia poſita fuerint, melius intelligamus: deinde à quàm paruis initijs urbs Roma originem traxerit, ad eamque creuerit magnitudinem, ut nihil illi par, aut ſecundum, in toto orbe terrarum inueniretur. Romanæ igitur urbis regionem Siculi primi omnium tenuere: antea uero habitata ne fuerit, an deſerta, nihil eſt quod affirmare poſsimus. Mox Aborigines, duce Oenotro Lycaonis filio, ex Arcadia ad inquiſitionem agri melioris ſponte huc profecti, illis expulſis, locũ occuparunt. Quibus deinde Pelaſgi, & aliorum Græcorum quidam errabundi, profugique ex Theſſalia, admixti, auxilio eis ad bella cum populis finitimis fuere. Permanſerunt autem in his ſedibus uſque ad bellum troianum, priſcam illam Aboriginum appellationem ſeruantes. Horum autem regem Saturnũ fuiſſe memorant: qui cùm Cretæ imperaret, habens cũ Ioue filio de agris contentionem, bello expulſus, in Italiã uenit, & cùm cultum uinearũ, & falcis uſum Ianũ docuiſſet, ab eo in partẽ imperij eſt admiſſus. Cæterum Iano defuncto ad eum ſolum imperium peruenit. Annis deinde ſexaginta ante res troianas, ferunt Arcades ex urbe Palantio exeuntes, ſedemque duce Euandro quærentes, in hunc locũ, ubi nũc Roma eſt, delatos, à Faunòq; Aboriginũ rege, & benigne ſuſceptos eſſe, & agri portionem accepiſſe: illòſque, colle haud procul à Tiberi electo, ſtruxiſſe caſtellũ, Palantiùmque à metropoli eorum in Arcadia appellaſſe: paucis uero annis interpoſitis, aliam claſſem græcã, ducente Hercule, eandem tenuiſſe regionem: ex hisque quoſdam miſſionem ab eo precatos, in colle, qui tũc Saturnius dicebatur, poſuiſſe ſedem. Hos Pelopõnenſes: &, qui ex Elide profecti fuerent, Phaneas, & Epios fuiſſe comperio. Quibus nullam erat amplius deſyderium reditus, euerſa eorum patria ab ipſo Hercule. Hi aliquãdiu rem ſuã ſeparatim adminiſtrarũt. Cæterũ haud ita multo poſt inẽtũ, leges, ſacra cũ Aboriginibus cõferentes, ſicuti Arcades, & prius Pelaſgi fecerant, ciuitatis eiuſdem participes facti ſunt. Secũda uero ætate, poſt Herculis profectionem, Latino ex filia Fauni regnãte, Aeneas in Italiã uenit: qui cùm ſtatim prælio fuiſſet exceptus, in aciemq; iam exercitũ duxiſſet: ad colloquiũ à Latino fuit uocatus: in quo tantam ſui admirationem præbuit, ut in ſocietatem imperij receptus, Lauiniáque ei in matrimonium data, gener aſcitus ſit. Hic deinde Aborigines, Troianòſque communi nomine Latinos nominauit. Poſt hæc utriuſque bellum aduerſus Turnum Rutulorum regem, propter fraudatas Lauiniæ nuptias, fuit: in quo Turnus, & Latinus occubuere. Quare Aeneas ſoceri regnum ſuſcipiens, quarto imperij ſui anno, in bello aduerſus Mezentium Hetruſcorum regem, è uita migrauit. In cuius locum Aſcanius eius filius ſuccedens, trigeſimo anno poſt Lauinii conſtitutionem, Albã cõdidit. Anno deinde octauo & trigeſimo, eo mortuo, Syluius eius frater, poſt mortẽ Aeneæ ex Lauinia natus, imperium accepit, cùmque undetriginta imperaſſet annos, Aeneæ Syluio filio illud reliquit: hic uero poſt unum & triginta, Latino Syluio: Latinùſque poſt quinquaginta, Albæ: qui undetriginta illud tenuit. Poſt eum Athys quatuor & uiginti regnauit annos: deinceps Capys duodetriginta: inde Capetus tredecim, & Tiberinus poſtea octo. Huic ſuccedens Agrippa quadraginta regnauit annos: Romulus deinde undetriginta: poſt hunc triginta & ſeptem Aventinus: qui Procæ imperiũ ipſum per manus tradidit. Hic uiginti & treis imperauit annos, Amulliùmque, &

Numitorẽ ꝓcreauit. Amulius duos & quadraginta annos regnũ, quod Numitori fratri ſeniori debebatur, haudiure occupãs, Rheã eius filiã, ne quis uindex regni ex genere Numitoris oriretur, Veſtæ ſacerdotẽ fecit, quæ duos pueros incerto ſtupro conceptos enixa eſt: quos Amulius exponi iuſſit. Sed fortuna origini romanæ proſpiciens, eos lupæ alendos obtulit: quæ cùm ſæpius ad paruulos, ueluti ad catulos, reuerteretur, rem Fauſtulus paſtor animaduertit, ſubtractòsque feræ Accæ uxori nutriẽdos dedit. Nomina autem pueris alteri Remo, alteri Romo ſiue Romulo fuere. Adultis inter paſtores de uirtute quotidiana certamina uires, & pernicitatem auxere. Igitur cùm Latrones à rapina pecorum frequenter ſummouerent: Remus ab his captus regi offertur, criminique ei datur, quaſi greges Numitoris infeſtare ſolitus eſſet. Tunc à rege in ultionem Numitori traditur: qui aduleſcentia iuuenis permotus in ſuſpicionem expoſiti nepotis adducitur: & cùm eum nunc lineamẽtorum filiæ ſimilitudo, nunc ætas expoſitionis anxium teneret, Fauſtulus cum Romulo ſuperuenit: à quo cognita origine puerorum, facta inter ipſos coniuratione, Amulium interficiunt: Numitorique auo regnum reſtituunt. Sequenti uero anno regni Numitoris quadringẽteſimo trigeſimo ſecundo (ut tradit Cato) poſt Ilium captum, XII. Cal. Maias Romam, ubi expoſiti fuerant, condiderunt. Et quanquã, ut de tempore, ita de conditore, mira inter ſcriptores uarietas exiſtit: communis tamen opinio eſt, Romulum Martis filium urbis auctorem fuiſſe. Vnde Cic. Principio inquit, urbis parens Romulus non ſolum auſpicato, ſed ipſe etiam optimus augur fuiſſe traditur. Romulum autem, non Remũ, urbi nomen dediſſe ferunt: quia captatis auguriis Remus prior ſex uultures uidit: Romulus mox duodecim. Que res, cùm unus tempore, alter numero certaret: bellum creauit: in quo extincto Remo, Romulus à ſe Romam denominauit.

Si hãc figuram, & ſequentes, ſecundum naturalem proſpectum attollere uoluiſſemus: contigiſſet ut omnibus partibus montium, una excepta, occultatis, ædificia in ſuo ſitu locari nõ potuiſſent. Quapropter cùm melius putaremus utilitati omnium eſſe conſulendum, quàm inani pictura quoſdam obiectare: figuras ipſas planas poſuimus: curauimus tamen latera montium ſecundum illorum altitudinẽ ita inumbrare, ut cõualles ab ipſis facile diſtinguantur.

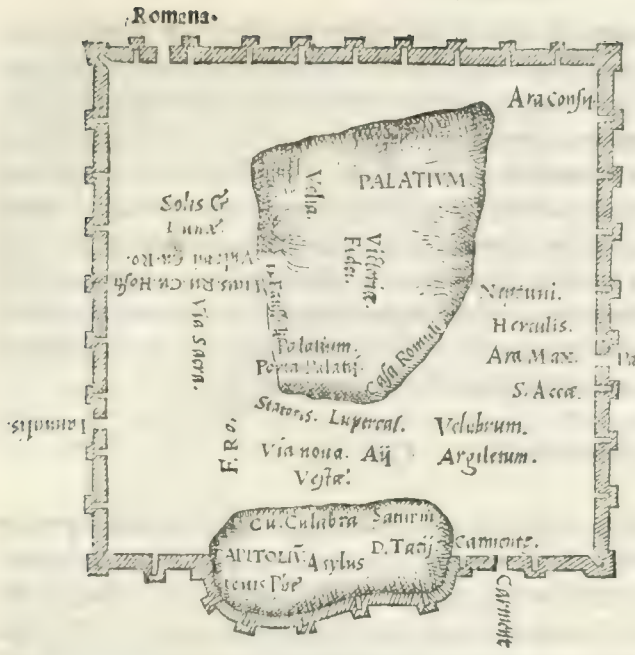

¶ *In hac figura, atq; in maiori, proprium cuiusque loci situm ibi esse intelligo, ubi prima eius dictionis litera collocata est. Neq; puto admonendum esse lectorē, in Diuorū nominibus templi nomen sub intelligi,*

Cu. Ro.	*Curia Romuli.*
Cu. Hosti.	*Curia Hostilia.*
Carment.	*Carmentalis.*
D,	*Domus.*
F. Ro.	*Forum Romanum.*
Phe.	*Pheretrij.*
Ru.	*Ruminalis.*
S.	*Sepulcrum.*
Statoris.	*S. Iouis.*

De urbe Romuli. Cap. II.

VRbis *nouæ figuram quadratam* Romulum *designasse auc. sunt* Plut. *&* Diony. *Sed ut de forma, certa esi opinio apud scriptores, ita de ambitu, quibusue terminis finiretur, incerta, & uaria. Liuius enim refert,* Romulum montem Palatinum *primum, in quo erat educatus, munuisse, &* Gellius, *antiquum pomerium eiusdem montis radicibus terminatum: quorū opinioni recte quadrat quod ait* Cor. Tac. Capitolium, Romanùmque forum *à* Tatio Sabinorum rege urbi additū, *cuius uerba sunt hæc. Initium igitur, & quod pomerium* Romulus *posuerit noscere, haud absurdum reor. Igitur à foro* Boario, *ubi æreum tauri simulacrum aspicimus: quia id genus animaliū aratro subditur, sulcus designandi oppidi cœptus: ut magnam* Herculis *aram amplecteretur. Inde certis spatijs interiecti lapides per ima montis* Palatini *ad aram Consi: mox ad Curias ueteres, tum ad sacellum* Lariū, *forùmque* Romanum, Capitolium, *nō à* Romulo, *sed à* T. Tatio *additum urbi creditur. Quibus uerbis coniecimus,* Tatium *deducto muro à saxo* Carmentali *in occasum, ad uiam quæ nunc haud procul abest à* Tiberi: *inde ad circi* Maximi *partem extremā, ubi fuit ara Consi: cōuersòque mox in ortum æstiuum, parū ultra amphitheatrū* Titi, *hinc que ultra forum* Neruæ, *& tandem ipsum murum cū altero cornu* Capitolij *coniungentem,* Capitolium *ipsum, &* Palatinum *mōtem inclusisse. Huic tamen opinioni minime uidetur assentiri* Strabo, *cùm inquit. Prisci nanque* Capitolium, *collemque* Quirinalē *sic muniere muris: ut uenientibus aliunde exterius facilis foret ascensus: adeo ut* T. Tatius *primo aduentans incursu locorum potitus sit, cum raptarum uirginum ulciscereturiniuriā. Nam si ante* Tatij *aduentū colles hi muniti fuerunt, non oportuit ab alio, quàm à* Romulo, *munitos esse. Hoc idē innuit* Diony. *cum inquit.* Romulus, *&* Tatius *urbem statim maiorem effecerunt, duos ei colles alios adijcientes:* Quirinum, *&* Cœliū, *separātésque habitationem alter ab altero in propriis locis utrique uitam agebant:* Romulus *quidem* Palatium *occupans, & montem* Cœlium *palatio propinquum:* Tatius *uero* Capitolium, *quod ab initio cœperat, &* Quirinalem *rupem. Si igitur ante* Sabinorum *bellū urbs* Romuli *cum* Palatini *mōtis radicibus terminos habebat: in amplificatione ab ipso* Romulo, *&* Tatio *facta,* Capitolinus *mons propius* Palatio, *quàm* Quirinalis, *existēs, addi prius fuerat necesse. Adde & illud. Quod ipse mons* Palatinus *quadratam nō constituisset formam: qualem fuisse à* Ro-

mulo poſitam demonſtratum eſt. Iccirco cum cõſtans ſit opinio, Carmentalem portam ad radices Capitolij ſitam, in noua urbe à Romulo cõprehenſam: Liuiusque in eiuſdem urbis ampliatione poſt Romulum quid, quòue tempore additum ſit commemorans, nullam de Capitolio, tanquam de primæ urbis parte, faciat mentionem, exiſtimamus urbem à Cor. deſcriptam, T. Tatio falsò attributam, Romuli eſſe monimentum. nec obſtat quod idem Liuius dicit, Romulum primum Palatinum, in quo erat educatus, muniuiſſe: in eo.n.uerbo, primum, uim eſſe hanc opinor, ut munito prius Palatino, urbem condiderit. Seruius autem gram. ait, alios dicere Romulũ ſeptem colliculos ab initio incluſiſſe: alios uelle hos ipſos, qui nũc ſunt, à Romulo incluſos, aliis tamen nominibus appellatos, quæ mutata ſunt poſtea: at ueriſimile non ſit, paſtores rebus adhuc anguſtis tantum campum in tanta hominum paucitate eſſe complexos, cum Plut. uelit mille domos tantum fuiſſe: Dionyſiúsque non plures tribus peditum millibus, & pauciores equitibus trecentis ipſis urbis conditoribus affuiſſe.

De portis urbis Romuli. Cap. III.

VRbem treis portas habẽtẽ Romulus reliquit: aut (ut plurimis tradentibus credamus) quatuor, inquit Plin. Sed earum nec nomina, nec locum ponit. Qui uero treis tantũ à Romulo relictas fuiſſe ferunt: eas Carmẽtalẽ, Romanã, & Pandanã appellarũt: Carmẽtalémque à matre Euandri, ſitã ſub Capitolio, inter ſaxum tarpeium, & Tiberim: & uerſus circũ Flaminiũ, ut inquit Sex. Rufus. Liuius.n. ſeptimo bel. pu. loquens de uico Iugario clare docet, Carmẽtalẽ ſub Capitolio fuiſſe: ſed clarius Plut. in uita Camilli: ad Carmẽtalẽ, inquit, portã Põtinus cõtẽdit, ut quid ageretur, p ſilentiũ ſpecularetur: nam huic maxime directo Capitoliũ incumbit: idẽ docet Solinus, his uerbis: Pars infima Capitolini mõtis habitaculũ Carmẽtæ fuit: ubi & Carmentale fanũ nunc eſt, à qua Carmẽtalis portæ nomen eſt: eodẽ modo Sex. Pom. qui templũ Iani fuiſſe extra ipſam portam, apud theatrũ Marcelli, tradit. Huic aũt portæ Sceleratæ poſtea nomen fuit: quod ea egreſſi Fabij ad Cremerã, flu. ex lacu attingente ſyluas, nunc Bacchani nuncupatas, orientem, omnes interfecti ſint: unde idem refert, religioni eſſe quibuſdam porta Carmentali egredi, & in æde Iani ſenatum haberi: quod & ea porta Fabij egreſſi eſſent, & in ea æde. S. C. factum. Romanam autem portam prope Titi amphitheatrum fuiſſe innuit idem auctor, cùm ait, Romana porta inſtituta eſt à Romulo in infimo cliuo Victoriæ: qui locus gradibus in quadraturam formatus eſt. Appellata eſt autem Romana à Sabinis præcipue, quod ea proximus aditus erat Romam. Sunt tamen qui Mutionem portam ibi extitiſſe dicunt: et quanquam Varro hanc in Palatio fuiſſe uult, potuit tamen accidere, quòd Romulus in urbis extenſione Romanam denominauerit, quæ deinde à mugitu boum, qui per eam introducebantur, ſortita ſit nomen portæ Mutionis, relictæ in priori pomerio. Mugionem autem alteram ab hac fuiſſe ſignificat Sex. Pom. affirmans appellatam à Mugio quodam, qui eidem tuendæ præfuit. Videndum tamen, ne apud Var. Mugionis ſit legendũ, à mugitu: Mutionis uero apud Sex. Pom. à Mutio eius portæ cuſtode. Pandanæ autem meminit idem Var. nam cũ probaßet Saturnium oppidum fuiſſe prope Saturnium mõtem, ſic ſequitur. Eius ueſtigia nunc manent tria, quod Saturni fanum in faucibus, quod Saturnia porta, quam Iunius ſcribit ibi, quam nunc uocant Pandanam: quæ ultima uerba innuunt, Pandanam fuiſſe à Romulo conſtitutam eo in loco, ubi prius in Saturnio oppido fuerat Saturnia. Ex quibus uerbis coniicimus, Pandanã portã non alibi, quàm in Velabro ſitam: ſic appellatam, ut ſcribit Sex. Pom. quia ſemper pateret. Propterea fortaſſe noui ſcriptores Liberã ẽt dixere, quod liberũ aditũ in urbẽ iugiter præberet. Qui uero uolũt Romulũ quatuor urbis portas reliquiſſe, quartã, Ianualẽ nuncupatã, ad radices Viminalis fuiſſe dicunt. Quò cum Romuli pomerium (ut pleriſque placet) non peruenirent: hancq; Palatij portam fuiſſe dicat Var. credimus Romulum treis tantum inſtituiſſe portas: qui numerus, in urbe adhuc parua, publico uſui ſatisfacere poſſe uidebatur. Hanc autem Ianualem ab euentu appellatam ſcribit Macrob. eius uerba appoſui. Cùm bello Sabinorum, quod uirginum raptarum gratia

commiſſum eſt, Romani portam, quæ ſub radicibus collis Viminalis erat, claudere feſtinarent: quia in ipſam hoſtes irruebant: poſtquam eſt clauſa, mox ſponte patefacta eſt: cùmque iterum, ac tertio idem contigiſſet: armati plurimi pro limine, quia claudere nequibant, cuſtodes ſteterunt: cùmque ex alia parte acerrimo prælio certaretur, ſubito fama pertulit fuſos à Tatio noſtros: quam ob cauſam Romani, qui tuebantur, territi profugerunt. cùmque Sabini per portam patentem irrupturi eſſent, fertur ex æde Iani per hanc portam, magnam uim torrentium undis ſcatentibus erupiſſe, multaſque perduellium cateruas, aut exuſtas feruenti aqua, aut deuoratas rapida uoragine, deperiſſe. Ea re placitum ut belli tempore, ueluti ad urbis auxilium profecto Deo, fores reſerarentur. Piſo etiam in annalibus memoriæ prodidit, Ianualem dictã ab Iano, & ideo ibi poſitum Iani ſignũ, & ius inſtitutũ à Pompilio, ut eſſet ſemper clauſa, niſi cùm bellum foret. Sed cum huius dei templa plura fuiſſe legamus: ſciendum, quòd non unius modo, ſed omnium fores tempore pacis claudebantur: aperiebantur autem, ut uiſum eſt, bello inſtante. Quo autem nomine hæc porta prius uocaretur, non ſatis conſtat.

De uario urbis ambitu, Regum, conſulùmq; tempore. Cap. IIII.

VRbe noua conſtituta, dum Romulus, quæ ad deorum religionem, hominùmque iura pertinere uidebantur, curaret: Romani interim alia, atque alia loca appetebant: ut urbs indies amplioribus creſceret munitionibus: cùm in ſpem magis futuræ multitudinis, quàm ad id hominum quod tum erat, munirent. Nam compoſito Sabinorum bello, & ex duabus una facta ciuitate, etiam hominum copia eſt aucta. Deinde Tullus rex euerſa Alba, duplicatòque ex illius ruinis ciuium numero, Cœliũ urbi addidit, Eſquiliàſque, auctore Liuio, auxit. Ex quo conijcimus, aucto numero ciuium, Romanos etiam extra muros in montibus, uallibùſque adiacentibus, ac foro proximioribus domos ſtruxiſſe. Capto deinde Politorio, omnique multitudine Romam traducta, Ancus urbem ampliauit: nouæque multitudini Auentinum conceſsit. Multis poſtea Latinis in ciuitatem acceptis, Ianiculum quoque urbi coniunxit, ponte Sublicio tunc primum facto: quiritiùmque foſſam in planioribus urbis circunduxit. Tarquinio autem Priſco, qui urbem muro cingere parauerat, defuncto, eam curam Ser. Tullius ſuſcepit, & Viminalem, Quirinalèmque quinque collibus addens, urbis ambitum ampliauit. Sed contra Liuium ſentire uidetur Strabo, & Diony. quorum alter dixit, Quirinalem cum Capitolio, ac Palatio ante aduentum T. Tatij fuiſſe munitum: alter uero eundem Quirinalem, & Cœlium ab eodem Romulo, & Tatio urbi additum: ubi intelligas oportet, partem illam Quirinalis tantum eſſe munitam, quam iunctam Capitolio Traianus deinde, ut forum inſtitueret, complanauit: et in hunc ſenſum Diony. uerba accipias uelim, uidelicet, Romulum, & Tatium illorum montiũ quasdam particulas addidiſſe, Tulliùmque regem maiorem poſtea ambitum eſſe cõplexum: id enim Liuius innuere uoluit cùm ait, Eſquilias auxit: Nam ſi auxit, ergo pars ipſarũ intra urbem fuerat recepta: nulla.n. alia apparet ratio, qua dubium, quod ex uaria auctorum opinione oritur, tollere poſſimus. Sed ad rem redeamus. Muros urbis ruderibus, uilibùſq; ſtructuris ædificatos Tarquinius Superbus primus cœpit ſaxis magnis formatis ad regulam extruere. Ex eo quippe tempore portæ Romuleæ paulatim, & nomen, & uſum amiſiſſe uidentur: licet Carmentalis diutius ſuum retinuerit. Et cõſtructio urbis Regum tempore ulterius non proceſſit, non permittente numine, quanquam omnia circum urbem erant habitata. Nam cùm antiqui uellent urbis menia, quæ Collinam non excedebant portam, ad Milui um pontem uſque producere, Aruſpices prohibuere: quia nec licebat in urbe comitia facere, nec milites legere. Hinc Cic. xiij. ad Atticum. Sed caſu inquit, ſermo à Capitone de urbe augenda, à ponte Milui o: Tiberim duci ſecundum montes Vaticanos Campum Martium coædificari: Illum autem Campum Vaticanum fieri quaſi Martium Campum. Hinc conſtat Campum Martium extra urbem extitiſſe: ſu-

cuti etiam ostendunt uerba Appiani: Ait.n. Syllam ulterius progressum, in eo exercitũ, ante urbis portas, statuisse. Quòd uero Liuius dicit, Ancum Auentinum nouæ multitudini concessisse, non propterea eum intra pomerium recepisse significat: nam primo decadis quintæ extra urbem fuisse ostendit, sic inquiens. Aediles extra portam Trigeminam, in Auentinum porticum silice straueriũt: & Gellius extra pomerium: cuius sunt hæc uerba. Habebat autem ius proferendi pomerij, qui Po. Ro. agro de hostibus capto auxerat. Propterea quæsitum est, ac nunc etiam inquæstione est: quã ob causam ex septem montibus, cum cæteri sex intra pomerium sint, Auentinus solus, quæ pars non lõginqua, nec infrequens est, extra pomerium sit: neq; id Ser. Tullius rex, neque Sylla, qui proferendi pomerium titulum quæsiuit: neq; postea D. Iulius, cùm pomeriũ proferret, intra effatos urbis fines incluserint. Huius rei Messala aliquot causas uideri scripsit. Sed præter eas omneis ipse unam probat, quòd in eo monte Remus urbis cõdendæ gratia auspicauerit, auèsq; irritas habuerit, superatũsque à Romulo in auspicio sit. Iccirco inquit, omnes, qui pomerium protulerunt, montem istum excluserunt: quasi auibus obscœnis ominosum. Sed de Auentino monte prætermittendum non putaui: quòd non pridem ego in Elidis grammatici ueteris cõmentario offendi: in quo scriptum erat, Auentinum antea, sicuti diximus, extra pomerium excluſum. Post auctore D. Claudio receptum, & intra pomerij fines obseruatũ. Diony. tamen commemorat, Ancum collem hunc modice editum, & in orbem stadia. XVIII. fermè complectentem, muro cinxisse: cui Gellium non aduersari, ex uerbis Strabonis satis constat, qui ait: ne colles adeo muniti, essent incumbentia superne tanquam castella, eum clausisse: ea puto causa, quòd multitudo, quam in ipsum capto Politorio traduxerat, ab hostili incursione esset tuta: non ut obseruaretur intra pomerij fines, aut urbis terminos. Ideo non dixit, urbi addidit, sed muro cinxit. Cum enim esset malis auspicijs ominosus, non totus habitabatur, sed usque ad M. Valerij, & Sp. Virginei consulatum erat publicus, ac syluarum plenus, ut idem Diony. prodidit. Menia autem urbis Regum tempore minorem, quàm nunc, orbem esse complexa, ostendit idem Strabo, his uerbis. Quem quidem locorum defectum Seruius redarguit: nam suppleuit ipse, adiecto Esquilino colle, & Viminali. Ea uero loca aduentãtibus hostibus facile poterãt capi. Quocirca profundiore exterius ducta fossa, & accepto solo stad. sex aggerem porrexerunt super fossæ supercilio interiore, murùmque cum turribus è Collina porta usque ad Esquilinam imposuerunt. Aggerem autem, de quo Strabo meminit, Tarquinij fuisse, infra ostendemus. Fossam uero eam dicit, quam Liuius quiritium appellat. Si igitur in eo aggere muri cum turribus excitati erant, non dubium est, ambitum urbis angustiorem tunc, quàm posterioribus temporibus fuisse: id que clarius ostendunt uerba illa: è Collina porta usque ad Esquilinam. Quod portarum interstitium si nunc fueris dimensus, non sex, sed potius quindecim stadiorum esse, inuenies. Posito igitur altero pede circini in foro Romano, quod in urbis maioris figura est, si alterum ad dictum aggerem extensum circunduxeris, urbis ueteris ambitum fermè describes: nisi quòd ea non omnino orbicularis erat, sed ut sequens figura tibi demonstrat.

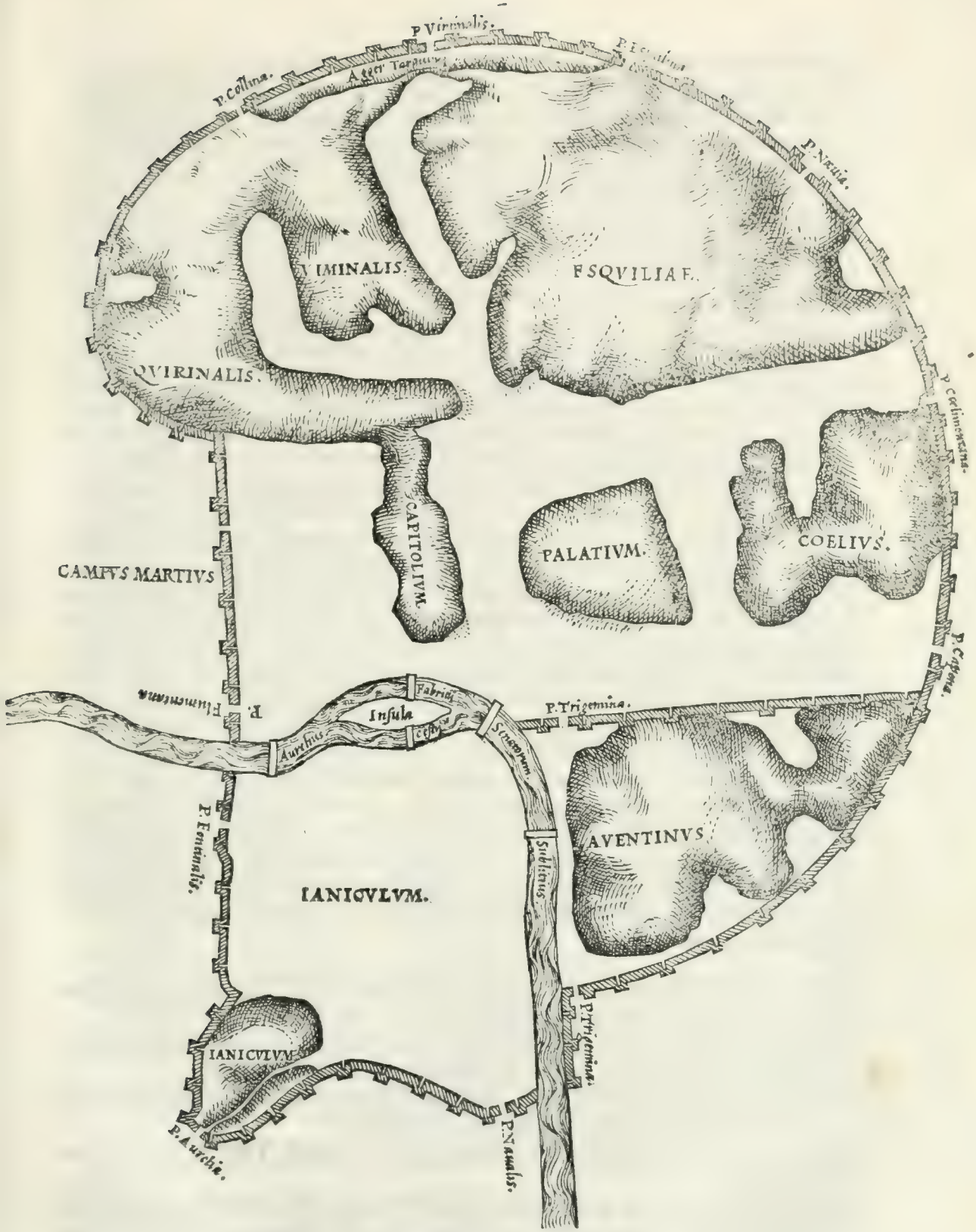

De uario ambitu urbis ſub Imperatoribus.
Cap. V.

POſt Regum imperium urbs, ut numero ciuium, ita ambitu ualde creuit: tamen uſque ad Syllæ tempora eius incrementi auctorem inueni neminem: neque ab aliquo uno, eodèmque tempore

per totius urbis circuitum menia dilatata opinamur: uerum ea tantum parte, quæ pro tempore addi magis opportuna, atq; neceſſaria uidebatur: quod ex Strabone conijcere poſſe uidemur. Poſtquam enim demonſtrauit Ancum regem Cœlium, Auentinùmque urbi addidiſſe, ſui regit. Colles enim adeo munitos extra muros illis permittere, qui incumbentia ſuperne caſtella cuperent, nequaquam rectè ſe habebat: totum etiam explere circuitum uſque ad Quirinalem minime ualuit. Quantum autem ex uarijs rationibus colligere licuit, ante Claudij Imp. tempora à Capena porta, uſque ad Collinam, menia ſunt ampliata: deinceps ab ipſo Claudio, recepto intra pomerium Auentino, tranſlataque porta Trigemina eò, ubi nunc eſt, uſque ad Tiberim. Et ſic ſequitur, quod ait Plin. Menia urbis ſuo tempore M. P. XIII. CC. fuiſſe complexa. Quæ menſura licet hac noſtra ſit plus minus ſtadijs X maior, tamen optime cõueniet, ſi perſpexeris, quòd Amphitheatrum Statilij Tauri intra menia erat incluſum. Nam muri (ut ex ueſtigijs apparet) exterius producebantur, ampliores que, quàm nunc, fines habebant. Quòd autem quidam exiſtiment Vopiſcum, quia ſcribit Aurelianum muros urbis ſic ampliaſſe, ut quinquaginta propè millia eorum ambitus teneret, à Plin. diſſentire: mirum quod non animaduerterint: Veſpaſianum, & Aurelianum non eodem regnaſſe tempore, cum CXC anni interfuerint. Eo magis ridiculum uidetur: quòd dum hoc dubium tollere conantur: Vopiſci uerba peruertunt: & loco, murorum urbis, ambitum Romæ, ſubſtituunt: atque ex iureconſultorum definitione aiunt, Plin. per urbem intelligere partem tantum menibus clauſam: Vopiſcum uero: per Romam, etiam continentia ædificia. Sed hanc uerborum inuerſionem ut concedamus: quid deinde eſt, ampliare Romam, ſecundum iſtos: Nempe hunc, atque illum locum ædificijs occupare. Verum ea non principis, ſed priuatorum cura eſt. Quare arbitramur Aurelianum propagaſſe menia, hinc uia Flaminia ad portam nunc Primam appellatam, diſtantem ab urbe, ſecundum menſuram antiquam. M. P. VIII. Illinc per urbis directum, & extra portam, Latinam Flumentanæ oppoſitam ad totidem millia paſſus: Quæ utraque milliaria, ſi ſimul acceperis, diametrum perficies pas. ad XVI millia: cuius diametri ambitus erit, ut ait Vopiſcus, M.P. quinquaginta. Neque tanta urbis amplitudo tibi ſit admirationi: ſiquidem Suet. memoriæ prodidit, Neronem deſtinaſſe Hoſtiatenus menia promouere, atque inde foſſa mare ueteri urbi inducere. Eutropius etiam ſcribit Aurelianũ ipſum muris ualidioribus, ac laxioribus urbẽ ſepſiſſe: licet, quantum ipſos muros promouerit, non exprimat. Verum quia menia à Barbaris ſæpe alicubi ſunt aperta, & demolita, poſteriores inter inſtaurandum orbem minorem complexos eſſe: & quò minori impenſa ea inſtaurarẽt, ad fundamenta antiqua reduxiſſe, eáq; maiori ex parte ſuper eiſdem extare, opinamur. Quam opinionem attigit Strab. hũc in modum locutus. Addamus & illud: quòd qui etiam deinde ædificia quadam ex parte addiderunt, non ſane potiora ſua in poteſtate habuere: uerum iactis antea fundamentis ſeruierunt. Inſtaurata autem à nonnullis urbis menia nemini dubium eſt. Magnam uero partem Arcadium, & Honorium reſtituiſſe oſtendit titulus in tiburtino lapide ſuper portam nũc Ripæ inciſus, qui eſt talis.

S. P. Q. R.

IMPP. CAESS. DD. NN. INVICTISSIMIS PRINCIPIBVS ARCADIO ET HONORIO =
VICTORIBVS AC TRIVMFATORIBVS SEMPER AVGG.
OB INSTAVRATOS VRBI AETERNAE MVROS PORTAS AC TVRRES EGESTIS =
INMENSIS RVDERIBVS EX SVGGESTIONE. V. C. ET INLVSTRIS
MILITIS ET MAGISTRI VTRIVSQ. MILITIAE STILICHONIS AD PERPETVITA =
TEM NOMINIS EORVM SIMVLACRA CONSTITVIT
CVRANTE FL. MACROBIO LONGINIANO. V. C. PRAEF. VRBIS D. N. M. Q. =
EORVM

Animaduertendum eſt autem, quòd uerſibus illorum titulorum, quos propter nimiã longitudinem unico ordine, quemadmodum in marmoribus ſculpti fuerant, paginæ latitudo non capiebat, in fine primi duas uirgulas oppoſuimus (ut in hoc titulo) quæ indicant ſequentem uerſum antecedentis reliquum eſſe

eſſe. Item quòd ſi in eiſdē titulis aliquid offenderis aliter ſcriptū, quam nūc in cōmuni ſit uſu, ne illud, tanquam errorem, emendare cures: quia, ut in hoc uolumine ſcriptum, ita in ſaxis inciſum, inuenitur. Cæterum Claudium pomerium propagaſſe teſtatur Cor. Tac. cuius uerba ſubieci. Pomerium auxit Claudius more priſco quo ijs, qui protulere imperiū, & terminos propagare datur. Et quos tunc Claudius terminos poſuerit facile cognitu, & in publicis actis perſcriptum. Quòd pomeriū propagarit, conſtat cum ex tabula ænea in Lateranenſi baſilica ſita, cuius rei caput hoc eſt.

VTIQVE EI FINES POMERII PROFERRE PROMOVERE CVM EX REPVBLICA CENSEBIT ESSE LICEAT. ITA VTI LICVIT TI. CLAVDIO CAESARI. AVG. GERMANICO.

tum ex lapide tiburtino effoſſo apud cloacam nunc ædis D. Luciæ, cuius titulus eſt huiuſmodi.

TI. CLAVDIVS
DRVSI. F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XVI. COS. III.
CENSOR. P. P
AVCTIS. POPVLI. ROMANI
FINIBVS. POMERIVM
AMPLIAVIT TERMINAVITQ.

Quos uero terminos poſuerit, nuſquam inueni. Pomerij autē ethymologia traditur à Liuio ſic. Pomeriū, uerbi uim ſolū intuentes, poſt meniū interpretātur eſſe. Eſt aūt magis circa murū locus quē in cōdendis urbibus quondā Hetruſci, qua murū ducturi erant, certis circa terminis inaugurato cōſecrabant: ut neq; interiore parte ædificia menibus continuarētur, & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. Hoc ſpatium, quòd neque habitari, neque arari fas erat: nō magis quòd poſt murū eſſet, quàm quòd murus poſt id, pomeriū Romani appellarunt. Et in urbis incremento ſemper quantū menia proceſſura erant, tantū termini hi cōſecrati proferebantur. Hactenus Liuius, cui Vopiſ. uidetur aduerſari. Ait. n. Aurelianū adhibito. S.C. muros urbis dilatauiſſe, neque tunc quicquam addidiſſe pomerio, ſed poſtea: cum non liceret niſi ei, qui agri barbarici aliqua parte remp. locupletauiſſet, pomerium propagare. Verum dicimus Liuium ioqui ſecundum longitudinem. Nam, quoad murorum ampliatorum circunferētiam, neceſſario auctis menibus pomerium profertur. Vopiſ. uero etiā ſecundū latitudinē. Quæ more priſco non augebatur niſi ab eo, qui imperium propagaſſet. Sed terminos pomerij, non niſi Augurum iuſſu poni, mutari, aut reſtitui potuiſſe, innuit hic titulus.

COLLEGIVM
AVGVRVM AVCTORE
IMP. CAESARE. DIVI
TRAIANI. PARTHICI. F.
DIVI. NERVAE. NEPOTE
TRAIANO. HADRIANO
AVG. PONT. MAX. TRIB.
POT. V. COS. III. PROCOS.
TERMINOS POMERII
RESTITVENDOS. CVRAVIT

Pomerio aūt, ut teſtatur Var. auſpicia urbana finiebātur. Hinc Sex. Pompeius dicit, Poſimurium eſſe pontificale pomerium, ubi pontifices auſpicabantur: dictum quaſi Pomurium ideſt proximū muro. At de huius, & urbis ambitu tam uaria eſt opinio, ut nemo poſſit ſingulis quibuſque tēporibus proprios fines cognoſcere. Hinc Dion. ait. Si quis uelit Romæ magnitudinē exquirere nullum habebit ſignum certū quo cognoſcatur quouſq; ſit hæc urbs progreſſa, aut unde eſſe non amplius urbs incipiat. Deſcendit, inquit Ariſtides, hæc uſque ad mare, ubi communi emporium, communiſque omnium, quæ terra proueniunt, diſpenſatio. Quacunq; in parte eius urbis conſtiterit quis, nihil prohibet quo minus ſit pariter & in medio: Et mox. Quidquid nūc Italiæ reſtat completum iri uniuerſa mihi uidetur, unàq; futura urbs perpetua in Ionium mare protenſa.

De portis generatim. Cap. VI.

QVemadmodum ambitus urbis uarios terminos eſt conſecutus, eodem modo & portæ. Quarū nonnullæ in pomerij amplificatione in media urbe remanentes & uſum, & nomen amiſere Multæ tamen tranſlatæ priſtinum retinuerūt. Multæ ēt interpoſitæ nouū adeptæ ſunt. Plin. aūt ætate ſua XXIIII eas fuiſſe prodidit. Eius uerba ſunt hæc. Menia eius collegere ambitu imperatoribus Cenſoribūſque Veſpaſianis, anno conditæ DCCC XXVIII, Pas. XIII. M.CC. Complexa montes

ſeptem. Ipſa diuiditur in regiones XIIII. Compita Larum CCLXV. eiuſdem ſpatij menſura currente a milliario in capite Romani fori ſtatuto ad ſingulas portas. Quæ ſunt hodie numero XXIIII. ita ut XII portæ ſemel numerentur, prætereantúrque ex ueteribus VII. quæ eſſe deſierunt. Efficit paſſua per directũ XXX. M.D CCLXV. Ad extrema uero tectorum cũ caſtris Prætorijs ab eodem milliario per uicos omnium uiarũ menſura colligit paulo amplius LXX. M.P. Quod ſi quis altitudinem tectorũ addat, dignam profecto æſtimationẽ concipiat, fateatúrque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuiſſe ei comparari. Hæc Plin. Cuius uerba, quoniam dificilia ſunt, ſingulatim explicabimus. Quod ambitus urbis M.P.XIII.CC. complecteretur, declaratum eſt. Quòd eiuſdem mõtes ſint ſeptẽ, oſtendit Var. qui Romam ſeptimontiũ eſſe dicit, & Virg. hoc carmine,

Septémque una ſibi muro circundedit arces.

Infinitaque alia huius rei ſunt exempla. In regiones autem XIIII fuiſſe diuiſam indicat inſcriptio ſequens, quæ adhuc in Capitolio extat.

IMP. CAESARI. DIVI
TRAIANI. PARTICI. FIL.
DIVI NERVAE. NEPOTI
TRAIANO HADRIANO
AVG. PONTIF. MAXIMO
TRIBVNIC. POTEST. XX
IMP. II. COS. III. P. P
MAGISTRI VICORVM VRBIS
REGIONVM, XIIII

Compita dicta uolunt, ubi uiæ competunt. Larum addit: quia in compitis anniuerſaria ſacra fiebant: hinc Ouidius inquit.

Compita grata lari cõpita grata cani. Ipſis attributus erat dies Compitaliorum appellatus: qui quotannis concipiebatur auctore Var. Menſura currente. Hic Plin. milliariũ aureũ intelligit, de quo ſuo loco dicemus. Vt autẽ intelligamus, quod ait eſſe hodie XXIIII portas, neceſſe eſt omnia nomina portarum, apud uarios auctores reperta, recenſere. Quæ ſunt hæc,

Carmentalis, quæ & ſcelerata	Cœlimontana
Romana	Gabiuſa
Pandana	Ferentina
Ianualis	Capena
Flumentana	Trigemina
Collatina	Naualis
Collina, quæ & Quirinalis, agonenſisq;	Aurelia
Viminalis, quæ & Figulnenſis	Fontinalis
Querquetulana	Triumphalis
Eſquilina	Romanula
Neuia	Mutionis
Ratumena	
Saginalis	
Labicana	
Rauduſcula	
Lauernalis	
Salutaris	
Piacularis	
Catularia	
Munutia	
Mugiona	
Stercoraria	

Ex dicta autem portarũ ſumma ſi ſeptem, quæ Plin. temporibus eſſe deſierãt (Quarum quatuor ſunt urbis Romuleæ, & duæ Palatij) inſuperq; & ſtercorariã Cliui Capitolini, ac Triumphalem extra urbem ſitam, ſubduxeris: reliquæ erunt XXIIII. Vellem autẽ eos, qui XXXVII ſubſtituere, illarũ appoſuiſſẽt nomina. Ratio.n. illa, quòd in antiquis exemplaribus ita ſcriptũ ſit, ſatis friuola uidetur. Nam in numerorũ ſcriptura facilis eſt librariorũ lapſus. Neq; uero difficile erit & XXXVII, & XII. quas ſemel eſſe numerandas dicit Plin. inuenire, ſi quis ad noſtrã portarũ ſummã addiderit: Veientanã, Tiburtinã, Prænestinam, Valeriã, Ardeatinã, Flaminiã, Salariam, Numentanam, Appiam, Oſtienſem, Portuenſem, & quaſdam alias, á Nouis ſcriptoribus traditas. Sed iſta omnia uiarũ uocabula ſunt: portarũ.n. nuſquam apud idoneos auctores eſſe legi: licet & Procopius, improprie tamen, Collatinam, Pincianæ: Collinam, Salariæ: Eſquilinam, Prænestinæ: Aureliam, Pancratianæ: & Ammianus Trigeminã, Oſtienſis nomine appellarint. Romanulã autẽ, ac Mutionem Palatij fuiſſe portas aſſerit Var. his uerbis. Laurentalia ab Acca Larentia: huius ſacrificiũ fit in Velabro, qua in Nouam uiam exitur, ut aiunt quidam, ad ſepulcrum Accæ, qui locus extra urbem antiquam fuit, nõ longe á porta

Romanula. Et alibi ſic inquit. Intra muros uideo portas dici, in Palatio Mutionis, à mugitu, quòd ea pecus in Bucinatum antiquum oppidum exigebant. Alteram Romanulam, quæ dicta eſt à Roma, quæ habet gradus in Naualia ad Volupiæ Sacellũ. Labicanæ autem portæ meminit Plin. Ferentinæ Plut. Cæterarũ uero Sex. Pom. Etymologia autem quatuor portarum urbis Romuli poſita eſt. Quindecim uero, quæ nunc extare dicuntur, cum Triumphali extra pomeriũ ſita, mox ordine ſatis perſpicuo tradetur. Illarum autem, quorũ locus ignoratur, etymologiam hic ponere, ſuperuacaneum eſſe arbitramur. Animaduertendũ tamen apud prædictum auctorẽ ſanqualis pro Saginalis: & Anci pro Sangi legi: idque ex alio loco conijcimus, ubi ſic inquit. Propter uiã fit ſacrificium, quod eſt proficiſcenti gratia Herculi, aut Sango, qui.s. idẽ eſt deus. Alij profecturi uiã Herculi, aut Iano ſacrificabant. Eſt & Ianus, ſecundum aliquos, Sabina lingua Sangus: de quo Plin. ait, Lanam cum colo, & fuſo Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia uocata eſt, in templo Sangi duraſſe prodente ſe auctore M. Var. Sed ad reliqua Plin. uerba reuertamur. Efficit, inquit, paſſuũ per directũ XXX.M. D CCLXV. intellige urbis, ſuburbiique diametrum: Quem ſi ulterius ad omniũ tectorum extrema produxeris, caſtráque Prætoria eris amplexatus, eiuſdem diametri longitudo erit, M. P. LXX. Veteris autem horum diametrorũ numerus ternarium multiplicet, ſuum quiſque ambitum efficiet.

De ſitu urbis. Cap. VII.

QVoniam ualles, locáque depreſſa, propter ampliſſimos fornices ſuperædificatos, ita montibus æquata ſunt: ut nonnullorũ montiũ diſcrimen uix agnoſci poſſit, pauca quædam erunt percurrenda, quò ipſorum diuiſio facile percipiatur. Viminalis igitur (ut ab eo cuius fines indiſcreti maxime ſunt initium faciamus) uico Patricio, deinceps uia, quæ ſecus Dioclitiani thermas ad portam Querquetulanam tendit, ab Esquilijs diuiditur: à Quirinali uero plana Suburra, & ualle Quirinali, ac uia quæ ab eadem ualle ad portã Viminalem recta progreditur. Quirinalis uero à latere læuo pila Tiburtina, & ſequenti ualle à colle Hortulorum ſeparatur. Aliqui tamen uolunt (quorũ opinio eſt probabilior) uiam ad portam Collatinam ducentem, eſſe utriuſq; collis terminũ. Esquilias autẽ uia Labicana à Cœlio: Cœlium uero à Cœliolo uallis, quam perfluuit Riuus, qui nunc Appij dicitur: ambos denique ab Auentino, uia Appia diſterminat. Mons Ianiculus non ea tantum parte, quæ nunc mœnibus incluſa ẽ, continetur: nam ad ædem. S. ſpiritus, atque ad uallem, qua laterum Fornaces hodie ſunt, uſque pertinet. Ab ea poſtmodum ualle montes Vaticani ad pontem Miluium uſque protenduntur: inter quos, & Tiberim iacens campus montium nomine Vaticanus appellatur. Reliquorũ montium diſcrimina ſequenti figura notiora ſunt, quàm expoſitione egeant. Si quis autem eorundem mõtium, & conuallium, totiuſue ambitus urbis longitudinem, ac latitudinem ſcire deſyderat, ex eadem figura deprehendet: dummodo non ignoret. ſt. ſtadium. p. paſſum in ea ſignificare: & menſurã, quæ eidem ſubiecta eſt, octo ſtadiorum ſpatium referre: ſingulàque ſtadia pas. CXXV. pas. pedes. V. pes digitos. XVI. ſiue uncias. XII. continere. Itaq; iuxta hanc rationem deprehendet, totum ambitũ, qui nunc mœnibus ſeptus eſt, pas. XII. M. & quingentos fermè amplecti.

Sed licet ſitum urbis dimenſi fuerimus menſura pedis antiqui, quam in marmore inciſam aliquot in locis inuenimus, tamen quia deinde in æde XII Apoſtolorum uidimus in ſuprema parte columnæ inſculptum. ποδῶν. θ. hoc eſt pedum nouem, cuius columnæ longitudo in nouem partes diuiſa cum efficiat menſuram parum ampliorem ea noſtra, quam diximus, ueremur ne huius uarietatis cauſa fuerit, quòd temporis uetuſtate marmora detrita ſint, uel ne in diuerſis artibus, uel temporibus, menſura uariarit: igitur utriuſq; exemplum hic poſuimus.

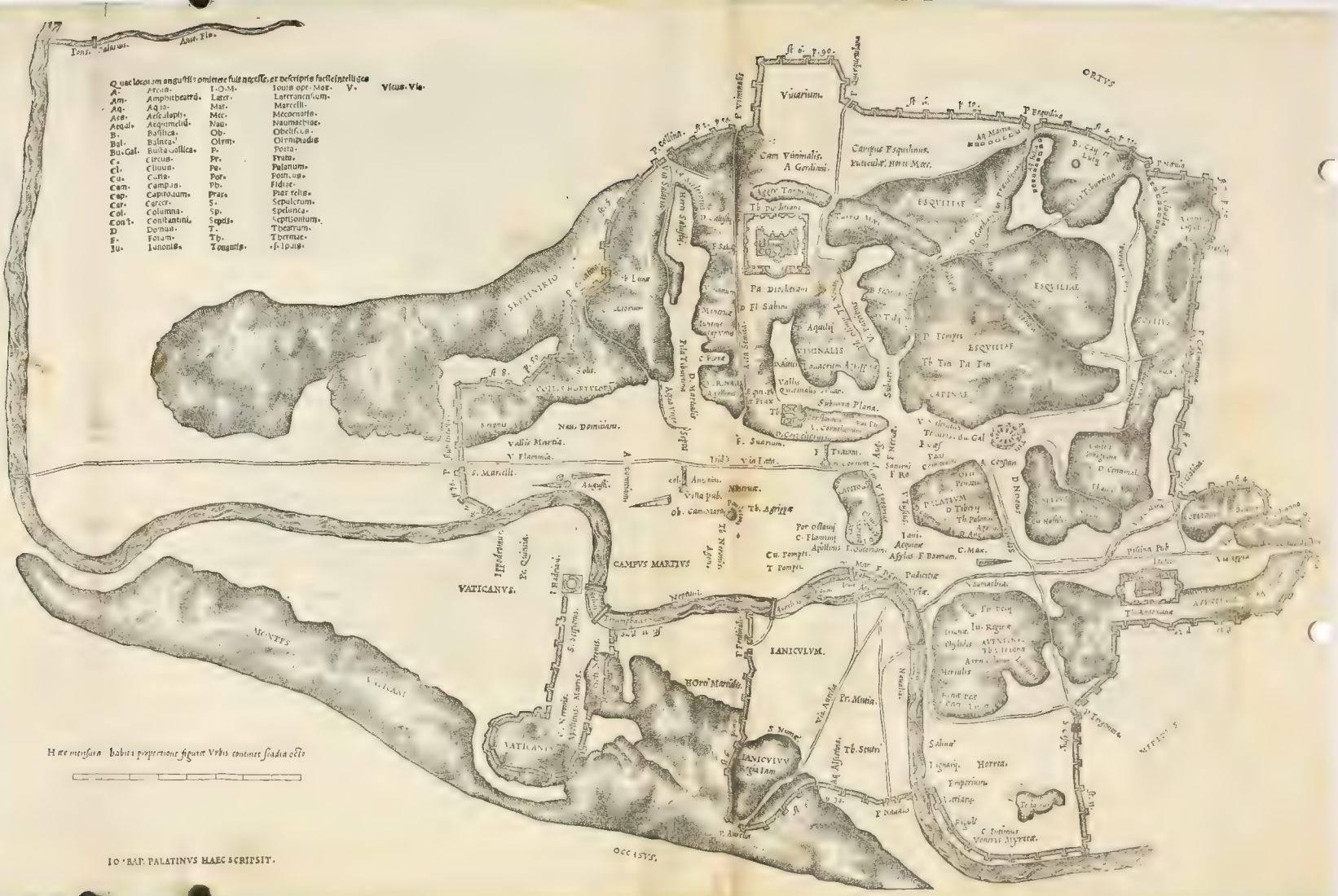
Quae locorum angustiis omittere fuit necesse, ex descriptis facile intelliges
A. Arcus.
Am. Amphitheatrū.
Aq. Aqua.
Aes. Aesculapij.
Aequal. Aequimelium.
B. Basilica.
Bal. Balneae.
Bu. Gal. Busta Gallica.
C. Circus.
Cl. Clivus.
Cu. Curia.
Cam. Campus.
Cap. Capitolium.
Car. Carcer.
Col. Columna.
Const. Constantini.
D Domus.
F. Forum.
Iu. Iunonis.
I. O. M. Iovis opt. Max.
Later. Lateranensium.
Mac. Maecenatis.
Nau. Naumachiae.
Ob. Obelisca.
Olym. Olympiadis.
P. Porta.
Pr. Pratum.
Pa. Palatium.
Por. Pomptinus.
Ph. Fidiae.
Prae. Praetorio.
S. Sepulcrum.
Sp. Spelunca.
Septis. Septisonium.
T. Theatrum.
Th. Thermae.
Tonantis. Iovis Tonantis.
V. Vicus. Via.
Pons. Salarius.
Amne. Flu.
Vivarium.
Cam. Viminalis.
A Gordiani.
Campus Esquilinus.
Puticulae. Horti Maec.
ORTVS
ESQVILIAE
ESQVILIAE
ESQVILIAE
VIMINALIS
Subura Plana.
Nau. Domitiani.
Vallis Martia.
V. Flaminia.
CAMPVS MARTIVS
VATICANVS.
IANICVLVM.
Horti Martialis.
Horrea.
MONTES
OCCASVS.
Haec mensura habita proportione figurae Vrbis continet stadia octo
IO. BAP. PALATINVS HAEC SCRIPSIT.

De Portis nunc extantibus: ac primo de Flumentana. Cap. VIII.

VArio urbis ambitu oſtenſo, atque antiquarum portarum nominibus generatim connumeratis, de portis nunc extantibus, deque earum etymologia locus poſtulat ut loquamur. Porta Flumentana, ſic appellata, ut Sex. Pom. placet, quòd Tiberis ea fluxiſſe affirmarent: non eo loco erat, quo nunc eſt porta, quæ Populi dicitur: alioquin Campus Martius intra pomerium fuiſſet incluſus: quod nemo mediocriter eruditus aſſerere audebit. Erat igitur ad Tiberis ripam, e regione murorũ quos Ancus rex in Janiculo extruxerat. Quod innuit titulus ille, de ampliatione pomerij à Claudio, ſuperius adductus, & Liuius his uerbis. Tiberis inferiore, quàm priore, impetu illatus urbi, duos pontes, ædificia multa, maxime circa portam Flumentanam, euertit. Ad hanc portam lucum Petilinũ fuiſſe, Liuius ſic teſtatur. Ita prædicta die in Petilinum lucum extra portam Flumentanam, unde conſpectus in Capitolium non eſt, concilium populi indictum.

Poſt Flumentanam proximo loco eſt Collatina, cui à Collatia oppido, in quod aliarum ciuitatũ opes fuere collatæ nomen inditum eſſe, ſcribit Sex. Pom. de ea Liuius. Collatia, & quidquid circa illam agri erat, Sabinis ademptum. Seruat quoque ætas noſtra morem appellandi in Collatia quidquid ere gione eius portæ habet ager Romanus. Qui uero extra antiquam urbem Flumentanam, & hanc poſitam eſſe aiunt, menia, in quibus nunc eſt, à Beliſario condita fuiſſe putant. Nos uero in ea ſententia non ſumus: ſed ab eo fuiſſe inſtaurata, quæ multo tempore antea poſita erant: menibũſque à Colli na porta ampliatis, Collatinam eiſdem additam, uel certe ex antiquo pomerio cum Flumentana eò, ubi nunc eſt, tranſlatam, Pincianamque, ſicuti nunc, cœpiſſe appellari, à proximo Pincij ſenatoris palatio. Aliter enim quomodo Procopius, qui tempore eiuſdem Beliſarij bello Gothico interfuit, Pinciana nam nominauiſſet, ni prius menia fuiſſent aucta: portaque ab eodem palatio prope extante nomen obtinuiſſet: aut quo modo Sex. Pom. qui ante Beliſarium uixit, etymologiam tradere potuiſſet eius portæ, quæ ſecundum iſtorum opinionem, nondum erat.

Quirinalis tertia à Flumentana eo nomine dicta eſt, quòd ea in collem Quirinalem iretur, ſiue quòd proxime eſſet Quirini ſacellum, ut refert Sex. Pom. Eadem Agonalis eſt dicta, eodem auctore: ſic. n. inquit. Agonia, ſacrificia, quæ fiebant in monte: hinc Romæ mons Quirinalis Agonis, & Collina porta Agonenſis. Quam eo nomine appellatam eſſe dicit, quòd inũdato circo Flaminio agonales ludi qui in eo celebrabantur, extra ipſam portarentur: ludòſq; ipſos ideo agonales eſſe dictos, quia locus in quo initi, facti ſunt, fuerit ſine angulo. Conſtat igitur, hanc portam apud priſcos, hæc duo nomina obtinuiſſe. Ex quirinali autem in Collinam à collium uarietate nomen mutatiſſe uult Varro. Nunc porta Salaria dicitur, à uia: ſic dicta, quòd ea Sabini ſal deferebant. Sed quòd hæc priſcis temporibus uia Salaria diceretur, ex eo conſtat: quòd nulla alia eſt rectior euntibus in Sabinos: nam uia Numentana in eam incidit. Huius etiam rei teſtis eſt titulus inciſus in altero latere pontis Narſetis, in eadem uia, qui eum pontem uiæ Salariæ eſſe teſtatur. Et Cor. Tac. ingreſſum militum Vitelij imp. in urbem deſcribens aperte oſtendit, Collinam portam eſſe initiũ uiæ Salariæ: ſic. n. ait. Tertiũ agmen per Salariam Collinæ portæ appropinquabat. Per hanc portã memorant Gallos Senones urbem ingreſſos, eámque populatos eſſe.

Viminalis Quirinali ſuccedit, eiuſdem nominis cum mõte, in quo extat: ab eòq; denominata eſt. Regũ autem tempore in aggere Tarquinij fuiſſe ait Strabo, his uerbis. In aggere autẽ medio tertia eſt porta eiuſdem nominis cum colle Viminali. Tertiam autem dicit, quia Flumentana, & Collina ipſam in ordine præcederet: Collatina enim tunc non erat: quæ poſtea in urbis amplificatione fuit interpoſita. Viminali portæ nunc S. Agnetis nomen eſt.

Quintam, quæ nunc clauſa eſt, licet noſtræ ætatis pleriq; omnes Interaggerem uocarint, tamen eius nominis nullam probabilem rationem oſtẽdiſſe uidentur. Nec enim ab aggere Tarquinij quàm lõgis-

ſime ab ea poſito, hoc nomen obtinuiſſe credendum eſt. Nam in anguſtiori ambitu urbis in medio eius aggeris ſita erat Viminalis, ut modo dictum eſt. Quare hanc iliam eſſe portam crediderim, quã Plin. Querquetulanam appellat: cuius uerba hæc ſunt. Lucus fagus fuit, portàque Querquetulana: in colle in quem uimina petebantur. Si igitur in Viminali colle erat uiminum ſylua, à qua collis eſt denominatus: & eius latitudo, relicto ambitu Viarũ paulo plus ſtadijs tribus perficitur (Nã muri prius extendebantur ferè recta à porta nunc S. Agnetis ad hanc ipſam clauſam, ut fundamenta oſtẽdunt) abſurdum eſt dicere tam breui ſpatio portam, quæ interaggerem uocaretur, locũ obtinuiſſe inter Viminalem, & Querquetulanam: quarum alteram Strabo: alteram uero Plin. in eodem Viminali fuiſſe affirmãt. Aliqui aũt uolunt, Querquetulanam in monte Cœlio ſtetiſſe: quoniam Cor. Tac. ſcribit, montem iſtum Querquetulanum prius uocitatum: Et Sex. Pom. ait, Nymphas Querquetulanas appellatas præſidentes Querqueto, quod genus ſyluæ erat intra portam, quæ ab eo dicta ſit Querquetulana. Vtcunque hoc habeat, illud affirmare poſſum: apud ſcriptorẽ aliquem antiquum nõ inueniri portam, quæ Interaggerem nominaretur.

Subit porta nunc. S. Laurentij, priſco nomine Eſquilina dicta. Hanc nonnulli Tiburtinã, non Eſquilinã eẽ cõtendũt: aiũntq; Strabonem ſcribere, in cãpo Exquilinio duas fuiſſe portas: Tiburtinã, & Eſquilinã: Eſquilinàmq; inter Neuiã portã, & nunc. S. Laurentij poſitam, tunc fuiſſe clauſam. Sed ego neque Strabonem, neque quenquam priſcorum inuenio, portam Tiburtinam nominauiſſe: Neque ueriſimile ſit, Strabonẽ Eſquilinam portam clauſam affirmaſſe, cũ Cic. qui eadem ætate fuit, Cœlimontanam, Eſquilinàmque inuicem prope ſitas, apertaſque fuiſſe oſtẽdat. Ciceronis uerba hæc ſunt. Cùm ego Cœlimontana porta introiſſe dixiſſem, reſponſione me inimica Eſquilina introiſſe homo promptiſſimus laceſſiuit. Quòd autem Liuius non ſemel ait, caſtra inter Eſquilinam, Collinàmque poſita, non eſt quòd intelligas Ciceroni aduerſari: intèrque eas portas, Querquetulanam, Viminalèmque non poſitas fuiſſe.

Tranſeamus ad Neuiam, hodie portam Maiorem appellatam: cui Neuij cuiuſdam ſylua, quæ in illis fuerat locis, fecit nomen: ut teſtatur Var. & Sex. Pom. Hanc nonnulli arbitrantur eandem eſſe cum Labicana. Neuia autem ſit, quæ Maior nunc dicitur, mox conſyderabimus. Hanc ſequitur porta, nũc S. Ioannis nuncupata, olim uero Cœlimontana: à monte in cuius margine eſt ſita. Quam L. Cornelio, & Q. Minutio Coſs. tactam de cælo narrat Liuius. Aſinariam aliqui appellauere: ſed nuſquam ſcriptã inuenire ẽ apud idoneos ſcriptores, quod ulla porta hoc nomine uocet. Viæ aũt Aſinariæ mentionem facit Sex. Pom. Quam inter Ardeatinam, Latinàmq; fuiſſe, ſic oſtendit. Cato in ea, quã ſcribit cùm ediſſertauit Fului Nobilioris cenſuram, ſignificat aquam eo nomine, quæ eſt ſupra uiam Ardeatinam inter lapidem ſecundum, & tertium: qua irrigantur horti infra uiam Ardeatinam, & Aſinariam, uſq; ad Latinam. Cum igitur Ardeatina eſſet inter uiam Oſtienſem, & Appiã: & poſt Appiã ſequeretur Latina, oportuit inter has Aſinariam poſitam eſſe. Ex quo patet portam nunc. S. Ioannis, uiàmque ab ea inchoantem, nullo modo eſſe Aſinariam. Sed portã eſſe Cœlimontanam illud etiam eſt argumento: Quòd mons ipſe nullam aliam, præter hanc, habet portam. Verum huius, & quarundam prædictarum ordo ex uerbis Liuij facillime apparebit: ideòq; ea hic appoſuimus. Porſenna inquit, primo conatu repulſus, conſulys ab oppugnanda urbe ad obſidendam uerſis, præſidio in Ianiculo locato, ipſe in plano, ripiſque Tiberis caſtra poſuit: nauibus undique accitis, & ad cuſtodiam, ne quid frumenti Romam ſubuehi ſinerent, & ut prædatum milites trans flumen per occaſiones alys, atque alys locis traycerent. Breuiàque adeo infeſtum omnem agrum Romanum reddidit, ut non cætera ſolum ex agris, ſed pecus quoque omne, in urbem compelleretur, nec quiſquam extra portas propellere auderet. Hoc tantũ licentiæ Hetruſcis, non metu magis, quàm conſilio, conceſſum. Namque Valerius Cos. intentus in occaſionem multos ſimul, & effuſos improuiſos adoriẽdi: in paruis rebus negligens ultor, grauem ſe ad maiora uindicem ſeruabat. Itaque, ut eliceret prædatores, edicit ſuis poſtero die frequentes porta Eſquilina, quæ auerſiſſima ab hoſte erat, expellerent pecus: ſcituros

id hoſtes ratus: quòd in obſidione, & fame ſeruitia infida transfugerent. Et ſciere perfugæ inditio, multòque plures, ut in ſpem uniuerſæ prædæ, flumen traijciunt. P.Valerius inde T. Herminium cum modicis copijs ad Il. lapidem, Gabina uia, occultum conſidere iubet. Sp. Largum cum expedita iuuentute ad portam Collinã ſtare: donec hoſtis prætereat: inde ſe obijcere, ne ſit ad flumen reditus. Cos. alter T. Lucretius porta Neuia cum aliquot manipulis militum egreſſus. Ipſe Cœlimontana delectas cohortes educit: hique primi apparuere hoſti. Hactenus Liuius. Quibus uerbis conſtare puto, Neuiam inter Eſquilinam, & Cœlimontanam locum habuiſſe. Collinamque, ut etiam ſupra oſtendimus, eſſe, nunc Salariam dictam. Flumentanæ autem non meminit: quia licet Hetruſci recta per Campum Martium tranſire potuiſſent, tamen quia inter urbis menia, abruptòſque montes erat iter, ne in aliquod inciderent periculum, & quò propinquiore à nauibus curſu ferrẽtur in pecus, ad eum fere Tiberis locum deuenere, qui medius eſt inter pontem Miluium, & Anienis oſtia. Quare non oportuit ad portam Flumentanam milites locare. De Viminali puto non meminiſſe, quia alijs portis fuerat ſaltis, & ſtruere inſidias, & exponere pecus, ac turmas, præſidiaque emittere. Sed ad reliquas tandem ueniamus.

Poſt Cœlimontanam autem occurrit in angulo murorum, ſub Cœliolo, porta nunc clauſa, per quam ingreditur riuus hodie Appij dictus. Hanc portam Gabinjam (quam tactam de cælo commemorat Liuius) plerique omnes fuiſſe arbitrantur: sicq; dictam, quòd iter aperiret in Gabios: cuius oppidi iam diu demoliti loco, Gallicanum quod hodie uocant, ſucceſſit.

Sequitur in Cœliolo Latina, quæ quod in Latium mitteret, obtinuit nomen: idque immutatum etiã nũc manet. Et quanq; mille ab hinc annos hoc uocetur nomine, non tamen apud idoneos auctores de ea eſt mentio. Verum cum Strabo in uia Latina Ferentium urbem fuiſſe aſſerat: crediderim portam hãc eã eſſe, quã Plut. Ferentinã nominauit. Nã Romulus inquit, expiationibus ciuitates expurgauit, quas adhuc etiam Ferentinam ad portam obſeruari tradũt. Sic uero appellatam opinamur: quod iter ea eſſet, qui ad Ferentinos Hernicorum populos proficiſcerentur.

Poſt Latinam paruo interuallo ſe ſe offert Capena: cuius etymologiam oſtendit Solinus. Scribit. n. Italum regem ex Sicilia cum Syracuſanis ad Ianum ueniſſe, ac eius conſilio, auxilioque ciuitatẽ iuxta Albam condidiſſe Capenam nomine, & ab ea poſtmodum Capenam portam denominatam. Ser. uero Gram. aliam ponit etymologiam. Nam ſuper eo Virgilij loco. Lucòsque capenos: ait. Vnde (hoc ẽ à capenis lucis) & porta Capena, quæ iuxta Camœnas eſt nomen accepit. Aſconius Pedianus etiam ſcribit, extra hanc portam lucum, & ædem Camœnarum fuiſſe. Propterea q; portã Camœnam à nonnullis olim fuiſſe appellatam. Hanc in uia Appia eſſe oſtendit Frontinus, Commemorans Appium uiam à porta Capena Capuam uſq; muniendam curauiſſe. Cum autem uia in qua eſt Septizonium Seueri tendẽs ad portam S. Sebaſtiani, uia Appia à Spartiano uocetur, Ciceròque in eadem templũ Martis, quod fuit extra Capenam, eſſe dicat, non eſt q. dubitari poſſit, portam in uia Appia exiſtentem, non eſſe Capenam. Quam madidam appellauit Iuuenalis: quia inter cæteras portas depreſſo eſſet loco. Sunt qui propter aquæductum ante ipſam deriuatum, madidam dictam uelint. At Cicero priorem opinionem comprobare uidetur, cum ad Q. Fratrem inquit. Romæ & maxime Appia, ad Martis mira proluuies. Craſſipedis ambulatio ablata, horti, tabernæ plurimæ, magna uis aquæ uſque ad piſcinam publicam. Si quis aquæ ductus Appiæ cauſa madidam appellatam eſſe cõtendat, propter illud Mar. Capena grandi qua pluit guta: nõ uideo cur idem alias portas non etiam madidas appellet, ſuper quibus aquarum ductus, & tunc erant, & adhuc etiam extant. Neq; deſunt, qui à fontiũ ubertate Fõtinalis huic portæ nomen aſcribant. Sed de Fontinali inferius erit diſceptandum. Eſt aũt capena quæ hodie. S. Sebaſtiani nũcupaſ. Reſtat ultimo loco citra Tiberim, Trigemina: denominata, quòd ea contra Curiatios Trigemini Horatij egreſſi ſint. Nam etſi in caſtris tunc erant, exiſtimandum tamen eſt, quòd ex ijs prius Romam redierint, quàm contra eos proficiſcerentur. Hanc autem portam prope templum nunc Scholam Græcam nuncupatum, atque ad Auentini radices fuiſſe, facit ut credamus,

dū quòd Liuius ait, Aediles extra ipſam in Auẽtinũ porticũ ſtrauiſſe: eodémque in loco Trigeminã fuiſſe innuit, cùm bello punico ſecundo incẽdiũ inter Salinas, & portã Carmẽtalẽ deſcribit. Quod incẽdium omnia ædificia quæ erant in uico Iugario ſub Capitolio, cõprehendit, Aequimeliùmque, iacẽs inter rupẽ Tarpeiã, & Velabrum: mox extra Carmentalẽ portã p ripam Tiberis in Fortunæ, ac Matutæ templa debacchatũ ẽ. Nã Salinæ, ut ſuo loco oſtẽdemus, in eadẽ ripa erant, infra templũ nũc D. Stephano cõſecratũ. Huius aũt portæ locũ innuit ẽt Frõtinus, his uerbis. Ductus aquæ Appiæ hẽt lõgitudinẽ à capite uſq; ad Salinas: qui locus eſt ad portã Trigeminã. Et alibi. Cacus habitauit locum, ubi Salinæ nomen, & ubi Trigemina porta: & cũ dicat, Riuum dictæ aquæ eductum eẽ in Naumachinã: qui locus parũ diſtat à Tiberi: nõ dubiũ ẽ Trigeminã portã fuiſſe, quo loco demõſtratũ ẽ. Recepto aũt Auentino intra pomeriũ ad radices eiusdẽ montis, ubi primũ ingrederis planiciẽ Teſtacy, tranſlata ẽ. hũc locũ indicare uidẽ Liuius in bello mac. dicens, Aediles alterã porticũ extra portã Trigeminã, inter Lignarios, feciſſe. Lignarios. n. in eadẽ planicie habitauiſſe, infra oſtẽdemus. Et Plin. ſcribit, extra hanc portã Po. Ro. ſtatuam poſuiſſe Minutio Augurino, qui ad aſsem precium farris redegerat: unde uidetur Po. Ro. ad Horrea publica, quæ ibidem fuerant, eam ſtatuiſſe. Tandem dilatatis tertio urbis menibus eò, ubi nunc eſt, tranſlata fuit. Quæ Porta. S. Pauli nunc dicitur.

In Ianiculum tandem tranſeuntes, uideamus de porta, quæ haud procul à Tiberi eſt, & porta Ripæ nunc uocatur. Hanc pleriq; omnes portuenſem, quòd ad portum à Claudio imp. extructum ducat, appellarunt. Sed quod nomen prius obtineret, ignorare uidentur. Nos uero Naualis obtinuiſſe affirmamus: quoniam de hac Sex. Pom. ſic meminit. Naualis porta à uicina Naualium dicta. Quibus cum nulla alia ſit propior, Naualem eſſe nemini dubium eſſe debet.

Secundam portam Ianiculi, nunc. S. Pancracy, Aureliã dictã uolunt: ab Aurelio uiro conſulari, uel ab Aurelio imp. uel à uia Aurelia, quod eſt ueriſimilius: Siquidem ſupra oſtendimus nomina uiarum per abuſionẽ ferè omnibus portis eſſe attributa. Aliqui uero aiunt uiam ipſam à porta nomen accepiſſe. Quo autem nomine apud priſcos uocaretur, non ſatis conſtat. Apud Procopium autẽ legimus ſepulcrũ Hadriani extra portã Aureliam iactu lapidis impoſitum, & ne à Beliſario occuparetur, Romanos utrinque deducto muro illud incluſiſſe, eo modo ut eſſet eidẽ portæ tanq; propugnaculum. Quibus uerbis conijcimus, Pancratianã non fuiſſe Aureliam: hàncq; ſub ipſo ſepulcro in ripa Tiberis ſitam. Dubium eſt autẽ à quo nomen adepta ſit: nam ab Aurelio uiro conſulari non poteſt accepiſſe, quia huius temporibus eouſq; menia non extendebantur, neq; pons fuerat poſitus, per quem ad ipſam tranſitus eſſet. Igitur uidetur ab Aurelio imp. denominationẽ accepiſſe: qui forte eam excitauit, ne per pontem hoſtibus in campum Martiũ eẽt tranſitus: ni mauis Aurelianũ eã tunc poſuiſſe, cùm urbis ambitũ propagauit. Quanq; ab eo, Aurelianæ nomen erat deriuãdũ. Si aũt uolumus, Pancratianã ab Aurelio Cos. prius Aureliam nuncupatã, dicemus ſubſtituto nomine Pancratianæ, priori iã abolito, ab altero dictorũ imperatorũ, huic apud ſepulcrum Hadriani ſitæ, Aureliæ nomen inditum eſſe. At niſi in codice græco bibliothecæ Vaticanæ legiſſem duobus in locis ἀνῳλιῶν Hæliã legendum putarem, ab Hælio Hadriano, qui eã extruxerit, uel ea ratione, quàm diximus, uel ad ornatum, aditùmue eiuſdem ſepulcri.

Tertiæ portæ Ianiculi ĩ ordine oĩum ultimæ, Septimianæ fuit nomẽ, idq; ẽt nũc ſeruat. Quod à Septimio Imp. referũt accepiſſe: qa Spar. ait, ipſum excitauiſſe thermas in Ianiculo ad portã Jui noĩs. Affirmãt inſuper ĩ ipſius portæ frõtiſpicio Septimy nomẽ inſcriptũ, ibiq; Ianũ Septimianũ ſeptimianãq; arã fuiſſe, ac priſco noĩe fontinalẽ nũcupatã. i. deabus fontiũ ſacrã. De hac Sex. Pom. ita meminit. Fõtinalia fontiũ ſacra: unde & Romæ Fõtinalis porta: et Liuius ita. Aediles alterã porticũ ad portã Fõtinalẽ, ad Martis Arã, qua in cãpos iter eẽt, pduxere. Qui aũt uolũt Capenã Fõtinalẽ eſſe, exponũt. In cãpos: ubi pugnarũt Trigemini: qui cũ ualde ab urbe diſtarẽt, pbabilior ẽ rõ, ut de Vaticãis intelligamus, ex eo q; Plin. ſcribit, Vitelliũ. CC. ſextertijs cõdidiſſe patinã, cui faciendæ fornax in cãpis exædificata erat: uidemusq; in Vaticanis ẽt nũc fornaces, multàmq; argillã ad fictilia cõficienda aptã: quod eẽ nõ cõſtat in Cãpis Trigeminorũ. Præterea crebrior ẽ mẽtio de Vaticãis. Idẽ auctor, Praxitelis inquit, Iouẽ fecit eburneum in Metelli æde, qua Cãpus petiĩ. Cic. Cãpũ Vaticanũ fieri quaſi Martium

Campum. Inſuper Liuius primo & tertio ab urbe condita, de Capena: quinto uero de bel. mac. de Fontinali ita loquitur, ut diuerſas eſſe intelligam.

Vrbis portis tandē deſcriptis, portæ ēt triumphalis, licet extra pomerium eēt, operæ pretiū fuerit locū oſtēdere. Pontē igit, cuius pilarū fundamēta infra pontē Hæliū cernuntur: & Portā, cuius ueſtigia ad intimā Tiberis ripā olim extabat: Viāmq; ad Cæs. obeliſcū protenſam, triumphali nomine appellatas eſſe, nōnulli opinātur: Quoniā Ioſephus Veſpaſiani, & Titi triumphū deſcribens, ait ipſos non in Palatio maiori, ſed in Iſidis tēplo nocte quieuiſſe, trāſmiſſèq; ad Octauianas ambulationes: uotisq; rite celebratis receſſiſſe ad portā, quæ ab eo, quòd per illā ſemper triumphoꝝ pōpa ducereī, nomen acceperit. Quibus uerbis cōſtat, Capenā nō eē eādem, quæ Triumphalis. Nam ambulationes Aug. fuere ad Mauſoleum. Fit igitur ueriſimile hinc per portam, & pontem triumphalem eò profectum eſſe, ubi nunc eſt hoſpitale. S. Spiritus. Suet. cōmemorat quoſdam Senatores cenſuiſſe Auguſti funus porta Triumphali ducendum.

De Menibus urbis. Cap. IX.

MEnia urbis nunc extantia nō eē antiqua, ſicuti nulli eſt dubium, ita multis argumentis apparet. Legimus.n.partim Beliſariū, partim uero nōnullos Pōtifices ea inſtauraſſe: unde uariā formā obtinuiſſe uidentur: ſicut & portæ uariam latitudinem. Præterea menia hæc lateritia, illa uero ex ſaxo fuerant quadrato, ut Liuius ſignificat, & Caſsiodorus. Qui ſcribit Theodoricum regem Oſtrogotthoꝝ Romā tunc tenentē. S. P. Q. R. cupienti menia partim à Viſogotthis aperta, partim uetuſtate collapſa inſtaurare, petentiq; in ipſa inſtauratione ſaxa amphitheatri humi iacentia, cōceſſiſſe.

LIBER SECVNDVS.

De Capitolio Cap. Primum.

Voniam ſuperiori libro urbis ſitum, uariumque eius ambitum deſcripſimus, muriſque, ac portis ſumus complexi: reliquum eſt ut quid, quòue tempore, à quibus ſingulis in locis ædificatum ſit, indicemus. Incipiamus igitur à Capitolio, cuius uaria nomina ita refert Var. Sunt & nomina tot montibus, quos poſtea urbs muris comprehendit: è queis Capitoliū: dictū, quòd hic, cū fundamenta foderētur ædis Iouis, caput hominis inuētū dicit. Hic mons antea Tarpeius dictus, à uirgine ueſtali Tarpeia: quæ ibi à Sabinis necata armis, & ſepulta: cuius nominis monimētū relictū: quòd ēt nūc eius rupes, Tarpeiū appellat ſaxū: hūc antea mōtē Saturnium appellatum prodiderunt. Eam aūt denominationē à Saturno, qui mōtē ipſum incoluit, accepiſſe, nemini eſt dubiū: & Virgilius de Ianiculo, & Capitolio loquēs innuit, his uerſibus.

Hāc Ianus pater, hāc Saturnus cōdidit urbē:
Ianiculūmque illi, huic fuerat Saturnia nomen.

Saturniā fuiſſe ubi antiqua Roma, Ianiculūmque in parte eius, teſtatur Plin. Et Solinus portā Caſtelli, quod Herculis comites excitarunt, Saturniam appellatā eē tradit. Hunc aūt montem muris ſeptū fuiſſe oſtēdit Liuius, cōmemorās Tarquinium Priſcū bello Sabinorum Capitolium ſe ædificaturum uouiſſe: & cū iactis fundamentis obiiſſet diē, Superbū capta Pometia ex ſpoliis hoſtiū abſoluiſſe. Eo aūt pulſo Horatius Puluillus conſecrationem deinde obijt. Tunc ex ſaxo quadrato fuiſſe legimus: ueſtigiáque hoc idem oſtendunt: & nos ex eiuſdem Capitolij fundamentis ſaxa tantæ magnitudinis erui uidimus: ut uere dixerit Plin. Sed tunc Senes aggeris uaſtum ſpatium, & ſubſtructiones inſanas Capitolij mirabantur. Limina Capitolij ænea fuere Cn. & Q. Oguinio Aed. Cur. Tegulas æreas Catulus inauraūit: quas Honorius Pont. ad ædem diui Petri tegendam tranſtulit, ubi nonnullæ adhuc ēt cernuntur. Capitoliū turres plurimas habuiſſe innuit Cic. in Catilinā: quaꝝ nonnullas de cœlo tactas fuiſſe cōmemorat. Per Mariana bella Scipione, & Norbano Coſs. igni direptum eſt: refecit Sylla: dedicauit Catulus: cuius nomen (ut prodidit Plut.) inter tanta Cæſarum opera uſq; ad Vitellium manſit: quinimmo in eo loco, ubi hodie eſt pub. Salis receptaculum, adhunc manet. Nam legimus.

Q. LVTATIVM. Q. F. Q. CATVLVM COSS. SVBSTRVCTIONEM ET TABVLARIVM DE SVO FACIENDVM COERAVISSE.

Arſit itẽ Vitellião bello, ut ſcribit Cor. Tac. Quod inſtauratiſſe Veſpaſianũ, aſſerit Suet. his uerbis. Reſtitutionẽ aũt Capitolij aggreſſus ruderibus purgandis manus primus admouit, ac ſuo collo quædam extulit. Tertio cũ in Veſpaſiani morte igni conſumptum eſſet, reſtitutionis curã Domitianus ſuſcepit, ut idẽ auctor ſic teſtatur: Plurima, & ampliſſima opera abſumpta reſtituit, in queis & Capitoliũ, quòd rurſus arſerat: ſed omnia ſub titulo tantum ſuo, ac ſine ulla priſtini auctoris memoria. Cuius inſtaurationis impenſa. X II. M. talentorum exceſiſſe dicitur.

De Templis, Iouis Feretrij, Iouis Cuſtodis, Veiouis, & de Curia Calabra, Senaculo, atq; Aſylo. Cap. II.

IOuis Feretrij Templũ, primũ omniũ Romæ conſecratũ, bello Cenninenſiũ Romulus uouit, uotiq; reus in uertice Capitolini collis, ut inquit Diony. extruxit, eo in loco (ut pleriq; oẽs conſentiũt) ubi nunc eſt Aracæli. Feretrij aũt cognomen obtinuit, quòd cũ Acronẽ ducẽ interfeciſſet, ut uotũ ſuũ maxime Ioui gratũ, ciuibusque ſuis iocundũ efficeret, ſpolia ipſius ducis, fabricato ad id ferculo, gerens in Capitoliũ ad quercũ paſtoribus ſacrã, in trophæi formã fictã, hoſtis arma depoſuerit, deſignãs ſimul cũ dono templo Iouis fines, cognomẽnque aãens, Ioui Feretrio, à feriẽdo hoſte, ut uotis petierat: auc. Plut. Sex. uero Pom. quòd pacẽ ferre putareẽ, cũ ex eius templo ſumerent ſceptrum per quod iurarent, & lapidẽ Silicẽ, quo fœdus ferirent, Feretriũ denominatũ ſcribit. Hoc tẽplũ cũ uetuſtate, & incuria detectũ prolaberetur, admonitu Pom. Attici (ut in eius uita teſtatur Cor. Nepos) reficiendũ Cæs. curauit. ampliatũ aũt eſſe prius ab Anco rege cõmemorat Liuius. Huius ueſtigia, ubi maiora denũ, ubi uero minora quinum pedũ ætate ſua adhuc extitiſſe, aſſerit Diony. Templũ Iouis Cuſtodis Domitianus adeptus imperiũ excitauit, sèque in ſinu ipſius Iouis ſacrauit. Id aũt ubi nunc ſunt Salinæ: & ubi hodie ẽ carcer Capitolinus appellatus, Iani tẽplũ fuiſſe, quidã opinantur: quorũ ſententiæ aduerſatur, quòd fundamenta ex ſaxo quadrato, & fornices in eiſdem Salinis, ac ueſtigia porticus foro ſuperſtantia, locum publicũ ex iis, quæ mox dicemus, fuiſſe oſtendunt. Nam & de Iano Capitolino apud antiquos ſcriptores nusq; legimus. Crediderim igitur hoc in loco ſitã fuiſſe Curiã Calabram, quam culmis Romulus texerat: in quam uocabatur. S. P. Q. à rege Sacrificulo, ut ludorum, ſacrificiorùmque pernoſceret diem: in ea. n. ratio ſacrorũ tantũ gerebatur. ut ſcribit Sex. Pom. De hac aũt Curia meminit Var. cùm inquit. Primi dies menſium nominati Calendæ ab eo, quòd his diebus caleni eius menſis Nonæ à pontificibus quintanæ, an ſeptimanæ ſint futuræ in Capitolio, in curia Calabra. Prope hanc aũt fuiſſe Romuli Caſam idem Var. eſt auctor. Eã humilẽ fuiſſe, oſtendit Vitruuius, his uerbis. Item in Capitolio commonefacere poteſt, & ſignificare mores uetuſtatis Romuli Caſa in arce ſacrorum ſtramẽtis tecta. Ad eandem aũt, uel ubi illa fuerat, Senaculũ ſtetiſſe innuit Liuius, cũ ait Cenſores porticum ab æde Saturni in Capitoliũ ad Senaculum, ac ſuper id Curiã ſtrauiſſe. Veiouis Aedem in area nunc Capitolina locum obtinuiſſe, hæc uerba Gelli docent. Eſt autem ẽt æides Veiouis Romæ inter Arcem, & Capitolium. Mox ſubdit. Cum Iouem igitur, & Diouem à iuuando nominaßent: eum quoq; contra Deum, qui non iuuandi, ſed uim nocendi haberet (nam deos quosdã ut prodeßent, celebrabant: quoſdam ne obeßent, placabant) Veiouem appellauerunt dempta, atque detracta iuuandi facultate. Eius ſimulacrum, quod eſt in æde, de qua ſupra dixi, ſagittas tenet, quæ ſunt uidelicet paratæ ad nocendum. Quapropter eum Deum plerique Apollinem eſſe dixerunt. Immolatùrque illi ritu humano capra: eiùsque animalis figmentũ iuxta ſimulacrũ ſtat. Aſylũ templũ in dicta area fuiſſe, ſignificat Diony. ſic. n. inquit. Lucũ umbroſum mediũ Capitolique, & Arcis, quod uocaẽ intermontiũ duoꝝ quercetorũ, templũ Romulus cõſtituit: de eodẽ Strabo. Romulus Aſylum aperiens inter collẽ, & Capitoliũ, huc perfugiẽtes ciuitate donatos deſignat: & Liuius. Locũ, qui nũc ſeptus denſis ſentibus inter duos lucos, Aſylũ appellat. Ex eo finitimus populus, oĩs turba, ſine diſcrimine

& ſeruus,& liber, auida nouarũ rerum perfugit. Et hunc locum Ouid. attigit,his uerſibus.
Romulus ut ſaxo lucum circundedit alto,
Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.
Ex eo.n.nemo extrahebatur. Varios aũt terminos habuiſſe teſtatur Strabo, his uerbis. Templum & nũc, & olim Aſylum erat, cuius libertatis termini ſunt mutati: Alexander ad ſtadiũ extendit: Mitridati uero dimiſſa ab angulo Cerami ſagitta uiſum ẽ paululũ ipſum ſtadiũ tranſcẽdere: Antonius huic proxime acceſſit, & cũ eo termino urbis partẽ comprehendit: Poſtea Cæſ. Aug. cum id damnoſum exiſtimaret, & nihil aliud eſſe, quàm multis malefaciendi cauſam exhibere, irritũ fecit. Suet. de Tiberio loquens. Aboleuit, inquit, & uim, morèmque Aſylorũ, quæ usq; erãt.Primi aũt omniũ Herculis nepotes timentes inſidias illorũ, quos auus, priusq; è terris migraret, afflixerat, Aſylum inſtituiſſe dicuntur, hinc Statius.
Asylum herculeos fama eſt fundaſſe nepotes.
Et quia nonnulli ex quibuſdam Ouidij carminibus ſub rupe Tapeia Aſylum ſtetiſſe uolũt, quid de hac opinione ſentiam,ubi de baſilica Sempronij erit ſermo, dicetur.

De Cliuo, Varijsq; aditibus Capitolij: Domo Milonis: porta Stercoraria, ac de templis Iouis Tonantis, & Fortunæ. Cap. III.

CLiuus aũt, per quem in Capitolium fuerat aſcenſus, qua parte ſteterit, inter noſtri tẽporis doctiores magnum eſt certamen. Suet. tamen in ea, quæ uergit in Velabrũ fuiſſe, ſignificare uidetur: ita narrans. Gallici triumphi die Velabrum præteruehens penè curru excuſſus eſt axe defracto, aſcenditque Capitolium ad lumina. XL. elephantis dextra, atq; ſiniſtra lychnucos geſtantibus. Et Ouidius locum attigit,his carminibus.
Inde uelut nunc eſt, per quem deſcenditis, inquit,
Arduus in ualles, & fora cliuus erat. Ser. tamen dum ait Saturni templum fuiſſe ante cliuum Capitolinum, ubi ædes Concordiæ, innuit hunc cliuum fuiſſe forum Romanum uerſus, ubi erat utraq; ædes: Huic ſententiæ conueniunt Cic. uerba ſexta actione in Verrem, quæ ſunt hæc.Tamen cùm de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent. Nam carcerem ſub Capitolio in capite fori fuiſſe, infra oſtendemus. Arcus etiam Septimij imp. inibi poſitus, facit, ut credam aditum in hunc collem e regione ipſius quãdoque ſtetiſſe: præſertim q, paucis ab hinc diebus detecta fuit uia, ſilicibus ſtrata, ab area Capitolina ad eundem arcum protenſam: tamen cum latitudo eius ſit pedum ſeptem tantum, non arbitramur eum eſſe cliũ celebrem, de quo meminit Suet. quando Capitolinum montem plures aditus habuiſſe affirmat Cor. Tac. quorum hic,qui ad arcũ Septimi pertinet, eſt unus: Alium uero à Concordiæ ad Monetæ templũ fuiſſe,Ouid. teſtatur,his uerſibus.
Candida te niueo poſuit lux proxima templo,
Qua fert ſublimes alta Moneta gradus. Tertius in urbẽ planã (planã dico urbẽ quæ hodie habitat) ut ẽt nũc, deſcenſum præbuit: ibi.n.noſtra ætate detecta fuit porta marmorea: Quartus eſt de quo nunc agimus. M. aũt Aemilio Cos. hunc Cliuum, ſilicibus ſternendum Cenſores curauiſſe, memoriæ prodidit Liuius, & Cic. Milonẽ in eodẽ Domũ ſcutis refertã habuiſſe, teſtatur: hæreditariã, an conductam, dubium eſt: quia ſuperius dixerat: nullũ angiportũ eſſe, in quo Miloni non eſſet conducta domus. In eodẽ cliuo fuit porta Stercoraria nuncupata: de qua Sex. Pom. ſic loquitur. Stercus ex Aede Veſtæ: XVII. Cal. Iulias defertur in angiportũ mediũ ferè cliui Capitolini, qui locus clauditur porta Stercoraria. Idẽ ſcribit Saturnios eos dictos, qui caſtrum in uno cliuo Capitolino incolebant,ubi Ara dicata ei deo fuerat ante bellum Troianum. Iouis autem Tonantis Aedes apud Cliuum, ubi hoc tempore noxij puniuntur, poſuit Auguſtus: quòd liberatus eſſet periculo, cum expeditione cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet, ſeruumque præcedẽtem exanimaſſet. Cùm dedicatam hanc ædem aſsidue frequentaret, ſomniauit queri Capitolinum Iouem

cultores ſibi abduci, sèq; reſpõdiſſe, Tonantem pro ianitore ei appoſitum: ideòq; mox tintinabulis faſtigium ædis redimiuit, quòd ea fere ianuis dependebant, auctor eſt Suet. Refert Plin. Iouis Statuam exemplar æris Deliaci, quo Polycletus eſt uſus, in hac æde fuiſſe: & ante ipſam Caſtoris, & Pollucis opus Hygiæ. Quibus uero lapidibus ea ædes extructa eſſet, alibi ſic indicat. Inter hos primum (ut arbitror) marmoreos parietes habuit ſcena M. Scauri, non facile dixerim ſectos, an ſolidis glebis poſitos: ſicut eſt hodie Iouis Tonantis ædes in Capitolio. Prope hanc ædem fuit & Fortunæ, ut teſtantur carmina, que in eius templo Præneſte quidam ſe legiſſe affirmant: quorum principium hoc.

TV QVAE TARPEIO COLERIS VICINA TONANTI
VOTORVM VINDEX SEMPER FORTVNA MEORVM

De rupe Tarpeia: Templis, Saturni, Iouis Opt. Max. Iunonis, Mineruæ, Iuuentutis, & Fidei. Cap. IIII.

RElIqua pars montis, poſt Cliuũ, Rupes Tarpeia eſt dicta: ex qua damnati præcitabãtur. Hinc Cic. ad Atticum. Quis enim audeat uiolare (Brutum ſcilicet) propoſita cruce, uel ſaxo. Et Plin. ait, Metellum ad Tarpeium raptum, ut præcipitaretur. Gellius autem ſcribit, eodem mortis genere etiam eum damnari ſolitum, qui falſum teſtimonium dixiſſe, conuictus eſſet. Diony. uero, Rupem hanc foro ſuperſtetiſſe, dicit. Duci, inquit, eũ iuſſit in ſuperſtantem foro collem: eſt enim is collis rupes uaſta, unde mos eſt eis deijcere aduerſarios. Cui opinioni ne refragari uideamur, dicemus totum montem, & arcis, & Tarpeiæ rupis nomine, appellari. Saturni Aedes infra hanc rupem ſtetit: ubi paucis ab hinc annis fuerat ſacellum cum turri. S. Saluatoris cognomento in Aerario, ſiue in Statera: incunbens hoſpitali. S. Mariæ in porticu nuncupatæ. Fuerit ne ea condita à comitibus Herculis, de qua Solinus meminit: an à T. Tatio, de qua Varro: an à Tullo rege, de qua Macrobius, incertum eſt: quam uero Luctatium poſuiſſe ſcribit Critolaus, eam eſſe non arbitramur. In hac autem æde fuit Aerarium, omnium primum inſtitutum, & trutina, eiùsq; ueſtigia extitiſſe ſuo tempore teſtatur idem Var. Propterea non ab re noſtri in Statera cognominarunt. Volunt autem Publicolam omnium primum ædem Saturni ærarium declarauiſſe. Et quamuis Saturni, & Opis ædem in uico Iugario fuiſſe, dicat Sex. Rufus, hanc tamen ipſam opinor eum intelligere: nam etſi in Capitolio erat, ipſi uico tamen ſubiacenti incumbebat. Diony. Saturno Aram attribuit, ſecundum uiam qua ex foro in Capitolium aſcenſus erat, ſitam. Iouis Opt. Max. templum, ſiue Iouis Capitolini, uouit Tarquinius Priſcus. Superbus deinde librarum agenti. XL. M. in fundamentis impendit. Verum cum ad tectum ferè opus peruenijſſet conſecrationem non obijt, quia tyrannide excidit. Dedicauit hoc Horatius Publicolæ collega, ut ſequenti titulo habetur.

M. ORATIVS CONSVL EX LEGE TEMPLVM IOVIS OPTIMI MAXIMI DEDICAVIT ANNO POST REGES EXACTOS A CONSVLIBVS POSTEA AD DICTATORES QVIA MAIVS IMPERIVM ERAT SOLENNE CLAVI FIGENDI TRANSLATVM EST.

De hoc templo Diony. meminit, his uerbis. Extructum eſt autem ſuper crepidine firmatum alta, octo iugerum in circuitu, ducentorum fermè pedum unumquodq; latus habens (Eſt autem iugerum duplicatus in longitudinem actus, ut ait Plin. Is eſt in quo boues aguntur cum aratur uno impetu iuſto, hoc eſt. CXX. pedum) Et quia Diony. ætate, quædam huius templi extabant ueſtigia, ſubdit. Paucum quiddam uariantem inuenire poſſet aliquis eminentiam altitudine ne quindecim quidem pedibus integris: à parte quidẽ, qua frons meridiẽ ſpectat, cõprehenſum triplici columnarũ, ordine: ab obliquis uero partibus. ſimplici: in eo tria ſunt Sacella æqualia, inter ſe communia habentia latera: mediũ quidẽ Iouis: ab utraq; parte Iunonis, & Mineruæ: ſub una aquila, unàq; uelata tectura. Hinc Auſonius ait. Trina in Tarpeio fulgent conſortia templo. ¶ Quòd aũt Diony. dicit, Super crepedine alta: hoc ad naturalẽ decorẽ ptinet, Nã ædibus ſacris, quorũ deorũ maxime in tutela ciuitas uideret eẽ,

ut Ioui Iunoni, & Mineruæ, in excelſiſſimo loco, unde menium maxima pars conſpiceretur, areæ diſtribuebantur, auctor Vitruuius. Cur autem Tarquinius hæc numina ſub eodem tecto ſtatuerit, oſtendit Macr. his uerbis. Sed qui diligentius eruunt ueritatem, Penates eſſe dixerunt, per quos penitus ſpiramus: per quos habemus corpus: p quos rõnẽ animi poſſidemus. Eſſe aũt mediũ æthera Iouẽ: Iunonẽ uero imum aera, cũ terra: & Mineruam ſummũ ætheris cacumen. Et argumento utuntur: quòd Tarquinius Demarathi Corinthij filius ſamothracijs religionibus myſtice imbutus, uno templo, ac ſub eodem tecto, numina memorata coniungit. Iouem autem propter beneficia, Optimum: propter uim, Maximum Po. Ro. nominabat, auctor Cic. Iouem autem Capitolinum eundem eſſe, qui erat Opt. Max. ex eo coniicimus, quòd ante hæc epitheta, præponit, Capitoline. Erat huius Dei templũ, præter cætera ornamenta, multis ſtatuis exornatum: quarum unam auream. X. pedum dicauiſſe D. Claudium, ſcribit Tremellius. Iouis autem Imperatoris Simulacrũ in eodem templo ſtatutum fuiſſe opinamur. Sic enim Cic. inquit. Iouem Imperatorem quanto honori in ſuo templo fuiſſe arbitramini. Victoriæ ſtatuam ibidem fuiſſe teſtatur Plut. Et Plin. ſex pocula Murrhina ex triumpho à Pompeio in urbem aduecta. Libros autem Sibyllinos in dicto templo ſub terra, in arca lapidea conditos eſſe, & à decem hominibus cuſtoditos, prodidit Diony. Polibius uero fœdera cum Carthaginienſibus icta, perſcripta in tabulis æneis, ab Aedilibus hic conſeruata. Inibi fuit Pallium breue, purpureum, laneſtrũ, ad quod cum Aurelianus iungeret purpureas ſuas ueſtes, cineris ſpecie decoloratæ uidebantur diuini comparatione fulgoris. Hoc munus rex Perſarum, ab Indis interioribus ſumptũ, ipſi Aureliano dediſſe perhibetur. Habuit hoc templum fiſtulas quaſdam, quibus aqua reliquis templis, ac ſedibus ſuppeditabatur. ut pro Rabirio teſtatur Cic. qui contra Rullum, & pro Domo ſua docet. S.C. & orationes in eodem templo ſæpe habitas. Eò ibant noui Coſſ. ſacrificatum: quia Ioui omne debetur initium. Arſit cũ ædibus, & ſaccellis coniunctis Vitelliano bello, ac Titi Imp. tempore: auc. Plin. Diony. & Cor. Tac. In ea autem parte Capitolij fuit, quæ plateam, nunc Montanariam dictã, deſpicit: ad radices cuius paucis ab hinc annis fuerat templum. S. Saluatoris, ab illo priſco Iouis templo, in Maximis cognominatũ. Erat in eo Iouis templo Cella, hoc eſt pars ſecretior templi, quam ingredi prophano non licebat. In hac fuere Coronæ aureæ duæ: quarum alteram ex. XX. Philippeis factam: ſecundũ Gallos Pamphili legati, in Curiam tulerant: Alteram Carthaginienſium miſſi gratulatum ob uictoriam partam aduerſus Samnites. Inter hanc, & Mineruæ Cellam, Iouis imperatoris Signum collocatum fuiſſe, ait Sex. Pom. à T. Quintio Præneſte aduectum: & ante Mineruæ Deos Noxios: eius uerba appoſui. Dij Noxij appellantur ira ſigna in Capitolio ante Cellam Mineruæ genibus nixa, ueluti præſidẽtia parientium nixibus: quæ ſigna, ſunt qui memoriæ prodiderint Antiocho rege ſuperato, M. Attilium ſubtracta Po. Ro. deportaſſe, atq; ubi ſunt, poſuiſſe. In huiuſce Deæ Delubro fuit Tabula, in qua raptum Proſerpinæ Nicomachus pinxit. In Iunonis Cella Canem ex ære ſuum uulnus lambentem ſe uidiſſe aſſerit Plin. Iunonis autem ſacellum fuiſſe à ſiniſtra ſacelli Iouis: Mineruæ uero à dextra oſtẽdit Liuius, his uerbis. Lex uetuſta eſt priſcis literis, uerbisq; ſcripta, ut qui Prætor Max. ſit, clauum pangat. Fixus fuit dextero latere Iouis Opt. Max. qua Mineruæ eſt templum. Eum clauum, quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuiſſe ferunt: eòq; Mineruæ dicatam legem, quia numerus Mineruæ inuentum eſt. Iuuentutis Aediculam prope Mineruæ Delubrum ſtetiſſe. ſcribit Plin. idemque libro trigeſimo tertio innuit Concordiæ Templum in Capitolio ſitum fuiſſe, cum inquit. Inciditq; in tabula ærea Concordiæ ædem. C IIII. annis poſt Capitolinam dedicatam. Hãc uouiſſe Manlium in Gallia quidam memoriæ prodiderunt. Fidei Templum apud Iouis Capitolini extitiſſe oſtendit Cic. de nat. deo. his uerbis. Qui igitur iuſurandum uiolat, is fidem uiolat: quam in Capitolio uicinam Iouis Opt. Max. (ut in Catonis oratione eſt) maiores noſtri eſſe uoluerũt. Plin. Spectata eſt, inquit, & in æde Fidei in Capitolio imago ſenis cum lyra puerum docentis.

De Arce: Templo Iunonis Monetæ: ac de Domo T. Tatij, M. Manlij: atq; de Saxo Carmentæ. Cap. V.

SAturnius mons in Arce, & Capitolium diuiditur: ut passim apud historicos, aliòsque auctores legimus. Cic. in Cat. Vobis Arcem, & Capitolium. Liuius. Exules, & Serui duce Appio Herdonio nocte Capitolium, & Arcem occupauere. Hæc propemodum octauam mõtis partem occupabat, ut eius indicant fundamenta in ea parte, quæ ad theatrũ Marcelli uergit: ad cuius radices, prope ædiculam D. Andreæ in Vincys nũcupatam, ante annos. XX. inuenta est porta marmorea, ab eaque gradus ad ipsam arcem ferentes: qua porta crediderim Tarpeiam illam Vestalem hostes introduxisse: nã Tiberim, ad quem aquatũ fuerat profecta, proxime spectat. Iunonis Monetæ Templum fuit in Arce, in ea parte, qua nunc sunt horti Conseruatorum dicti, ut ex uerbis Liuij coniectura assequi licet, qui sic inquit. Damnatum Manlium de saxo tarpeio deiectũt: adiectæ mortuo notæ sunt, publica una: quòd cum Domus eius fuisset, ubi nunc Aedes, atque Officina Monetæ, latum ad populum est, ne quis patricius in Arcæ, aut Capitolio habitaret. Idem alibi ait, Fabio Dorso, & Ser. Sulpitio Coss. Dictatorem creatum L. Furium Camillum, aruncanòque bello inter ipsam dimicationẽ hoc uouisse templum: quod Cal. Iunij dedicatum fuisse asserit Macr. de quo templo sunt hæc Ouidij carmina.

Arce quoq; in summa Iunonis templa Monetæ
Ex uoto memorant facta Camille tuo.

Moneta à monendo est dicta. Cic. inquit: Moneta à monendo. Nam post cladem illam maximam à Senonibus Gallis factam, audita uox ex arce Iunonis fuit, ex quo illa appellata est Moneta. Domus autem Manlij idem Cic. meminit pro domo sua: cuius uerba subieci. M. Manlius, cùm ab ascensu Capitolij Gallorum impetum repulisset, non fuit contentus beneficij sui gloria, regnum appetere est iudicatus: ergo eius domum euersam duobus locis conuestitam uideris. Ibidem autem fuerat antea Domus T. Tatij, ut scribit Solinus. In eadem arce fuit Simulacrum Veiouis. Plin. Nonne, inquit, Simulacrum Veiouis in arce ex cupresso durat, à condita urbe quingentesimo quinquagesimo primo anno dicatum. Simulacrum argenteum Anseris, cuius clangore arx ipsa fuerat seruata, memoriæ causa, ibidem fuerat collocatum: de quo Lucretius sic cecinit.

Romulidarum arcis seruator candidus anser. & Propertius.

Anseris & tutum uoce fuisse Iouem.

Et Plin. Est inquit, & Anseri uigil cura Capitolio testata defenso per id tempus canum silentio proditis rebus. Quam ob rem cibaria anserum Censores in primis locant. Saxũ autem Carmentæ, quod Tarpeiæ rupis pars quædam est, despicit Tiberim, e regione ferè pontis Senatorum.

De Templis, & quibusdam aliys ædificijs in Capitolio extructis, quorum Certus locus ignoratur. Cap. VI.

LApidem informem, atque rudem coluere Romani, Terminum appellãtes: cuius templum à Tatio rege dedicatum, tradit Var. Plut. uero à Numa cõditum. Cum autem Tarquinius Superbus uellet Iouis Capitolini templum ædificare, cœpit captare augurijs, qui mons esset aptissimus, cùmque Tarpeius ex omnibus esset inuentus, in quo erant diuersorum numinum sacella, actum est, ut exinde ad alia templa numina euocarentur sacrificijs: quò posset libere, & sine periculo templum Iouis ædificare: cùmque omnes Dij libenter migrassent, Terminus, limitum Deus, abscedere noluit: tunc de hoc ipso sacrificatum est, & deprehensum, quòd Terminus cum Ioue remanens æternum urbi imperium cum religione significaret. Quo loco aũt colebatur super eum foramen patebat in tecto, quòd

nefas eſſe putarent Terminum intra tecta conſiſtere. Alij uero dicunt primam partem tecti eius templi patuiſſe, quia ſub dio ei ſacrificabatur: & (ut ait Lactantius) publice, quaſi cuſtodi finium, Deo: hinc Sex. Pom. Termino, inquit, ſacra faciebant, quòd in eius tutela fines agrorũ eſſe putabant. Terminum qui exaraſſet, & ipſum, & boues ſacros eſſe Numa ſtatuit. Legimus autem apud D. Auguſtinũ Martem quoque, & Iuuentam regi Deorum cædere noluiſſe: quòd imperium Romanum nullum terminum eſſet habiturum, nec ſenectam ſenſurum. Mentis autem, & Veneris Erycinæ ædes in eodem Capitolio fuiſſe, teſtatur Liuius, his uerbis. Interea Duumuiri creati ſunt. Q. Fabius Maximus, & Attilius Craſſus ædibus dedicandis: Menti Attilius: Fabius Veneri Erycinæ: utraq; in Capitolio eſt, canali uno aiſereæ. De æde Mentis ſunt Ouid. hæc carmina.

Mens quoq; numen habet, Menti delubra uidemus,
Vota metu belli perfide pene tui.

Alias ædes ſacras complures in Capitolio fuiſſe, Cic. innuit, cum de templo Fidei locutus, ſic ſubdit. Quid Opis? quid Saluti? quid Concordiæ? Libertati? Victoriæ? quarum rerum, quia uis eſt tanta, ut ſine Deo regi non poſſet, ipſa res deorum nomen obtinuit. Idem in phil. Opis non ſemel meminit: ad eamque, rurſus ad Att. ait, Scipionem proauum Metelli ſtatuam Cenſoriam habuiſſe. Hanc autem ædem uouit Tatius rex, auctor Var. quam Sp. Poſthumio Albino, & Q. Martio Philippo Coſſ. tactam eſſe de cælo commemorat Liuius. Fortunæ autem Primigeniæ, & Obſequentis ædes in Capitolio conſtituit Ser. Tullius. Hanc Deam uarijs cognominibus à Romanis nuncupatam legimus. Nam publicam appellabant, cùm reip. faueret. Maſculam, cùm omnibus maribus. Muliebrem itidem, quando mulieribus. Virilem, cum iam adultis. Primigeniam, cum primogenitis. Item Fortis Fortunam, quando exiſtperato adeſſet. Equeſtrem uero, quando maxima cum celeritate ueniret. Obſequentem, cùm ad omnia uota accederet. Paruam, ubi humilẽ ad maximas opes, ſummòſque honores ueheret. Seiam, ubi ſegetes, cæteròsque fructus feliciter ad maturitatem perduceret: Et proſperam eam dicebãt, quæ ſemper propitia aſſiaeret. Malam uero, quæ iugiter aduerſaretur. Iouis Sponſoris ædem poſuit Tarquinius Superbus: quam Poſthumius Nonis Iunijs dedicauit. Veneri Caluæ Fanum in Capitolio Romani conſtituere in honorem matronarum: quia capta urbe à Gallis deficiẽtibus funibus ex illarum capillis eas feciſſent. Alteram ædem ibi Venerem habuiſſe, oſtendit Suet. in Calig. Veſtæ ædes in eodẽ colle fuit, ut ſignificat Sex. Pom. de porta Stercoraria locutus. Aram autem Iouis Piſtoris in Capitolio ſtam fuiſſe, innuit Ouid. his uerſibus.

Nomine, quam precio celebratior arce tonantis.
Diſcant piſtores quid uelit ara Iouis.

Bibliothecam Maiorum multis columnis exornatam: Porticùsq; duas, Metelli alteram, alteram Cõſtantini Capitolium habuiſſe dicitur: Atriùmque publicum, quod tactum eſſe de Cælo teſtatur Liuius. Fauiſſæ, quæ ſunt loca ciſternis, cellisque ſimilia, ubi reponebantur ea, quæ in templis uetuſtate erant facta inutilia, fuere in area Capitolij, Gellius & Sex. Pom. auc. Locùmque ſacrum in eodem Capitolio fuiſſe legimus, ex quo ſumebatur uerbena, qua coronabantur Feciales, & Paterpatratus fœdera facturi, uel bellum indicturi: & lapidem ſilicem, quem tenebant per Iouem iuraturi dicentes. Si ſciens fallo tum me Dis ſpicer ſalua urbe, arcéque bonis eiciat, ut ego hunc lapidem. In eodẽ Capitolio S.C. haberi ſolitum aſſerit Liuius, his uerbis. Eo facto, auocatam à ſe concionem tribunus queſtus, & in ordinem ſe coactum, ex Capitolio, ubi erat concilium, abijt.

De ſtatuis, Imaginibus, & Columnis. Cap. VII.

INter alia multa, uariàque ornamenta, quibus Capitolium erat inſignitum, plurimæ in eo ſtatuæ fuere. Quas cognoſcere nõ erit ab re alienum: ſiquidem eis cognitis in multorum inſignium locorũ

cognitionem multos deueniſſe, uidemus. Harum bonam partem, ſicuti columnarum, ex deuictis pro-uincijs in urbem Romani deportarunt: quod & Cic. teſtatur in lib. de nat. deo. qui ſic ait. Etenim fana multa ſpoliata, & ſimulacra deorum de locis ſanctiſſimis ablata uidemus à noſtris. Ingentem autem numerum fuiſſe, ex Cor. Tac. uerbis perſpicitur, quæ ſunt hæc. Sabinus undiq; ſtatuas decora maiorum in aditu obiecit, ne hoſtes in Capitolium penetrarent. Quæ etſi uera ſint, perpaucas tamen uidemus literis mandatas. Quæ apud uarios auctores ſunt repertæ, breuiter cõmemorabo. Iouis igi-tur treis fuiſſe legimus: quarum unam de cælo tactam eſſe, quo tempore Pyrrhus in Siciliam traiecit, aſſerit L. Fiorus: de reliquis duabus loquitur Plin. his uerbis. Sp. Caruilius fecit Iouem, qui eſt in Ca-pitolio uictis Samnitibus ſacrata lege pugnantibus è pectoralibus eorum, ocreisq;, & galeis: amplitu-do tanta eſt, ut conſpiciatur à latiario Ioue: Idem. Locras uero Iouem tonantem ante cuncta laudabi-lem fecit. Herculis Auerion, & Sempronius Coſs. alteram, alteram Fabius Max. uictis Tarentinis ſta-tuas dedicauere, quarum Liuius, Plut. & Strabo meminere. Strab. Verba ſubieci. Aliqua etiam Romani capto per uim oppido, ut ſpolia, uindicarunt, è quibus Herculis imago ſublimis ex ære in Capitolio fixa eſt, opus Lyſippi. Apollo autẽ tranſlatus à Lucullo ex Apollonia Ponti urbe. XXX. cubitorum, CL. talentis factus iacet hodie in ædibus nunc Conſeruatorũ confractus. Boni Euentus, Bonæque fortunæ, Praxitelis opera, atq; Nemeſis Simulacra Capitolium decorauere: ſic & Iani, dextra trecen-torum, ſiniſtra ſexaginta quinque numerum, ad demonſtrandum anni dimenſionem, tenens. Fuere inſu-per in Capitolio Statuæ omnium Regum. Plin. inquit, Nullam annulum habet Romuli in Capitolio Statua, nec, præter Numæ, Seruijque Tullij, alia, ac ne. L. quidem Bruti: & alibi, Primas putarẽ has, & Actij Nauij poſitas ætate Tarquinij Priſci, niſi Regum antecedentium eſſent in Capitolio. Statuã Scipionis, qui Antiochum deuicit, cum chlamide, ac crepundijs in eodem Capitolio fuiſſe, pro Rabirio refert Cicero: Syllæ uero pedeſtrem, & æneam in Philip. Aemilio autem Lepido puero ſtatuam bul-latam, ac prætextatã poſuit Senatus, quòd hoſtem in aciem interemiſſet, ciuẽmque ſeruaſſet. Tali ho-nore dignus habitus eſt Metellus, quòd ex æde Veſtæ Palladium ab incẽdio liberauiſſet: ſicut & Tre-bius, qui in ædilitate ſua frumentum Po. Ro. aſsibus præſtitit, auc. Plin. Plut. autem commemorat Fabium Max. ſuam ipſius ſtatuã, equeſtrem, ex ære, iuxta Herculem ſtatuiſſe: Brutique illius, qui Tar-quinios expulit, à Po. Ro. mediam inter Regum ſtatuas, poſitam eſſe. Inibi Africani etiam ſtatuã fuiſſe ad Atticum ſcribit Cic. cuius uerba apposui. At mehercle ego cum in turmam auratarum equeſtrium, quas hic Metellus in Capitolia poſuit, animaduertiſſem in Serapiõis ſubſcriptione Africani imaginẽ, erratum fabrile putaui. Domitianum non niſi aureas, argenteasque ſibi poni permiſiſſe, ſcribit Suet. & Eutropius. Cornelia Gracchorum mater & ipſa tali honore digna fuit, ut in Capitolio ſtatua ei col-locaretur. Scipio, de quo ſuperius, uictoriæ ſuæ Aſiaticæ Tabulam pictam in eodẽ Capitolio affixit. Bocchus ẽt Syllæ gratiam aucupatus triumphales imagines ibidem collocauit: inter quas inerat au-reus Iugurtha ab eo Syllæ traditus, Parrhaſius Epheſi natus Theſea pinxit in eodem Capitolio. In quo fuere etiam ſeiuges à Cn. Cornelio poſiti: & Clypea. xij. aurata, ab Aedilibus P. Claudio, & P. Sul-pitio Galba ex pecunia, qua frumentarios ob annonam compreſſam condamnauerant, ut tradit Liuius: qui & Clypeum Martis cũ imagine Aſdrubalis in eodem colle fixiſſe, narrat: Columnamque Roſtratam: cuius ſunt hæc uerba. In ſuſpenſa ciuitate ad expectationem noui belli nocturna tempe-ſtate Columna roſtrata in Capitolio bello punico tota ad imum fulmine diſcuſſa eſt. Auguſtus uictor Aegypti multa de nauali certamine ſuſtulit roſtra ærea, quibus conflatis quatuor effecit columnas: quæ poſtea à Domitiano in Capitolio ſunt poſitæ: quas etſi Ser. gram. ſuo tempore ibidem fuiſſe dicat, ho-die tamen in Lateranenſi baſilica cernuntur. Hæ ſunt de quibus Virgilius ait, Surgẽtes ære columnæ.

De Tabulis publicis. Cap. VIII.

TAbulas quibus leges, & publica acta continebantur, in Capitolio fixas, ac ſeruatas eſſe multi teſtani: quorũ Cic. pro Sex. ſic inquit. Inſpectantibus uobis toto Capitolio tabulæ figebantur. Et

paulopoſt. Sed unum egregium de rege Deiotaro Po. Ro. amiciſſimo decretum in Capitolio fixum. Et rurſus Philip. tertia: Falſas leges, & falſa decreta in æs incidenda, & in Capitolio figenda curauerit. Et ærearum tabularum tria millia, quæ cum Capitolio flagrauerant Veſpaſianum inueſtigatis exemplaribus reſtituenda curauiſſe ferunt. Et Plut. teſtatur, cum Clodius tabulas, quibus res in tribunatu ſuo geſtæ continebantur, in Capitolio affixiſſet, Ciceronem ab exilio reuerſum eas ui deleuiſſe. Rurſus q; Cic. in Catilinam commemorat, æra legum in Capitolio de cælo tacta, & liquefacta. Sic & tabula, quæ has leges à Romulo promulgatas continebat, ſeruabatur.

NE QVID INAVGVRATO FACIVNTO.
PATRES SACRA MAGISTRATVSQVE SOLI PERAGVNTO INEVNTOQVE.
PLEBEI AGROS COLVNTO.
SACRORVM OMNIVM POTESTAS SVB REGIBVS ESTO.
SACRA PATRES CVSTODIVNTO.
POPVLVS MAGISTRATVS CREANTO.
LEGES DISCVNTO.
BELLA DECERNVNTO.
DEORVM FABVLAS NE CREDVNTO
DEOS PEREGRINOS PRAETER FAVNVM NE COLVNTO.
NOCTVRNAS IN TEMPLO VIGILIAS NE HABENTO.
PARRICIDAS OMNES CAPITE PVNIVNTO.
NE QVIS PRAESENTIBVS FOEMINIS OBSCOENA VERBA FACITO.
QVISQVIS DEMISSAM AD TALOS TOGAM IN VRBE HABETO.
MONSTRVOSOS PARTVS QVISQVIS SINE FRAVDE CAEDVNTO.
NE QVIS NISI PER PORTAS VRBEM INGREDITOR NEVE EGREDITOR.
MENIA SACROSANCTA SVNTO.
MVLIER VIRO LEGITIME CONIVNCTA FORTVNARVM ET SACRORVM= SOCIA ILLI ESTO. VT DOMVSQVE ILLE DOMINVS ITA HAEC DOMINA.
FILIA VTI PATRI ITA DEFVNCTO VIRO HAERES ESTO.
ADVLTERII CONVICTAM VIR ET COGNATI VTI VOLENT NECANTO.
SI VINVM BIBERIT DOMI, VTI ADVLTERAM PVNIVNTO.
PARENTVM LIBEROS OMNE IVS ESTO RELEGANDI VENDENDI ET= OCCIDENDI.

Curatores autem fuiſſe huiuſmodi tabularum indicat ſequens titulus.

C. CALPETANVS STATIVS
SEX. METRORIVS. M. PERPENNA LVRCO
T. SARTIVS DECIANVS CVRATORES
TABVLARIORVM PVBLICORVM
EAC. CVR.

De quibuſdam Statuis, aliisque rebus antiquis, que hodie ſunt in Capitolio, Cap. IX.

IN area Capitolina collocata eſt equeſtris Statua, ænea, M. Aurelij Antonini pij philoſophi: quo ex Cœlio monte paucis ab hinc annis transferri uidimus. In Porticu uero Conſeruatorum eſt Commodi Imp. ingens caput, æneum, de quo Lampridius ita meminit. Coloſſi caput depreſſit, quod erat Neronis, ac ſuum impoſuit, & titulum more ſolito ſubſcripſit. Ante eandem porticum duo pari forma fluuiorũ ſimulacra ſeminuda uiſuntur, Nili ac Tygris, ut nonnulli teſtantur: uel Anienis, & Naris, ut alijs placet. Nos aũt de ijs nihil certi habemus. In cauedio dictæ domus ſunt marmorea ſigna M. An=

tonini de triumpho dacico, ſublata ex æde D. Martinæ. Eregione, ſub porticu, ſtat templũ in marmore inciſum, ſignis perpulchre exornatum. In aula ſuperiori, inter alia, eſt ſtatua auro ſuperfuſa nudi Herculis, dextra clauam, ſiniſtra uero Heſperidum aurea mala tenentis. Ibidem eſt & Satyri ſtatua pulcherrima. In porticu interiori prope aulam, æneum Lupæ eſt ſimulacrũ, ex cuius uberibus pendent Romulus & Remus urbis conditores: de hoc Cic. ſic inquit. Tactus eſt etiam ille, qui hanc urbem condidit Romulus, quem inauratum in Capitolio paruum, & lactentem uberibus inhiantem fuiſſe meminiſtis. Huius ſimulacri effigiem ideo ſubiecimus, ut cerneres quod Virg. & Cic. de ijs teſtãtur: quorum alter ſic ait. Ludere pendentes pueros: alter uero, Romulum ẽt huberibus inhiantem.

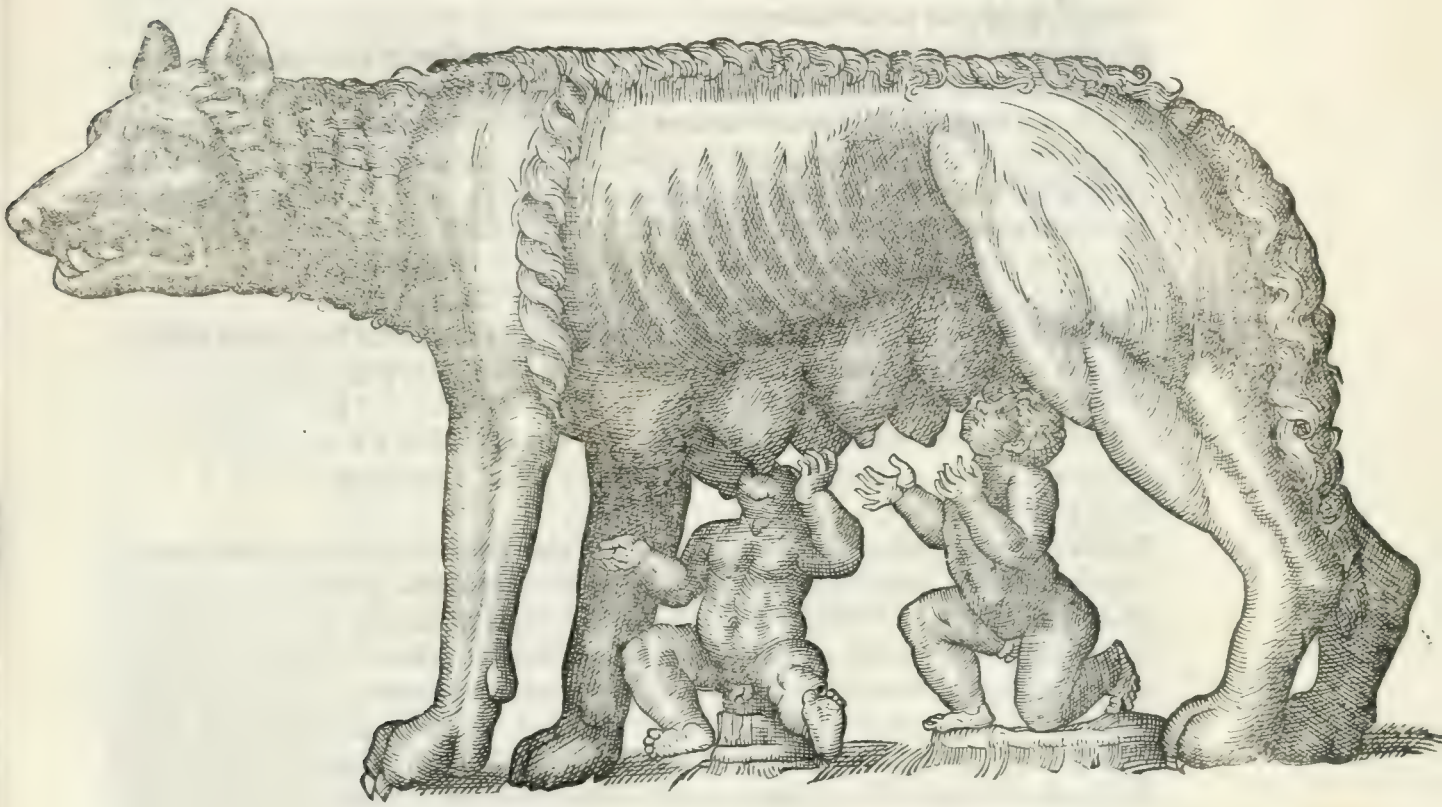

In eadẽ aula cernere licet, duo Signa ænea iuuenili forma, alterum ſtans ſerui habitu: alterum nudũ pueri ſedentis, ac curuato corpore ſpinam è planta pedis euellere conantis: non abſimilis Batto, quem Theocritus ſic loquentem inducit.

θᾶσαι μ' ὦ κορύδον ποτὶ τῷ διὸς ἁ γὰρ ἄκανθα
ἁρμοῖ μ' ὧδ' ἔπαταξ' ὑπὸ τὸ σφυρόν. hoc eſt.

Aſpice o Corydon per Iouem ſpina enim
Nuper me hic percuſit ſub talo.

Ibidem, in templo D. Mariæ cognomento Aracæli, multæ ſunt columnæ, quarum quæ tertia ab ingreſſu ſiniſtrorſus occurrit, hunc habet titulum. A CVBICVLO AVGVSTORVM. Eſt apud eandẽ ædem paruus Obeliſcus: et tres præterea Conſtantini Imp. Statuæ.

De templo Concordiæ. Senaculo. Curia: ac de Tabernis publicis. Cap. X.

QVoniam deſcendentibus è Capitolio primum occurrit uallis inter ipſum, & Palatium: par eſt ut eius loca proximo loco annotemus. Auſpicemur autem ab omnium rerum auctrice, & conſeruatrice Concordia: cuius Templum uouiſſe, poſuiſſeq; Camillum oſtendunt Ouidij carmina, quæ ſequuntur.

Furius antiquum populi ſuperator Hetruſci
Vouerat, & uoti ſoluerat ille fidem.
Cauſa, quòd à patribus ſumptis ſeceſſerat armis
Vulgus, & ipſa ſuas Roma timebat opes.

Hoc templum in foro fuiſſe refert Plut. Varro autem inter Capitolium, & forũ: cui aſtipulatur Sex. Pom. Erat. n. aut in foro, aut foro proximum: nam & Val. Max. commemorat Sempronium Aſellionem pro æde Concordiæ ſacrificium facientem ab ipſis altaribus à creditoribus fugere extra forum coactum. Extant huius templi porticus octo ingentes columnæ, & in epiſtylijs titulus ſequens.

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS
INCENDIO CONSVMPTVM RESTITVIT

Inuentus eſt autem lapis in quo huiuſmodi uerba erant inciſa.

D. N. CONSTANTINO MAXIMO PIO FELICI AC
TRIVMPHATORI SEMPER AVGVSTO OB AMPLIFICATAM
TOTO ORBE REMPVBLICAM FACTIS CONSILIISQ.
S. P. Q. R.
AEDEM CONCORDIAE VETVSTATE COLLAPSAM IN
MELIOREM FACIEM OPERE ET CVLTV SPLENDIDIORE
RESTITVERVNT.

Hinc ad Monetæ ædem multis gradibus aſcendebatur. Verum dum Cor. Tac. dicit: Diuerſos Capitolij aditus inuadunt, iuxta lucum Aſylum, & qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur, an de his gradibus intellexerit, an de illis, qui in arcem ducebant, dubium eſt: tamen propter uerba illa, rupes Tarpeia, ueriſimilius eſt, uel hos ſignificare, uel Cliuum publicum. In hoc autem templum per multos gradus erat aſcenſus, ut ex dictis columnis conijcere poſſumus: & ex uerbis Cic. quæ in ſeptima Phil. ſunt poſita: ea. n. hæc ſunt. Occulta enim fuit eorum uoluntas, inditiùmque de. M. Antonio, qui frequentiſsimi in gradibus Concordiæ ſteterunt. In eodem templo Bedas ſculptor Batton adorantem Apollinem, & Iunonem fecit: Euſranor autem Latonam puerperam, Apollinem, & Dianam infantes, ſuſtinentem: Niceratus uero Aeſculapium, & Hygiam: At Piſicrates Martem, Mercuriùmque: Sthenis deniq, Cererem, Iouem, & Mercurium. In pronao eiuſdem templi fuit Victoria: quæ M. Marcello Claudio, & M. Valerio Coſs. icta eſt fulmine. De huius templi Cella Cic. philippica tertia ſic meminit. Armatos in Cella Concordiæ cùm Senatum haberet incluſerit: Et philip. quinta. In Cella Cõcordiæ collocari armatos, latrones, ſicarios: è templo carcerem fieri. Habebatur præterea in hoc templo & Senatus, & orationes, ut idem pro Sextio, & Lãpridius teſtantur. Sic. n. Lampridius inquit. Cum Senatus frequens in Curiam, hoc eſt, in ædem Concordiæ, templũ auguratũ, cõueniſſet. Aedẽ aũt Concordiæ Curiam appellat: quia ibi Senatus publicas curas gerebat: Templum uero auguratũ addidit: quia Senatus non poterat haberi niſi in loco per Augures conſtituto, quod templũ dicebatur: Non. n. oẽs ædes, ſacra erant templa: Curia augurato condita, erat templum: Aedes ſacræ non augurato conditæ, templa non dicebantur: neq; in illis poterat haberi Senatus, auctor Var. Qui cum duo Curiarum genera fuiſſe oſtendat, uidelicet Curiam, ubi curarent Sacerdotes res diuinas, ut Curiæ ueteres: & ubi Senatus humanas, ut Curia Hoſtilia, apparet Curiam, & Senaculum idem eſſe, alterùmque

alterùmque à Cura: alterum à Senatu. i. ſenioribus publicas res curantibus denominatum. Et quia in Hoſtilia res humanæ tantum curabantur, ideo alibi ait. Eam eſſe quidem templum, & ſanctum non eſſe. Verum quoniam Sex. Pom. ex Nicoſtrato memoriæ prodidit, Senacula Romæ tria fuiſſe. Vnum, inquit, ubi nunc ædes Concordiæ, inter Capitolium, & forum: in quo ſolebant magiſtratus cum ſenioribus deliberare: alterum ad portam Capenam: tertium intra ædem Bellonæ, in quo exterra rum nationum legatis, quos in urbem admittere nolebant, Senatus dabatur, ſignificat ſuo tempore deſiſſe. S. C. fieri in Concordiæ templo: alioquin ſolent, non ſolebant, dixiſſet: & templum, non ædem appellauiſſet. Eius enim uerba innuunt, Senaculum diuerſis temporibus uariis in locis inſtitu tum. Sed nec te moueat, quod cum ipſe tria Senacula tantum commemorarit, nos quartum ex uerbis Cor. Tac. in Capitolio fuiſſe oſtenderimus, Varròque ſupra Grægoſtaſim, quintum: Nam plerique augent: plerique fundant, & ad eos tranſeunt nomina: & in tam multis ſeculis, in tanta etiam res rum uarietate, nomina, locàq;, & numerus ipſorum, ſæpe eſt mutatus. Sub Concordiæ autem tem plo in capite fori, dum foſſores altius terram moliuntur, inuenere locum, cuius antæ cum epiſtylijs marmoreæ efficiebant ueluti porticum, uel apothecas treis: in quibus conſiſterent, qui publica acta notarent, ac publicarent: ut ex titulis coniecimus. Nã uno epiſtylio, interiori parte, legimus hũc.

C. AVILIVS LICINIVS TROSIVS CVRATOR
SCHOLAM DE SVO FECIT
BEBRYX AVG. L. DRVSIANVS A. FABIVS XANTHVS. CVR. SCRIBIS. LIBRARIIS. =
ET PRAECONIBVS AED. CVR. SCHOLAM
AB INCHOATO REFECERVNT MARMORIBVS ORNAVERVNT VICTORIAM =
AVGVSTAM ET SEDES AENEAS ET CETERA ORNAMENTA
DE SVA PECVNIA FECERVNT.

Extra uero in eodem epiſtylio erat hic titulus.

BEBRYX AVG. L. DRVSIANVS A. FABIVS XANTHVS CVR. IMAGINES ARGEN =
TEAS DEORVM SEPTEM POST DEDICATIONEM SCHOLAE
ET MVTVLOS CVM TABELLA AENEA DE SVA PECVNIA DEDERVNT.

Ibidem autem effoſſus eſt Cippus, ſuper quo Stilichonis ſtatuam fuiſſe innuit ſequens inſcriptio in eo inciſa.

FL. STILICHONI. V. C.
FLAVIO STILICHONI INLVSTRISSIMO VIRO
MAGISTRO EQ VITVM PEDITVMQ VE
COMITI DOMESTICORVM TRIBVNO PRAETORIANO
ET AB INEVNTE AETATE PER GRADVS CLARIS
SIMAE MILITIAE AD COLVMEN GLORIAE
SEMPITERNAE ET REGIAE ADFINITATIS EVECTO
PROGENERO DIVI THEODOSI COMITI DIVI
THEODOSI AVGVSTI IN OMNIBVS BELLIS
ADQ VE VICTORIIS ET AB EO IN ADFINITATEM
REGIAM COOPTATO ITEMQ VE SOCERO D N
HONORI AVGVSTI APHRICA CONSILIIS EIVS
EX PROVISIONE LIBERATA EX S C.

De Templis, Iouis Statoris: & Veſtæ, eiúsque Luco: ac de Regia Numæ, & Domo Tar. Superbi. Cap. XI.

IOVIS Statoris Templum fuit in radice Palatij, apud ædiculam nunc D. Mariæ Liberatricis: ubi ſpondæ murorum altiſſimæ cernuntur. Cõditũ aũt fuit à Romulo, qui illud in bello Sabinorũ uouit,

ut habetur apud Liuium: cuius uerba adieci. Iupiter tuis auibus iußus hic, in Palatio, prima urbi fundamenta ieci: Arcem iam ſcelere emptam Sabini habent, inde huc armati ſuperata ualle media tendunt. At tu pater deum, hominùmque hinc ſaltem arce hoſtes, deme terrorẽ Romanis, fugámque fœdam ſiſte. Hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monimentum ſit poſteris tua præſenti ope ſeruatam urbem eſſe, uoueo. Huius templi locum innuit Cic. Cùm, priuſquam in exilium iret, Iouem his precatus eſt uerbis. Tèque Iupiter Stator, quem uere huius imperij Statorem maiores noſtri nominauerunt: cuius in templo hoſtilem impetum Catilinæ repuli à muris: cuius templum à Romulo uictis Sabinis in Palatij radice cum uictoria eſt collocatum oro, atque obteſtor, ferte opem pariter reip. cunctaèq; ciuitati, meìsq; fortunis. Idem ſentit Ouid. his uerſibus.

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.

In eodem templo non modo conciones, ſed &. S. C. ſæpe agebantur: ut idem Cic. in Catilinam, pro lege agr. & ſæpe alias teſtatur. Quòd uero Liuius commemorat, templum Iouis Statoris uotum bis bello Samnitico, & in pugna ad Luceriam, intelligendum eſſe uidetur de eo inſtaurando, ætate, uel incendio conſumptum: uel certe de alijs Iouis Statoris templis, quæ deinde poſita fuerint eo in loco, ubi pugnatum eſt. Hoc autem incendio Neronis exuſtum eſſe, ſcribit Cor. Tac. Et ante ipſum poſitam eſſe Domum Tarquinij Superbi aſſerit Plin. hiſce uerbis. Annius fecialis poſuit ſibi ſtatuã equeſtrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem, in ueſtibulo Superbi domus. Templum autem Veſtæ fuiſſe, ubi nunc ædes D. Mariæ de gratijs, innuit Diony. Quod etiam coniicimus ex uerbis Plut. quæ ſunt hæc. Reſtitere Romani quo nunc loco Iouis Statoris ſi.um eſt templum, ita confertiſſimo agmine Sabinos adorti fundunt, fugantque, & uſque ad locum, Regiam nunc dictum, ac templum Veſtæ pallantes agunt. Etenim ſi Romani ad radices Palatij reſtitere, factòque impetu Sabinos, qui ex Capitolio deſcenderant, ad Veſtæ templum fugarunt: oportuit templum ipſum fuiſſe prope Capitolium, non ſub Palatio, ut quidam ſomniarunt. Huic noſtræ opinioni ſuffragatur etiam Liuius, ſic locutus. M. Cœditius de plebe nuntiauit tribunis, ſe in Noua uia, ubi nunc ſacellum eſt, ſupra ædem Veſtæ uocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humana: quæ magiſtratibus dici iuberet, Gallos aduentare. Nouam enim uiam per mediam dictam uallem, ſiue per uicum Thuſcum protenſam eſſe, paulopoſt oſtendemus: Quam non uideo eſſe poſſe ſupra ædem Veſtæ, ſi erat, ut iſti uolũt, ſub Palatio. Condita autem fuit à Romulo: ut infra demoſtrabimus: de hac Ouid. ſic meminit.

Hic locus eſt Veſtæ, qui pallada ſeruat, & ignem.
Hic fuit antiqui Regia parua Numæ.

Plut. etiam ædem hanc prope Numæ Regiam, atriùmque locatam eſſe uoluit. Quod non animaduertit Seruius: qui ſcribit ædem ipſam fuiſſe atrium Numæ. Lucus autem Veſtæ erat prope Statoris templum, à Palatij radice in Nouam uiam deuexus: Ex quo luco, ante urbem captam, exaudita uox ẽ, ut muri, & portæ reficerentur: Futurum eſſe, niſi prouiſum eſſet, ut Roma caperetur, auctor Cic. de diu. Vbi lucus fuerat, cum effoſſa ſint quædam ſepulcra, putarunt quidam ibi fuiſſe Veſtæ templum: quaſi uero priſcis temporibus in templis cadauera ſepelirentur: quod tantum abeſt à uero, ut ne intra urbem quidem, niſi Veſtalium, conderentur: quin ea eciam ferri ius non erat, niſi nocturno tempore, ne illorum aſpectu ſacra polluerentur. Fit igitur ueriſimile ſepulcra illa in eodem ſtetiſſe luco, & non in templo.

De Templo Quirini: & de Lupercali, & ficu Ruminali. Cap. XII.

TEmplum Quirini, dorica (ut inquit Vitruuius) ſtructura, fuit ubi nunc ædes D. Theodori: de quo uidetur intellexiſſe Diony. cùm de Lupercali ſic loquitur. Oſtendit ſecundũ uiã, qua itur ad Circum, templùmque ei proximum, in quo eſt lupa præbens pueris duobus ubera, antiquæ operæ,

ſimulacra, ærea. Plin. etiam de eodem ita meminit. Inter antiquiſſima namque delubra habetur Quirini, hoc eſt ipſius Romuli: ſacræ myrti fuere duæ ante ædem ipſam per longum tempus: altera Patricia appellata: altera Plebeia. Prope hoc templum fuit Lupercal, hoc eſt ſpelunca in qua de capro luebatur: unde Lupercal dictum uolunt. Alij uero dicunt, quòd ibi lupa infantes nutrierit: alii lucum eſſe ſacratum Pani deo Arcadiæ: cui mons Lycæus eſt ſacratus: Lyceumque Pana nuncupatum: quod λύκος non ſinat in oues ſæuire: idcòque Euandrum ſacraſſe locum, Lupercalque nominauiſſe. Aliorum fama eſt Lupercalium morem à conditoribus urbis originē traxiſſe. Facto.n. ſacrificio, tūc cū lætitia exultantes, q̄ his Numitor eo in loco, ubi educati erant, urbem condere permiſerat, cæsisque capris epularum hilaritate, ac uino largiore prouecti, cuncti omnis pellibus immolatarum hoſtiarum iocantes geſtierunt. Verum, ut de etymologia, ita de loco uaria eſt opinio. Ser. enim in Circo fuiſſe ſic ait. Rumon Tiberis dictus eſt: unde ficus Ruminalis, ad quam execti ſunt Romulus, & Remus: quæ fuit ubi nunc Lupercal: hac enim labebatur Tiberis, antequam Vertumno factis ſacris auerteretur. Quòd Tiberis (ut ait) per Circum labaretur, caret ratione: quia Auentinus ad alteram fluminis ripam eſſet relictus, nec ſequeretur, quod narrat Liuius. Herculem traiecisſe Tiberim, ac dum feſſus procubuiſſet, Cacum boues furatum in ſpeluncam, in Auentino exiſtentem, eos traxiſſe. Præterea idem Ser. eodem in loco Lupercal, & ficum Ruminalem fuiſſe uult: cùm Lupercal fuerit, ut dixi, ubi D. Theodori eſt ædes: ficus uero Ruminalis in Comitio: quod probatur ex Cor. Tac. uerbis, quæ ſubiecimus. Eo anno, quo certatum eſt inter Hermunduros, & Cattos, rumularem arborem in Comitio, quæ ſupra octingentos, & quadraginta annos Romuli, Remique infantiam texerat, mortuis ramalibus, & areſcente trunco diminutam, prodigij loco habitum: donec in nouos fœtus reuiuiſceret. Si autem uolumus, quod ait Liuius, Pueros in proxima alluuie expoſitos, ubi ficus Ruminalis: ſecundum Tacitum dicemus: Fluuium forum Ro. alluiſſe, ferentèsque illos in prima expoſuiſſe alluuie. Veriſimilius tamen eſt ſecundum Diony. apud Lupercal expoſitos eſſe, nutritos uero ad arborem: quod innuit idem Tacitus: cum ait, Texit infantiam Romuli, & Remi: aut fluitante ſcapha in Comitium delatos, ſecundum Var. & L. Florum, qui dicit repertos ad arborem: quæ non fuiſſe, ubi Lupercal, oſtendit Plut. his uerbis. Locum Germalum uocant: ſed pridem Germano nomen fuerat: quòd germanos fratres uocemus: nec porro longius ficus Ruminalis. Lupercal gelidum appellat Virgilius, quia eſſet antrum arbuſto contectum, ad boreamque ſpectaret. Ruminalem autem ficum ſunt qui uolunt à Romulo, quaſi Romularem, denominatam eſſe: alii à lacte infantibus dato: nam pars gutturis ruma dicitur. Vel ſecundum Sex. Pom. quòd mamma rumis appellaretur. Huius arboris ueſtigia, uſque ad Aug. tempora permanſiſſe, Ouid. ſic oſtendit.

Arbor erat, remanent ueſtigia, quæque uocatur
Romula nunc ficus, rumina ficus erat.

De Vico Iugario, ac Thuſco. & de uia Noua. Cap. XIII.

IVgarium Vicum per radices Capitolii à porta Carmentali in forum Ro. aditum præbuiſſe, Liuius his uerbis ſignificare uidetur. Ab æde Apollinis boues fœminæ, duæ, albæ porta Carmentali in urbem ductæ. Poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis Reginæ portabantur. Tum ſeptem, & uiginti uirgines longam indutæ ueſtem, carmen in Iunonem Reginam canentes, ibant, illa tempeſtate forſitan laudabile rudibus ingeniis, nunc abhorrens, & inconditum, ſi referatur. Virginum ordinem ſequebantur decem uiri coronati laurea, prætextatique. A' porta Iugario uico in forum uenere. Iugarii autem obtinuit nomen, quod ibi fuerat Ara Iunonis Iugæ, quā matrimonia iungere putabāt: auc.

Sex. Pom. In hoc uico fuit Domus M. Val. Amerimni, equitis romani, ut ex eius filij epitha-phio dicimus. Quemadmodum autem uico lugario patebat acceſsus in forum à porta Carmentali, ita uico Thuſco, per radices Palatij, ab eodem foro in Velabrum erat tranſitus: ſicuti ſignificant eiuſdē Liuij uerba, quæ ſequuntur. In foro pompa conſtitit, per manus r ſte data uirgines ſonum uocis plauſu pedum modulantes inceſſerunt. Inde uico Thuſco, Velabròque per Boarium forum, in cliuum publicum, atque in ædem Iunonis Reginæ perrectum. Patet igitur eos aberrare, qui uicum lugarium alibi fuiſſe dicunt, uicùmque Thuſcum appellant, totum id campi, quod iacet inter Capitolium, Palatium, Auentinum, & Tiberim. Quod ſi ita eſſet, fuerat ſatis Liuio dixiſſe. Inde uico Thuſco in uicum publicum, atq; in ædem Iunonis Reginæ perrectum: ſed à Velabro ipſum cum diuiſerit, oſtendit ibi finem uici Thuſci fuiſſe, ubi Velabrū incipiebat. Huius uici etymologia eſt duplex: alteram nominis rationem tradit idem Liuius: quem ſequitur Sex. Pom. qui ſic inquit. Thuſcus uicus Romæ eſt dictus, quòd ibi habitauerunt Thuſci, qui recedente ab obſidione Porſena remanſerant: alterem Var. his uerbis. In ſuburbanæ regiōis parte princeps eſt Cœlius mons, à Cœlio Vibenno thuſco duce nobili, qui ſua manu dicitur Romulo ueniſſe auxilio contra Latinum regem. Hinc poſt Coelij obitum, quòd nimis munita loca tenerent, neque ſine ſuſpitione eſſent, deducti dicuntur in planum, & ab eis dictus uicus Thuſcus: & ideo ibi Vertumnum ſtare, quòd is deus Hetruriæ princeps. In hoc autem uico habitauiſſe Lenones innuit Plautus in Ciſt. et Horatius cùm ait. Ac Thuſci turba impia uici. Viæ Nouæ duæ diuerſis temporibus fuere: de quarum altera meminit Frontinus: altera eſt antiquior, de qua nunc agimus: quæ initiū habuiſſe à foro Romano, teſtatur Ouidius his carminibus.

Forte reuertebar feſtis ueſtalibus illac,
Qua noua Romano nunc uia iuncta foro eſt.

Hāc Velabrum uerſus fuiſſe productam, ſignificauit Var. ubi dixit. Laurentalia fieri in Velabro, qua in Nouam uiā exitur: non longe à porta Romanula. Et infra ait, Nouam appellari, cum iamdiu uetus eſſet: & loquens de ara Aij. Quæ eſt, inquit, in infima Noua uia. Liuij autem uerba innuere uidentur eam fuiſſe ſub Palatio: quæ ſunt hæc. Ex ſuperiore parte ædium per feneſtras in Nouam uiam (habitabat enim rex ad Iouis Statoris ædem) populum Tanaquil alloquitur. Sed cum ibidem uicum Thuſcum poſitum fuiſſe oſtēderimus, cùmq; nemo tradat uiam Nouam in eo ſtetiſſe, opinamur per mediam uallem fuiſſe deductam: ex eo quòd idem Liuius commemorat, Templum Aij in hac uia ſitum eſſe, ſupra ædem Veſtæ. Quòd ſi animaduerteris ubi hæc ædes ſit poſita, hanc opinionem (ut arbitror) nō improbabis. Niſi mauis eundem uicum & Thuſcum, & Nouam uiam appellatum fuiſſe.

De Arcubus Romuli, & de Domo Ouidij. Cap. XIIII.

ARcus Romuli inter ædes ſacras D. Mariæ liberatricis, & de Gratijs, quidam fuiſſe aiunt, eòsq; lateritios, Romanòsque nunquam in marmoreos commutaſſe, ne conditoris memoria deperiret: de hisque intellexiſſe Iuuenalem ubi dixit.

Subſtitit ad ueteres arcus, madidāmq; Capenam.

Quos ego crediderim non diſſimiles fuiſſe illis fornicibus, quales poſuiſſe Sertinium, duos ante ſacras ædes Fortunæ, & Matutæ: & unum in Circo Max. illisque ſigna aurata impoſuiſſe, narrat Liuius: ſiue illis, quorum alterum Horatio Cocliti: alterum uero Camillo attribuunt: neque hos habuiſſe belli, & triumphi ſimulacra inciſa, quemadmodum uidemus in his, qui hodie extant: nam hunc arcuum uſum ſuo tēpore originē traxiſſe, teſtatur Plin. libro trigeſimo quarto, cuius uerba ſunt hæc. Columnārū ratio erat attolli ſupra cæteros mortales: quod & arcus ſignificant nouitio inuēto. Domus aūt

Cuidij ſub Capitolio fuit, ut ipſe ſic teſtatur.
Hanc ego ſuſpiciens, & ab hac Capitolia cernens,
Quæ noſtro fruſtra iuncta fuere lari.
Eam in uico Iugario, fuiſſe, prope ædem D. Mariæ de Conſolatione hodie nuncupatæ, quidam tradidere

De Palatini montis etymologia: Palatio, eiuſq; Atrio, & porta. Cap. XV.

QVoniam Regum, Imperatorùmque ſedes in Palatino monte præcipue fuerat cõſtituta, ij propterea plurima, atq; magnifica in eo extruxere ædificia: quæ etſi iniuria temporum penitus ſunt collapſa, eorũ tamen ruinæ, tot, tantæque ſunt, ut paſſim ab omnibus ſumma cum admiratione conſpiciantur. At priuſquam de ijs ædificijs tractemus, de eiuſdem mõtis denominatione agamus. Sed ea ita uaria traditur a ſcriptoribus, ut quem potiſſimum ſequaris neſcias. Varro. Quartæ, inquit, regionis Palatium: quòd Palantes, cum Euandro uenere, qui etiam Palatini, & Aborigines ex agro Rheatino, qui appellatur Palatium, ibi conſederunt. Aliqui uero à palanto proauo Euandri Palatino monti nomen manſiſſe referunt, ut Virgilius. Liuius uero à Palanteo urbe Arcadiæ: alij à Palatia Latini uxore: alij quòd Palantò Hyperborei filia, quæ ex Hercule Latinum ſuſcepit, hunc incoluerit: alij à Palatia Euandri filia ab Hercule uiciata, ibiq; ſepulta: alij à Palante eiuſdem Euandri filio, qui & ipſe in eodem monte ſepulcrum ſit conſecutus: multi quòd pecus ibidem paſcens balare conſueuerit. Tibullus

Sed tunc paſcebant herboſa palatia uaccæ,
Et ſtabant humiles in Iouis arce caſæ.

Vnde Neuius Balantium nominauit: uel quòd Palare, hoc eſt errare armenta ſolebant. Tremellius autem hunc Romuleum montem appellauit. Qui nunc Palatium Maius dicitur: tametſi Palatium, Regũ tempore, uix octauam montis partem occuparet: Ipſum autem quis poſtea auxerit, non ſatis conſtat: niſi quod Suetonius ſcribit, Caligulam partem ipſius ad forum usque promouiſſe. Gratianũ hoc inſtauraſſe Auſonius ſic innuit. Palatium cum terribile acceperis, amabile præſtitiſti. Atrium habuit augurato conditum, in quo conſulebatur Senatus, arrietèsque immolabantur. Porta huius Palatij, ad quã bello Sabinorum repulſos eſſe Romanos commemorat Liuius, fuit eregione porticus Fauſtinæ. In eodem Palatio, ſupra Iouis Statoris templum, habitauit Ser. Tullius, unus ex Regibus. Quanq; etiam in Exquilijs domum habuiſſe infra dicemus.

De Græoſtaſi, Aede Cõcordiæ, Senaculo, & Baſilica Opimij. Cap. XVI.

QVoniam loca quædam in margine Palatini montis ſita, aditum in Comitium habebant, ideo dicuntur ſupra Comitium, non autem in eo, aut in Palatino monte fuiſſe: ueluti Græoſtaſis, quæ ipſi palatio adhærebat: Propterea multis gradibus in eam fuerat aſcenſus, ut Cic. ad Q. Fratrem oſtendit. Repente inquit, à Græoſtaſi, & gradibus clamorem ſatis magnum ſuſtulerunt: & Varro ſic ait. A dextra, è Comitio locus ſubſtructus, ubi nationũ ſubſiſterent legati, qui ad Senatum miſſi eſſent. Is Græoſtaſis appellatur. Nomen autem à Græcis obtinuit: quia propter artes liberales, quibus præ cæteris nationibus eruditi erant, eorum legati præcipue, hoc loco, tanquam digniori, excipiebantur. In qua Græoſtaſi Aedem Concordiæ ſitam fuiſſe teſtatur Plin. his uerbis. Flauius uouit ædem Concordiæ, ſi populo reconciliaſſet ordines: & cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis Aediculam æream fecit in Græoſtaſi, quæ tunc ſupra Comitium erat, inciditque in tabula ærea eam, CIIII. annis poſt Capitolinam dedicatã.

Hanc noui quidam ſcriptores tradidere ab Opimio Cos. ſummo populi dolore inſtauratam, noctùque inſcriptum. OPVS VECORDIAE TEMPLVM CONCORDIAE FECIT. Appianus uero ait iuſſu Senatus fuiſſe excitatam. Sed probabilius uidetur de alia Concordiæ æde, quã de hac, quam æneam fuiſſe ait Plin. hoc intelligi. Concordiæ ædem poſuit etiam Liuia Germanici mater, ob uiri cum ea concordiam: quam Tiberius dedicauit, ut meminit Suet. atq; Ouid. his uerſibus.

Te quoque magnifica Concordia dedicat æde
Liuia, quam charo præſtitit illa uiro.

Sunt autem qui uelint hanc fuiſſe eandem, quæ in Grægoſtaſi: quod ex Plin. falſum eſſe conſtat. Alij in area Vulcani collocatã eſſe dixere: quidam ubi templum Pacis. Quodcunq; horum magis probaueris, non longe à Palatino monte, & arcu Veſpaſiani fuiſſe, comperies. Quòd autem ait Plin. in Concordiæ Delubro cornu aureo Auguſtæ dono fuiſſe gemmã Sardonichem incluſam: Marſyámque religatum, & Caſſandram à Theodoro pictam, de quo Delubro intelligat, dubium eſt. Senaculũ autem fuiſſe ſupra Grægoſtaſim, ubi ædes Concordiæ, & Baſilica Opimij, Senaculùmque uocatum, ubi Senatus, uel ubi Seniores conſiſterent, dictùmquæ γερουσία, auctor eſt Varro.

De Caſa Fauſtuli: Domo Catilinæ, ac Scauri: quid ſit Germalus, & quid Velia. Cap. XVII.

CAſa autem Fauſtuli fuit ſupra Comitium, prope Grægoſtaſim, & ficum Ruminalem: Catilinæ uero Domus iuxta Baſilicam Opimij: Scauri haud longe ab arcu Veſpaſiani: de qua Aſconius ſic loquitur. Demonſtraſſe uobis memini, hanc domum in ea parte Palatij eſſe, quæ cùm ab Sacra uia diſceſſeris, & in proximum uicum, qui eſt ab ſiniſtra parte prodieris, poſita eſt. Hæc Scauri domus Atrium habuit: cuius columnas miræ magnitudinis fuiſſe, ſcribit Plin. admiratùsq; legem ſumptuariam, & Cenſores tantam impenſam diſſimulanter tuliſſe, ſic ſequitur. Etiam ne tacuerũt maximas earum, atq; adeo duodequadragenum pedum lucullei marmoris in Atrio Scauri collocari: nec clam illud, occultèque factum eſt: ſatisdari ſibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in Palatium extraherentur. Locum autem ubi Fauſtuli Caſam ſitam fuiſſe diximus, Germalum Plut. appellauiſſe uidetur: et Sex. Pom. ait. Germalum eſſe locum in urbe ſic nominatum. At M. Var. de Palatij etymologia locutus ſubdit. Germalenſe quinticepſeos, apud ædẽ Romuli: & Velienſes ſexticepſeos in Velia, apud ædem deorum Penatium. Germalum à Germanis Romulo, & Remo, quod ad ficum Ruminalem, & hi ibi inuenti, quo aqua hyberna Tiberis eos detulerat, in alueolo expoſitos. Veliæ unde eſſent plures accepi cauſas: in queis, q̃ ibi paſtores palatini ex quibus ante tonſuram inuentam uellere lanam ſint ſoliti: quibus uerbis Varro ſignificat, circa quartam Partem Palatini montis, uidelicet à Iouis Statoris templo ad Veſpaſiani propemodum arcum, Germali: inde uero ad Conſtantini arcum, Veliæ nomen ſortitam eſſe. De cuius loci ædificijs nunc agamus.

De templis, Victoriæ, Iunonis Soſpitæ, Penatium, Orci, Magnæ Matris: ac de Domo Publicolæ, & Ser. Tulij. Cap. XVIII.

VIctoriæ Templum fuit in monte Palatino, haud procul ab ea turri, quæ nunc Pallara dicitur: ubi prius P. Valerio Voleſi filio Publicolæ inter alios honores Domus de publico erat ædificata. Hanc autem foro eminentem, ob ſuſpitionem regni affectati, Publicola in planum tranſtulit: propèq; turrim modo dictam eam collocauiſſe arbitramur: eáq; mox Subuelia eſt cognominata. Hanc Victoriæ ædem L. Poſthumium Cos. dedicauiſſe, auctor eſt Liuius. Iuxta eam, Victoriæ Virginis Aediculam fecit Cato, biennio poſtq̃ uouit. Ad ipſam fuerat Iunonis Soſpitæ Templũ. Sequebatur deinceps

Deorum Penatium ædes: de qua idem auctor ſic meminit. De prodigijs deinde nunciatis Senatus eſt conſultus. Aedes deorum Penatium in Velia de cælo tacta erat: & Diony. ita ait. Templum Romæ oſtenditur haud procul à foro, in quo ſunt deorum Troianorũ Imagines inſcriptionem habentes. DII PENATES. Supra hanc fuit locus Palladij: ubi nunc uiſitur ædes D. Andreæ cognomento in Pallara. Palladium autem fuiſſe prius in æde Veſtæ teſtatur Plin. his uerbis. Metellus orbam lumi-nibus exegit ſenectutem amiſsis incendio, cùm Palladium raperet ex æde Veſtæ: memorabili cauſa, ſed euentu miſero. Seruium autem Tullium, anteq̃ Curiam ædificaret, in hoc loco, ubi Penatiũ ædem fuiſſe dictum eſt, Domum habuiſſe, ſcribit Solinus. Aedes autem Orci in proximo erat, nec multũ diſtabat ab angulo Palatini montis incumbenti arcui Conſtantini. Quo in loco Heliogabalus deum Heliogabalum conſecrauit, eique Templum fecit, ſtudioseque curauit, Matris Deum cyprium, Veſtæ ignem, Palladium, Ancylia, & omnia Romanis ueneranda, religionemq; Iudeorum, & Chriſtianorum deuotionẽ in illud transferre: id agens ne quis deus, niſi Heliogabalus, coleretur: ut Lampridius teſtatur. Supra Orci fuerat Magnæ Matris ædes: quam faciendã locauerunt M. Liuius, & C. Claudius Cenſs. Dedicauit Iunius Brutus, ludiq; ob dedicationẽ facti: de quibus Cic. ſunt hæc uerba. Nã quid ego de illis ludis loquar? quos in Palatio noſtri maiores ante templum in ipſo Magnæ Matris cõſpectu megalenſibus fieri, celebrarique uoluerunt: qui ſunt more, inſtitutisq; maxime caſti, ſolennes, religioſi. Hanc ædem ideo ædificarunt, quo eiuſdem deæ ſimulacrum Piſsinunte aduectũ ex Victoriæ templo, ubi ad tempus ſtatuerant, in eam transferrent.

De Templo, Fidei, Apollinis, eiuſq; Bibliotheca: ac de Balneis Palatinis. Cap. XIX.

TEmplum Fidei in umbilico ferè Palatini montis erat ſitum: quod Rhoma Aeneæ neptis, ut Agathocles memoriæ prodidit, uel ut Liuius & Diony. Numa condidit. Vetuſtate autem prolapſum inſtauranit Aug. Balneæ, quas Cic. pro Roſcio Palatinas denominauit, fuere in dorſo montis, ubi ſpondæ murorum altiſsimæ adhuc extant. Ad eas pars aquæ Claudiæ erat deducta, ut aquæ ductus ueſtigia indicant. Ad eam autem partem Palatini montis, quæ uergit ad circum Max. nonnulla Templi Apollinis ueſtigia cernuntur, ab Auguſto ideo excitati: quia cum pars illa eſſet fulmine icta, Aruſpices pronunciarunt, eam ab Apolline deſyderari. In hoc fuere lychnuci: de quibus Plin. ſic meminit. Placuere & Lychnuci penſiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis eſt in templo Apollinis Palatini: & idem innuit, eius Dei Simulacrum à Scopa factum, & Dianam à Thimoteo in eo templo fuiſſe: ſic enim inquit. Scopas fecit Apollinem Palatinum, & rurſus. Timothei manu Diana Romæ eſt Apollinis Delubro, cui ſigno caput repoſuit Aulanius Euander. De huius templi Porticu meminit Suet. ſed eam laudat Propertius, & fores templi eburneas fuiſſe dicit: ſuper faſtigium uero currum Solis ex auro ſplendentẽ: & in Area quatuor boues, hoc ẽ Pretidas æneas à Myrione factas. In eadem area fuit locus Roma Quadrata dictus, ubi reponebantur ea, quæ ſolebant boni ominis gratia in urbe condenda adhiberi: quòd ſaxo munitus eſſet in ſpeciem quadratã, auc. Sex. Pom. In eodem templo Auguſtus iam ſenior ſæpe Senatum habuit, & decurias Iudicum recognouit: cui templo addidit Bibliothecam, Latinam, Græcámq;: in qua Senatus Statuã Numeriano imp. poſuit, ſubſcriptam. D. HVMERIANO ORATORI POTENTISSIMO. Porticũ eiuſdẽ templi exornauit Statua M. Varronis adhuc uiuentis, teſte Pollione: Bibliothecã uero Apollinis Coloſsus, quem Plin. ita laudat. Videmus certe Apollinem in bibliotheca templi Auguſti thuſcanicum. L. pedum à pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulchritudine.

De Domibus, Auguſti, Tiberij, Ciceronis. M. Flacci, Craſsi, Q. Catuli, & Romuli: ac de Templis, Victorie, & Libertatis. Cap. XX.

TEmplo autem Apollinis, de quo ſuperiori capite fuit mentio, proxima erat Domus Auguſtana: in qua natum eſſe Auguſtum, ſic ſcribit Suet. Natus ẽ Auguſtus in regione Palatij, ad Capita Bubula: ubi nunc Sacrarium habet: aliquanto poſtquam exceſſit, conſtitutum. Habitauiſſe autem primo iuxta forum ſuper ſcalas annularias in domo, quæ Calui Oratoris fuerat, poſtea in Palatio, nihilominus ædibus modicis Hortenſianis, neq; laxitate, neq; cultu conſpicuis, idem eſt auctor. Domus autem Tiberij Imp. non longe hinc aberat, ut innuit Cor. Tac. his uerbis. Otho ex æde Apollinis diſcedens per Tiberianam domum ad Milliarium aureum pergit. In hac fuiſſe Bibliothecã ſcribit Gellius. Victoriæ Templum, præter id de quo ſupra diximus, alterum in uertice Palatini montis ab Arcadibus, qui cum Euandro uenerant, erectum fuiſſe, narrat Diony. cui Deæ anniuerſaria fierent ſacra. In reliqua autem montis parte, quæ Capitolium eregione habet, quia eius latus eſt omniũ minimum, magnàmque partẽ occupabat Palatium, pauca priuatorum habuit ædificia: ſed ex Antiquiſſimis Caſam Romuli: qui cùm paſtoralẽ ageret uitam cum fratre ex lignis, harundinibùsque ſæpe tabernas ſtruxit: quarum unam ſcribit Diony. ætate ſua fuiſſe in angulo ex Palatio in Circũ ducente. Angulũ intellige, qui imminet Velabro. Domus autẽ Cic. quã, acceptis mutuo, ut ait Gellius, à P. Sylla ſextertijs uicies, à L. Craſſo emit, fuiſſe prope Iouis Satoris templum plerique omnes conſentiunt, de qua ipſe Cic. ita meminit. In conſpectu totius urbis domus eſt mea. Ea incendio direpta, ibi P. Clodius Libertatis Templum cum porticu ſtruxit. De incendio illo idem Cic. ſic conqueritur. Domus ardebat in Palatio, nõ fortuito, ſed oblato incendio. Huic prope fuit M. Flacci Domus, qua euerſa Q. Catulus Porticum extruxit. Hanc, & Catuli, & L. Craſſi laudans Plin. ſic inquit. Craſſus Orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica, ſed aliquanto præſtantior in eodem Palatio Q. Catuli, qui Cimbros cum Mario fudit. Quibus uerbis conſtat eos hallucinari, qui has in colle Viminali fuiſſe dixere. Altera domus Ciceroni fuerat in Ceramio, ut is ad Att. ſcribens affirmat, ad eámque expugnandam Clodium P. Syllæ domum pro caſtris ſibi ſumpſiſſe ait.

De uarijs ædificijs, rebùsque nonnullis, quæ in Palatino monte olim fuere. Cap. XXI.

AEdificia præterea multa habuit Palatinus mons: quorum ne ruinas quidem per uineta, quæ ibi conſita ſunt, diſcernere licet. In eo Fanum Febris ſitum fuiſſe conſtat ex Val. Max. ſic.n.ait. Febrem ad minus nocendum templis colebant: quorum adhuc unum in Palatio: alterum in Ara Marianorum: tertium inſumma parte uici Longi: & ex Cic. Illud, inquit, profectò confiteamini longe aliter rem ſe habere, atq; hominum opinio ſit: eos enim qui Dij appellantur, rerum naturas eſſe, nõ figuras deorum. Qui tantus error fuit, ut perniciosis etiam rebus non nomen deorum tribueretur, ſed etiam ſacra conſtituerentur? Febris enim Fanum in Palatio uidemus: & Plin. Ideòque etiam Febri Fanum in Palatio dicatum eſt. Aram quoque eiuſdem Febris, Aedèmque Larum, & Curiam Saliorum, in qua, cùm flagraſſet, inuẽtus eſt Lituus Romuli illæſus, in Palatio fuiſſe, idem Cic. teſtat: & Deæ Viriplacæ Sacellũ, in quo uiri, & uxores, cõtentione depoſita, cõcordes domũ reuertebant, Val. Max. Iouis Victoris Templum à Q. Fabio bello Sabinorum uotum, Liuius: Præterea Auguratoriũ, ubi auguria capiebantur, Locùmq; alterum, qui Sicilia dicebatur, & Iouis Cenatio, Iulius Capitolinus: Plateàsq; pulcherrimas ſaxis Lacedemonijs, ac porphyreticis ſtratas, Lampridius. Domus etiã Cæſaris in eodem Palatio fuit. Plin. Conſumptam, inquit, eam tabulam conſtat priore incendio domus Cæſaris in Palatio. Ibidemque, eodem auctore, fuit Apollo, & Diana manu Lyſiæ: ſic enim ait. In magna auctoritate habitum Lyſiæ opus, quod in Palatio ſuper arcu D. Auguſtus honori Octauij patris ſui dicauit, in ædicula columnis adornata, ideſt Quadriga, currùsque, & Apollo, ac Diana ex uno lapide. Item fuit in eodem monte Statua aurea Britanici à Tito imp. poſita, ut ſcribit Suetonius. Ibidem etiã erat Laurus nata eo die, quo Auguſtus: ex qua triumphantes coronabantur, & Arbor ex haſta Romuli,

quæ captato augurio ex Auentino in Palatinum ab eo miſſa terræ fixa dicitur, ac frondes emiſiſſe, creuiſſeque in arborem. Habuit item Palatinus mons Vicum cognomento Padi: & alterum Fortunæ Reſpicientis: Domùmque cuiuſdam Viturbij, de qua Plin. meminit, & Vani, de qua Liuius. in eo ẽt celebrabantur feriæ Septimontium, & ſacrificium, quod Palatiar dicebatur, auctor Antiſtius Labeo.

LIBER TERTIVS.

De Foro Romano: Templis, Cæſaris, Caſtorum, & Auguſti: ac de Roſtris. Cap. Primum.

PERACTA deſcriptione ædificiorum montis Palatini, conſentaneũ erit à uicinioribus ijs, quæ deſcripta ſunt, initium facere. Igitur à Foro Romano, ſiue Magno, quod et Latium forum Statius appellauit, exordiamur. Hoc enim ab eo loco, ubi arcum Septimij poſitum uidemus, cœpiſſe, ſinemque ad portam Palatij habuiſſe, innuit Liuius: narrans, Curtium ab arce decurriſſe, egiſſeque Romanos effuſos toto quantum foro eſt ſpatiũ, uſq; ad portam Palatij. Quod ſpatium longitudinis paſſus centum plus minus perficit, Latitudinis uero quinquaginta, à Iouis Statoris templo ad Antonini pij porticum. Ab eadem autem Palatij porta, fere ad arcum Veſpaſiani, Comitij nomen obtinuit. Quidam uero forum uſq; ad eundem arcum protenſum eſſe uoluere: quorum opinioni uidetur aſſentiri Diony. memorans, Publicolam in colle foro eminenti domum habitauiſſe: quã in Velia fuiſſe, ſupra dictum eſt. Contra ſentire uidetur Suet. qui templum Pacis foro proximum eſſe dicit: adeo ut à foro id templum excludat: quod tamen ei proximius erat, quàm domus Publicolæ. Hoc autem quidquid eſt diſcriminis diluere perfacile eſt. Nam quæ pars fori Comitium appellabatur, nomen ẽt fori obtinebat: Publicolæ præſertim temporibus: quod Plin. etiam ſignificat: qui libro. xiiij. ait, ficum arborem in foro, atq; Comitio coli: cum tamen unica eſſet arbor, eáque in Comitio. Verũ tempore quo primum Annibal in Italiam deſcendit, cum Comitium tectum eſſet, ut Liuius ſeptimo belli punici prodidit, à foro cæpit diſtingui. Cur autem Suetonius non dixerit templum Pacis poſitum eſſe in comitio, ea uidetur ratio: quia inter utrunq; media intercurrebat uia Sacra. Sed uideamus quæ in foro erant, & primo à dextra. Templum D. Iulij in medio foro poſitum fuiſſe ſignificat Cor. Tac. cũ ait, Galbam imp. ante ipſum primo ictu iacuiſſe, ſanguinèq; ſuo infeciſſe Curtii Lacũ: quem uerſus, aditus templi patebat. Appianus autem tradit, cadauer Cæſaris in forum delatũ, eúq; in loco Aram, mox templum illi erectum eſſe: in quo Caſtorum, & Victoriæ Imaginem in tabula pictã poſuit Auguſtus: atq; in eiuſdem Cæſaris Delubro Venerem è mari exeuntem dedicauit. Caſtorum autẽ Aedẽ, quanq̃ omnes in foro fuiſſe affirmant, in qua tamen parte non conueniunt. Diony. autem haud procul à Veſtæ fuiſſe innuit, his uerbis. Huius autem inopinatæ, admirabilisque apparitionis cùm ſigna adhuc Romæ multa, tum uero eſt ædis Pollucis, & Caſtoris, quam ſupra forum extruxit ciuitas, ubi uiſa ſunt illorum ſimulacra: et mox. Specie pugilum, equòsque madidos ſudore ad ſcaturiginem, iuxta ædem Veſtæ manantem, abluere. Appianus autem commemorat Aſelium Prætorem forte ſacra Caſtori, & Polluci in foro faciẽtem, cum quidã lapide phialã excuſiſſet, ad Veſtæ ædem cucurriſſe: ex quorum uerbis apparet, ædem Caſtorum prope Veſtæ, forùmque Romanum ita ſitam, ut à fronte hoc, illã uero à tergo habuerit. Hanc Caſtoris ædem A. Poſthumius Dictator bello latino uouit, eiùsque filius duumuir creatus dedicauit. Cic. Non ne, inquit, ab A. Poſthumio ædem Caſtori, & Polluci in foro dicatam uides? et iterum pro Domo ſua, atq; pro Sextio eius gradus à Clodio reuulſos teſtatur: & S. C. concionèsque in eadem ſæpe habitas. Aſconius uero L. Metellum hanc inſtauraſſe tradit: &*

Plut. Cecilĩ Metellum Floræ Simulacro pulchritudine inſigni exornauiſſe. Inerat & tabula monimẽtum ciuitatis equitibus Campanis datæ. Ante eandem ædem fuit Statua equeſtris togata Q. Marcij Tremuli, qui Samnites bis deuicerat, captàque Anagnia populum ſtipendio liberauerat. Et licet hæc ædes geminis fratribus eſſet dedicata, tamen Caſtoris tantum uocabatur: arbitramùrque fuiſſe inter porticum Concordiæ, & Cæſaris templum. Illa uero, quam Suet. refert Tiberium Cæſarẽ ſuo, fratrisque nomine de manubijs Caſtori & Polluci dedicauiſſe, niſi de eadem intelligat, ab ipſo inſtaurata, quo in loco fuerit, incertum habemus. In proximo loco erat Auguſti Templum, quod à Tiberio imperfectum relictum Caligula abſoluit, pontèq; ſuper ipſum tranſmiſſo Palatium Capitolio coniunxit. Dehinc autem ſequebantur Roſtra Noua, ad radices Palatij ſita, proxima Iouis Statoris templo. Ser. gram. Romanum, inquit, forum ubi nunc Roſtra ſunt. Sed quia ubi de ueteribus roſtris agemus plura de ijs erunt dicenda, horum locum hic attigiſſe ſatis erit.

De Carcere Tulliano, Arcu Septimij, Milliario Aureo, Equo Domitiani, & de Lacu Curtij, Ianiq; Sacello. Cap. II.

CArcerem Tullianum, cuius auctor Ancus rex, in capite fori, ſub Capitolio ſitum fuiſſe, ſic innuit Cic. Cùm de foro currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent: & Liuius ſic. Fecit carcerem media urbe imminentem foro ad terrorem creſcentis audatiæ. Quod Vitruuij præceptis conſentaneum eſt, qui ait, Aerarium, Carcerem, Curiam foro eſſe coniungendũ. Vnde autem Carcer, & unde Tullianum diceretur, docent Varronis hæc uerba. Carcer à coercendo, quòd exire prohibentur: In hoc pars, quæ ſub terra, Tullianum: ideo quòd additum à Tullio rege: quòd Syracuſis, ubi hac de cauſa cuſtodiuntur, uocantur Latomiæ, & de Latomia trãſlatum. De Tulliano Salluſtius ſic inquit. Eſt locus, in carcere, quod Tullianum appellatur, ubi paulum deſcenderis depreſſus ad læuam circiter. XX. pedes: eum muniunt undique parietes, atq; inſuper camera lapideis fornicibus iuncta: ſed inculta tenebris, & odore fædo, atque terribilis eius facies. Latomias uero de quibus Var. meminit Cic. in Verrem ſic deſcribit. Latomias Syracuſanas omnes audiſtis, plerique noſtis: opus eſt ingens, magnificum, regum, ac tyrannorum: totum eſt ex ſaxo in mirandam altitudinem depreſſum, & multorum operis penitus exciſum. Nihil tam clauſum ad exitus: nihil tam ſeptum undique: nihil tam tutum ad cuſtodias, nec fieri, nec cogitari poteſt. Extat autem etiam nunc camera, non abſimilis ei, quam à Cic. deſcriptam attulimus: ad cuius læuã per gradus in Tullianum erat deſcenſus: extàq; in fronte titulus ſequens.

C. VIBIVS. C. FILIVS RVFINVS M. COCCEIVS. M. F. NERVA COS. EX. S. C.

Ex quo coniicimus hunc carcerem poſt Anci, & Tullij regum tempora inſtauratum, ampliatùmque fuiſſe. Eſt autem hodie D. Petro cognomento in carcere, dicatus. Arcus Septimij in proximo etiam nunc extat, in quo inciſæ ſunt alatæ uictoriæ cum trophæis, & terreſtris, naualisque belli ſimulacra, & in ſuperiori parte à fronte, & à tergo titulus qui mox ſequitur.

Etſi in urbe plures arcus triumphales ſunt, tamen arbitrati ſumus ex unius tantum exemplo, quod inſeruimus, facile omnium formã intelligi poſſe. Idem dicimus de columnis, obeliſcis, metis, & põtibus.

MP. CAES. LVCIO. SEPTIMIO M. FIL. SEVERO. PIO. PERTINACI. AVG. PATRI. PATRIAE. PARTHICO. ARABICO. E
PARTHICO. ADIABENICO. PONTIF. MAXIMO. TRIBVNIC. POTEST. XI. IMP. XI. COS. III PROCOS. ET
MP. CAES. M. AVRELIO. L. FIL. ANTONINO. AVG. PIO. FELICI. TRIBVNIC. POTEST. VI. COS. PROCOS. P. P.
OPTIMIS. FORTISSIMISQVE. PRINCIPIBVS
OB REM. PVBLICAM. RESTITVTAM. IMPERIVMQVE POPVLI. ROMANI. PROPAGATVM
INSIGNIBVS. VIRTVTIBVS. EORVM. DOMI. FORISQVE
S. P. Q. R.

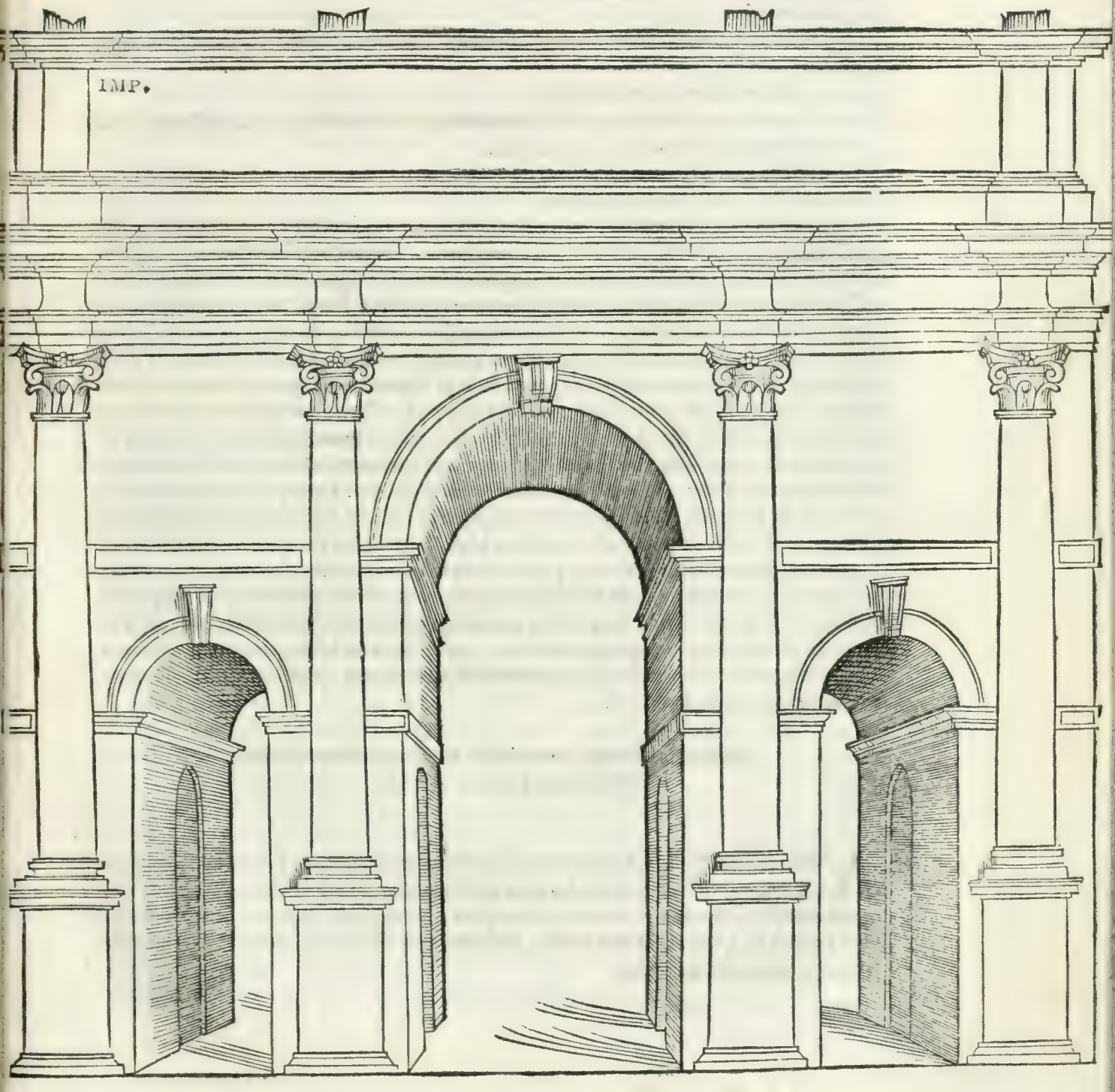

Milliarium Aureum ueluti columna, ſiue meta, unde principium itineris ad omnes portas, omnèque iter capiebatur, fuit ante arcum, de quo modo diximus: de eo Suet. in Othonis uita ſic meminit. Ergo deſtinata die præmonitis conſciis, ut ſe in foro, ſub æde Saturni, ad Milliarium aureum opperirent, mane Galbã ſalutauit. Plin. ſupra, in fori capite locatũ fuiſſe oſtendit. Cor. uero Tac. Suetoniùsque ante Saturni ædẽ: omnes recte: erant enim hæc loca inuicem prope. Idem Plin. ait Mineruam Catulianam, opus Euphranoris, à Q. Catulo dædicatam, fuiſſe infra Capitolium: &, ut par eſt credere, ipſum forum ſpectantem. Equus æneus Domitiani fuit prope eã columnã, quæ unica ſtat in medio foro, auro ſuperfuſus: de quo Papinius ita meminit.

Quæ ſuper impoſito moles gemmata coloſſo
Stat latium complexa forum.

Cuius ſub altero pede erat Rheni fluminis Germaniæ ſimulacrum: de qua prouincia Domitianus triumphauerat. Idem,

Aenea captiui crinem tegit ungula Rheni.

Proximo loco in hortis, columnæ paulo ſuperius memoratæ adiacentibus, fuit Lacus Curtij: cuius etiam idem Papinius mentionem facit, his uerſibus.

Ipſe loci cuſtos, cuius ſacrata uorago
Famosùsque lacus nomen memorabile ſeruat.

Per quem lacum fuiſſe Cloacam deriuatam refert M. Varro. De eodem lacu hæc ſunt Diony. uerba. Eſt hic locus repletus, uocatùrque ab illo caſu lacus Curtius, in medio maxime Romani fori. De eo autem uaria eſt hiſtoria, Cornelius & Luceius uolunt, locum eſſe fulgure ictum, & ex. S. C. à Curtio Cos. ſeptum, & ab eo nomen inditum. Piſo autem in annalibus à Metio Curtio Sabino: qui in bello contra Romulum repulſo exercitu in hũc locum paluſtrem ſeceſſerit, illæsùsque ad ſuos in Capitolium peruenerit. Porcilius uero à Curtio Romano: qui cùm forte uorago in medio foro eſſet facta, neque expleri poſſet, ex uatum reſponſis pro patria ſe ſe deuouit, in eàmque equo armatus inſidens ſe immiſit. Porcilio aſſentitur Sex. Pom. cuius ſunt hæc uerba. Curtilacum appellatur à Curtio, qui eo loco in profundiſſimum ſe ob ſalutem Po. Ro. proiecit hiatum. In eandem ſententiam Plin. ſic inquit. Fortuito ſatu uenit in medio foro, qua fidentia imperij fundamenta oſtento fatali Curtius maximis bonis, hoc eſt uirtute, ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Controuerſiam autem, quæ inter Piſonẽ, & Porcilium eſſe uidetur, tollit Liuius. Nam dicit, Lacum hunc à Curtio Sabino prius denominatum eſſe: poſtea uero quam Curtius Ro. in hiatum ſe proiecit, à recentiori eius facinore nomen lacus inſignius eſſe factum, & tanq̃ prioris Curtij memoria extincta, ab eo lacum Curtium appellari cœpiſſe. Iani Templũ fuiſſe in medio foro exaduerſo Capitolij tradit Procopius. Erat, inquit, Sacellum totum ex ære conſtitutum, quadrata quadam dimenſione, tanta èque amplitudinis, quanta integra Iani ſtatua poterat ænea quinque pedalis capi: capite duntaxat bifrons: portæ utrinque æneæ, quæ pacis tempore claudebantur, inſtante autem bello aperiebantur: uocabatùrque Ianus Geminus. Fuit autem prope equum Domitiani.

De Marſori Statua: Secretario Po. Ro. Templo Saturni, Aerario, ac de Officina Monetæ. Cap. III.

ANte carcerem Tullianum iacet, ueluti in ſcopulo, marmoreum, ingens ſimulacrum Rheni fluminis, eius, ut exiſtimo, cuius crinẽ ungula equi Domitiani premebat. Nihil enim impedit quòd marmoreum ſit, equus tamen fuerit æneus, cum cippum ei marmoreum ſubeſſe par ſit credere. Proxime ſequitur ædes, nunc D. Martinæ dicata, ubi olim Secretarium Po. Ro. fuiſſe, indicat inſcriptio ſequens, quæ in eadem æde extat.

SALVIS

SALVIS DOMINIS NOSTRIS. HONORIO ET THEODOSIO VICTORIOSISSIMIS = PRINCIPIBVS
SECRETARIVM AMPLISSIMI SENATVS QVOD VIR INLVSTRIS FLAVIANVS = INSTITVERAT ET FATALIS IGNIS ABSVMPSIT
FLAVIVS ANNIVS EVCHARIVS EPIFANIVS. V C. PRAEF. VRB. VICE SACRA = IVD. REPARAVIT ET AD PRISTINAM FACIEM REDVXIT

Saturni autem Templum id fuit, quod nunc D. Hadriano eſt dicatum : de quo Macrobius hæc tradit. Tullum Hoſtilium, qui bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphauit, inuenio, Fanum Saturno ex uoto conſecrauiſſe, & Saturnalia tunc primũ Romæ inſtituta. Quamuis Varro libro. VI. qui eſt de ſacris ædibus ſcribat, ædem Saturni ad forum faciendam locaſſe. L. Tarquinium regem, T. uero Largiũ dictatorem ſaturnalibus eam dedicaſſe. Nec me fugit Gellium ſcribere, Senatum decreſſe ut ædes Saturni fieret, eiúsq; rei. L. Furium tribunum militum præfuiſſe. Hactenus Macr. Suetonius uero à Numatio Planco cõſtructũ refert. Sed cũ plura fuiſſe Saturni templa, ex iis, quæ citauimus, ſatis conſtare uideatur : non tamen inuenire potui, quo in loco fuerant conſtructa : præter illud cuius in ſuperiori libro meminimus, & de quo in præſentia eſt ſermo. Aerariũ in foro fuiſſe ſignificat Aſconius. Dum teſtes, inquit, examinarentur (agebatur enim cauſa pro roſtris) Pompeius ad Aerariũ ſedens tumultu Clodianæ multitudinis perturbatur. Quod ideo in hoc templo poſitũ eſſe Sex. Pom. & Macrobius aiunt, quia ſub Saturno nullũ furtũ fuerit cõmiſsũ, nec quicquã eſſet priuatũ. Plut. uero, quod ſub eodẽ, nec auaritia, nec improbitas, ſed iuſtitia, & fides. Cyprianus aũt, quòd Saturnus in Italia primus inſtituerit numos ſignare, ideo Saturni ærariũ uocari. In eo promulgata ſeruabanť. Cic. de legibus. Qui agent auſpicia ſeruanto. Auguri publico parẽto, Promulgata ꝓpoſita in ærario cognita agũto. Seruabanť ẽt libri Elephantini, in quibus. XXXV. eſſent cõſcriptæ tribus, Omnesq; publicarũ libri. Suet. Tabulas ueteres ærarij: & debitorũ, uel præcipuã calumniandi materiã exuſsit Cæſar. Ibiẽ reponebanť ẽt ſigna militaria. Liuius. Signa, inquit, eo die à Quæſtoribus ex ærario prompta. Aſconius ait, Veterẽ diligentiã fuiſſe, ut quod quisq; e de ſubiugata prouincia per triumphum apportauiſſet, perſcriptũ in tabulis in ærariũ reponendis, cõſeruaretur. Quod & Cic. in Verrem ſignificat. Præterea Cenſores in Saturni templo iuiurandũ ſubire cogebantur. In templi huius faſtigio fuiſſe Tritonas cũ buccinis, refert: Macrobius. Ante uero Siluani Simulacrum extitiſſe oſtẽdit Plin. his uerbis. Ficus arbor fuit & ante ædem Saturni, urbis anno. CCLX ſublata ſacro Veſtalibus facto, cum Siluani Simulacrũ ſubuerteret. In proximo aũt loco, nõ longe à Templo Antonini, uidimus effodi magnã æreorũ numorũ copiam : qua re multis uiſum eſt nõ leue argumentum, ibi fuiſſe Officinã Monetæ, à Capitolio unà cũ ærario hunc in locum tranſlatam.

De Baſilica Pauli Aemilij, Templo Fauſtinæ, Arcúq; Fabiano. Cap. IIII.

PAulus, inquit Cic. ad Atticũ, in medio foro Baſilicã iam penè texuit ipsẽ antiquis columnis. Illã aũt, quã locauit, fecit magnificentiſsimã. Quid quæris ? nihil gratius illo monimẽto, nihil gloriosius. Plin. ẽt hanc inter urbis magnifica, columnisque è phrygibus mirabilem enumerat. Plut. tradit, Paulum Aemiliũ collegam Cai Marcelli in conſulatu mille, & quingentis talentis acceptis, Cæſari amicũ, ac defenſorẽ factum eẽ, eàque pecunia nobiliſsimam in foro extruxiſſe baſilicã, quæ Pauli diceretur: licet publicã cõſtituiſſet, ut teſtatur Appianus. Fuit inter Saturni, & Fauſtinæ tẽpla, ubi uidimus effodi colũnas ingẽtes marmoreàsq; tabulas, multàq; alia ornamẽta diuerſi marmoris optime cælata. Papinius in deſcriptiõe equi Domitiani à ſiniſtra hãc, à dextra Iulij Cæſ. tẽplũ fuiſſe oſtẽdit, his carminibus.

At laterum paſsus hinc iulia templa tuentur,
Illinc belligeri ſublimis regia Pauli:
Terga pater blandòque uidet Concordia uultu.

Sed Baſilica illa, quam locauiſſe ait Cic. Aemilia dicta eſt : de qua in principio libri quarti erit mẽtio.

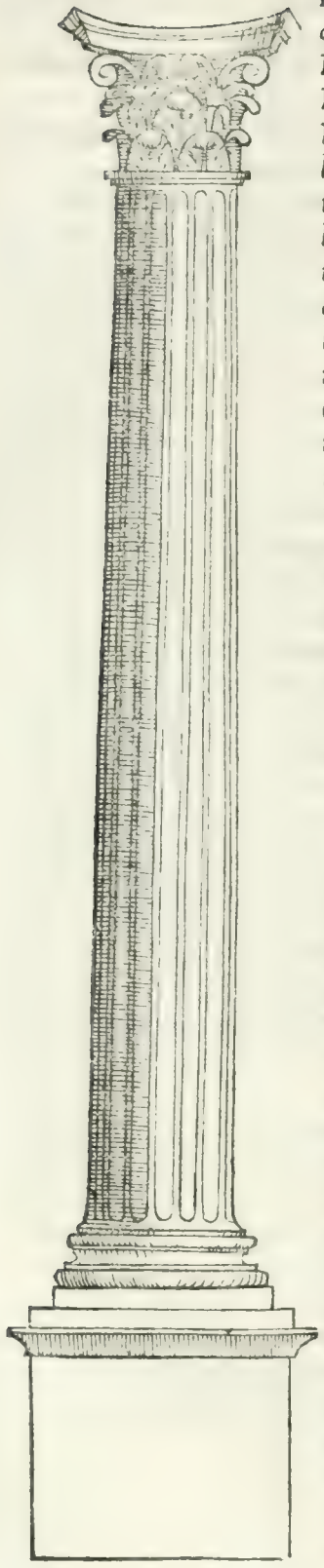

Fauſtinæ autem Templi bona pars in proximo eſt: & eius porticus decem ingentes columnæ cum epiſtylijs, & hac inſcriptione.

DIVO ANTONINO ET
DIVAE FAVSTINAE EX. S. C.

De hoc Spartianus ſic meminit. Antoninus inter deos relatus ẽ: habet templum: habet Salios: habet Sodales Antonianos, qui Fauſtinæ templũ: quod ei fundauerat maritus, in quo poſtea filius huius Heliogabalus Antoninus ſibi, uel Ioui Syrio, uel Soli, incertum id eſt, templum fecit. Arcum autem Fabianum apud hoc templum ſtetiſſe aſſerit Tremellius: cuius reliquias proximis annis uidimus effodi. hunc à Fabio Cens. qui deuicit Allobroges, excitatũ eſſe ait Aſconius: in quo fuerant ſcuta, & ſigna eius victoriæ. Ad hunc ſitum erat Tribunal Libonis Prætoris, Puteal dictum: de quo Horatius mentionem ſic facit. Putealque libonis Mandabo ſiccis, adimã cãtare ſeueris: & Ouidius hoc carmine. Qui puteal, Ianumque timent, celerès que Calẽdas. Fœneratores enim ſtabant ad Ianum: & apud fornicem Fabianum ius dicebatur: de quo arcu Cic. pro Plancio ſic inquit. Equidem ſi quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuſo, qui eſt in ſumma ſacra uia, cum ego ad Fabianum fornicem impellor. Eſt apud nos numiſma argenteum, in cuius altera parte Libonis imago eſt cælata, cum inſcriptione. LIBO BONEVEN. In altera uero tribunal, ſupra quod eſt. PVTEAL. infra uero. SCRIBONI.

De Varijs rebus, quæ in foro fuiſſe dicũtur. Cap. V.

STatæ matris Simulacrum in foro colebatur, poſtquam id colluſ. rauit, ne lapides igne corrumperentur, qui plurimus ibi fiebat nocturno tempore, magna pars populi in ſuos quisq; uicos retulerũt eius deæ cultũ, auctor Sex. Pom. In eodẽ foro Statua equeſtris Cæſari erat poſita, & eius capiti ſydus crinitũ adiectũ: quale in eius numiſmatis ſæpe uidimus. Aliã Statuã Auguſto à Senatu ibidẽ poſitã fuiſſe cõmemorat Cic. ĩ Epiſt. ad ipſum Auguſtũ ſcripta. Multis præterea alijs ornatũ fuiſſe foꝝ innuit Plin. hiſce uerbis. L. Piſo pdidit M. AEmilio & C. Popilio. II. Coſſ. à Cẽſoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio ſtatuas circa foꝝ eoꝝ, q magiſtratus geſſerũt, ſublatas oẽs, præter eas, quæ Populi, aut Senat⁹ ſentẽtia ſtatutæ eſſent. Ex his aũt quaſdã hic recenſcere poſſemus, ueꝝ quia quæ in Comitio, atq; in Roſtris fuere, in foro fuiſſe ſæpe dicũtur, ꝑpryſ in locis magis opportune exponenẽ. Erãt inſuper in foro columnæ uaryj generis. Primã omniũ C. Mænio ſtatutam eẽ idẽ Plin. ſic cõmemorat. Antiquior Columnaꝝ ſicut. C. Mænio, qui deuicerat priſcos Latinos: quibus ex fœdere tertias prædæ Po. Ro. præſtabat, eodẽmque in cõſulatu ex ſuggeſtu Roſtra deuictis Antiatibus fixerat, anno urbis. CCCC XVI. Itẽ C. Duellio. qui primus nauale triumphũ egit de Pœnis, quæ ẽ etiam nunc in foro.

Columnam aliam ſolidam lapidis numidici, propè. XX. pedum altitudine Po. Ro. Cæſari erexit: cum titulo. PATRI PATRIAE. de qua Cic. inquit. Talis animaduerſio fuit Dolobellæ, cum in audaces, ſceleratòsq; ſeruos, tum in impuros, & nefarios liberos: talisque euerſio illius execratæ columnæ. Et iterum ad Atticum ſe eã juſtuliſſe dicit.

Stat adhuc in foro unica columna, cui, ut uidetur, nihil erat adiũctum, ideo honoris, uirtutìsque cauſa alicui horum poſitam fuiſſe exiſtimamus: præſertim quòd in uno latere plinti cernũtur adhuc quædam literæ, ſed uetuſtate ita conſumptæ, ut nullum percipias ſenſum: & forte ea eſt columna, quam Plin. ſua ætate in foro ſtetiſſe ait. Cuius exẽplũ ſuperius adieci. In foro, inquit, Diony. erat petra angularis ſuper qua poſita fuerãt ſpolia Trigeminorum Albanorũ, pila Horatia dicta, ſed arma collapſa ſunt uetuſtate. Noſtra aũt ætate ne ipſius quidem pilæ extat ueſtigium. Decorauit forum ẽt Equus Cæſaris, & Equus Conſtantini, & Atrium Mineruæ. Erántq; in eodem foro Tabernæ nouæ, de quibus Liuius ſic loquitur. Eodem tempore ſeptem Tabernæ, quæ poſtea quinque, & Argentariæ, quæ nunc Nouæ appellantur, arſere: & Varro. Sub nouis dicta pars in foro ædificiorum, quod uocabulum eius peruetuſtum, ut nouæ uiæ, quæ iam dudum uetus. Vbi autem Var. ſub nouis dicit, Tabernis ſubintelligendum puto, neque uideo quid aliud intelligi poſſit. Doliola locus ẽt erat in foro, apud Cloacã, ſic uocatus, quod inuadentibus Gallis Senonibus urbem, ſacra ibi doliolis repoſita fuerunt, ut ſcribit Sex. Pom. Vetuſtior autem memoria ẽ, eo in loco myſtica quædam Numæ condita eſſe. Sunt qui putant dictorum Gallorum cineres conditos eſſe. Veneris item Cloacinæ ædes fuit ad Sacram uiã, auc. Ouidius in faſtis. Cuius ſimulacrum in Cloaca repertum: & quia cuius eſſet effigies ignorabatur, ex loco illi nomen impoſitum eſt: de quo ſimulacro Plin. ita meminit. Quippe ita traditur Myrtea uerbena Romanos, Sabinòsque cùm propter raptas uirgines dimicare uoluiſſent, depoſitis armis purgatos eo in loco, qui nunc ſigna Veneris Cluacinæ habet. Cluere.n. antiqui purgare dicebant. Exornarunt autem forum & tabulæ pictæ. L. Hoſtilius Mancinus, inquit idem Plin. qui primus Carthaginem irruperat, ſitum eius, expugnationèsque depictas cum in foro propoſuiſſet, & ipſe aſsiſtẽs populo ſpectanti ſingula enarrabat. In eodem foro magiſtratus imperium deponere conſueuiſſe, auctor eſt Herodianus: & ſpectacula edi, iùsque multis in locis dici, idem Plin. oſtendit, cum ait, Cæſarem in munere gladiatorio forum texuiſſe: & picum Martiũ in capite Prætoris urbani. L. Tuberonis iura in foro pro tribunali reddenti ſedìſſe, ita placide, ut manu eum apprehenderet.

De Comitio, Templo Quirini, Columna Moenia, Baſilica Portia, Curia Hoſtilia, & Veteri, ac de Roſtris ueteribus. Cap. VI.

COmitiales dies appellabant, cùm in Comitio conueniebant, qui locus à coeundo ideſt ſimul ueniendo eſt dictus, auc. Sex. Pom. Plut. uero quod illuc T. Tatius, & Romulus coierint, & inter eos fœderis conditiones ſancitæ, firmatæque fuerint, Comitiũ dictum putat. Aſconius ait eſſe locum, quo coire Equitibus, & Po. Ro. liceret. In eo fuit Hermodori Epheſii Statua, legum, quas Decemuiri ſcribebant, interpretis, publice data. Et alia Horatij Coclitis, poſita, quòd ſolus à ponte Sublicio hoſtes arcuiſſet. Hanc uſque ad ſua tempora duraſſe aſſerit Plin. sèque inuenire Pithagoræ, & Alcibiadi Statuas in cornibus eiuſdem poſitas fuiſſe. Sed ad ædificia, quæ in ipſo erãt, ueniamus. A porticu Fauſtinæ, quã in foro eẽ diximus, ꝓxime ſequiť (ut ſignificat Sex. Rufus) Remi Teplũ, nũc D. Coſmæ, Damianòque ſacrũ. Alij hoc Quirino: quidã utrique attribuũt. Dedicatũ aũt fuit à Caruilio Cos. uictis Samnitib⁹, ex illorũque ſpolijs exornatũ: auc. Liuius. Prima pars in ipſo ingreſſu ẽ circularis, poſtrema uero quadrata, ſed oblõga, ex ſaxìsq; quadratis: ualuæ æneæ. Deinceps ſequebať olim Dom⁹ Mœnij, Curiàque Hoſtilia, & Vetus. Sed, qua domus Mœnij fuerat, Cato ex ære publico Baſilicã deinde extruxit, uicinã foro, quã Portiã appellauit. Huius baſilicæ Trib. pl. quoniã in illa ius dicere conſueuerant, columnã, quæ ſellã eoꝝ impedire uidebatur, tollere decreuiſſe, ſcribit Plut. ex quibus uerbis cõſtat Baſilicas fuiſſe loca, ubi ius diceret, negociatorèsq; frequẽter uerſarent: quod & Vitruuius his uerbis teſtať.

Baſilicarum, loca adiuncta foris quàm calidiſſimis partibus oportet conſtitui, ut per hyemem ſine moleſtia tempeſtatum ſe conferre in eas negociatores poſſint. Iuxta erat Columna, Moenia appellata: Nã cũ Moenius, eam domũ uenderet Catoni, & Flacco Cenſ. ut ibi Baſilica, quã diximus, ædificaretur, exceperat ius ſibi, unius columnæ ut ſuper eã tectũ proiceret, & prouolãtibus tabulatis inde ipſi, & poſteri eius ſpectare munus gladiatorũ poſſent: quod etiam tum in foro dabatur: ex illo igitur Columna Mœnia uocitata eſt: de qua meminere Aſconius. Sex. Pom. & Cic. pro Sextio. Inter hãc igitur Baſilicam, & Curiam Veterem, poſita erat Curia Hoſtilia, ſicut indicat titulus, ibi in ruinis repertus, huiuſmodi. IN CVRIA HOSTILIA. Eam ſub ueteribus Hoſtilium regem ædificauiſſe aſſerit Varro: nam Veteres ſtruxit Romulus. Sex. Pom. Fuerunt, inquit, & Nouæ Curiæ proxime compitum Fabricij ædificatæ: quòd parum amplæ erant ueteres à Romulo factæ: ubi is populum, & ſacra in partes. XXX. diſtribuerat, ut in ijs ea ſacra curarent. Plin. literis tradidit. M. Val. Max. Meſſalam primum omnium Tabulam picturæ prælij, quo Carthaginienſes, & Hieronẽ in Sicilia deuicerat, anno ab urbe condita. CCCCXC. propoſuiſſe à latere curiæ Hoſtiliæ: & ante hanc collocatam eſſe ſtatuam Actij, cuius baſis conflagrauerit curia ipſa incenſa. P. Clodij funere. Cic. & Liuius hoc amplius addunt. Eius cotem, & nouaculam ibidem defoſſam eſſe, ſuperque impoſitũ Puteal. Aſconius autem refert, corpus Clodij, ut uulnera uideri poſſent, delatum in forum, & pro Roſtris poſitum, populùmque deinde in Curiam tuliſſe, atq; cremauiſſe, eòque igne Curiam, portiàmque Baſilicam, ei coniunctam, conflagraſſe. Ante eandem Curiam Roſtra inſtituta eſſe commemorat Varro. Ipſùmque de Roſtris Veteribus intellexiſſe ſignificant Aſconij hæc uerba. Erant enim Roſtra non eo loco, quo nunc, ſed ad Comitium, prope iuncta Curiæ. Etenim fuiſſe Roſtra Vetera innuit Suet. cùm ait Auguſtum bifariam laudaſſe, pro æde D. Iulij à Tiberio, & pro Roſtris ueteribus à Druſo Tiberij filio. Nam nyſi tunc fuiſſent etiam noua, non addidiſſet, ueteribus. Aliqui tamen Subueteribus unica dictione legentes, locum quẽdam Subueteribus nuncupatum fuiſſe uolunt: quod hiſce Plinij uerbis probare conantur. Hinc ille iocus M. Craſſi agentis ſub ueteribus. Sed mihi manifeſtũ uidetur Varronem, ubi dixit Hoſtilium ædificauiſſe Curiam ſub ueteribus, intellexiſſe curijs, uidelicet quas Romulus prius poſuerat: & ad eundem modum Suet. & Plin. intellexiſſe exiſtimo: & quia circa forum multa erant tribunalia, ideo ait, Craſſum egiſſe ſub ueteribus. Quod ſi cuiuſpiam loci nomen proprium fuiſſet, Subueteribus unica, non duplici dictione, ut eſt in omnibus codicibus, legeretur: præterea quæ præpoſitionem addidiſſet: dicimus enim agere in curia, non curia: in foro, non foro. Hæc obiter dicta ſint: ad rem nunc redeamus. Roſtrorum igitur denominatio hæc à Liuio traditur. Naues Antiatium partim in Naualia Romæ ſubductæ, partim incenſæ, roſtrisque earũ ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit: Roſtraque id templum appellatũ. In Roſtris, ſedentes magiſtratus ius dicebãt: id Liuius multis in locis oſtẽdit. Ferebãtur que ibidẽ leges, auctor Cic. p Rabirio: & habebantur conciones, idem in Piſonem. Hoc indicat ẽt Suet. ſic.n.inquit. Cæſar Quæſtor Iuliã amitã, uxorèmq; Corneliã defunctas pro Roſtris laudauit. Iuxta roſtra treis fuiſſe Sibyllæ Statuas, unã quã Sex. Pacuuius Taurus ædilis plebis reſtituit, duas quas M. Meſſala: itẽ Camilli unã: & inter antiquiſſimas Tullii Cælij. L. Roſcij. Sp. Nautij. C. Fulcinij à Fidenatibus in legatione interfectorũ ſingulas, Plin. auctor eſt. Lepidi item Statuam in hoc ẽt loco à Cicerone ſtatutã, & ab eodem euerſam, idẽ teſtatur ad Brutum. Inter has erat & Cn. Octauij Statua, ſed in oculatiſſimo loco, à Senatu poni iuſſa: quoniam regem Antiochũ daturũ ſe reſponſum dicentẽ iuſſiſſet reſpondere, priusquã egrederetur circulo uirga, quam forte tenebat, à ſe deſcripto, & in ea legatione fuiſſet interfectus. De hac ſtatua meminit Cic. in philip. Hic inſuper fuit Herculis tunicati Statua habitu elæo, toruàque facie: in cuius baſi tres erant tituli. L. Luculli imperatoris de manubiis: alter, Pupillum Luculli filium ex. S. C. dedicaſſe: tertius, T. Septimium ædilem curulem ex priuato in publicum reſtituiſſe. Tot certaminum, inquit Plin. tantæque dignationis id ſimulacrum fuit. Appianus etiam refert, Syllæ Statuam, equeſtrem, ex auro conflatam, ante roſtra locatã fuiſſe, ſubſcriptàmque. CORNELIO SYLLAE IMPE-

RATORI FORTVNATO. Capita etiam cæſorum uſitatum proponi in Roſtris, alt L. Florus: et in eandem ſententiam Appianus, Foro in medio ante roſtra caput Marij iunioris Syllam appendiſſe. Quo in loco corpus Fauſtuli impoſitum fuiſſe, Diony. ſic refert. In præclaro fori Romani loco pro roſtris, ſuper leonem lapideum, impoſitum fuit corpus Fauſiuli: qui ibi ceciderat, dum certamen Romuli, & Remi dirimere conaretur. Poſt roſtra Romuli Sepulcrum fuiſſe, Varro etiam affirmat. Ea autem eregione Grægoſtaſis fuiſſe, quanquam ex ijs, quæ diximus, ſatis conſtat, Plin. tamen apertiſsime indicat, ubi de horologio ſic loquitur. Duodecim tabulis ortus tantũ, & occaſus nominatur: poſt aliquot annos adiectus eſt & meridies, Accenſo conſulum id pronunciante: cum Curio inter Roſtra, & Grægoſtaſim proſpexiſſet talem ſolem. Vbi intelligendum ſolem à meridie ita Comitium perluſtraſſe, ut nusquam umbra Grægoſtaſis, aut Roſtrorum, id obumbraret.

De Domo Cæſaris, Porticu Liuiæ, Pacis Templo, ac de Ficu Ruminali. Cap. VII.

CAeſar Dictator habitauit primo in Suburra modicis ædibus: poſt pontificatum autem max. in uia Sacra, domo publica. Hanc à Iulia nepte nimis profuſe extructam, Auguſtus, qui, ut ait Sueetonius, ampla, & operoſa prætoria grauabatur, diruit ad ſolum: ibique Porticũ Liuiæ, à Liuia Druſilla eius uxore cognominatam, excitauit. Vtriuſque Ouidius ſic meminit.

Diſce tamen ueniens ætas, ubi Liuia nunc eſt
Porticus, immenſæ tecta fuere domus.

De porticu meminit & Plin. Vna, inquit, uitis Romæ in Liuiæ porticibus ſubdiales inambulationes umbroſis operculis opacat, eadem duodenis muſti amphoris fœcunda. Hæc loca primum curia Romuli, & Hoſtilia, deinde domus Mœnij, & baſilica Portia, Cæſarisq; domus, atq; porticus Liuiæ, demùmq; templũ Pacis occupauit. Id à Claudio inchoatũ, Veſpaſianus perfecit. Ioſephus. Poſt, inquit, triumphũ, & Romani imperij firmiſsimum ſtatum, Pacis templum Veſpaſianus ædificauit. In eo, ut ait D. Hieronym. idem Veſpaſianus uaſa, & ornamenta templi Hieroſolymitani, triumpho Titi aduecta, repoſuit, uniuersàq; cõſecrauit donaria, Venerèmque dicauit: In eodemq; fuit Heros abſolutiſsimi operis, à Thimante: Hialyſiùsque, à Protogene: atque Sylla, à Nicomacho, pictura expreſſi. Hialyſij memisnit Cicero ad Atticum. Gellius autem opinatur Epiſtolas Aſinij Capitonis uiri doctiſsimi in eodem templo fuiſſe. Hoc autem templum Commodi imp. tempore incendio exhauſtum eſſe, ſic ſcribit Herodianus. Nam cum neq; imbres, neque nubes, tantùmque exiguus terremotus anteceſsiſſet, ſeu nocturni caſu fulminis, ſeu igni aliquo in ipſo terrarum motu ueluti extrito, totum deimprouiſo Pacis templum conſumptum incendio eſt. Quod unum ſcilicet opus cunctorum tota urbe maximum fuit, atq; pulcherrimum: & rurſus idem Herodianus Templo omnium opulentiſsimum, egregièque munitum multòque ornatum auro, & argento: quippe uniuerſi fermè illuc diuitias, quaſi in theſaurum, congerebant. Ficum autem Ruminalem ex Cor. Tac. uerbis fuiſſe in Comitio, ſuperius diximus. De hac arbore Plin. ſic loquitur. Colitur Ficus arbor in foro ipſo, ac Comitio Romæ nata, ſacris fulguribus ibi conditis: magìsque ob memoriam eius, quæ nutrix Romuli, & Remi conditoris appellata: quoniã ſub ea nutrita eſt lupa, infantibus præbens rumen (ita uocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in Comitium ſponte tranſiſſet, adacto nauigio illico areſcit, rurſùsque cura ſacerdotum ſeritur.

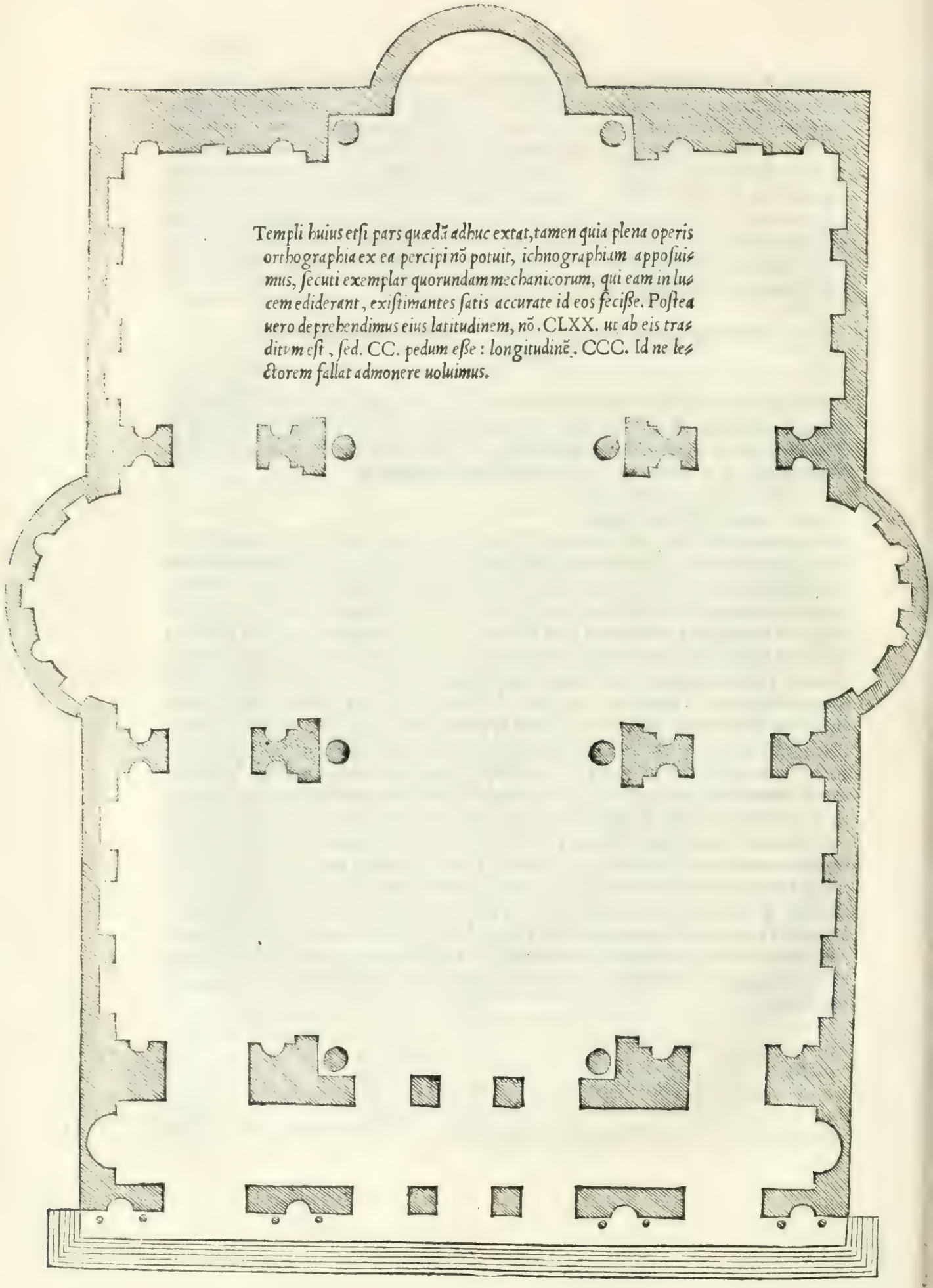

Templi huius etſi pars quædã adhuc extat, tamen quia plena operis orthographia ex ea percipi nõ potuit, ichnographiam appoſuimus, ſecuti exemplar quorundam mechanicorum, qui eam in lucem ediderant, exiſtimantes ſatis accurate id eos fęciſſe. Poſtea uero deprehendimus eius latitudinem, nõ. CLXX. ut ab eis traditum eſt, ſed. CC. pedum eſſe: longitudinẽ. CCC. Id ne lectorem fallat admonere uoluimus.

De Arcu Veſpaſiani: Templis, Vulcani, ſolisq;, ac lunæ: atq; de Via Sacra. Cap. VIII.

SVpra Comitium ſtat Arcus Veſpaſiani mutilatus, in cuius fronte legitur titulus ſequens.

SENATVS
POPVLVSQ. VE. ROMANVS
DIVO. TITO. DIVI. VESPASIANI. F.
VESPASIANO. AVGVSTO

Extructus autem fuit deiectis Hieroſolymis, in quo intrinſecus ab uno latere ſculptæ ſunt uictoriæ cum arca fœderis præcedentibus. XII. faſcibus conſularibus: ab altero triumphi ſpolia, aureum candelabrum, tabulæ legis Moyſaicæ, uaſa templi, menſaque aurea: de quibus plura Ioſephus. Huius uictoriæ fidē facit marmor, quod in circo noſtris temporibus fuit effoſsū, in quo hic titulus erat ſculptus.

S. P. Q. R.
IMP. TITO CAES. DIVI VESPASIANI FILIO VESPASIANO AVG.
PONT. MAX. TR. POT. X. IMP. XVII. XIII. P. P.
PRINCIPI SVO QVI PRAECEPTIS PATRIAE CONSILIISQ. ET
AVSPICIIS GENTEM IVDEORVM DOMVIT ET VRBEM
HIEROSOLYMAM OMNIBVS ANTE SE DVCIBVS REGIBVS
GENTIBVS AVT FRVSTRA PETITAM AVT OMNINO INTENTATAM DELEVIT.

Prope dictum arcum, ſub ipſis collibus, ut ait Varro, fuit Vulcani Templum: de quo Sex. Pom. ſic meminit. Statua Ludienis, qui quondam fulmine ictus in Circo, ſepultus eſt in Ianiculo, cuius oſſa poſtea ex prodigijs, oraculorumque reſponſis Senatus decreto intra urbem relata in Volcanali, quod eſt ſupra Comitium, obruta ſunt. Idem aſserit Diony. his uerbis. Tractantes in Volcanali templo negotia, quod ſuperſtat foro: iacemque addit, Tatium regem id dedicauiſse. In eo Lotos fuit ab Romulo cōſtituta, cuius radices in forum uſque Cæſaris penetraſſe aſserit Plin. Haud longe à Pacis templo, eo in loco, quo nunc ſunt horti D. Mariæ Nouæ, extant duo fornices: quorum alter quoniam ortum hyemalem, alter occaſum æſtiuum ſpectat, Solis ac Lunæ fuiſſe, opinamur. Quæ templa à T. Tatio, ut ait Varro, dedicata ſunt. Sacræ autem uiæ caput à Carinis, Sireniæq; ſacello oriri, per eamque ſacra quotquot menſibus ferri in arcem, & per eandem Augures ex arce profectos inaugurare conſueuiſſe, partemque huiuſce uiæ ſolā notā, quæ erat à foro eunti primo cliuo, literis proaidit idē Varro. Sex. Pom. dicit. Quod ne eatenus quidem, ut uulgus opinatur, Sacra appellanda eſt, à Regia ad domum Regis ſacrificoli: ſed à Regis domo ad Sacellum Sireniæ: & rurſus à Regia uſque ad arcem. Quibus uerbis conijcio, uiam hanc caput habuiſſe à Carinis, apud amphitheatrū, protenſamque fuiſſe per hortos D. Mariæ nouæ, Regiam, ſiue templum Pacis à dextra relinquentem, à ſiniſtra Solis, & Lunæ templa: deinde ad Capitolium tendentem, Comitium forumque Romanum. Ita ut uia hæc Comitij, & fori pars eſſet, ſolo nomine ab eis diſtincta: obidq; quæ in ea erant, etiā in Comitio, & in foro fuiſſe legimus. Propterea q; à Plin. dictum eſt, Cæſarem Dictatorem totum forum Romanum, uiamque Sacram ab domo ſua uſque ad cliuum Capitolinum in munere gladiatorio intexuiſſe. Huius uiæ alij aliam ponunt etymologiam: Sacramque dictam eſſe, quòd in ea fœdus ſit ictum inter Romulum, & Tatium regem. Hic in ſumma Sacra uia habitauit Ancus rex, prope ædem Larum.

De Foro Auguſti, Neruæ, & Cæſaris: ac de Templis, Martis Vltoris Iani, ac Veneris Genetricis. Cap. IX.

HIs commemoratis ordo uidetur poſtulare, ut ad Capitolium, unde digreſsi ſumus reuertamur, quò nonnulla, quæ ad ſiniſtram uiæ Sacræ omiſsa ſunt, exponamus. Quorū primo loco eſt Forū

Auguſti, quod erat in hortis poſt Marforium nunc poſitis. Id anguſtius ab eo factum aiunt, quia non ut ius fuerit extorquere poſſeſſoribus proximas domos. Extruendi cauſa fuit hominum, & iudiciorum multitudo, quæ uidebatur non ſufficientibus duobus, etiam tertio indigere. Itaque Veſtinantius, nec dum perfecta Martis æde, quam in eo inchoauerat, publicatū eſt: cautumque ut ſeparatim in eo publica iudicia, & ſortitiones iudicum fierent. Sanxit ergo ut hic de bellis, triumphisque conſuleretur Senatus: quique uictores rediſſent, huc inſignia triumphorum inferrent. In celeberrima huius parte, Aug. poſuit duas Tabulas, quæ belli pictam faciem habebant, & triumphum: duasque alias ab Apelle pictas: in quarum altera erat Caſtor, & Pollux, cum Victoria, & Alexãdro Magno: altera belli imaginem reſtrictis à tergo manibus continebat, ipſo Alexandro in curru triumphante. In eodemque foro Coruini etiam Statuam collocauit, ut ſcribit Gellius. Legimus inſuper, ibidem fuiſſe eburneũ ſimulacrum Apollinis: de quo uidetur Horatius intellexiſſe, hoc emiſtichio. Sic me ſeruauit Apollo: & Iuuenalis, cùm ait, Iurisque peritus Apollo. Hoc forum Hadrianum inſtauratuiſſe auc. eſt Spartianus: cuius porticus duæ fuere: in quibus omnium ſtatuas triumphali effigie Auguſtus dedicauit. Idem præterea cùm Templum Martis Vltoris bello philippenſi, quod pro ultione paterna ſuſceperat, uouiſſet, uoti reus illud in ea parte eiuſdem fori extruxit, quæ D. Martinæ nunc ædi proxima eſt. Horum memi-nit Suet. in hunc modum. Publica opera plurima extruxit, è quibus præcipua forum, cum æde Martis Vltoris: et Ouid. his carminibus.

Victor ad ipſe ſuos cælo deſcendit honores.
Templaque in auguſto conſpicienda foro.

Supra forum Auguſti, ad radices Quirinalis, Palatij Neruæ reliquiæ extãt: & eius porticus nõnullæ miræ magnitudinis columnæ. In proximo uero, poſt ædem nunc D. Hadriani fuerat eiuſdem Neruæ Forum: quod inchoatum eſſe à Domitiano refert Suet. Nouam, inquit, ædem in Capitolio excitauit Ioui Cuſtodi: & forum, quod nunc Neruæ uocatur. Fuiſſe autem columnis, uariisque ſtatuis adornatum, teſtatur Spartianus, his uerbis. Statuas iocoſas, uel pedeſtres nudas, uel equeſtres Diuis imperatoribus in foro Neruæ, quod nunc Tranſitorium dicitur, locabat, omnibus cum titulis, & columnis æreis, quæ geſtorum ordinem continerent. Tranſitorium autem traxit nomen, quòd ab eo in Romanum forum, Auguſti, & Cæſaris eſſet tranſitus. Extat adhuc pars porticus ipſius fori incendio corrupta cum quibusdam columnis excelſis, & in earum epiſtyliis titulus truncatus huiuſmodi.

IMP. NERVA CAESAR AVG. PONT. MAX. TRIB.
POT. I I. IMP. I I. PROCOS.

Cui titulo quidam aiunt fuiſſe etiam hæc uerba. NERVAE FECIT. In hoc foro Templum Iani fuiſſe teſtatur Ser. Sic.n.ait. Captis Faliſcis ciuitate Thuſciæ ibi inuentum eſt ſimulacrum Iani cum frontibus quatuor (fuerat enim bifrons apud theatrum Marcelli) unde, quod Numa inſtituerat, tranſlatũ ẽ ad forum Tranſitorium, & quatuor portarum unum templum inſtitutum. Ad forum Tranſitoriũ tranſlatum ait Ser. i. èo ubi deinde forum Tranſitorium fuit. Plin. narrat, Auguſtũ dedicauiſſe Ianum in ſuo templo ex Aegypto aduectum, Scopæque, an Praxitelis manu, dubium eſſe: ſed de quo templo Iani intelligat, non ſatis conſtat. Ad Ianum ſtabant fœneratores: de quo uidetur Horatius intellexiſſe, cùm inquit. Hæc Ianus ſummus ab imo perdocet: & in Sermonibus. Poſtquam res mea Ianum ad medium fracta eſt. Sequitur paruo interuallo Forum Cæſaris, in ea parte, qua poſt D. Coſmæ, & Damiani ædem horti cernuntur: de eo Appianus ſic inquit. Poſt uictoriam contra Pompeium Cæſar Atrium templo Veneris circunduxit: quod Romanum forum eſſe uoluit, non rerum quidem uenalium, ſed eorum quæ ad iura conuenirent. Plinius. Pyramides regum miramur opera, cum ſolum tantum forum extruendo ſextertijs mille ducentis Cæſar Dictator emerit. Quod forum, haud procul à Comitio fuiſſe, ſignificaſſe uidetur, ubi dixit: Ioton è Volcanali in forum uſque Cæſaris radices egiſſe. In hoc foro fuit Veneris Genitricis Templum, bello pharſalico uotum: de quo Appianus ſic meminit. Erexit, & Veneri Genitrici templum, ut prius ad Pharſalon uouerat prælium

initurus. Et quia erat prope uiam Sacram, uidetur id de quo Dion refert, Apollodorũ reſcripſiſſe Hadriano (forte ipſum inſtauranti) ſublime, & concauum fieri oportere, ut ex loco ſuperiori in Sacram uſq; uiam inſignior proſpectus eſſet, & magis conſpicuum concauum ad excipiendas ludorum machinas, quæ in eo loco latenter compingi, & item ex occulto in theatrum duci poſſent. In eo uero, Aiacis, & Medeæ tabulas à Timomarcho bizantino pictas, octuaginta talentis uenundatas fuiſſe, refert Plin. Idémque pro templi foribus equi ſimulacrum, his uerbis. Nec Cæſaris Dictatoris quenquam alium recepiſſe dorſo equus traditur. Idémque hominis ſimiles pedes priores habuiſſe: hac effigie locatus ante Veneris Genitricis ædem. In eodem foro Veneris ſimulacrum ab Archeſilao factum: ipſiúsq; Veneris ſtatuam loricatam fuiſſe, idem auctor teſtatur.

De Templo Telluris: & de Domo Sp. Caſſij, & M. Antonij: ac de Sororio Tigillo, Vico Scelerato: atq; de Buſtis Gallicis. Cap. X.

TEmplum Telluris, quod T. Sempronius uouit, ut L. Florus cõmemorat, intra Carinas fuiſſe dicit Ser. Id arbitramur fuiſſe prope cliuum, qui aucit ad D. Petri cognomento in Vinculis ædẽ. Quo in loco olim fuerat Domus Caſſij: huic opinioni aſtipulantur hæc Diony. uerba. Poſt Caſſij mortem domus eius euerſa fuit, & hucuſque ſubdialis dimittitur. Is locus extra Telluris ædem eſt: quam poſtea extruxit ciuitas ſecundum eam uiam, qua itur ad Carinas. In qua æde Cic. in philip. ait. S.C. habitum fuiſſe: & in ea ſcribens ad Q. Fratrem eius ſe ſtatuam locauiſſe: & alibi, prope eandem Armamentarium fuiſſe, idem ſic refert. Putant enim nonnulli ad me pertinere, Armamentarium Telluris aperire. Apud eum locum, ubi poſtea hæc ædes conſtituta eſt, Caſſius ſuam ipſius Statuã poſuerat: quæ, poſtquam regnum affectauiſſe eſt dictus, à Cenſs. fuit conflata. Hinc haud procul fuerat Sororium Tigillum, locus uidelicet ſacer cauſa expiationis ab Horatio, ob ſororem à ſe interfectam, in honorem Iunonis conſtitutus. Nam eum locum prope Carinas fuiſſe teſtatur Diony. Ait enim, locũ in quo purgarunt Horatium in angiportũ ferente à Carinis deorſum eſſe ijs, qui ad Cyprium peragerent angiportum: ubi aræ manerent tunc erectæ, & Tigillum duobus inter ſe cõtrarijs parietibus ſultum ſuper eas extenderetur. Quibus uerbis intelligimus, tam ſororium Tigillum, de quo agimus, quã Vicum Cyprium, de quo iam dicemus, fuiſſe prope dictum cliuum. Vicum autem Cyprium ex facinore Tulliæ ſceleratũ appellatum eſſe, idem auctor tradit. Cyprus enim fuerat dictus à Cypro, quod Sabina lingua bonum omen ſignificat: Tametſi Varro non eundem eſſe uicum Cyprum, & Sceleratũ conſentit. Sic enim inquit. Vicus Cyprus à Cypro, quòd ibi Sabini ciues additi conſederũt, qui à bono omine eum appellarũt. Nam cyprum Sabine bonum ſignificat: prope hunc uicus Sceleratus, dictus à Tullia Tar. Superbi uxore, quòd ibi cum iaceret pater occiſus, ſuper eum carpentum mulio ut inijceret, iuſſit. Domus autem M. Antonij non longe ab æde Telluris fuit, ut Appianus ſic teſtatur. Iis peractis decretum noctu perlatum eſt, Antonium ſequenti die in templo Telluris, haud longe ab ipſius domo, Senatum habiturum. Inter hæc aũt loca, & amphitheatrum nunc Coloſſeum appellatum, fuere Buſta Gallica: ubi nunc eſt ædicula D. Andreæ cognomento ad Buſta Gallica. Quæ in media fuiſſe urbe ait Suetonius: idque etiam Liuius his uerbis oſtendit. Cum eſſet ſatis altum Ianiculum, ubi Camillus ſedens proſpectaret hoſtem, deſcendit in æquum, atq; illo ipſo die media urbe, qua nunc Buſta Gallorum ſunt: & poſtero die citra Gabios cecidit Gallorum legiones. Is erat locus ubi, à Camillo interfecti, fuerant ſepulti. Varro. Is locus, inquit, ad Buſta Gallica: quòd Roma recuperata, Gallorum oſſa, qui poſſederant urbem, ibi coaceruata, ac conſepta. Tametſi Liuius eos morbo interemptos eſſe dicat. In hoc ambitu fuit Salutis ædes, uota bello Samnitico à C. Iunio Bibaculo Cos. ab eodémque Cens. locata, & Dictatore dedicata, eodem Liuio auctore.*

De Theatro Marcelli: Curia, Porticu, & Schola Octauiæ: ac de templo Iunonis, Apollinisque Delubro. Cap. XI.

His deſcriptis, ad eam uallem, quæ inter Tiberim, Capitolium, Palatium, & Auentinum iacet, tranſeamus, agamùsq; de ædificijs, ac locis inſignibus, quorũ nonnulla adhuc extant. Theatri Marcelli, quod ſub nomine nepotis ex ſorore Octauia Auguſtus excitauit, pars, uetuſtate, ignèq; corrupta inter Tarpeiã rupẽ, dictùmq; Tiberim adhuc cernitur. Capiebat autem loca. LXXX. M. Huius Scena à Veſpaſiano fuit reſtituta, in eàque mox ludos edidit. Ante Theatrum Curiam Octauiam fuiſſe, tradit Appianus: cui iuncta erat eiuſdem nominis Porticus, quam totum id ſpatij occupauiſſe crediderim, quod eſt ab æde nunc D. Nicolai in Carcere: ad eam quæ. S. Mariæ in porticu dicitur. In hac Curia multæ ſtatuæ erant ſtatutæ: ſed inter cæteras Apollinis fulmen tenentis. In porticu uero Sauron, & Batrachum templa clauſa feciſſe, ſcribit Plin. Artemonàque nobiliſſimas picturas pinxiſſe: in iisque Herculem ab Oeta monte exuta mortalitate conſenſu deorum in cælum euntem: Intràq; eandem porticum fuiſſe Iunonis ædem, & in ea ipſius deæ Statuam à Dionyſio, & Policle factam: ac Veneris à Philiſco: inſuperque Aeſculapij, & Dianæ à Cephiſiodoro: ad eandèmque porticum laudari Apollinem Philiſci Rhodij in ſuo Delubro: item in eodem templo Latonam, & Dianã, & nouem Muſas: & alterum Apollinem nudum: alterùmque, qui Cytharam teneret, Timarchidem feciſſe: In Scholis uero eſſe Praxitelis Cupidinem, obiectum à Cicerone Verri: per quem Theſpiæ uiſebantur: & multa in eiſdem Scholis ſine auctoribus placere: ueluti erant Satyri quatuor: ex quibus unus Liberum patrem perferrebat: & alter Liberum ſimiliter: tertius ploratum infantis cohibebat: quartus cratere alterius ſitim ſedabat: ueluti etiam duæ Hymphæ ſua ueſte uelificantes. Eaſdem autem ſcholas adornarunt & tabulæ pictæ. Nam, ut idem refert, Antiphilus in eis Heſiona nobilem pinxit, & Alexandrum, ac Philippum cum Minerua. Præterea ait, Veneris Statuam eximiæ pulchritudinis manu Phidiæ in Octauiæ operibus eſſe.

De Foro Olitorio: Templis, Iunonis Matutæ, Spei, Iani, Pietatis, & Carmentæ: ac de Carcere Pl. Ro. Sacrario Numæ: & de Columna Lactaria. Cap. XII.

Inter Marcelli theatrum, & Capitolium iacet platea nunc Montanaria uocitata, ubi olim fuit Forum Olitorium: quod extra portam Carmẽtalem fuiſſe ait Aſconius. Forum Olitoriũ, inquit Varro, erat antiquum macellum, ubi olerum copia: Ea loca etiam nunc Lacedæmonij uocant macellum: ſed Iones oſtia hortorum. In hoc fuit Iunonis Matutæ ædes, ubi nũc D. Andreæ cognomento in Mentuza, ſiue in Vincijs: uota, & locata eſt Gallico bello à Cor. Cos. ab eodèmque Cenſore dedicata, auctor Liuius: qui in eodem foro etiam Spei ædem fuiſſe tradit, eàmque fulmine ictam bello pu. & Q. Fabio conſulis filio, ac T. Sempronio Graccho Coſs. incendio conflagraſſe. Hanc conſecrauit Collatinus. Cic. de legibus. Recte, inquit, etiam Spes à Collatino conſecrata eſt. Sed quoniam Cor. Tac. ait, ab Attilio eſſe uotam, & à Germanico ſacratam, exiſtimandum eſt, aut fuiſſe hanc denuo inſtauratam, aut aliam eſſe de qua Tacitus loquitur. In foro Olitorio Columnam Lactariam, ad quam infantes lacte alendi deferebantur, ſtetiſſe aſſerit Sex. Pom. In eodem etiam fuit Iani Templũ circa imum Argiletum, iuxta theatrum Marcelli. Hoc Numam regem in duobus breuiſſimis templis feciſſe, eìque duas fuiſſe portas, quas aperire cùm bellum eſſet, in pace uero claudi legitimum foret, ſcribit Ser. Alij tamen T. Tatium, & Romulum facto fœdere templum hoc cõſtituiſſe uolunt: propterea àque Ianũ duas facies habere, quaſi ut oſtendat duorum regum coitionem. Cor. uero Tac. ait, Duilium eſſe huius templi auctorem: eius ſunt hæc uerba. Eodem in loco. L. M. Publicijs Iano templum, quod apud forum

Olitorium Cn. Duilius ſtruxerat: Speiq; ædes à Germanico ſacratur. Alibi commemorat Tiberium Cæſarem Iani templum dedicauiſſe, apud forum Olitorium, uotum à Duilio bello maritimo aduerſus Pœnos proſpere peracto: ſi modo de hoc eodem intelligunt: nam quod aliud ea ætate fuerit, nobis non conſtat. Cum autem idem eſſe Iani templum, de quo Seruius, & Tacitus loquuntur, dubitari non poſſit: non uideo quo pacto utriuſque fiet ſententia: niſi dixerimus, à Numa ſtructum, denuòque à Duilio inſtauratum, ampliatùmque. Id uero prope D. Nicolai ædem, aut certe eo ipſo loco fuiſſe, crediderim. Hic.n. locus ad imum Argiletum, & iuxta theatrum Marcelli poſitus eſt, atque extra portã Carmentalem, quod ait Sex. Pom. ad dextràmque Fabijs ea porta ad bellum exeuntibus, quemadmodum Liuius, & Ouidius uoluere. Nam licet hæc porta ad forum Olitorium uergeret, tamen cum ſecũdum muros urbis ad ſiniſtram flectere iter cogerentur, ut per Sublicium pontem, qui tunc unicus erat, tranſirent, Iani templum ad dextram relinqui fuit neceſſe. Prope hoc templum fuit Sacrarium ipſius Numæ, circa imum Argiletum. Item Carcer Plebis Romanæ: huius ueſtigia apud eandem D. Nicolai ædem extare uidentur. Quem carcerem Ap. Claudius decemuir conſtituit, in eòque reus iudicij incluſus ſibi mortẽ conſciuit, ut tradit Liuius. In hoc carcere fuit Templum Pietatis à M. Attilio Glabrione dedicatum, ut idem eſt auctor. Cauſam ſtruendi templum Plin. ſic oſtendit. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera ſupplicij cauſa carcere incluſa matre, cum impetraſſet aditum à Ianitore, ſemper excuſſa ne quid inferret cibi, deprehenſa eſt uberibus ſuis alens eam. Quo miraculo matris ſalus donata filiæ pietate eſt, ambæque perpetuis alimentis, & locus ille eidem conſecratus eſt Deæ, C. Quintio, & M. Attilio Coſs. templo Pietatis extructo in illius carceris ſede, ubi nunc Marcelli theatrum eſt. Sextus uero Pom. Patrem incluſum carcere, non matrem, uberibus filiam clam aluiſſe, ſcribit: Templùmque ipſum eo in loco extructum fuiſſe, ubi puella antea habitauerat, non in carcere. Hoc templum Cos. Corta de cælo tactum fuiſſe teſtatur Cic. primo de diu. Fanum carmẽtæ ſub Capitolio eſſe, ſcribit Diony. meminit & Gellius libro. XVIII Poſitum autem fuit apud portam Carmentalem à Carmenta, ut ſupra diximus, nuncupatam: ubi reliquiæ ædiculæ D. Catherinæ hodie cernuntur. Quod fanum mulieres Romanæ ei deæ ædificarunt gratiam referentes quòd uehicula, quibus S. C. priuatæ fuerant, ipſis eſſent reſtituta. Carmenta.n. Euandri mater fuit, Nicoſtrata prius appellata: quæ, quia carminibus oracula edebat, Carmenta poſtea eſt dicta: ab eàque carmina: auc. Plut. in prob.

De Argileto: Domo Sp. Melij, & Africani: & de Aequimelio: Tabernis Bibliopolarum: Baſilica Sempronij: ac de Aſylo. Cap. XIII.

ARgiletum autẽ à fine uici Thuſci, atque à Velabro oriri, inuenio: eiùsque imum eſſe ad Marcelli theatrum: Huius etymòlogiam Varro duplicem ſic ponit. Argiletum ſunt qui ſcripſerunt ab Argo, quòd is huc uenerit, ibìque ſepultus ſit: alij ab argilla, quòd ibi id genus terræ ſit. Priorem etymologiam probat Seruius: ſic enim inquit. Euander Argum quendam hoſpitio ſuſcepit, qui cum de eius cogitaret interitu, ut ipſe regnaret, Euandro hæc non ſentiente, ſocij intellexerunt qui Argum necarunt: cui Euander & ſepulcrũ fecit, & locũ ſacrauit, de quo Virgilius meminit hoc carmine. Nec non & ſacri monſtrat nemus argileti.

In ea autem parte Argileti quæ à dextra occurrit à porta Carmentali ad Velabrum, & non longe ab æde nunc D. Ioannis decollati, Aequimelium fuiſſe, ex uerbis Liuij coniectura aſſequi mihi uideor: ea hæc ſunt. Subſtructionem ſuper Aequimelium in Capitolio, & uiam ſilice ſternendam à porta Capena ad Martis ædem Aediles locauerunt. Et rurſus. Lupus Esquilina porta ingreſſus, frequentiſſima urbis parte decurrit in forum, Thuſcòque uico, atque Aequimelio per portam Capenam prope intactus euaſit. Aequimelium autem unde dicatur, ſic oſtendit. Nec ſatis eſt Melij ſanguine expiatũ, niſi

tecta parietèsque, intra quæ tantum amentiæ conceptum eſſet, diſſiparentur, bonàque cuncta precijs regni mercandi publicarentur. Iubere itaque Quæſtores uendere ea bona, atq; in publicum redigere. Domum deinde, ut monumento area eſſet oppreſſæ nefariæ ſpei, diruì extemplo iuſſit: idque Aequimelium appellatum eſt. Quod etiam Cic. pro domo ſua comprobat. Ad Aequimelium erant opificũ multæ tabernæ: Laneæ inter alias, & Bibliopolarum: de quibus Martialis ſic meminit.

Argiletanas maius habitare tabernas.

Cũ tibi parue liber ſcrinia noſtra uacent. Apud ædẽ nũc D. Georgij fuit Domus P. Africani, ubi deinde T. Sempronius Baſilicam fecit: de qua Liuius quarto decadis quintæ ſic loquitur. T. Sempronius ex ea pecunia, quæ ipſi attributa erat, ædes P. Africani ponè ueteres ad Vertumni ſignum, lanea àsq; & Tabernas coniunctas in publicum emit: Baſilicàmque faciendam curauit, quæ Sempronia appellata eſt. Qui autem uolunt Aſylum, de quo dictum eſt, fuiſſe ſub rupe Tarpeia, ut id comprobent, citant Ouidij hæc carmina.

Tum quoque uicini lucus celebratur aſyli,
Qua petit equoreas aduena Tibris aquas.

Et quanq̃ hi uerſus non faciũt de loco Aſyli certam fidem, tamen cum in Capitolio, in quo prius fuerat conſtitutus, fuiſſent multa templa, atq; ædificia excitata, credendum omnino eſſe cenſemus, in aliũ locum eſſe tranſlatum, atque in eum, quem dicunt totum id ſpatij occupauiſſe, quod eſt à rupe Tarpeia, hinc ad forum Boarium uſq;: inde ad pontem Senatorum: et ad radices uſq; Auentini montis.

De Velabro: Foro Boario: Arcu Septimij: Vertumni Signo: & de Iano quadrifronte: ac de Sepulcro Accæ Larentiæ. Cap. XIIII.

EXeruptionibus tiberinis olim fiebat ſinus in modum lacus, hinc ad forum Romanum ferè uſque, inde ad Circum max. quo Auentinus à reliquis mõtibus diſcludebatur. Itaque qui eò ex urbe ibãt, lintribus aduehebantur, quadrantèmque ſoluebant, unde lacum ipſum Velabrum à uehendo appellarũt: nam uelaturam facere dicebantur, qui id mercede facerent: auctor eſt Varro: quod attigit Propertius cum inquit.

At qua uelabri regio patet, ire ſolebat
Exiguus pulſa per uada linter aqua. & Ouidius.
Qua uelabra ſolent in Circum ducere pompas,
Nil præter ſalices, craſſàque canna fuit.

Hic, ubi nunc fora ſunt, lintres errare uideres:
Quàque iacent ualles maxime circe tuæ.

Lacu ipſo poſtmodum exiccato, atque repleto in eius parte, quæ à Iano quadrifronte in Auentinũ uergit, forum Boarium fuit inſtitutum: quod nomen obtinuiſſe aliqui uolunt, ab æreo Tauri Simulacro ibi ſtatuto, ubi Romulus ſulcum urbis condendæ deſignare cœpit: de quo Plin. ita meminit. Proxima laus æris Gynetico in inſula, & ipſa nec æs gignens, ſed officinarum temperatura nobilitate. Bos æreus inde captus in foro Boario eſt Romæ. Alij ob taurum immolatũ interfecto Caco, bobùsque recuperatis Boarium appellatum tradunt. Vtranque opinionem attigit Ouidius, his carminibus.

Pontibus & magno iuncta eſt celeberrima Circo
Area, quæ poſito de boue nomen habet.
Immolat ex illis taurum tibi Iuppiter unum
Victor, & Euandrum ruricolàsque uocat.

Sex. uero Pom. Boarium dictum putat, quòd ibi boues uenundarentur: cui aſtipulatur Varro, cùm inquit. Quo quidem genera conferrent forum appellatũ, additùmque ab eo cognomen, ut forũ Boariũ.

Quod etiam Liuius innuit, memorans in eodem foro bouem in tertiam contignationem aſcendiſſe. In hoc foro in honorem. L. Septimij, & M. Aurelij Arcus à negociatoribus, & argentarijs fuit extructus: qui proximus D. Georgei ædi adhuc extat, cum ſequenti titulo inſculpto.

IMP.CAES. L. SEPTIMIO. SEVERO. PIO. PERTINACI. AVG. ARABIC. ADIABENIC. =
PARTH. MAX. FORTISSIMO. FELICISSIMO
PONTIF.MAX.TRIB.POTEST. XII. IMP. XI COS.ϕ III. ϕ PATRI. PATRIAE. ET
IMP. CAES. M. AVRELIO. ANTONINO. PIO. FELICI. AVG. TRIB. POTEST. VII. =
COS. III. P. P. PROCOS. FORTISSIMO. FELICISSIMOQVE. PRINCIPI. ET
IVLIAE. AVG. MATRI. AVG. N. ET. CASTRORVM. ET. SENATVS.ET. PATIAE.ET =
IMP. CAES. M. AVRELI. ANTONINI. PII. FELICIS. AVG.
PARTHICI.ϕ. MAXIMI.ϕ. BRITTANICI.ϕ. MAXIMI.ϕ.
ARGENTARI.ET.NEGOCIANTES.BOARI.HVIVS. LOCI QVI DEVOTI.NVMINI. EO =
INVEHENT (RVM

Quãobrem in eodem uiſuntur taurorum immolationes, & inſtrumenta ad ſacrificandum cum uictimarijs, ſacrificolisque. Non longe ab hoc arcu, Vertumni Signum fuiſſe, innuit Cicero, qui ſic inquit. Quis aſigno Vertumni in Circum max. uenit, quin is unoquoq; gradu de auaritia tua cõmoneretur? Iaem Aſconius ſignificat, Cùm in ultimo uico Thurario (quo nomine Thuſcum intelligit) ſub eius baſilicæ angulo, quam Semproniam diximus, Vertumni ſignum fuiſſe ſcribit. Quem deum eo nomine appellarunt, quod in rebus uendendis, emendisque cogitationes hominum uerteret: licet Propertius alijs rationibus id nomen obtinuiſſe his carminibus tradiderit.

Hac quondam Tiberinus iter faciebat, & aiunt
Remorum auditos per uada pulſa ſonos.
Poſtquam ille ſuis tantum conceſſit alumnis,
Vertumnus uerſo dicor ab amne deus.
Seu quia uertentis fructus percepimus anni,
Vertumni rurſus creditur eſſe jacrum.

Sex.Pom. ædem quoque illi Deo fuiſſe, oſtendit his uerbis. Picta nũc toga dicitur, purpurea antea uocitata eſt, eáque erat ſine pictura: eius rei argumentum eſt pictura in æde Ver.umni, & Conſi. Quorum in altera M. Fuluius Flaccus: in altera T. Papirius Cenſor triumphantes ita picti ſunt. Hanc Vertumni ædem in uico Thuſco locatam fuiſſe, ſcribit Sex. Rufus. In eodẽ foro extat ædificium marmoreũ ad modũ porticus quadratæ, quatuor portis, ſiue faciebus: propterea Iani quadrifrontis eſſe Templum plerique omnes conſentiunt. Quos, ut ſequamur inclinat animus: ex eo quòd cũ Ianus tempus ſignificet, portæ illæ ſignificare uidẽtur quatuor anni tempora: & loculi, ſiue delubra in ſingulis frontibus duodecim exiſtentes, menſes: in quos annus diuiditur. Vnde & Varro libro quarto rerum humanarum, Iano. XII. aras pro totidem menſibus fuiſſe dicatas ait. Sic enim eius Simulacrum effingebatur, ut dextera manu trecentorum, ſiniſtra autem quinque, & ſexaginta numerum haberet: ad anni dimenſionem oſtendendam. Nonnulli autem tradidere hoc eſſe tẽplũ, quod Liuius, & Ouidius dicunt fuiſſe à dextera Fabijs porta Carmẽtali exeuntibus: quod falſum eẽ ſatis cõſtat: cũ illud à Numa ad theatrũ Marcelli, extra eandẽ portã poſitũ fuerit, ut ſupra comproba um eſt: hoc uero in Velabro longe ab eodẽ theatro diſtans. Quod hodie nõ plane integrũ omnino extat: quippe cũ multis olim columnis, aliisque ornamẽtis decoratũ fuiſſe dignoſcatur: eius quale nunc licuit exemplũ ſubieci. Prope hoc forum in Velabro poſitã eſſe Aram Accæ Larẽtiæ Cic. in ep. ad Brutũ ſic teſtat. Ego.n. D. Bruto liberato cum lætiſſimus ille ciuitati dies illuxiſſet, idemq; caſu Bruti natalis eſſet, decreui, ut in faſtis ad eũ diẽ Bruti nomen aſcriberetur, in eòque ſum maiorẽ exemplũ ſecutus, qui hũc honorẽ mulieri Larẽtiæ tribuerũt: uos cuius põtifices ad arã in Velabro ſacrificiũ facere ſoletis. Quæ ſequũtur hoc loco nihil ad rem faciunt. Ibi celeberrimo in loco eius Larentiæ etiam Sepulcrum fuiſſe, ſcriptum reliquit Antias.

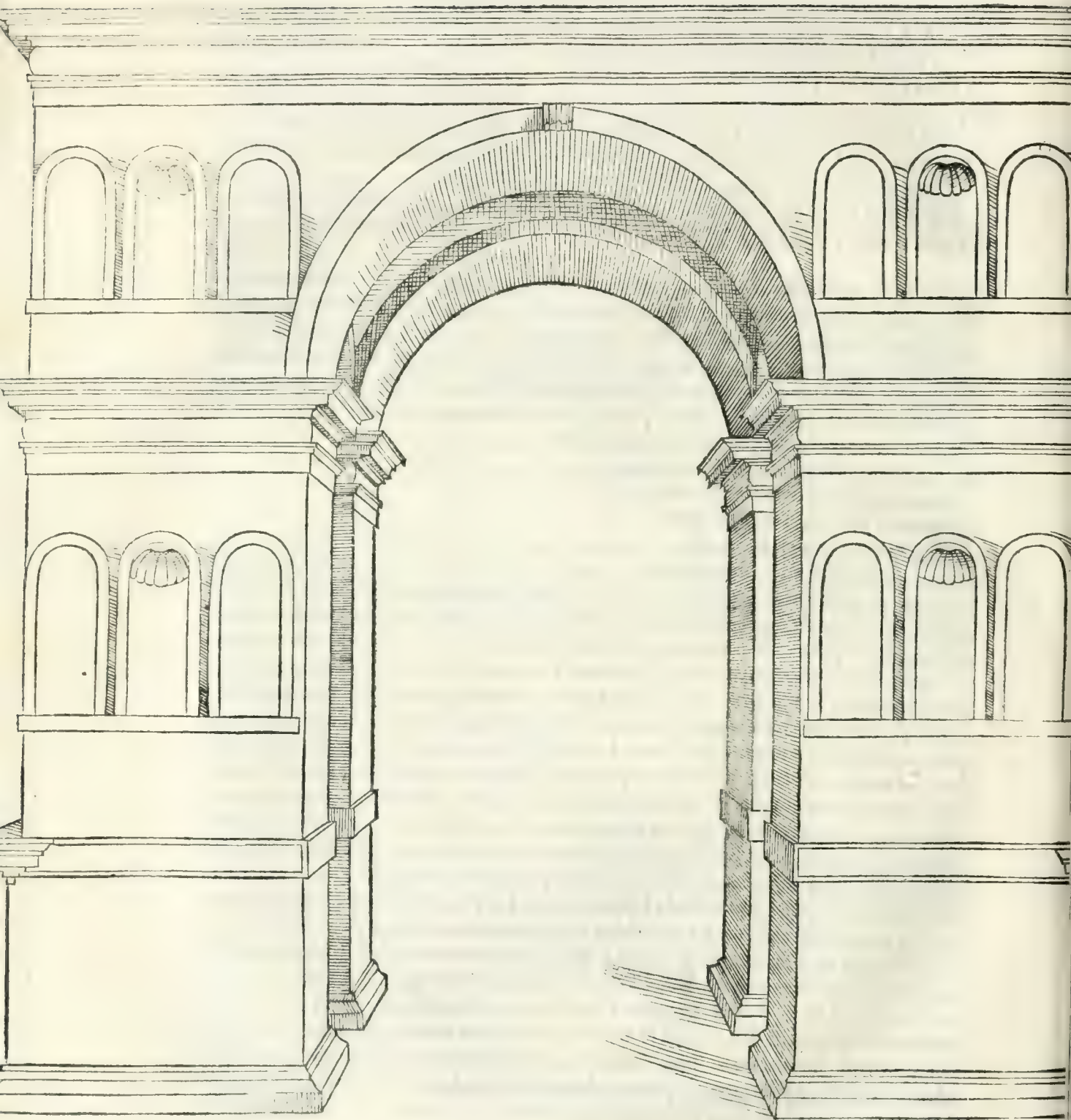

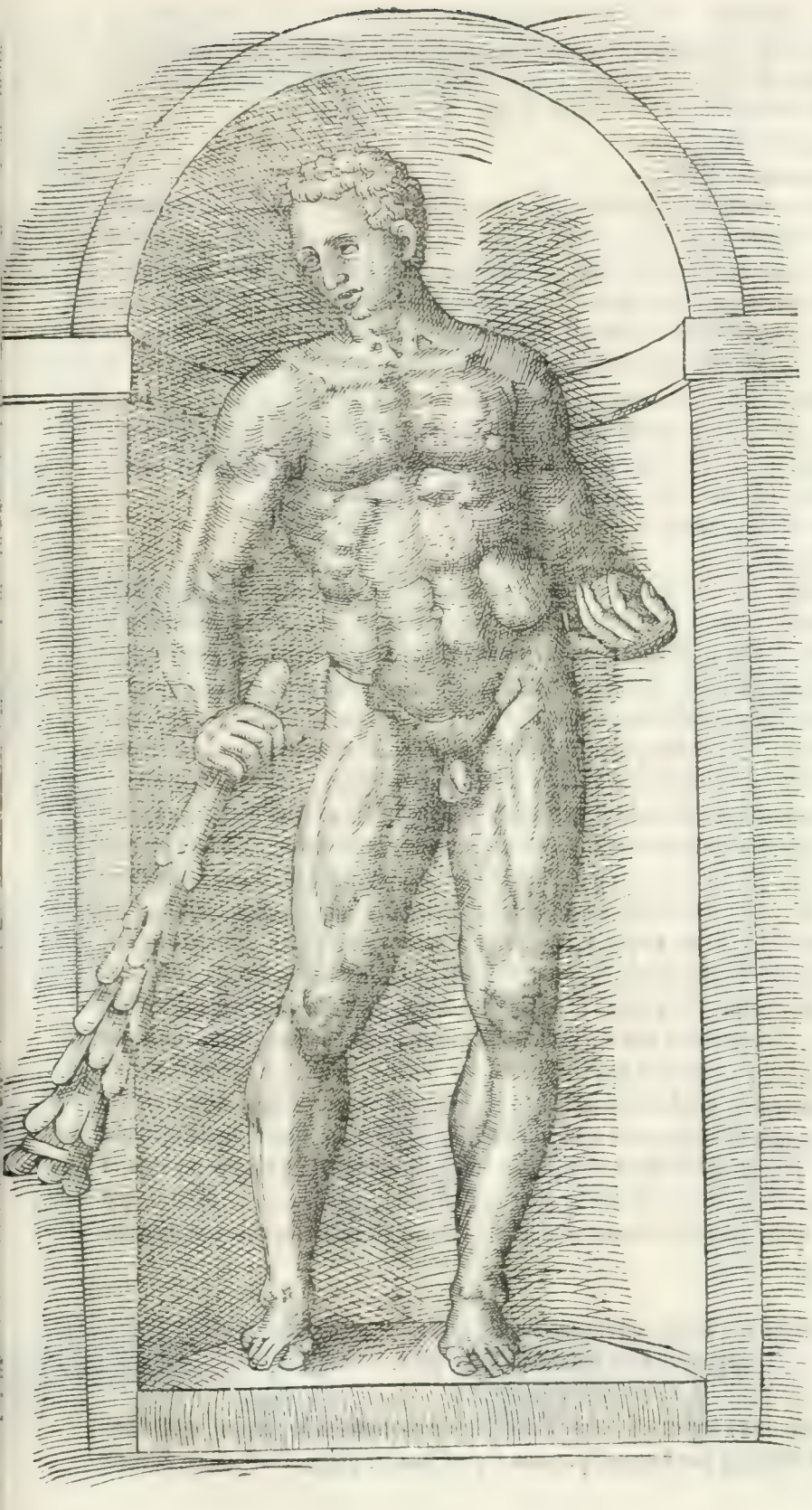

De Aede, Ara, & ſimulacro Herculis: ac de Templis, Pudicitiæ, Matutæ, Fortunæ, & Murtiæ. Cap. XV.

AEdes Herculis ĩ foro Boario erat, & in qua, tempeſtate Solimi, ut ipſe teſtatur, argumenta, & conuiuia maieſtatis eius remanebant. Nã diuinit⁹ neque muſcis illò, neque canibus ingreſſus erat. Etenim cùm uiſceratione ſacricolis daret, Miagrium ideſt muſcarũ congregatorem Deũ dicitur imprecatus: Clauam uero in aditu reliquiſſe, cuius clfactu refugerent canes. Hãc ædẽ Macrobius Herculis Victoris appellauit, alteràmq; eiuſdem cognominis fuiſſe ad portã Trigeminam affirmat. Prior tempore Xyſti. IIII. pont. Max. ſolo fuit æquata, ibiq; reperta ipſius Herculis ſtatua ænea: quã hic accurate expreſſam apposuimus. Eã in ædibus Cõſeruatorum nunc eſſe libro ſecundo dictum eſt. Ibi hic etiam deo Herculi titulus inuenitur.

DEO HERCVLI
INVICTO
C.IVL. POMPONIVS
PVDENS
SEVERIANVS
V.C. PRAEF. VRB.

Plin. ait, Euandrum ſtatuam Herculi in foro Boario ſacrauiſſe, quæ triumphalis Hercules dicebatur, eo q, per triumphos triumphali habitu ueſtiretur. Nec uero arbitramur hãc

Herculis ſtatuam illam eſſe, quam Plin. ait Euandrum in foro Boario ſacrauiſſe: ſed potius eam quæ M. Fuluio, & Cn. Manlio Coſſ. poſita fuerat in ipſius Herculis æde, nobili Pacuuij poetæ pictura celebrata: in qua lectiſternium eſſe non licebat: neq; in eius dei ſacris ſeruis, aut libertis intereſſe. Regnante autem Euandro Hercules Aram ſolum habuiſſe dicitur. Huius Vir. ſic meminit.

Hanc aram luco ſtatuit, quæ maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.

Hanc à magnitudine fabricæ maximam appellatam eſſe ferunt. Ser. Ingens eſt, inquit, ara Herculis, ſicut uidemus hodieque. Fuit autem uenerationis inter accolas præcipuæ: quòd Hercules ipſe ad eam boum decumas obtulit, dixitque illos uitam beatiſſimam uicturos, qui ſibi bonorũ decumã dicauiſſent. Quod fecit Sylla, Lucullus, & M. Craſſus. Ab hac ara ſequeſtrari mulieres uoluit, nihilque attingere, neque deguſtare, quod ſuper eam immolatum eſſet. Vnde Gellius. Mulieres Herculaneo ſacrificio abſtinent. Huius rei ratio hæc eſt. Quia Herculi (cũ boues Geryonis p Italiæ agros duceret) ſitienti reſpondit mulier, aquam ſe non poſſe præſtare, quòd fœminarum deæ celebraretur dies, nec ex eo apparatu uiris guſtare fas eſſet. Propter quod Hercules facturus ſacrificium deteſtatus eſt præſentiam fœminarum. Non procul ab hac ara fuit Pudicitiæ Patriciæ ædes, ab Aemilio condita, auctor Liuius. Cuius deæ plures ædes ſacras Romæ fuiſſe, innuunt Propertij hæc carmina.

Templa pudicitiæ quid eſt ſtatuiſſe puellis?
Si cuiuis nuptæ quidlibet eſſe licet.

Signum Pudicitiæ, quam quidam (ut refert Sex. Pom.) Fortunam eſſe exiſtimant, fuit in foro Boario, ubi familia ediſſet Herculis: cuius ſacra non obibant Plebeiæ: quare in uico Longo Pudicitiæ Sacellum à uirgine plebeia excitatum eſt, ut in eo eius deæ ſacra plebeiæ peragerent. Fortunæ Proſperæ, & Matutæ ſacras edes conſtituit Ser. Tullius. Fortunæ quidẽ ideo, quod ea fauente ſubleuatus fuerat, & ab ancilla matre ad regnum prouectus, hincq; Fortunæ Primigeniæ, & Maſculæ templa erexit. auc. Plut. in probl. Erexit & Fortunæ paruæ Sacellum: quaſi docens attendendum eẽ, ne ea quæ accidunt, tanq; parua contemnamus. Hic etiam Matutæ ædem, quam poſuerat, refecit. Narrat Varro, eundem Seruium Fortis Fortunæ ædis auctorem extitiſſe, cùm inquit. Dies Fortis Fortunæ appellatus ab Ser. Tullio, quòd is Fanum Fortis Fortunæ, ſecundum Tiberim, extra urbem Romam, dedicauit. Etſi Liuius commemoret, Caruilium Cos. ex bello Hetruſco æris grauis tuliſſe in ærarium trecenta nonaginta millia, de reliquo ære ædem Fortis Fortunæ facienaam, prope ædem eiuſdem Matutæ, locauiſſe: tamen, aut aliam ab hac, de qua Varro, fuiſſe: aut ea, quæ à Tullio ædificata fuerat, uetuſtate collapſa, Caruilium in eius locum alteram ſubſtituiſſe, exiſtimandum eſt. Legimus autem apud Plin. Q. Catulum Signa duo palliata in æde Fortunæ poſuiſſe: & ad eandem ædem Paulum Aemilium Mineruam, quam Phidias fecerat, dedicauiſſe: Item Pythagoram Samium initio pictorem Signa ſeminuda ibidem ſtatuiſſe. Sed de qua Fortunæ æde intelligat, incertum habemus. Hic nõ ab re uiſum eſt lectorem admonere, quòd in hoc ipſo foro gladiatorum munus primum Romæ eſt datum. Nec longe ab eodem, ad radices Auentini montis, erat Murtiæ Deæ Sacellum: id quod oſtendũt Liuij hæc uerba. Tum quoque multis millibus Latinorum in ciuitatem acceptis, ut iungeretur Palatio Auentinus, ad Murtiæ datæ ſedes. Hæc.n. ſecordiæ eſt Dea. Poſt hæc, ſequitur Circus Max. de quo priuſquam agamus, ad ea quæ ſecundum Tiberim à Marcelli theatro ad radices uſque eiuſdem montis ſunt relicta, reuertamur.

De Foro Piſcario: Templis, Fortunæ Virilis, & Veſtæ: & de Salinis, atq; Arcu Hor. Coclitis. Cap. XVI.

POſt theatrum Marcelli, inter ſacras ædes nunc Diuæ Mariæ cognomẽto in porticu, & D. Mariæ Aegyptiacæ, ad Tiberim, fuit Forum Piſcarium: quod innuere uidetur Var. cũ ait. Secũdũ

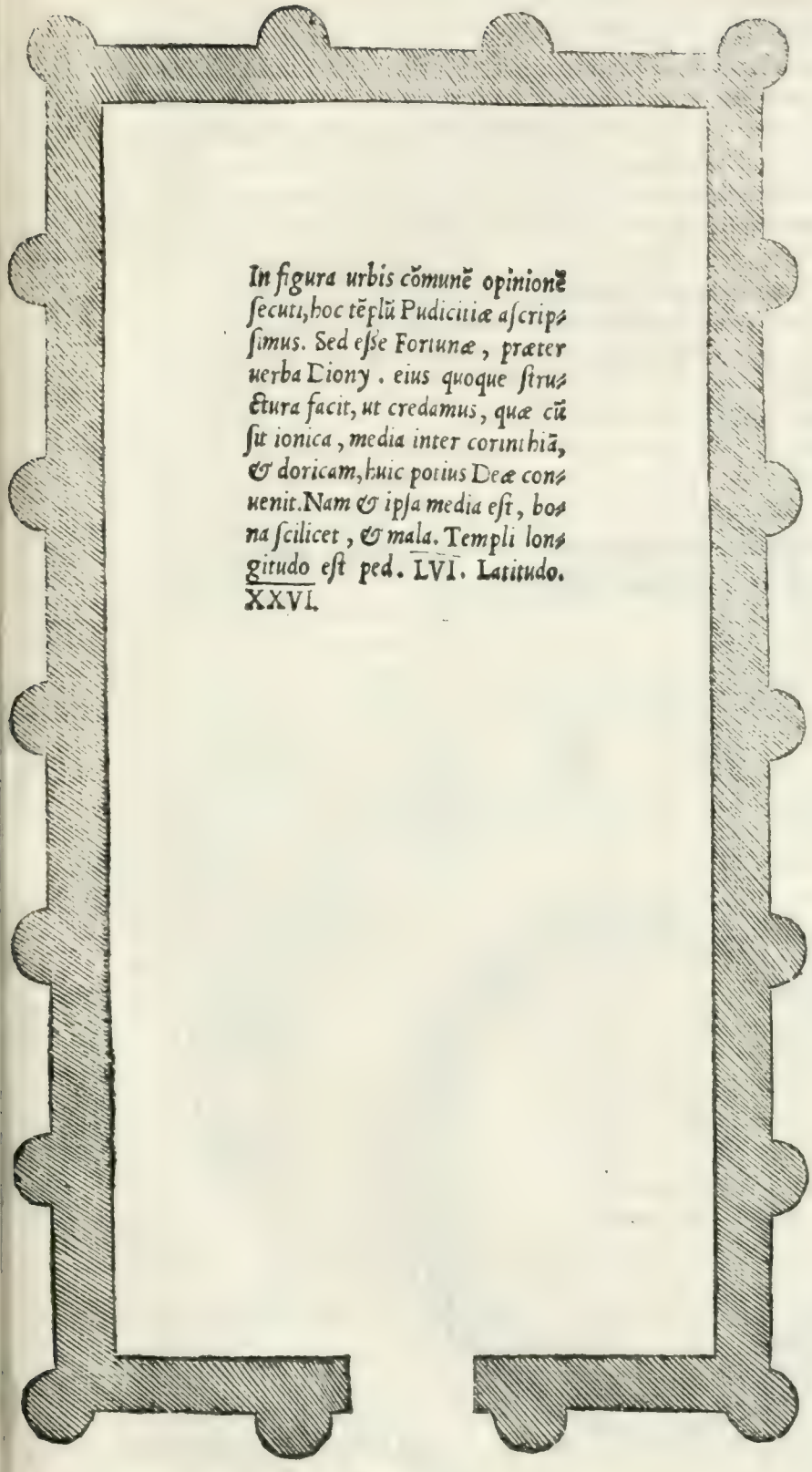

In figura urbis cõmunẽ opinionẽ ſecuti, hoc tẽplũ Pudicitiæ aſcripſimus. Sed eſſe Fortunæ, præter uerba Diony. eius quoque ſtructura facit, ut credamus, quæ cũ ſit ionica, media inter corinthiã, & doricam, huic potius Deæ conuenit. Nam & ipſa media eſt, bona ſcilicet, & mala. Templi longitudo eſt ped. LVI. Latitudo. XXVI.

Tiberim ad Iunium forũ piſcarium uocant. Vbi quidam pro ad Iunium, ad Ianum legunt: cũ tamen in omnibus ferè codicib⁹ ſcriptum ſit, ad Iuniũ. Vnde fit ut credam, ad Iuniũ forum eſſe dictum, eo pacto quo forum Cupedinis ad Corneta appellatũ inquit Var. D. autẽ Mariæ ægyptiacæ hodie ſacratum, olim uero Fortunæ Virili, templũ, penè integrum etiam nunc extat. De eo Diony. ſic ait. Duobus extructis tẽplis Fortunæ: altero in foro Boario: altero ad ripas Tiberis, quã appellauit Virilẽ. Et quanquã de hoc uariæ opiniones ſunt, nemo tamen ſuam ſententiã probato auctore tuet. In hoc templo fuit Statua lignea Ser. Tullij auro ſuperfuſa, quæ orto incẽdio cæteris cõcrematis, ſola incorrupta permanſit, auc. Val. Max. Legimus apud Straboñẽ, Lucullũ Fortunæ tẽplum ſtruxiſſe: eius ſunt hæc uerba. Lucullus cũ ædẽ Fortunæ conſtruxiſſet, & porticũ quendã: ſtatuas, quas Mumius habebat, petiuit in eũ uſum, ut ædẽ exornaret ad oſtẽtationẽ: mox deinde fore ut reſtitueret, minime reſtituit: ſed eas, ut dona, deæ poſuit. De quo autẽ Fortunæ æde Strabo intelligat, dubium eſt. Proximo loco extat Aedes Veſtæ antiquiſsima, nunc Diuo Stephano dicata: cuius forma circularis: extra murum interiorem

columnæ. XVIII. circularem porticum efficiunt. De hac æde itidem auctores diſentiunt. Diony. uerba noſtræ opinioni conſentire magis uidentur: ea ſubieci. Sed de conſtitutione templi, quod nunc extat, iſti uidentur ignoraſſe: neque.n. locum illum, in quo nunc ſacer cuſtodi:ur ignis, Romulus dedicauit Deæ, cuius rei magnum argumentum eſt, quòd is extra eam eſt, quæ quadrata dicta ẽ Roma, quã Romulus muro cinxit. Poſsumus præterea conjcere hanc eſſe Veſtæ, ex eo quòd eſt rotunda, & qualis deſcribitur à Sex. Pom. qui ſic ait. Rotundam ædem Veſtæ Numa rex conſecraſſe uidetur, quòd eandem eſſe terram, qua uita hominum ſuſtineretur, crediderit: eámque in pilæ formam eſſe, ut ſimili templo Dea coleretur. Cum igitur hæc ſit extra urbem Romuli, nullàq; alia rotunda extra ipſam cernatur, conſtare puto ædem Veſtæ, quæ inter Capitolium, & Palatium obtinuit locum, à Romulo: hanc uero à Numa excitatam. Neque enim uideo quonam pacto Herculis templum dici poſsit, ut nonnulli affirmare ſunt auſi, cum Corinthia ſit ſtructura. Nam Vitruuius ſcribit, Herculi, Mineruæ, & Marti doricas ædes eſſe faciendas: quia his dijs, propter uirtutem, ſine delicijs ædificia conſtitui decebat. Quòd autem Horatius dicit.

Vidimus flauum tiberim retortis
Litore hetruſco uiolenter undis
Ire deiectum monumenta regis,
Templàquæ Veſtæ.

ad templum Veſtæ, de quo ſupra diximus, referendum eſſe exiſtimo: nam ad hanc, quæ in ripa Tiberis poſita eſt, nihil mirum uideri poterat, exundantẽ Tiberim peruenisſe.

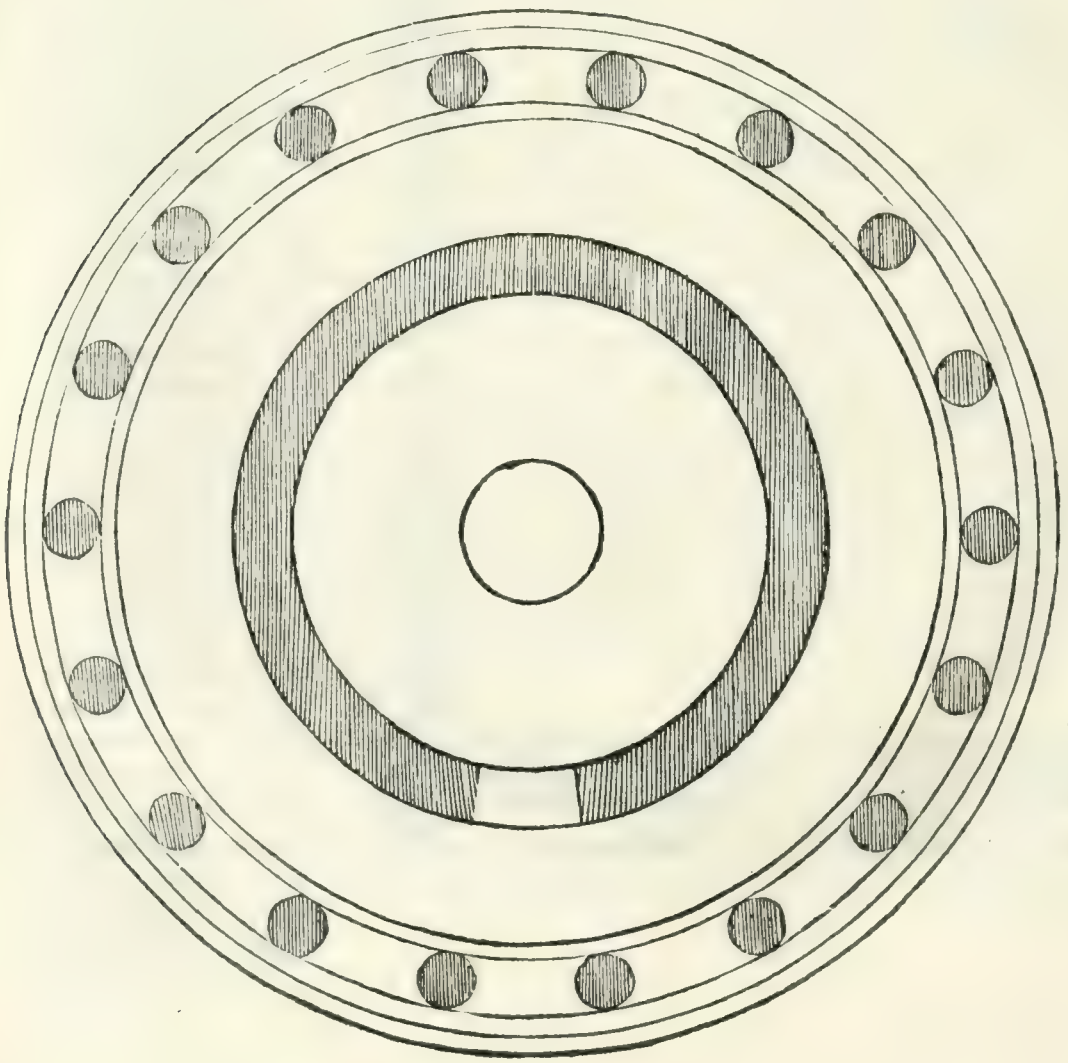

Haud procul ab hac æde, erant Salinæ, de quibus ſupra meminimus. Horatij Coclitis Arcus, de quo reliquum erat dicere, ſunt qui putant ad radices Auentini ſtetiſſe, prope eum locum, ubi pons Sublicius fuerat, ibique ſaxa quædam eruta fuiſſe dicunt, hoc titulo inſcripta.

P. LENTVLVS CN. F. T. Q VINTIVS CRISPINVS
VALERIANVS EX. S. C. FACIVNDVM
CVRAVERE IIDEMQ. COMPROBAVERE

Ego uero nihil de eo certi habeo, quod affirmare poſsim, tamen memoria rei ab ipſo Horatio in eo ponte geſtæ, horum ſententiam approbare uidetur.

Circus quid ſit: unde dictus: cuius rei cauſa inſtitutus: & de eo, qui Maximus dicitur. Cap. XVII.

CIrcus locus erat forma circulari, ſed oblonga, gradus habens plurimos, in quibus ludos ſpectaturi ſedebant, atque ita ut alter alterius proſpectum non impediret. In curriculo duæ metæ pari interuallo utrinque poſitæ erant, circũ quas equi, & quadrigæ currebant: quæ in equeſtribus decurſionibus interdum tamen tollebantur: de quibus Suet. ita meminit. Nam quo laxius dimicaretur, ſublatæ metæ, inque earum locum bina caſtra exaduerſo conſtituta erant. Idem in Claudij uita. Circo uero Maximo marmoreis carceribus, auratisque metis, quæ utraque tophina, & lignea fuerant exculto, propria Senatoribus conſtituit loca, promiſcue ſpectare ſolitis. Dictus eſt autem Circus à circuitu, quòd circum ſpectaculis ædificatis, ibi ludi fierent, & quòd ibi circum metas ferebatur pompa, & equi currebant. Inſtitutus autem fuerat ad celebrandos ludos, qui in deorum honorem, templorum, locorùmque publicorum dedicationem fiebant. In his uaria dabantur certamina, ut puta equeſtria, curulia, uenationes, & alia huiuſmodi. De equeſtribus Ouidius ſic meminit.

Circus erat pompa celeber, numeròque deorum,
Primàque uentoſis palma petetur equis.

De curulibus, Plin. his uerbis. Nam in Circo ad currus iuncti equi non dubie intellectum adhortationis, & gloriæ fatentur. Idem oſtendit & feras cum hominibus pugnauiſſe: ueluti elephantem Claudij Pulchri ædilitate curuli: oſtendit & Gellius, cum ait. In Circo uenationis ampliſsimæ pugna populo dabatur. Et Suet. in Calig. Edidit, inquit, & circenſes plurimos à mane uſque ad ueſperas, interiecta modo africanarum uenatione, modo troiæ decurſione, & quosdam præcipuos minio, & chryſocolla conſtrato Circo. Sed quod ad circum Maximum pertinet, eius partes ſingulas ex Dionyſij uerbis cognoſcere licebit, ideòq; ea ſubieci. Extruxit Circum Maximum Tarquinius, qui eſt inter Auentinum, & Palatinum: circum eum primus faciens ſedilia cooperta: primum enim ſpectabant ſtantes ſub tabernaculis ligneis, harundinibus aridis fultis. Longitudo Circi eſt trium ſtadiorum cum dimidio: latitudo quatuor iugerum. Circùm uero ſecundum maiora latera, & ſecundum unum minorum ſtagnum in ſuſceptionem aquarum defoſsum eſt, altum, latùmque pedes denos: pòſtque ſtagnum ædificatæ ſunt porticus tectura triplici: harum autem pauimenta habent, ut in theatris, parum ſuperſtantia, lapidea ſedilia, in ſuperioribùsque lignea. Conducuntur autem in unum, & coniungũtur inuicem maiores, & minores ad figuram lunarem, ita ut fiat porticus una circularis ex tribus, quæ ab uno ſimul omnes uerbere recluduntur, octo ſtadiorum. Reliquum autem minorum laterũ apricum, atque habet apertum in modum forficum equorum emiſsiones, quæ per unum ſimul omnes ſtimulum recluduntur. Eſt autem circa eundem Circum extrinſecus alia porticus, unius tecturæ, officinas in ſe habens, & habitationes ſuper eas, per quam ſunt ingreſsus, & aſcenſus uenientibus ad ſpectaculũ iuxta quanque officinam: ita ut nihil turbet tot millia ingredientium, & abeuntiũ. Hactenus ille. Cuius uerba quia ſubobſcura uidebantur, ut facile poſsint intelligi, ipſius Circi formã hic exprimere uolui. Animaduertendùmque etiam erit, per ſtagnum, Euripum intelligere, de quo Suet. in Cæſare ſic meminit.

Spatio circi ab utraque parte producto, & in gyrum euripo addito. Non credimus autem Tarquinium hunc Circum in eam amplitudinẽ posuisse, quã describit Diony. Nam Dion refert, hunc collapsum Traianum ampliorem, elegantiorèmque restituisse, cũ antea Augustus eum adornauisset. Heliogabalus deinde columnis pulcherrimis, auròque illustrauit: & pauimẽtum ex chrysocolla fecit. Sed de Columnis, quas diximus, Nazarius in panag. sic inquit. Circo ipsi maximo sublimes porticus, & rutilantes columnæ tantum inusitati ornatus deerunt, ut illò non minus cupide conueniatur loci gratia, quàm spectandi uoluptate. Partem huius Circi Auentino cõtiguam Tiberij tempore deustam esse testatur Cor. Tac. Maximi nomen, à ludorum magnificentia, eum obtinuisse aliqui uolunt: alij, quod est uerisimilius, quia maior esset Flaminio, & Intimo. Capax, ut scribit Sex. Rufus. CCLX. M. hominũ sedentium. Nam quod Diony. dicit. CL. tantũ, nisi fortosse apud Rufum locus est depranatus, ut apud eũdem alij multi, existimarem de ampliato iam post Diony. tempora Circo, Rufum intellexisse: & Maximi cognomentum, non statim posteà extructus est, fuisse illi inditum, sed longo post Tarquinium tempore, quod innuit Liuius, cùm ait. Crinus, qui nunc Maximus dicitur. Nunc enim ait, quasi prius eo nomine careret. Eius autem longitudinem trium stadiorum, & passuũ. LX. tamen sine ædificijs, fuisse, inuenio. Etsi Plin. dicit trium stadiorũ esse, & Diony. trium cum dimidio, utrunque tamen recte sentire opinor: illum. n. curriculi, hũc cum curriculo sedilium etiam spatium cõplexum esse, existimo: uel certe, cũ stadia tria excederet, nec dimidium integrum cõtineret, placuisse Plin. tria stadia tantũ dicere: Diony. uero dimidium addere. Nam historicus locorũ mensuram ponere non cogitur: id si quando accidit, ut ipsorum laxitatem, altitudinemq; demonstret, (quod & nos in aquarum castellorum descriptionibus, & alibi quandoque fecimus) non ita exacta ab eo exigitur, ut ab architecto, cuius ars symmetrijs præcipue cõstat. In Circo sæpenumero pugnarum naualiũ simulacra fiebant: & ob eam causam aqua Appia ad hũc Circum replendum deducebatur, ut testatur Frontinus.

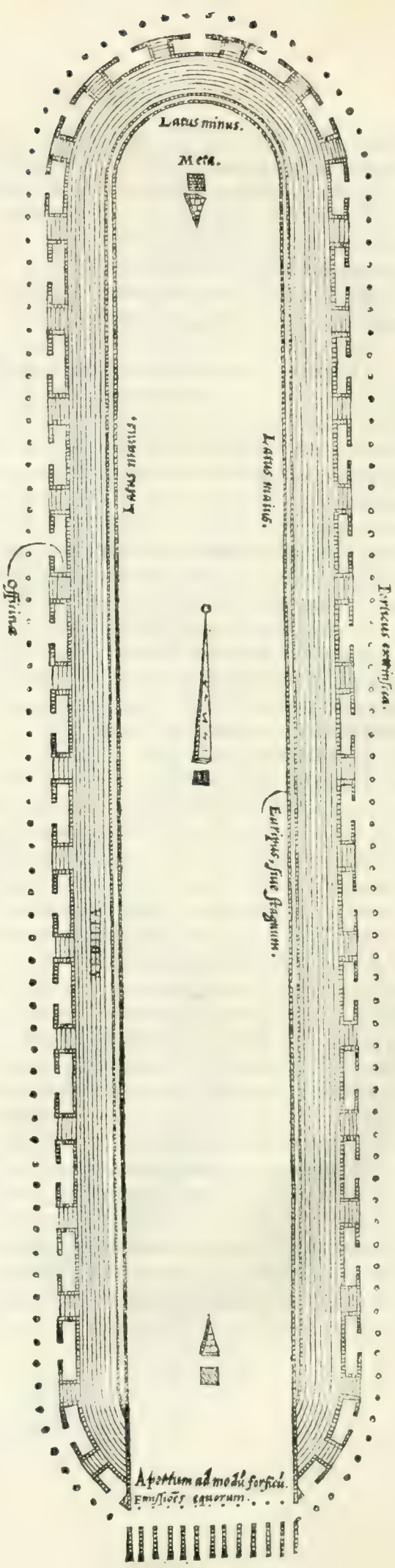

De Templo Conſi, eiùsque Ara: & de æde Neptuni, ac Iuuentutis: atq; de Fornice Sertinii. Cap. XVIII.

CONſus, quem Deum conſilij putabant, in Circo Templum habuit, ſub tecto. Huic deo Romulus ſimulacrum dedicauit, ut initum de rapiendis Sabinis conſilium tegeretur. Plut. tamen refert, Romulum cuiuſdam dei aram conditam ſub terra in Circo inueniſſe, eique deo Conſi indidiſſe nomen, ſiue à conſilio, quòd conſiliarius foret: uel quòd Neptunus Equeſter eſset: Aràmque ipſam reliquum tempus latere, in equeſtribus uero certaminibus aperiri: & Diony. Arcades Neptuno equeſtri templum, ſolennèmque diem conſtituiſſe, Aram autem poſtea Genio cuidam arcano occultorum conſiliorum duci, atque cuſtodi conſtructam eſſe. Quibus uerbis oſtendit, Conſo aram, Neptuno uero templũ fuiſſe: Tametſi Liuius conſualia Neptuno aſcribat, eorum puto ſententiam ſecutus, qui Conſum, & Neptunum eundem eſſe arbitrantur. Conſualia qui ludi eſſent, oſtendunt Varronis uerba, quæ ſubiecì. Conſualia dicta à Conſo, quòd tum feriæ publicæ ei deo, & in Circo Max. ad aram eius ab ſacerdotibus fiunt ludi illi, quibus Sabinæ ſunt raptæ. Noſtra tempeſtate ad montis Palatini radices, iuxta D. Anaſtaſiæ nunc templum, inuentum eſt ſacellum, quem nos ipſi uidimus, uarijs conchis marinis adornatum: quod quidem Neptuni fuiſſe arbitramur: & cum id eſset proximum Circo: Ara uero Conſi ad extremam eiuſdem Circi partem Septizonio proximam: quod ſignificat Cor. Tac. ſententiam Diony. recipiendam eſſe opinamur. In eodẽ Circo Iuuentutis etiam Aedes conſtructa fuerat: &, ut Liuius prodidit, à Licinio duumuiro dicata. Idem auctor ait, Sertiniũ Fornicẽ ibidẽ erexiſſe, eius ſunt hæc uerba. Sertinius ex ulteriore Hiſpania ne tentata quidem triumphi ſpe. L. M. pondo argenti in ærarium tulit: & de manubijs duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem, & Matris Matutæ: unum in Circo Maximo fecit, & his fornicibus ſigna aurata impoſuit. Quòd uero Suet. ſcribit, Neronem diruto Circi Maximi arcu per Velabrum, foràmque Palatium, & Apollinem petiſſe: de quo arcu intelligat, non ſatis exploratum habemus. Erat quoque in Circo Simulacrum Seiæ, ſiue Segeſtæ deæ, à ſerendo, uel à ſegetibus appellatæ, auctor Plin.

De Obeliſcis: & de eo qui in Circo Max. iacet. Cap. XIX.

DIcturi de Obeliſco, qui in Circo Maximo multa obrutus terra adhuc iacet, ac deinceps de ijs, qui in alijs urbis partibus fuerant conſtituti, ad rem facere arbitramur, nonnulla de ijs, ab Ammiano Marcellino tradita, præponere. Quæ, quid ſit obeliſcus, & cuius rei cauſa inuentus, declarant: eius uerba ſunt hæc. In hac autem urbe inter labra ingentia, diuersàsque moles figmenta Aegyptiorum numinum exprimentes, Obeliſcos uidemus plures, aliòsque iacentes, & comminutos: quos antiqui Reges bello domitis gentibus, aut proſperitatibus ſummarum rerum elati montiũ uenis, uel apud extremos orbis incolas perſcrutantes exciſos, erectos dijs ſuperis in religione dicarunt. Et idem mox ſubdit. Eſt obeliſcus aſperrimus lapis in figuram metæ cuiusdam ſenſim ad proceritatẽ conſurgens excelſam, ùtque radium imitetur gracileſcens paulatim ſpecie quadrata in uerticẽ productus anguſtum manu leuigatus artifici. In plerisque.n. uiſuntur literæ hieroglyphicæ inſculptæ. De literis hieroglyphicis, quæ in plerisq; uidentur, idem ſic inquit. Formarum autem innumeras notas hieroglyphicas appellatas, quas ei undiq; uidemus inciſas, initialis ſapientiæ uetus inſigniuit auctoritas. Volucrũ enim, ferarùmque, etiam alieni mundi, genera multa ſcalpentes, ad æui quoque ſequentes ætates imperatorum uulgatius perueniente memoria, promiſſa, uel ſoluta regum uota monſtrabant. Non.n. ut nunc, literarum numerus præſtitutus, & facilis exprimit, quidquid humana mens concipere poteſt. Ita priſci quoq; ſcriptitarunt Aegyptij: ſed ſingulæ literæ ſingulis nominibus ſeruiebant: & uerbis nonnunq; ſignificabãt integros ſenſus. Cuius rei ſcientiæ in his interim ſit duobus exemplũ. Per Vulturẽ

naturæ uocabulum pandunt, quia nullos mares poſſe inter has alites inueniri, rationes memorant phiſicæ: perque ſpeciem apis mella conficientis, indicant regem, moderari cũ iocunditate, aculeos quoque innaſci debere, his ſignis oſtendentes, & ſimilia plura. Hactenus Marcellinus. De ijſdem literis legimus apud Macrobium, Aegyptios bouis figura, terram: & ſceptro inſculpto, ſolem ſignificaſſe. Sed multo plura apud Orum Apollinem de ijs literis inuenies. Ex quo autem lapide obeliſci exciderentur: quis primus inſtituerit: & à quo hic, q eſt in Circo, ſit exciſus, & Romam perductus, Plin. ſic oſtendit. Circa Syenem uero Thebaidis Syenites, quem ante pyrrhopecilon uocabant, trabes ex eo fecere reges quondam certamine, obeliſcos uocantes, Solis numini ſacratos: radiorum eius argumentum in effigie eſt, & ita ſignificatur nomine ægyptio. Primus omnium id inſtituit Mitres, qui in Solis urbe regnabat, ſomnio iuſſus, & hoc ipſum inſcriptum ẽ in eo. Etenim ſcalpturæ illæ, effigiesque, quas uidemus, ægyptiæ ſunt literæ. Is autem obeliſcus, quem D. Auguſtus in circo Magno ſtatuit, exciſus eſt à rege Semneſerteo, quo regnante Pithagoras in Aegypto fuit. CXXV. pedum, & dodrantis, præter baſin eiuſdem lapidis. Idem Ammianus ait, Auguſtum duos obeliſcos ex Hieropolitana Aegypti ciuitate Romam trãſtuliſſe: eum ſilicet, qui in Campo locatus erat Martio, & hunc, de quo loquimur. Quem, inquit, recens aduectum dificultate magnitudinis territus Auguſtus, nec cõtractare auſus eſt, nec mouere. Secutæque ætates alios tranſtulerunt: quorum unus in Vaticano: alter in hortis Salluſtij: duo in Auguſti monumento erecti ſunt. Quibus uerbis cõijcimus obeliſcũ campi Martij omnium primum Romam perductum, eúmque, & reliquos, qui in hac urbe cernũtur, Thebis, & ex aliis urbibus Aegyptijs aduectos eſſe.

De Templis, Solis, Floræ, Liberi, Liberæque, Cereris, Veneris, & Mercurij: & de Lupanari, ac Domo Pompei. Cap. XX.

APud Circum Solis, Floræ, Liberi, Liberæque, & Cereris ſacræ ædes collocatæ erant, ut teſtatur Cor. Tac. cum ait. Iisdem temporibus dum ædes uetuſtate, aut igni abolitas, cœptàsque ab Auguſto Tiberius dedicauit, Libero, Liberæque, etiam Cereri iuxta Circum Maximũ. Soli, & Floræ ad eundem Circum fuiſſe alibi affirmat. Nonnulli tradunt Caſſium Cos. Cereris ædem, Liberiq; & Proſerpinæ, quæ erat ſupra Circi terminos, ultra ipſas emiſsiones, dedicauiſſe: cum eas Poſthumius aduerſus Latinos pugnaturus, pro urbe ijs diis uouiſſet. Cum autem dicat ultra emiſsiones ædem Proſerpinæ fuiſſe: coniecturam facimus, eam fuiſſe, aut in hortis nũc Scholæ Græcæ, aut iuxta eos: ubi Circi Carceres ſtetiſſe multis conſtat argumentis. De Cereris æde Plin. ita meminit. Plaſticæ laudatiſſimi fuere Damophilus, & Gorgaſus, ijdemq; pictores: qui Cereris ædem Romæ utroque genere artis excoluerunt. Ariſtides pinxit Romæ Liberum patrem, & Ariadnem ſpectatos in æde Cereris. Veneris quoq; Templum prope eundem Circum fuiſſe, oſtendit Liuius his uerbis. Q. Fabius Gurges Cos. filius aliquot matronas ad populum ſtupri damnatas pecunia multauit, ex quo multaticio ære Veneris ædem, quæ prope Circum eſt, faciendam curauit: & Ouidius Mercurij Templum eundem ſpectaſſe Circum ait. Neque .n. Vitruuij de conſtituendis templis præcepta perpetuo obſeruabantur. Nam etſi is præcipit: Mercurio in foro, ut deo mercaturæ: Libero ſecundum theatrum, quod ludi ſcenici ei aſcribebantur: Veneri ad portum, eo quòd ex maris ſpuma orta: Item Cereri extra urbem, utpote frugum deæ, templa conſtituenda eſſe, tamen omnia hæc apud Circum fuiſſe, ex auctorũ, quos citauimus, dictis, patet. Ceres tamen quòd ædem apud Circum habuerit, poteſt uideri non temere factum: quoniam circenſes in eius quoque honorem, teſte Ouidio, & Cor. Tac. celebrabantur. Lupanaria apud eundem Circum inſtituta eſſe ſignificat Iuuenalis, cum inquit. Et ad circũ iuſſas proſtrare puellas. Pompei Domum ad Circum fuiſſe, in eáque Herculem à Myrione factum, ſcribit Plin. Hanc crediderim ſtetiſſe apud ædem hodie D. Anaſtaſiæ, ſub monte Palatino: propterea quòd & ibi magnæ ruinæ cernuntur, & cætera loca prope Circũ, aut ſacris ædibus, aut foro Boario, occupabantur.

LIBER QVARTVS.

De Salinis, Lignarijs, Vitriarijs, Figulis, Venere Myrtea, ac de Circo Intimo, atque de Teſtaceo. Cap. Primum.

APITOLII, Palatiique, ac cõuallium ipſis adiacentium, ædificijs tandem deſcriptis, poſcere uidebatur locus, ut ad Cælij montis, quòd tertius eſſet urbi adiectus, ædificia tranſiremus. Sed cum animaduerterimus ex ordine perpetuo quæ declaranda ſunt fore lucidiora: ab ea planicie, in qua monticulus Teſtaceus etiam nunc uiſitur, initium facere decreui. Salinas in hac planicie, propèq; Naualia fuiſſe, quidam tradidere: de quibus, quid ſentiamus, ſuperiori libro diximus. Sed harum locus magis patet ex auctorum dictis, quos citauimus, ubi de porta Trigemina ſumus locuti. Eregiõe autem dictorum Naualium fuere Lignarij, & apud ipſos Emporium, ac Porticus Aemilia: idque ex uerbis Liuij manifeſtum fit, quæ hic appoſui. Aediles extra portam Trigeminam Emporiũ lapide ſtrauerunt, ſtipitibùsque ſepſerunt, & porticum Aemiliam reficiendam curarunt, gradibùsque aſcenſum ab Tiberi in Emporium fecerunt. Baſilicam autem Aemiliam, de qua Plin. trigeſimo quarto meminit, ad eam porticũ fuiſſe crediderim. Poſt Lignarios proximo loco erat Vitriarioꝝ Vicus: poſt hũc Figuli: inter quos, ſecũdũ Varronẽ, erat Venus Myrtea: & Circus Intimus, cuius ueſtigia extant in uineis Tiberi adiacentibus. Myrtea uero dicta eſt Venus à Murteto, in quo eius eſſet Sacellum: quam Plin. Murceam poſtea uocatam eẽ teſtatur. Figuli autem & alibi plurimis in locis: nec mirum: nam fictilium maximus erat uſus apud priſcos: ut Plin. ait: adeo ut deorum ſimulacra, templorùmque ornamenta, & ipſæ parietum incruſtationes ex fictilibus conficerentur: defunctique ſe ſe dolijs fictilibus condi curarent: & propterea Numam regẽ ſeptimum collegium figulorum inſtituiſſe. Sed horum omnium maximum aquarum uſu, & commoditate in hac planicie rectè fuerat conſtitutum: quoniam maxima uaſa hic præcipue fiebant. Cum autẽ Senatus cauiſſet ne in Tiberim eius artis purgamenta abijcerentur, quibus ſenſim repletus in urbẽ reſtagnaret, his locũ aſsignauit, quo ea deferrent: quibus coaceruatis ingens ſurrexit tumulus, qui Teſtaceus eſt nũcupatus: cuius ambitus tribus ſtadijs uix perficitur, altitudo, ubi maxima, ẽ ped. CLX.

De Horreis Po. Ro. Sepulcro C. Ceſtii: & de Hylerna luco. Cap. II.

INter Teſtaceum, Auentinum, & Tiberim fuere Po. Ro. Horrea. CXL. de quibus mentio eſt in marmore ibi reperto, habenti titulum hunc.

NVM. DOM. AVG. SACRVM GENIO CONSERVATORI
HORREORVM GALBIANORVM M. LORINVS
FORTVNATVS MAGISTER S. P. D. D.

In parte auerſa eadem legebantur uerba, niſi quòd loco, GENII, erat, FORTVNAE. Plin. ẽt in eadẽ planicie horrea fuiſſe innuit, cũ ait, P. Mancino præfecto ănonæ extra portam Trigeminã unciaria ſtipe collata, columnã poſitã fuiſſe. Ad portã aũt nũc. S. Pauli muris urbis includitur moles quadrata, ad modũ ignis in acutũ tendens, figura metæ, quãob rem ἀπὸ τοῦ πυρὸς pyramidẽ appellarunt. Licet Stephanus de urbibus aliam tradat etymologiam, his propemodũ uerbis, Pyramides in Aegypto ædificiũ, in quod feruntur expenſa fuiſſe in cepas, allia, & caſeum talenta. X. M. & quingenta: nominatæ ἀπὸ τῶν πυρῶν. i. à tritico: quod illuc cõducẽs rex penuriã fecit frumenti per totã Aegyptũ. Pyramides excidẽdi, ſtatuendique rationẽ docet Plin. hoc modo. Dicantur pyramides in eadẽ Aegypto regum pecuniæ ocioſa, ac ſtulta oſtentatio. Quippe faciendi eas à plerisque ea cã traditur,

ne pecuniam ſucceſſoribus, aut æmulis inſidiantibus præberent, aut ne plebs eſſet ocioſa. Sed hãc mo-
lem, de qua loquimur, fuiſſe Sepulcrum C. Ceſtij. VII. uiri epulonum, oſtendit titulus in exteriori, &
interiori latere eius inciſus. Ab exteriore tantum latere, & literis longe minoribus ſubijcitur.

OPVS. APSOLVTVM. EX. TESTAMENTO. DIEBVS. CCC. XXX.
ARBITRATV
PONTI. P. F. CLAMELAE. HAEREDIS. ET. PONTHI. L.

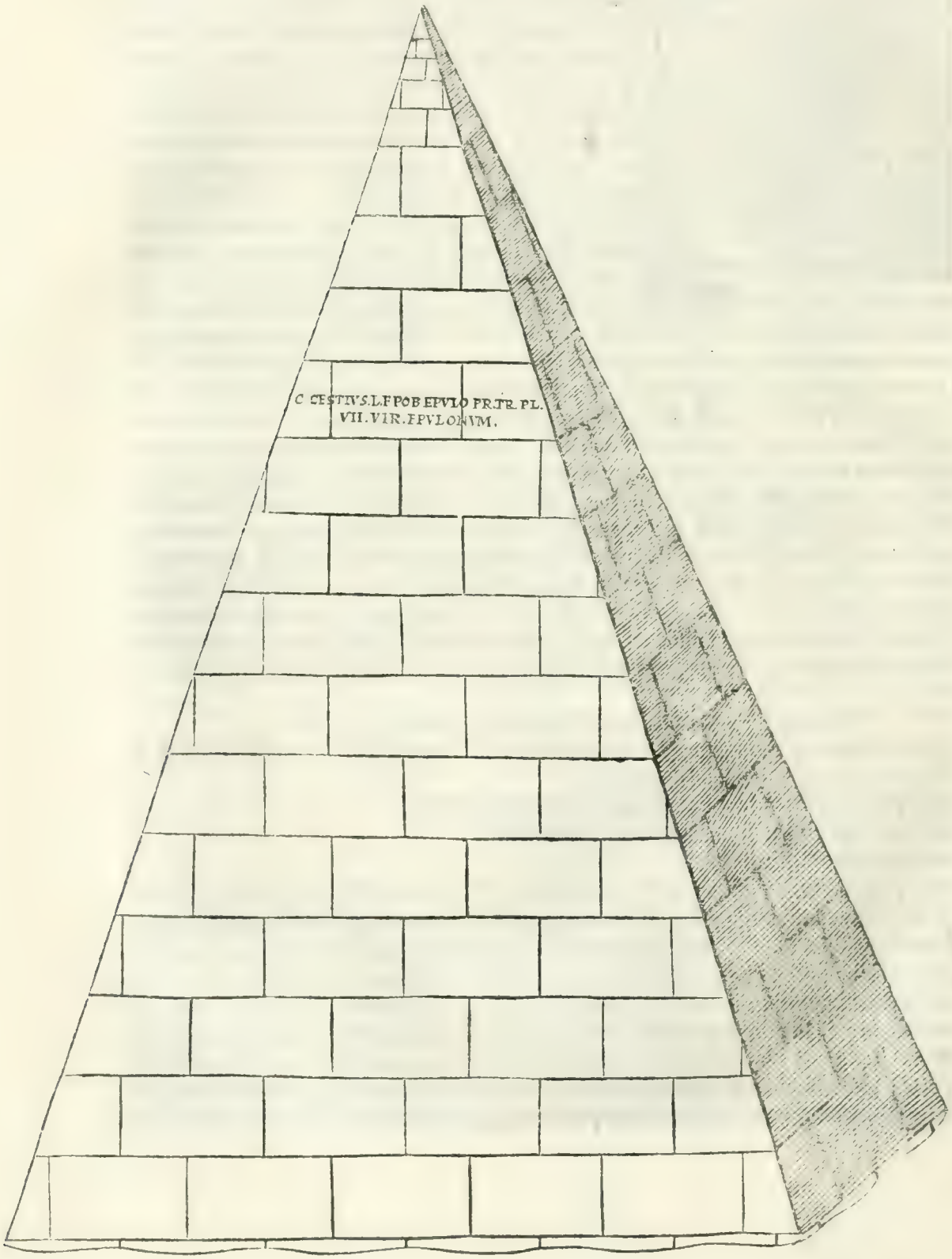

Hic eſt ille Ceſtius uir conſularis, quem Plin. narrat circũtuliſſe Signum, ſecũmque etiam in prælio habuiſſe. Idèmque fuit unus ex epulonibus, quos ita appellatos ait Cic. tertio de oratore: quoniam epulas diis inſtruendi poteſtatem haberent. In hac eadem planicie, apud Tiberim, fuit lucus nomine Hylerna. Ouid.

Adiacet antiquus tiberinæ lucus hylernæ,
Pontifices illuc nunc quoque ſacra ferunt.

De Auentino: Templo Bonæ Deæ, & Herculis: & de Armiluſtro, ac Remoria. Cap. III.

AVentinum, inquit Varro, aliquot de cauſis dicunt. Næuius ab auibus, quòd eò ſe ab Tiberi ferrent aues. Alij à rege Auentino albano, quòd ibi ſit ſepultus. Alij ab aduentu hominum: quòd cõmune Latinorum ibi Dianæ templum ſit conſtitutum. Ego maxime puto ab aduectu. Nam olim paludibus mons erat ab reliquis diſcluſus: itaque eò qui aduehebantur ratibus quadrantẽ ſoluebant. Sex. Pom. à rege albano dictum Auentinum confirmat. Alij in gentem Po. Ro. Sabinos à Romulo ſuſceptos aiunt, eúmq; accepiſſe montem, & ab Auante prouinciæ ſuæ fluuio Auentinum appellaſſe. Eorum autem opinionem, qui ab aduentu hominum dictum uolunt, non ſatis probo: eo q; ante Ser. Tullij tempora, à quo templum Dianæ fuit extructum, montem hunc Auentinum appellatum conſtat. Nam prius à Murceæ deæ ſacello, ſub ipſo monte poſito, Murceum uocatum, idem Sex. Pom. aſſerit. Sed & Remurio illi quandoque fuit nomen: quem Romulus neminem paſſus eſt habitare, ſed ſacrum fratri eſſe uoluit uſque ad Hylernam. Mons hic à Circo Max. ad portam ferè. S. Pauli uſq;, ſic ſcinditur uia obliqua, ut duo montes uideantur. Propter quod Plin. lib. XIX. cap. IIII. in plurali profert, ſic enim ait. Nemo ſacros, auentinòſque montes, & iratæ plebis ſeceſſus circũſpexerit. Sed de ædificijs quæ in eo fuere uideamus. In ea igitur huius montis parte, quæ reſpicit planiciem, de qua ſuperiori capite ſumus locuti: ubi nunc eſt D. Mariæ cognomento Auentinæ ædes, fuit olim Bonæ Deæ templum, in Fatuæ Fauni filiæ caſtiſſimæ honorem à Claudia Veſtali poſitum, ut aliqui tradunt. Huiuſce autem deæ ſacra à ſolis fœminis peragebantur, neque licebat uiris intereſſe: unde Cic. criminatur P. Clodium, quod auſus fuerit ea ſacra, quæ pro ſalute Po. Ro. in Pont. Max. ædibus fiebant, ſua præſentia perturbare, atque polluere. Proxime erat Herculis Templum, apud nunc D. Alexij ædem, uel eo ipſo loco. Quem locum non temere fortaſis D. Alexio noſtri dedicarunt: quoniam Hercules, ex eo quod defenſor hominum habebatur, ut ait Varro, uel quòd mala arceret, à Græcis ἀλεξίκακος eſt dictus. Nam maiores noſtri, qui Chriſtiani nominis propagandi curam ſuſceperant, magnam adhibuere diligentiam, ut gentes ſuperſtitioni, & idolatriæ deditas ad uerum Chriſti cultum ſenſim traducerẽt, eáſque aliquando nominis, aut rei alterius ſimilitudine allicientes, multũ in eo profecerunt. Sic Pantheum, omnibus diis conſecrarunt. Carmentæ fanum D. Catherinæ. Romuli & Remi fratrum, pariter duobus fratribus Coſmæ & Damiano. Romuli præterea, cuius origo incerta ferebatur, ueluti à deo orti, D. Theodoro: quod nomen Dei donum interpretatur. Cæterum quòd Herculis templum ibi eſſet: ea eſt ratio, quia prope erat Armiluſtrum, in quo ludicra fiebant certamina, in quibus ille ſemper uicerat. Simili uero cauſa & ad Circum Max. & Fluminium templa habuiſſe legimus. Quod uero Armiluſtrum iuxta Herculis templum fuiſſet, facile cognoſci poteſt ex marmore (quanquam comminuto) in proximis uineis reperto, in quo inſcriptum eſt.

SACRVM
MAG. VICI ARMILVSTRI.

Plut. etiam commemorat, Armiluſtrum locum eſſe in Auentino, ubi Romulus T. Tatium ſepeliuit. Varro Armiluſtrum, inquit, ab ambitu luſtri: locus idem Circus Maximus dictus, quòd circùm ſpectaculis ædificatis ibi ludi fiunt, & quòd ibi circum metas fertur pompa, & equi currunt. Vbi ſignificare uide-

tur Armiluſtrum,& Circum eundem eſſe :et infra, Armiluſtrum ab eo quòd in Armiluſtro armati ſacra facerent dictum eſſe affirmat.Sex.uero Pomp.Armiluſtrum,inquit,feſtum erat apud Romanos,quo res diuinas armati faciebant,ac dum ſacrificarent tubis canebant.Armiluſtrum etiam dicebatur locus, ubi arma publica reponebantur:Romani enim arma priuatim non habebant, ſed ad expeditiones bellicas ex Armiluſtro accipiebant, eòq; referebant bellis confectis. Hinc Spartianus dicit, Veſpaſianum ex Armiluſtro arma legionibus permiſiſſe.Remoria locus fuit prope armiluſtrum, dictus quòd ibi Romulus Remum ſepeliuit : quandoquidem & uiuus eum locum ille ſedibus deſtinabat, auc. Sex. Pomp. Idem alibi ait, Remoriam locum eſſe in sūmo Auentino ubi Remus de urbe cōdenda fuerat auſpicatus.

De Templo Dianæ, & Iunonis Reginæ: Spelunca Caci: Cliuo pub. ac de Thermis Traiani, & Decij: & de Scalis Gemonijs. Cap. IIII.

A Templo D.Alexij ad teli iactum, D. Sabinæ nunc eſt ædes, ubi olim fuit Dianæ, ut ſignificat Appianus,memorans Gracchum Dianæ aſcēdiſſe templum,atque inde ad alteram fluminis partem per pontem ligneum tranſiuiſſe.Templum hoc dedicauit Ser. Tullius, ut Sex. Pom. affirmat, his uerbis. Seruorum dies feſtus exiſtimatur Idibus Auguſti, quòd eo die Ser. Tullius natus ſerua ædem Dianæ dicauerit in Auentino,cuius tutelæ ſunt cerui,à quorum celeritate fugitiuos uocent ſeruos.Cō mune autem erat omnibus Latinis,quod ideo inſtituiſſe uidetur, ut oſtēderet lege naturali ſeruos nihil diſtare à cœteris hominibus.Diony.autem Ancum regem auctorem templi Dianæ fuiſſe, ſic oſtendit. Traductis ex Tellenis,Politorio,aliiſque urbibus,quoſcunque cœperat colonos,ibi collocauit, perſuaſitque ut templum Dianæ ædificarent:adjcerentque ſtatutis temporibus inducias,ut ſi qua facta inter eos offenſio eſſet,per hæc ſacra diſſoluerent.Poſteàque rex pecunijs,quas contulerant urbes eæ omnes, extruxit Dianæ Fanum in maximo Romæ collium Auentino collocatum, legèſque in baſe ærea conſcripſit,in delubro Dianæ ſita.Hactenus Diony.An de eodem uterque intellexerit,dubium eſt.In ea huius montis parte,quæ Tiberim ſpectat,proximàque portæ Trigeminæ, haud procul à Schola Græca appellata,fuit Spelunca Caci,quod innuit Diony.narrans Herculem Caco claua mactato, & Spelunca euerſa Aram Iouis Inuentoris erexiſſe ei loco proximam, eámque ſuo tempore prope portam Trigeminam extitiſſe. Quòd porta Trigemina ibi eſſet, & Caci Spelunca, ac Salinæ,exitùſque aquæ Appiæ in Tiberim,primo libro,ubi de hac porta locuti ſumus,demonſtratum eſt. Ex quibus omnibus conſtat, haud uerum eſſe quod nonnulli putarunt,hanc Speluncam fuiſſe in ea parte Auentini,quæ ædi Bonæ Deæ ſubiacet,quemadmodum horum opinionem prius ſecuti in figura urbis locum notauimus, Cliuus Publicus,per quem in Auentinum erat aſcenſus, à foro Boario incipiebat:idque ex eo Liuij loco patet,quem de uico thuſco loquentes, citauimus. Præterea libro ſexto de bello mac. eiuſdem Cliui ſic meminit.Cùm commiſſum prælium eſſet,Coss.transfugas Numidarum,qui tum in Auentino ad mille & trecentos erant,media urbe tranſire Eſquilias iuſſerunt, nullos aptiores inter conualles, tectàque hortorum,& ſepulcra uacuas undique uias ad pugnandos futuros rati. Quos cùm ex arce, Capitolióque,Cliuo publico in equis decurrentes quidam uidiſſent,captum Auentinum conclamarunt. Ab armiluſtro ad eum uſq; locum ubi nunc D.Priſcæ eſt templum, Traiani Thermæ cum priuatis ædibus fuiſſe dicuntur:& ibi non longe Varianæ:Decianæ uero ad templum modo dictum : de quibus Eutropius ſic inquit.Decius Romæ lauacrum ædificauit:harum,illarúmque nonnulla adhuc extant ueſtigia.Iunonis Reginæ Templum,quantum ex Liuij uerbis conjcere poſſumus, in ſummo Cliuo publico ſteterat: quod ex parte ueientanæ prædæ à Camillo dictatore uotum,& ab eodem poſtea conſecratum eſt.Non longe ab hoc Cliuo(ut aliqui arbitrantur) fuere ſcalæ Gemoniæ: per quas ſontes unco trahebantur. Suet.in Vitel.Tandem apud Gemonias minutiſſimis ictibus excarnificatus,atque confectus,& inde unco tractus in Tiberim.

De

De quibuſdã Tẽplis, Aedificiiſque alijs, quæ erant in Auẽtino, quorũ certus locus ignoratur. Cap. V.

MVlta autem alia ſtabant in Auentino ædificia, quibus certum locum aſsignare non poßumus: etenim eorum ruinæ uineis conſitis tectæ ſunt. Sed erat Victoriæ Templum: quod ab Arcadibus extructum eſse, ab eiſdèmque ſacra inſtituta, cõmemorat Diony. Erat & Mineruæ: de quo Sex. Pom. Iunonis, de quo Val. Max. Lunæ, de quo Ouid. meminere. Ouidius ſic.

Luna regit menſes, huius quoque tempora menſis
Finit auentini luna colenda iugo.

Sic ẽt Liuius. Atrox cum uento tempeſtas forem ex ædẽ Lunæ, quæ in Auentino eſt, raptam tulit. Idem etiam de Libertatis, & Matutæ ædibus ſacris meminit: & hanc bello ueientium à Camillo dictatore uotam, atq; ab eodem poſtea conſecratam, ait. Illam autẽ ex multatitia pecunia cum æreis columnis, & ſtatuis à patre T. Gracchi & conditam, & dedicatam, cuius Atrium ab Hælio Peto, & Cor. Cethego fuit refectum, & ampliatum. Quod uero Suet. tradit, Aſinium Pollionẽ Atrium Libertatis extruxiſſe, de alio atrio intelligendum eſse exiſtimo: propterea quod multo tempore poſt fuit Aſinius Pollio. Cui opinioni aßentiri uidetur Liuius libro. V. dec. V. ubi inquit. Hæc inter ipſos diſceptata, poſtremo eò deſcenſum eſt, ut ex quatuor urbanis tribubus unam palàm in atrio Libertatis ſortirentur. Iunonis Monetæ etiam in Auentino Templum fuiſse inuenimus. Item Iouis Elicij Aram, à Numa rege dicatam: quæ ab eliciendo, ſecundum Varronem, nomen adepta eſt. Fuit & Murtiæ uetus Ara. In eodem Auentino fabulantur fuiſse Fauni, & Pici Antrum, fontèmq; ex quo bibebant, hinc Ouidius.

Lucus auentino ſuberat niger ilicis umbra,
Quo poßes uiſo dicere, numen adeſt.
In medio gramen, muſcòque adoperta uirenti
Manabat ſaxo uena perennis aquæ.

Manant & hodie fonticuli ex radicibus eiuſdem montis in Tiberim cadentes. In eo ſita erat Laurentũ Sylua Ioui ſacra, in qua Valentinianus. II. Conſtantini, & Gallæ Placidiæ filius, fuit interfectus. & T. Tatium regem ſepultum fuiſse, ſcribit Sex. Pom. Ab hac Sylua nomen ſumpſiſse uidetur uia Laurẽtina: quæ fuerat inter Oſtienſem, & Ardeatinam: de qua meminit Gellius: & de Laurento Macrobius: niſi mauis Laurentinam appellatam eſse, quòd in Laurentum agrum duceret. M. Cato memoriæ prodidit, Italum regem Auentinum coluiſse. In eo monte Vitellius imperator Domum habuit, atq; Faberius ſcriba: de qua Vitruuius de minij temperatura agens, ſic inquit. Cum alij multi, tum etiam Faberius Scriba cùm in Auentino uoluiſſet habere domum eleganter expolitam, periſtylijs parietes omneis induxit minio, qui poſt dies triginta facti ſunt inuenuſto, uariòq; colore. Fuit in eodem monte apud Dianæ templũ etiam Phylidis cuiuſdam Domus, ut hoc carmine oſtendit Propertius.

Phylis auentinæ quædam eſt uicina Dianæ.

De Arcu Conſtantini: & de Septizonio Seueri imp. Cap. VI.

QVoniam Cœlius mons conualle, in qua uiam Appiam eſſe teſtatur Spartianus, qua parte ſeptentrionem ſpectat, à Palatino: quàq; ad occaſum, ab Auentino, dirimitur: priuſquã in eum ueniamus: quæ in hac conualle ſint, fuerintue ſummatim indicemus. In capite igitur uiæ Appiæ ſtat Arcus Conſtantini triumphalibus ornamentis excultus, cum trophæis, uictoriiſque alatis: quem, ſuperato ad pontem Miluium Maxentio, Senatus poſuit. Arcus enim huiuſmodi erigebantur in honorẽ eorũ, qui rebus Po. Ro. feliciter geſtis, uictoriã triumpho dignã reportaſſent: à quo triũphales denominant. In his aũt ſimulacra belli, oppidorũ, fluuiorum, nauiũ illorũ, quos deuicerant, incidebant. In hoc aũt ſunt quædã mira arte ſculpta, quædã non ſatis probant: ideo multi uolunt, illa ex arcu Traiani deſtructo ad hnius ornatum tranſlata, hæc uero illis addita. In utroq; frontiſpicio autem eſt titulus huiuſmodi.

IMP. CAES. FL. CONSTANTINO MAXIMO
P. F. AVGVSTO S. P. Q. R.
QVOD INSTINCTV DIVINITATIS MENTIS
MAGNITVDINE CVM EXERCITV SVO
TAM DE TYRANNO QVAM DE OMNI EIVS
FACTIONE VNO TEMPORE IVSTIS
REMPVBLICAM VLTVS EST ARMIS
ARCVM TRIVMPHIS INSIGNEM DICAVIT.

A fronte autem quæ ad ortum ſolis uergit, legitur à dextra.
VOTIS.X. *à ſiniſtra.* VOTIS. X X.
Ab altera uero fronte quæ occaſum ſpectat, à dextra.
SIC. X. *à ſiniſtra.* SIC. XX.
In interiore autem parte fornicis maioris ab una parte ſculptum eſt.
LIBERATORI VRBIS. *ab altera.* FVNDATORI QVIETIS

In eadem autẽ cõualle, apud circum Max. cernitur Sepulcrum Seueri imp. Septizoniũ appellatum: quod in uia Appia ab ipſo Seuero extructum eſſe, ſic oſtendit Spartianus. Funus Getæ illatum eſt in maiorũ ſepulcro, hoc eſt Seueri: quod eſt in Appia uia euntibus ad portam dextera, ſpecie ſeptizonij extructũ: quod ſibi ille uiuus ornauerat: & idem rurſus. Cùm ſeptizonium faceret nihil aliud cogitauit, quàm ut ex Africa uenientibus ſuũ opus occurreret. Alterius aũt Septizonij meminit Suet. qui cõmemorat Titũ apud ſeptizonium cubiculo perparuo, & obſcuro natũ. III. Cal. Ian. Septizonium, inquit, manet adhuc & oſtenditur. Septizonij Seueri ſuperſunt tres ordines colũnarum inuicem ſuperimpoſitarũ: alios aũt quatuor inſuper fuiſſe quidam putant, & ideo ſeptizonium dictum, quòd ſeptem ordinibus columnarũ iungeretur, ueluti ſeptem zonis. Sed tanta eſt trium horũ altitudo, ut maiorem habuiſſe, non fiat ueriſimile. Propterea Iulius Capitolinus Septodium uocat: quòd ibi ſeptem uiæ concurrerent. Alij uero Septiſolium à ſeptem ſolarijs: nam inter colũnas, quæ à tribus lateribus efficiunt ueluti porticum, eſt breue ædificium, ex ſaxo quadrato, ab imo ad ſũmum: hoc diuiſum in ſeptem ueluti ſolaria etiam nunc uidemus: quibus moles ipſa cõnexa firmior efficitur. In zophoro legitur hic titulus truncatus.

C. TRIB. POT. VI.
COS. FORTVNATISSIMVS NOBILISSIMVSQVE

Huius Septizonij formam quòd paucos hactenus eam intellexiſſe animaduertimus, & ſi dimidia tantũ parte extet, conati tamen ſumũs integram reddere, nã dimenſis ſingulis quæ extant partibus, uniuerſam rationem deprehendimus.

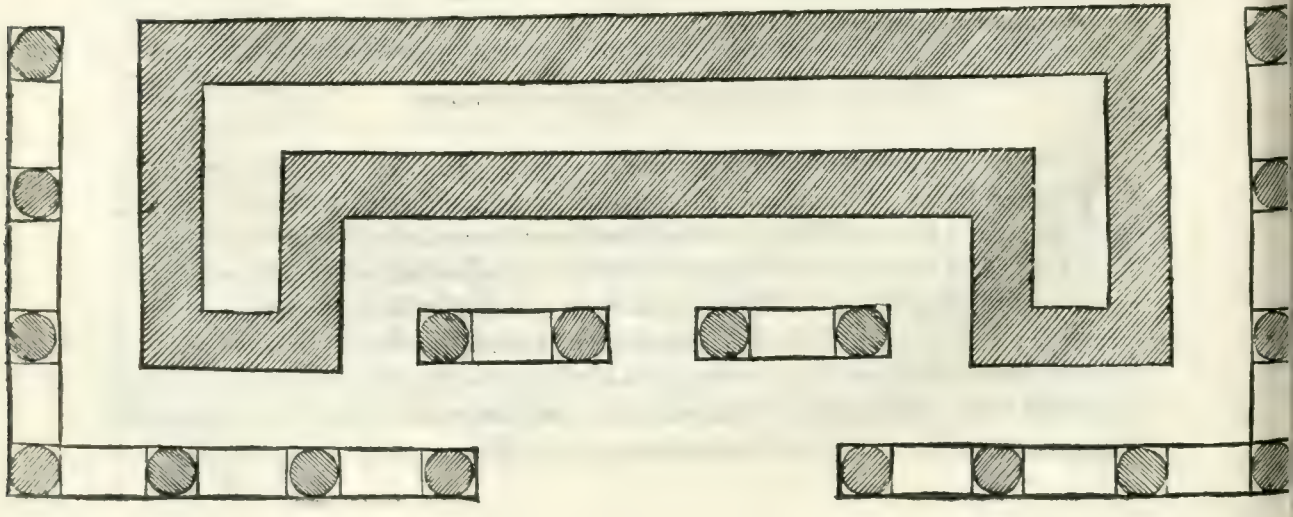

De Thermis, & Palatio Antonini Caracallæ. Cap. VII.

IN radicibus Auentini, apud D. Balbinæ ædem, parietes ampliſsimi ex reliquijs thermarũ Antonini Caracallæ, ſpectãtur, & colũnæ miræ magnitudinis, diuerſorũq; lapidum iacentes, atq; cõminutæ. De his thermis Spartiani ſunt hæc uerba. Romæ reliquit thermas ſui nominis eximias: quarum cellam ſolearem architecti negant poſſe ulla alia ratione fieri, niſi qua facta eſt. Nam ex ære cupro cancelli ſubpoſiti eſſe dicuntur, quibus concameratio tota concredita eſt: & tantum eſt ſpatij, ut id ipſum aliter fieri potuiſſe negant docti mechanici. Eutropius. Opus, inquit, egregium fecit lauacri: quæ Antonianæ appellantur. Lampridius uero refert, has ab Antonino inchoatas, Seuerum perfeciſſe, atq; exornaſſe: quibus pars aquæ Appiæ ſeruiebat. Sub eiſdem autem thermis Antoninus dicitur Palatium nobiliſsimum poſuiſſe. Sed quia de thermis ſæpe erit mentio, ab re non erit de ipſis generatim aliquid dicere. Thermon igitur græcum nomen calidum ſignificat. Hinc loca publica lauandi, & ſudandi uſibus conſtituta, eodem modo Latini, quo Græci, thermas appellant. Priſcis nanque lauandi uſus propè quotidie fuit: quòd uel puluerem, ſordèſque abluerent, uel ſudorem prouocarent, ualetudinis, uoluptatiſue cauſa. Præterea multa balnea, etiam priuata, Romæ fuiſſe nõ eſt dubium. Hinc Cic. Terentiam monet, ut curet labrum in balneo ne deſit: certiorèmque facit Q. Fratrem de balneis, quas in Arpinati extrui curabat. Sed quo modo genere differant à publicis Varro oſtendit, his uerbis. Item reprehendunt analogias, quòd dicantur multitudinis nomine publicæ Balneæ, non balnea: contra quod priuati dicunt unum Balneum: Quòd plura Balnea dicant: quibus reſponderi poteſt, non eſſe reprehendendum quòd ſcalæ, & aquæ caldæ, pleraque quæ cum multitudinis uocabulis ſint appellata, neque eorum ſingularia in uſu uenerint. Item contra primum balneum nomen & græcum introyit in urbem, publice ibi conſedit, ubi bina coniuncta eſſent ædificia, lauandi cauſa: unum ubi iuri, alterum ubi mulieres lauarentur. Hæc Varro. Nam eſſe in balneis lauacra muliebria à uirilibus diſtincta, apertiſsime Vitru. oſtendit. Lauabantur tamen aliquando mulieres in balneis uirilibus: ut in oratione Gracchi de legibus promulgatis ſcriptum eſſe, teſtatur Gellius. Balnea penſilia primus omnium Sergius Orata facere inſtituit: ſicuti Valer. Maximus, & Macrobius commemorant. Re poſtmodum ad principum luxum, & faſtum producta, cœpere lauacra in modum (ut ait Ammianus) prouinciarum extruere: quas thermas appellarunt: quæ infinita propemodũ habebant loca, uarijs uſibus, & uoluptatibus ſtatuta: Quædam ad calefaciendam aquã: ex quibus per ſiphones, fiſtulàsque balneis, ſiue lauacris, nedum in ſolo expoſitis, uerum etiam penſilibus calidam miniſtrabant: quæ poſt lotionẽ inutilis per canales in partem inferiorem, inde ſubterraneis meatibus in Cloacas mittebatur. Alia, Apodyteria dicebãtur, in quibus balnea ingreſſuri ueſtes deponebant, ut oſtendit Plin. in epiſt. Inſuper erant areæ ampliſſimæ porticibus circundatæ, concameratàque ædificia in circuitu habentes, in quibus erant diuerſi coloris marmoreæ, ingentèſque columnæ: pauimenta lithoſtrata uarijs lapidibus conſpicua, parietèſque mamoreis tabulis in multis ueſtiebant. Erant & Xyſti: & nemora, & natatoria populi ludis, deliciisque expoſita: qbus adductus frequenter eò cõueniebat. Quin & principes ad id inſaniæ uenerant, ut cũ populo promiſcue lauarent. Spartianus de Hadriano. Publice, inquit, & frequenter cum omnibus lauit. M. autem Aurelius lauacra mixta prohibuiſſe dicitur. Lauandi tanta fuit Commodo imp. uoluptas, ut ſepties in die lauerit, in balneìſque cœnitauerit. Iulius Capitolinus literis mandauit, Gordianũ iuniorem ſepties in æſtate, hyeme bis lauiſſe: qui cum mulieres pulchras, & puellas, & cum his uetulas deformes admitteret, ſe iocoſe id facere dicebat. In thermis autem Alexander imp. ſyluas deputauit, oleùmque luminaribus addidit: cum antea non ante auroram paterent, & ante ſolis occaſum clauderentur.

De Templis, Iſidis, Honoris, Virtutis, Quirini, & Dianæ: ac de Cœliolo. Cap. VIII.

TEmplum Iſidis Antoninus inter uiam Appiam & thermas, quas fecerat, collocauit: apud ædẽ nũc D. Nereo ſacratam, ubi marmor effoſſum eſt, cum hac inſcriptione.

SAECVLO FELICI ISIAS SACERDOS ISIDI SALVTARIS CONSECRATIO.

In altero marmoris fruſto legebantur hæc uerba.

PONTIFICIS VOTIS ANNVANT DII ROMANAE REIP.
ARCANAQ. IN ORBIS PRAESIDIA ANNVANT QVORVM
NVTV ROMANO IMPERIO REGNA CESSERE.

Virtutis, & Honoris ædem apud portam Capenam M. Marcellus dedicauit, anno decimo ſeptimo poſtquam à patre eius primo conſulatu, in Gallia citeriori ad Claſtidium, fuerat uota: de qua meminit Cic. de nat. deorum. Hanc Cor. Pinus, & Actius Priſcus, Veſpaſiano auguſto reſtituente, pinxerunt, auc. Plin. Ad portam autem fuerat extructa: quaſi monitos eſſe uellent ad bella proficiſcentes, niſi per uirtutem aditum ad honorem, & gloriam non patere. Hinc eſt quod D. Auguſtinus ait, Neminem honoris ædem potuiſſe ingredi, ni prius Virtutis eſſet ingreſſus. Sex. Pom. ſcribit, C. Marium ædem Honoris, & Virtutis feciſſe ſummiſſiorem cæteris, ne ſi forte offiſceret auſpicijs publicis, Augures eam demoliri cogerent: quibus uerbis indicat, alias fuiſſe Honoris, & Virtutis ſacras ædes. Huius, quã poſuit Marius, meminit etiã Vitr. his uerbis. Nõ ſolum ſcripta à Coſſutio ſunt deſyderãda, ſed etiam à C. Mutio: qui magna ſcientia confiſus ædes Honoris, & Virtutis marianæ cellæ columnarũque, & epiſtyliorũ ſymmetrias legitimis artis inſtitutis perfecit. Id uero ſi marmoreum fuiſſet, ut haberet, quemadmodũ ab arte, ſic à magnificentia, & impenſis auctoritatẽ: in primis, & ſummis operibus nominaretur. Viam autem Appiam, à porta Capena principium habuiſſe, ait Sex. Pom. Inquit. n. Initium eſt principium, ſed alias quo quid incipiat, ut uiæ Appiæ porta Capena. Cui ſententiæ aduerſatur Spartianus qui, ut ſupra dictum eſt, uult Septizonium Seueri in ea eſſe uia. Ab hac uia Appia parum ultra dictum Septizonium, diuerticulo dextrorſus, incipiebat uia Noua: non ea, quã inter Capitolium, & Palatium fuiſſe, ſupra demonſtrauimus: hæc. n. ducebat ad dictas thermas, rurſùſque in uiam Appiam incidebat, haud longe à porta Capena. Templum Quirini prope eandem fuerat Capenam: Seruius. n. ſic inquit. Martis duo templa: unum Quirini intra urbem, prope portam, quaſi cuſtodis, & tranquilli: alterum in uia Appia, extra urbem, quaſi bellatoris, & gradiui. A ſiniſtra Appiæ, ſurgit Cœliolus, ſiue Cœlicolus mons: de quo Martialis ita meminit. Maior Cælius, & minor fatigat. In eo autem fuiſſe Templum Dianæ teſtatur Cic. de reſp. aruſpicum. Quare arbitramur. D. Ioanni, cognomento ante portam Latinam, ceſiſſe: Nam in proximis uineis effoſſa ſunt fictilium multa fragmenta, in quibus imago Lunæ erat impreſſa: & marmor, in quo erat uenator ſculptus, equo inſidens, copulàque tenens canem, præunte ruſtico baculũ gerente. Piſcina publica fuit in ualle diuidente Cœlium à Cœliolo. De qua ſupra libro primo mentionem fecimus. De ea exiſtimo Sex. Pom. intelligere, ubi inquit. Piſcinæ publicæ, hodièque nomen manet, ipſa non extat: ad quam & natatum, & exercitationis alioquin cã ueniebat populus. Fluuiolus autem qui ingrediens per portam Gabinam eandem uallem perfluit, moxque uiam Appiam diſſecans in Naumachiam deſcendit, indèque in Tiberim labitur, ex agròque fluit Lucullano, Appij riuus hodie dicitur. Eum aquæ Appiæ partem eſſe arbitramur, uel riuum Herculaneũ, quem ſub Cœlio fuiſſe innuit Frontinus. Hunc Almonẽ eſſe quidam falſò exiſtimant: cũ eum ante portam Capenam fluere Papinius aſſerat. De eodem ſunt Ouid. hæc carmina.

Eſt locus in Tiberim quo lubricus influit almo,
Et nomen magno perdit ab amne minor.

In hoc Cybale deorum mater ſingulis annis Cal. Aprilis à Gallis ſacerdotibus labluebatur.

De

De Cœlio monte: Curia Hoſtilia: Manſionibus Albanorum: Templis, Fauni, Veneris, & Cupidinis: Caſtris peregrinis: Domo Lateranorum: & de Amphitheatro Statilij Tauri. Cap. IX.

COelium montem Querquetulanum prius appellatum eſſe, ſcribit Cor. Tac. quòd talis ſyluæ frequens, fœcundúſque eſſet: mox Cœlium à Cœle Vibenna, qui dux gentis Hetruſcæ auxilio Romulo uenit aduerſus Sabinos, ut ait Sex. Pom. aut contra Latinum regem, ut Varro teſtatur: et cum in eo monte ſedem habuiſſet, cognomen illi fecit. Poſt Cœlij autẽ obitũ, Hetruſcos, quòd nimis munita tenerent loca, neque ſine ſuſpitione eſſent, deductos in planum aiunt, & ab eis uicum Thuſcũ denominatũ. Cœlianos autẽ, qui à ſuſpitione liberi eſſent, traductos uolunt in eũ locum, qui uocatur Cœliolus. Tiberius mutata appellatione iuſſit Cœlium Auguſtum uocari, auc. Suet. quo noĩe appellatum eſſe, alibi nõ legi. In hoc aũt multa ædificia fuere, uerum oĩum ruinæ ita confuſæ ſunt, ut per paucis certum locum aſſignare liceat. De notioribus in hoc capite agemus. Curiam Hoſtiliã alteram, ubi poſtea tẽplum Pacis fuit, collocat fuiſſe, dictũ eſt ſupra: alterã deinde eundẽ regẽ excitauiſſe, ubi nũc D. Ioãnis et Pauli eſt ædes, oſtẽdit Liuius, his uerbis. Tullus rex in Cœlio mõte tẽplũ ordini ab ſe aucto Curiã fecit: quæ Hoſtilia uſque ad patrũ noſtrorũ ætatẽ appellata eſt: & quò frequẽtius habitaret, eãdẽ ſedẽ regiæ cœpit. Haud ita multo poſt, ſub aquæ Claudiæ ductu, cernitur caſtellum aquarũ, fermè integrum: cuius parietes per ambitum ſunt latitudine pedum. VI. interius uero. III. operti tectorio craſsitudine digitorum. III. Omnium autem concamerationum longitudo pedib. XXI. conſtat. Latitudo uaria eſt, ut in ipſius caſtelli figura facile eſt uidere.

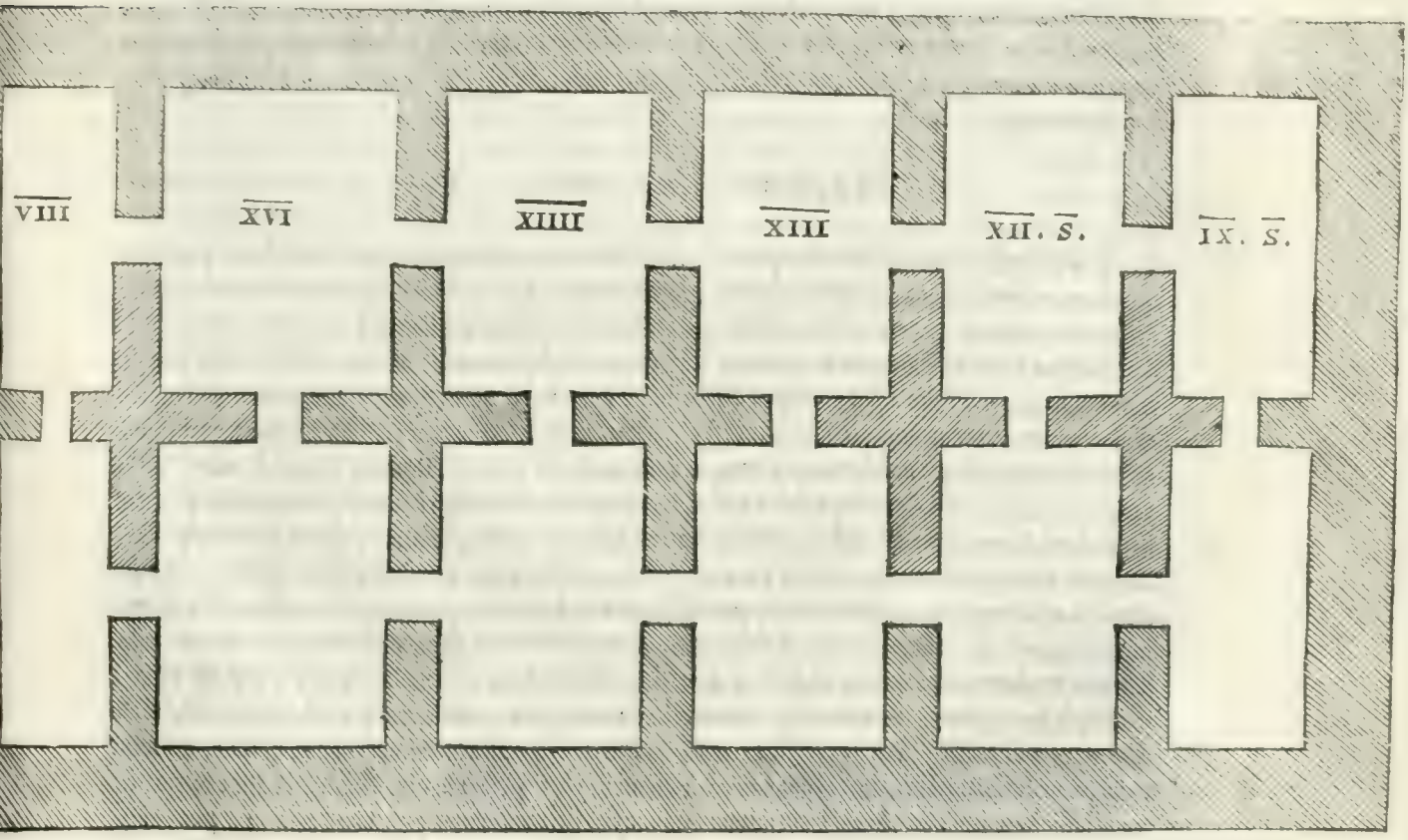

Manſiones autem Albanæ, quantum ex Sex Ruſi uerbis conijcere poſſumus, fuere, ubi nunc D. Mariæ in Dominica eſt ædes. In proximo eſt Templum circulari forma, multis per ambitū colūnis adornatum, D. Stephano nunc ſacratum, olim uerò Fauno, ut ex titulo quodam ibi reperto omnes conſentiunt. Ceſtra Peregrina ab Auguſto in ea Cœlij parte, in qua Sanctorum Quatuor Coronatorū eſt ædes, quæque Carinas ſpectat, conſtituta fuiſſe plerique omnes affirmant. Domum uero Lateranorū, ubi nunc baſilica D. Ioannis cognomento Lateranenſis: de qua domo Iulius Capitolinus ita meminit. M. Aurelius educatus eſt in eo loco, in quo natus eſt, in domo aui ſui, iuxta ædes Laterani: & Iuuenalis.

Clauſit, & egregias Lateranorum obſidet ædes
Tota cohors.

Palatium Fl. Conſtantini prope hanc baſilicam uerſus portam Gabiuſam collocatum fuiſſe dicunt. Seſoriani uero Palatium inter portam Neuiam, & ædem nunc Sanctæ Crucis in Hier. olim Veneris & Cupidinis. In proximo loco extant Statilij Tauri Amphitheatri reliquiæ: quod Statilius poſuit, Auguſto ciues Romanos hortante, ut pro uiribus quiſque conaretur urbem exornare, auc. Suet. Qui etiam commemorat Caligulam munera gladiatoria in Statilij amphitheatro, partim in Septis aliquot egiſſe. Quid autem ſit Amphitheatrum Caſſiodorus ita docet. Hoc Titi potentia principis diuitiarum profluſo flumine excogitauit ædificium fieri: & cùm theatrum hemiſperium græce dicatur, Amphitheatrū, quaſi in unum iuncta duo uiſoria, recte conſtat eſſe nominatum: quòd ſpeciem eius arena concludat, & ut currentibus aptum daretur ſpatium, dum quædam prolixa rotunditas uniuerſa collegerat. Quibus uerbis tametſi ſignificare uideatur Titum omnium primum amphitheatrum poſuiſſe, tamĕ Cor. Tac. teſtatur, C. Cæſarem Amphitheatri molem in Campo Martio extruxiſſe: quam ab illo deſtinatam Auguſtus, ut auc. eſt Suet. Mauſoleum ædificaturus mox deſtruxit. Quin etiam idem Suet. in eiuſdē Cæſ. uita cōmemorat Amphitheatrum priuſq; à Tito, ab eodem Statilio unum excitatum eſſe: alterum deinde à Tiberio inchoatum, ſed non perfectum. In amphitheatris autem multi ſpe præmij cum beſtijs pugnabant. Capite uero damnati cum eiſdē beſtijs certare cogebantur. Itaq; Claudius imp. pacatis Aegyptijs, cum militum non parua manus rebellaſſet, partem illorum occidit, partem cum beſtijs pugnaturam Romam miſit.

De Aquis urbis, earùmque ductibus. Cap. X.

QVoniam locus poſtulat ut de aquæ Claudiæ ductu loquamur: operæ precium uidebatur prius, per quos, quo tempore, ex quibus locis, à quoto milliario, aquæ duci cœpiſſent. Præterea altitudinē, erogationèsque, & quantum extra urbem, quantum intra, quātum publicis uſibus, & quantum priuatis daretur: quæ bonitas, quod uitium cuiuſque eſſet, ponere. Sed quoniam de his omnibus ſuis locis erit dicendum, in præſentia de aquis, earūq; ductibus in uniuerſum agemus. Quæ & ſi Frontinus ſatis abunde declarauit, tamen quia is alicubi truncatus eſt, & mendoſus, nonnullis erroribus ſublatis, quæ utiliora, & magis neceſſaria uidebantur, in compendium conferre placuit. Romani igitur ab urbe condita per annos. CCCCXLI. contenti fuere uſu aquarum quas, aut ex Tiberi, aut ex puteis, aut ex fontibus hauriebant. Verum urbe & ambitu, & hominum multitudine aucta, paulatim à fluuio, fontibùſque circa ipſum ſcaturientibus cùm magna pars receſſiſſet, neque hæ aquæ in mōtes poſſent deduci, longo interuallo eaſdem petere cogebantur: ex quo fiebat, ut neq; hortos irrigare, neq; alijs uſibus, ſine magno incōmodo, ualerent ſubuenire, hinc ductus excogitare coacti fuere. Quæ quidem res ad urbis etiam ſalubritatem plurimū contulit, ut idem Fron. ſic teſtatur. Sentit hanc curam Imperatoris pijſſimi Neruæ principis ſui regina, & domina orbis in dies, quæ terrarum dea conſiſtit, cui par eſt nihil, & nihil ſecūdum: & magis ſentit ſalubritas eiuſdem æternæ urbis aucto caſtellorum, operum, munerum, & lacuū numero: nec minus ad priuatos cōmodum ex incremento beneficiorum eius diffunditur. Illi quoque, qui timidi illicitam aquā ducebant, ſecuri nunc ex beneficijs fruuntur: nec pereuntes quidem aquæ ocioſæ

ſunt.

ſunt.Nam immundiciarum facies,impurior ſpiritus,& cauſæ grauioris cœli,quibus apud ueteres urbis infamis aer fuit,ſunt remotæ.Hæc Frontinus.Ex eodem de aquarum libra nunc ſubiungam.Aquæ omnes diuerſa in urbem libra proueniebant:inde fiebat ut quædam altioribus locis ſeruirent, & quædam ire,& niti in eminentiora non poſſent:nam & ſi colles erant,propter frequentiam incendiorum ruderibus excreuerant:unde ij ſoli ductus in urbem fluebant,qui iuxta æquilibrio per congruentia loca poterant deduci:ſiquidem quinque erant ductuum altitudines:quarum duæ in omnem partem urbis attollebantur:ſed ex reliquis aliæ maiore,aliæ leuiore preſſura cogebantur. Altiſſimus erat Anio Nouus: proxima Claudia:tertium locum tenebat Iulia:quartum Tepula:dehinc Martia,quæ capite etiam Claudiæ libram æquabat:ſextum tenebat locum Anio Vetus:ſequebatur huius libram Virgo: deinde Appia: omnibus humilior Alſietina erat,quæ Tranſtiberinæ regioni,& maxime ſubiacẽtibus locis, ſeruiebat. Ex his autem aquis ſex uia Latina intra ſeptimum milliariũ contentis piſcinis excipiebantur,ubi,quaſi reſpirante riuorum curſu,limum deponerent:modus quoque earum menſuris ibidem poſitis inuitebatur. Nec Virgo,nec Appia,nec Alſietina concæptelas.i.piſcinas habebant.Quæ uero nimis turbidæ interdum ſignino purgabantur.De ſignino nonnulla ſcribit Vitruuius: Idèmq; etiam præcipit, ut ad menia fiat caſtellum,quò in ipſum per emiſſarium aqua recipiatur.Eiuſdem de aquarum ductu hæc ſunt uerba. Si medijerunt montes inter menia,& caput fontis,ſpecus fodiantur ſub terra ad libram præcedentis ductus:ſi erit tophus,aut ſaxum,in eo canalis excidatur:ſin autem terrenum,aut arenoſum ſolum,parietes cum camera in ſpecu ſtruantur,puteique fiant inter duos actus.Et paulo inferius rationem reddens cur ductibus geniculatis,& flexuoſis aquas interdum deducere ſit neceſſe,ſic inquit. Nanque uehemens ſpiritus in aquæ ductione ſolet naſci,ita ut etiam ſaxa perrumpat,niſi primum leniter,& parce à capite aqua immittatur,& in geniculis,aut uerſuris alligationibus,aut pondere ſaburra contineatur. Cum autem quinariarum ſeptenariarum,cæterorùmque modulorum in aquis diuidendis conſtituta eſſet menſura:uideamus quid Fron.de eorum origine ſentiat.Aquarum moduli,inquit,aut ad digitum, aut ad unciarum menſuram antiquitus inſtituti erant.Eſt autem digitus ſextadecima pars pedis:Vncia uero duodecima.Digitus aut eſt quadratus,aut rotundus.Quadratus in lõgitudine,& latitudine eſt æqualis,tribus quartis decimis ſuis rotundo maior.Rotundus tribus undecimis ſuis quadrato minor: quia anguli deteruntur.Poſtea modulus nec ab uncia,nec ab alterutro digitorum originem accipiens inductus, ut quidam putant,ab Agrippa,ut alij,à Plumbarijs per Vitruuium in uſum urbis excluſis prioribus uenit appellatus quinario nomine.Qui autem Agrippam auctorem faciũt,dicunt:quòd quinque antiqui moduli exiles,& ueluti puncta, quibus olim aqua cùm exigua eſſet diuidebatur, in unam fiſtulam coacti ſunt:qui uero Vitruuium,& Plũbarios,ab eo quòd plumbea lamina plana quinque digitorũ latitudinem habens,circumacta in rotundum,hunc fiſtulæ modum efficeret.Hæc Front.Qui Vitruuij ſententiam eo incertam eſſe uult,quoniam lamina cũ circumagitur ſicut interiore parte attrahitur,ita per illam,quæ foras ſpectat,extenditur.Itaque,inquit, maxime probabile eſt quinariam dictam à diametro quinque quadrantum:quæ ratio in ſequentibus quoque modulis,uſque ad uicenariam,durat:diametro per ſingulos adiectione ſingulorum quadrantum creſcente:ut in ſenaria, quæ ſex ſcilicet quadrantes in diametro habet:& ſeptenaria,quæ ſeptem:& deinceps ſimili incremento uſque ad uicenariam.Omnis autem modulus colligitur aut à diametro,aut perimetro,aut ex recto menſuræ,ex quibus & capacitas appareret.Differentiam autem unciæ,digiti quadrati,& rotundi:& ipſius quinariæ ut dignoſcamus,utendum eſt ſubſtantiæ quinariæ.Vnciæ ergo modulus habet diametri digitum unum,& trientem digiti:capiebat plus quinariæ octaua,hoc eſt ſeſcuncia quinariæ,& ſcrupulis tribus,& beſe ſcrupuli.Digitus quadratus in rotundum redactus habet diametri digitum unum,& digiti ſeſcunciã ſeſtulam: capiebat quinariæ dextantem.Digitus rotundus habet diametri digitum unum : capiebat quinariæ ſeptuncem ſemunciam ſextulam.Cæterum moduli,q à quinaria oriebantur,duobus generibus incrementum accipiebant.Vnum,cùm unà cum ipſa multiplicabantur.i.eodem lumine plures quinariæ includebantur : alterũ genus erat,quoties non ad quinariarũ neceſſitatem fiſtula incrementum capiebat, ſed ad diametri ſui

menſuram: ſecundum quod & nomen accipiebat, & capacitatem ampliabat, ut puta. Quinaria, cùm adiectus erat ei ad diametrum quadrans, ſenariam faciebat: nec iam inſolidum capacitatem ampliabat: Capiebat. n. quinariam unam quincuncem ſicilicum: & deinceps eadem ratione quadrantibus diametro adiectis creſcebat ſeptenaria, octonaria, uſque ad uicenariam. Subſequitur illa ratio, quæ conſtabat ex numero digitorum quadratorum, qui area. i. lumine cuiuſque moduli continebatur, à quibus & nomen fiſtulæ accipiebant. Nã quæ habebat areæ. i. luminis in rotundum coacti digitos quadratos. XXV. uicenumquinum appellabatur: ſimiliter tricenaria, & deinceps per incrementum digitorum uſque ad centenumuicenum. Expletis ijs, quæ ad modulos pertinebant, ſequitur ut indicemus, quod ius eſſet deducendæ aquæ. Apud antiquos omnis aqua in publicos uſus erogabatur, legèque cautum fuerat, ne quis priuatus aliam duceret, quã quæ ex lacu humi accederet. i. ex lacu abundaret: quam caducam aliqui uocarunt: & hæc ipſa non in alium uſum, quàm in balnearum. aut fullonicorum dabatur: eràque uectigalis ſtatuta merces, quæ in publicum penderetur. Dandæ, uendendæue aquæ ius erat apud Aediles: interdũ & Cenſoribus permiſſum. Poſtea uero ipſarum numero aucto, copia permittente, cœpit etiam priuatis precio, uel principum beneficio erogari: non tamen ſine illorum literis. Propterea. S.C. cauebatur. Ne quis ſine literis Cæſ. i. ne quis aquam publicam non impetratam: & ne quis amplius, quã impetrata fuerat, deduceret. Quinimmo ne caducam quidem ſine impetratione deriuari poterat, præſertim tempore Neruæ, cuius erat hoc edictum. Caducam neminem uolo ducere, niſi qui meo beneficio, aut priorum principum habent. Nam neceſſe eſt ex caſtellis aliquam partem aquæ effluere, cum hoc pertineat non ſolum ad urbis noſtræ ſalubritatem, ſed etiam ad utilitatem Cloacarum abluendarum. Illud etiam animaduertendum: quòd ius aquæ impetratæ, neq; ad hæredem, neque ad emptorem tranſibat, neque ullũ nouum dominum prædiorum ſequebatur. Balneis tamen, quæ publice lauarent, ſemel data aqua perpetuo manebat. Vacantes in cõmentarios redigebantur, qui reſpiciebantur, ut petitoribus ex uacuis dari poſſent. Qui igitur aliquam aquam impetraſſet oportebat à principe epiſtolã ad Curãtorem afferre: Curatorèmque ipſum beneficio Cæſaris præſtare maturitatem, & ad Procuratorẽ eiuſdem officij libertũ Cæſaris protinus ſcribere: ne quandoque negligentiam, aut fraudem ſuam ignorantiæ colore defenderet: Procuratorèmque calicem eius moduli, qui fuerat impetratus, adhibitis Libratoribus ſignare, ad lineàmque aliorum collocare (Inferior. n. plus trahit: ſuperior uero minus ducit: nam curſus aquæ ab inferiore rapitur) Deinde animaduertere ne alij caſtello, quàm epiſtola principis iuberetur, fiſtula ſubijceretur: quæ & ipſa erat ſignanda, & longe à caſtello publico per pedes quinquaginta ponenda: ſicut S.C. cauebatur huiuſmodi. Quid de ea re fieri placeret, de ea re uniuerſi cenſuerunt. Ne cui priuato aquam ducere ex riuis publicis liceret, utiq; omnes ij, quibus aquæ ducendæ ius eſſet datum, ex caſtellis ducerent, animaduerterentque Curatores aquarum quibus locis intra, extràque urbẽ apte caſtella priuati facere poſſent, ex quibus aquam ducerent, quam ex caſtello cõem accepiſſent à Curatoribus aquarum. Ne qui eorum, quibus aqua daretur publica, ius eſſet intra quinquaginta pedes eius caſtelli, ex quo aquam ducerent, laxiorem fiſtulam ſubijcere, quam quinariam. Hoc ideo inſtitutum erat, ne riui, aut fiſtulæ publicæ frequenter laxarentur. Fiſtulæ autem, quæ calicibus non induebantur, ſolutæ uocabãtur: & pro arbitrio Aquariorum poterant laxari, & coarctari. Calix autem, quem diximus, erat modulus æneus, qui riuo, aut caſtello induebatur: huic fiſtulæ applicabantur. Longitudo eius ad minus habebat digitos. xij. Lumen. i. capacitatem, quanta erat impetrata. Excogitatus uidetur, quoniam rigor æris non temere poteſt laxari, aut coarctari: ſed & ipſe ad libram erat collocandus: nam ſi ad aquæ curſum erat oppoſitus: deuexùſque amplius rapiebat: ad latus uero prætereuntis aquæ cõuerſus, & ſupinus exiguum ſumebat. Caſtellum autem, quod dictum eſt, à Vulpiano ita definitur. Caſtellum eſt receptaculum, quod aquam publicam ſuſcipit. Ab antiquis etiam Diuidiculum eſt appellatum: ex quo à riuo communi quiſque aquam in ſuum deduceret fundum, ut inquit Sex. Pom. Huic Caſtellarium præfuiſſe, oſtendit ſequens epith.

D. M.
CLEMETI CAESAR
VM . N . SERVO CASTE
LLARIO AQVAE CL
AVDIAE FECIT CLAV
DIA SABBATHIS ET SI
BI ET SVIS.

Cum igitur ductus aquarum ad uiarum diuortia, uel regionum urbis fines perducti erant, ubi ſtabat caſtellum, ab Aquarijs diuidebatur aqua, eo modo, quo in ſingularum erogatione dicetur. In ſolo erant etiam lacus, hoc eſt alia aquarũ receptacula, ex quibus, aliqui uolunt, quòd cùm Romanæ plebis, fullonicorũ, coriariorum, aliorùmq; opificum neceſſitatibus ſatisfactum eſſet, tum horti irrigarentur. Quantopere autem curæ fuerit nequis uiolare ductus, aquàmue non conceſſam deriuare auderet, cum ex multis apparere poteſt, tum ex hoc, quòd Circus maximus, ne diebus quidem ludorum, niſi Aedilium, aut Cenſorum permiſſu, irrigabatur. Præterea agri, qui aqua publica cõtra legem eſſent irrigati, publicabãtur. Illis uero, qui dolo malo aquã, ubi publice ſaliebat, oletaſſent, ſextertiorum X. millium erat mulcta. Primus autem omniũ M. Agrippa, poſt ædilitatem quam geſſit, conſularis operum ſuorum, & munerum ueluti perpetuus curator fuit: Qui iam copia permittente, deſcripſit quid aquarum publicis operibus, quid lacubus, quid priuatis daretur. Habuit & familiam propriam aquarum, quæ tueretur ductus, & caſtella, atque lacus. Hanc Auguſtus hæreditatem ſibi ab eo relictam, publicauit. Familiæ autẽ erant duæ, hæc publica, quæ habebat hominum circiter ccxl. altera Cæſaris à Claudio, cum aquas in urbem perduxit, conſtituta. Hæc numero hominum cccclx. conſtabat. Vtraque in aliquot miniſteriorum ſpecies diducebatur, in uillicos, caſtallarios, curatores, ſilicarios, tectores, aliòſque opifices. Cõmoda publicæ familiæ ex ærario dabantur: quod impendium exonerabatur uectigalium redditu ad ius aquarum pertinentium. Ea conſtabat ex hortis, ædificijſue, quæ erant circa ductus, aut caſtella: Qui redditus propè ſextertiorum ccl. millium fuiſſe traditur. Cæſaris familia ex fiſco accipiebat cõmoda. Vnde & omne plumbum, & omnes impenſæ ad ductus, & caſtella, & lacus pertinentes erogabantur. Sed circa ductuum curam erant, & alii Curatores, quos ſenatus eligebat. Horum officium erat: extra urbem ductus circuire, animaduerterèque an uitio aliquo laborarent: & quibus partibus ſuccurrendum, ac etiam beneficia recognoſcere: ne quis non cõceſſam ſurriperet aquam: darèque operam, ut in caſtellis ſalientibus ſine intermiſſione aqua flueret, ut ex S.C. apparet: cuius uerba ſunt hæc. De ea re quid fieri placeret, de ea re ita cenſuerunt. Placere huic ordini eos, qui aquis publicis præeſſent, cùm eius rei cauſa extra urbem eſſẽt, lictores binos, & ſeruos publicos ternos, architectos ſingulos, & ſcribas, & librarios, accenſos, præconèſque totidẽ habere, quot habent ij, per quos frumentum plebi datur. Cùm autẽ in urbe eiuſdem rei cauſa aliquid agerent, cæteris apparitoribus uſdem: præterquam lictoribus, uti. Tutelam autem ſingularum aquarum ſolitam locari inuenio, poſitámque redemptoribus neceſſitatem certum numerum circa ductus extra urbem, & certum in urbe ſeruorum opificum habendi: & quidem ita ut nomina quoque eorum, quos habituri erant in miniſterio, per quaſque regiones in tabulas publicas deferrent, eorũque operum probandorum curam fuiſſe per Cenſores, aliquando & Aediles, interdum etiam Conſulibus eam prouinciam obueniſſe. Et ne ad huiuſmodi tutelam aditus præcluderentur. S.C. fuerat cautum, quod .S.C. apposui. Quid fieri placeret, de ea re ita cenſuerunt. Cùm ad reficiendos riuos, ſpecúſque per quæ & opera pub. corrumpuntur, placere circa fontes, & fornices, & muros utraque ex parte uacuos centenos quinos pedes patere, & circa riuos, qui ſub terra eſſent, & ſpecus intra urbem, & extra urbẽ continentia ædificia utraque ex parte quinos pedes uacuos relinqui. Ita ut neque monumentum in his locis: neque ædificium, poſt hoc tempus, ponere, neque conſerere arbores liceret. Si quæ nunc eſſent arbores intra id ſpatium extirparẽtur, præterquam ſi quæ ullæ continentes, & incluſæ ædificijs eſſent. Si quis aduerſus ea cõmiſerit in ſingulas res in dena millia dãnas eſſet. Ex qbus pars dimidia præmiũ accuſatori darei, cuius opera maxime cõuictus eſſet, qui aduerſus hoc S.C. cõmiſiſſet: altera in ærarium redigeretur, dèque ea re iudicarent, cognoſcerèntque curatores aquarum. Erat & S.C. quo cauebatur, ut cùm ductus reficerentur, liceret redemptoribus ex agris priuatorum omnia, quibus ad eam rem opus eſſet, tollere, pèrque illorum agros ſine iniuria eorum duci. Eam autem, quam diximus, circa ductus aquarum curam, non iugiter adhibitã

eſſe ex eo conijcere poſſumus. Quòd etiã Neruæ imp. tempeſtate quoſdam, aut uetuſtate corruptos, aũt ui tempeſtatum, aut culpa malefacti operis collapſos fuiſſe, ſcribit Fron. Illorùmque partes maxime ruinæ obnoxias fuiſſe, quæ arcuationibus ſuſtinebantur, aut montiũ lateribus erant applicatæ: ubi ẽt arborum radicibus cõcamerationes, & latera ſoluuntur. Et ex arcuationibus eas præcipue partes interiiſſe, quæ perfluminen trahijciebantur. Minus uero ruinam paſſos eſſe ductus ſubterraneos, nec gelicidijs, nec caloribus expoſitos: ſed aliud illis accidiſſe nocumentum: quòd limo concreſcente, & in cruſtam obdurescente aquam ita coarctauiſſe, corrupiſſèque tectorium, ut inde ſecutæ eſſent manationes: quibus latera riuorum, & ſubſtructiones uiciatæ erant. Quare non mirum uideri debet, ab ea ætate, ad hãc noſtram uſque, in tanta rerum, & principum uarietate aquarum ductus ad has, quas uidemus, reliquias deueniſſe. Neque à Gothis, ut uulgus dictitat, ſunt demoliti. Quinimmo, ſi Caſſiodoro credimus, Theodoricus horum rex, qui Romam duo de quadraginta annos ſubactam tenuit, plurima ædificia publica inſtaurauit, & inter alia aliquos ductus aquarum. Quoſdam autem ductus fuiſſe duplices apparet ex reliquijs extantibus ſupra portam Eſquilinam, & Neuiam, & ex hiſce Frontini uerbis. illud nulli dubiũ eſſe crediderim, proximos ductus, qui à ſexto milliario lapide quadrato conſiſtunt, maxime cuſtodiendos, quoniam & ampliſſimi operis ſunt, & plures aquas ſuſtinent'. Quod ſapienter factum eſſe arbitramur: ne ſingulorum fundamenta iacere coacti, immenſam pecuniam prodigerent. Aquas uõ tametſi Sex. Rufus uir conſularis, qui fuit Dioclitiani tempore. XIX. eſſe cõmemoret: cui opinioni plerique omnes conſentiunt, tamen neque tot fuiſſe, neque totidem ductibus in urbem receptas facille intelliget, qui animaduerterit eum cõmemorare nomina illarum aquarum ſumpta, non tantum à primis inuentoribus, ſed etiam ab illis, qui priſcos ductus inſtauraſſent, uel nouo addito partem alicuius aquæ alio deduxere: uel à locis, ubi quis eam collegiſſet aquam, quæ ex ueteri ductu dilapſo alicubi reſtiſſet. Nam Martiã, quòd partem ipſius Traianus in Auentinum deriuarit, Traianam etiam uocat: Claudiam, Cæruleam: cum eadem ſit, nomènque alterum ab auctore deducendi: alterum à fonte, à quo deducebatur, obtinuerit. Aliter. n. abſurdum uideretur multorum aquagiorum, qui extructi fuerant ante Neruæ imperiũ, adhuc extare ueſtigia, illorũ uõ, qui mox ſunt excitati, penitus interiiſſe. Præterea qui erat neceſſe nouas aduducere aquas cùm urbs, quo tempore ciuium multitudine maxime florebat, pluribus, quam neceſſitas exigeret, abundaret? ut innuit Plin. hiſce uerbis. Quòd ſi quis diligentius æſtimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis uillis, ſpatiòque aduenientis arcus extructos, montes perforatos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandũ fuiſſe in toto orbe terrarum. Ex quibus uerbis conſtare poteſt cui uſui eſſent aquæ, ſed in ſingularum erogatione magis apparebit. Fuere autẽ in cõmentarijs Neruæ inuniuerſum quinariæ. XII. milia. DCCLV. Fron. menſus capita ſingularum aquarum inuenit circiter quinarijs. X. millibus ampliorem modum, quàm in cõmentarijs contineretur. Sed ad Claudiam tranſeamus.

De Aqua Claudia, eiùſque ductu. Cap. XI.

CAius Cæſar, qui Tiberio ſucceſſit, cùm parum & publicis uſibus, & priuatis uoluptatibus. VII. ductus aquarũ ſufficere uideret: altero imperij ſui anno duos ductus inchoauit: quod opus Claudius magnificentiſſime conſumauit, dedicauitque: alteri nomen, quod ex fontibus Cæruleo, & Curtio perducebatur, Claudiæ datum: quæ bonitate proxima erat Martiæ. Altera, quoniã duæ Anienis aquæ in urbem fluere cœperant, ut facilius appellationibus dignoſcerentur, Anio nouus uocari cœpit: & quod illas omneis præceſſerat prior Anio, cognomen ei ueteris eſt adiectũ. De Claudia Plin. loquitur in hũc modum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouiſſimum impendium operis inchoati à C. Cæſare, & peracti à Claudio: Quippe à lapide quadrageſimo ad eam excelſitatem, ut in omneis urbis montes leuarentur, influxere Curtius, atque Cæruleus fontes: erogata ad id opus ſextertia quingenta quinqua-

ginta

ginta quinque millia. Suetonius. Caligula, inquit, inchoauit aquæductũ in regione Tiburti, & amphitheatrum iuxta Septa: quorum alterum à successore eius Claudio peractum: omissum alterum est. Concipiebat Claudia aqua uia Sublacẽsi ad milliariũ XXXVIII, diuerticulo sinistrorsus intra passus CCC. ex dictis fontibus amplissimis, & speciosis, Cærule òque, qui à similitudine appellatus erat, & Curtio. Accipiebat & fontem Albudinum, tantæ bonitatis, ut Martiæ quoq; adiutorio, quoties opus esset, ita sufficeret, ut adiectione sui nihil ex qualitate eius mutaret. Quod autem Fron. ait Claudiam concipi ad milliarium XXXVIII. Plin. uero à lapide quadragesimo, intelligendũ puto, alterum distantiam capere ab eo fonte, qui ab urbe magis distaret: alterum ab eo loco, ubi ambo iungebantur. Augustæ autem fons in supplementum Martiæ datus fuit, & quia hæc sibi sufficere apparebat, in Clauaiam est deriuatus, manente nihilominus præsidiario in Martia: ut ita demum Claudiam aquam adiuuaret Augusta, si eam ductus Martiæ non caperet. Claudiæ ductus habebat longitudinem passuum XLV. millium. Ex eo, riuo subterraneo, pas. XXXV. millium. Opere supra terram, pas. X millium. Hæc aqua in cõmentarijs habebat non plus quinarijs. II. millibus DCCCLV. Ad caput Fron. inuenit quinarias. IIII. mille DCVII. Ex his extra urbem dabantur nomine Cæsaris CCXVII. Priuatis CCCC XXXIX. Intra urbem cum Aniene noua confundebatur: & utriusque quinariæ diuidebantur per regiones urbis XIIII. in castella XCII. Huius aquæ ductus cum primum intra urbem peruenit, portæ obijcitur Neuiæ: ad quam ut liber esset aditus, in eodem ductu altera è marmore extructa est porta, adiectis titulis huiusmodi.

TI·CLAVDIVS·DRVSI·F·CAISAR·AVGVSTVS·GERMANICVS·PONTIF·MAXIM·
TRIBVNICIA·POTESTATE·XII·COS·V·IMPERATOR·XVII·PATER·PATRIAE·
AQVAS·CLAVDIAM·EX·FONTIBVS·QVI·VOCABANTVR·CAERVLEVS·ET·CVRTIVS·A·=
MILLIARIO·XXXXV·
ITEM·ANIENEM·NOVAM·A·MILLIARIO·LXII·SVA·IMPENSA·IN·VRBEM·PERDVCENDAS·=
CVRAVIT·
IMP·CAESAR·VESPASIANVS·AVGVST·PONTIF·MAX·TRIB·POT·II·IMP·VI·COS·III·DESIG·=
III·P·P·
AQVAS·CVRTIAM·ET·CAERVLEAM·PERDVCTAS·A·DIVO·CLAVDIO·ET·POSTEA·=
INTERMISSAS·DILAPSAS·QVE·
PER·ANNOS·NOVEM·SVA·IMPENSA·VRBI·RESTITVIT·
IMP·T·CAESAR·DIVI·F·VESPASIANVS·AVGVSTVS·PONTIFEX·MAXIMVS·TRIBVNIC
POTESTATE·X·IMPERATOR·XVII·PATER·PATRIAE·CENSOR·COS·VIII
AQVAS·CVRTIAM·ET·CAERVLEAM·PERDVCTAS·A·DIVO·CLAVDIO·ET·POSTEA
A·DIVO·VESPASIANO·PATRE·SVO·VRBI·RESTITVTAS·CVM·A·CAPITE·AQVARVM·A·=
SOLO·VETVSTATE·DILAPSAE·ESSENT·NOVA·FORMA·REDVCENDAS·SVA·IMPENSA·CVRAVIT

Legimus autem in marmore, apud portam Neuiam reperto, M. Antoninum, L. Septimium, & M. Aurelium arcus Cœlimontanos uetustate conlapsos à solo sua pecunia restituisse. Haud procul ab æde D. Mariæ in Dominica est arcus ex lapide tiburtino eidem aquæductui subiectus, in cuius frontispicio legitur hic titulus.

P.COR.P.F.DOLABELLA COS.
C.IVNIVS C.F.SILANVS FLAMEN.MARTIAL.EX.S.C.
FACIVNDVM CVRAVERVNT.IDEMQVE PROBAVERVNT

De ijs quæ in Cœlio erant, sed certus eorum locus ignoratur. Cap. XII.

CArnæ Deæ Templum Brutus, qui primus consul factus est, in Cœlio monte extruxit. Hæc dea præerat uitalibus humanis: & quia cordis beneficio cuius dissimulatione Brutus habebatur idoneus, emendationi publici status extitit, ideo hanc deam templo sacrauit, auc. Macrobius. Templum Claudij imp. ibidem cœptum ab Agrippina, deinde à Vespasiano perfectum, à Nerone esse destructum, refert Suet. Domus Mamurræ Formiani, fabrum Cæsaris in Gallia præfecti, in Cœlio fuit: quã marmoreis crustis primam omnium exornatam fuisse, scribit Plin. Domum Claudij Centimali in eodem

Cœlio ſtetiſſe,cõmemorat Val. Max.dèque ea Cic. ſic meminit. Cùm in arce Augurium Augures acturi eſſent,iuſſi ſèntque T.Claudium Centimalum, qui ædes in Cœlio monte habebat, demoliri eas, quarum altitudo officeret auſpicijs,emit Calphurnius Lanarius.Domus Tetricorum,qui duo ex triginta tyrannorum fuerunt, hodièque extat,inquit Pollio, in monte Cœlio, inter duos lucos, contra Iſium Metellinum pulcherrima.Domum Iunij Senatoris in eodem Cœlio poſitam fuiſſe,oſtendit Cor.Tacitus, his uerbis.Adduntur ſententiæ,ut mons Cœlius in poſterum Auguſtus appellaretur:quando cunctis cõflagrantibus ſola Tiberij effigies in Domo Iunij Senatoris inuiolata manſiſſet. Habuit Cœlius etiam Domum T.Claudij Clypti hymnologi, quemadmodum in eius epithaphio legimus. Campum Martialem in quo,ſi quando aquæ Tiberis Martium campum occupaſſent, equiria fiebant,in Cœlio inſtitutum fuiſſe,teſtatur Sex.Pom.& his uerſibus Ouidius.

Altera gramineo ſpectabis equiria campo,
Quem Tiberis curuis in latus urget aquis.
Qui tamen eiecta ſi forte tenebitur unda,
Cœlius accipiet puluerulentus equos.

Fuit in eodem monte Macellum magnum:Antrum Cyclopis:Spoliarium,& Armamentarium.

De Meta,quæ Sudans dicta eſt:de Amphitheatro Titi:& de Templis,Fortunæ, atque Quietis. Cap. XIII.

SVccedunt Cœlio Exquiliæ ab eo diuiſæ uia Labicana, & conualle quatuor iugerum latitudine: in qua ante arcum Conſtantini imp. extat Meta lateritia:in cuius uertice Iouis ſimulacrum olim fuiſſe proditum eſt.Hæc Meta Sudans à Sex.Rufo appellatur:quòd ex ea aquas manaſſe dicitur,quibus populus ſitim extingueret.Amphitheatri Titi in proximo magna pars adhuc extat.Id autem, ut deſtinaſſe compererat Auguſtum,in media urbe Veſpaſianus excitauit. Titum deinde eius filium dedicauiſſe oſtẽdit Suet.his uerbis.Amphitheatro dedicato,thermiſque iuxta celeriter extructis,munus apparatiſſimũ, largiſſimùmque dedit.Martialem autem hanc molem Domitiano attribuiſſe multi opinantur, quòd ad eum ſcribens Cæſareum amphitheatrum appellarit:itaque per adulationem dictum putant: cum tamen non dubium ſit,Domitianum nihil præterea huic operi præſtitiſſe,niſi fortaſſe incruſtatione exornarit, ſignáue in arcubus ſuperioribus addiderit:atque eam ob rem ex more ſuum titulum appoſuerit, ſine ulla priſtini auctoris memoria.Hoc Coloſſei nomen obtinuit à Neronis coloſſo,quem circum ea loca poſitũ fuiſſe exiſtimandum eſt:circa quæ & eiuſdem Neronis Domum,ac Stagna ſtetiſſe ſatis cõſtat. De Stagnis ſunt hæc Mar. carmina.

Hic,ubi conſpicui uenerabilis amphitheatri
Erigitur moles,ſtagna Neronis erant.

De domo uero infra plura dicemus.Sed de Coloſſo Plin.ſic ſcribit.Zenodorus è Gallia Romam accitus eſt à Nerone,ubi deſtinatum illius principis ſimulacrum coloſſum fecit CXX pedum longitudine, qui dicatus ſolis uenerationi eſt,damnatis ſceleribus illius principis:& ſuperius. Moles quidem excogitatas uidemus ſtatuarum,quas coloſſos uocant,turribus pares. Coloſſus autem dictus eſt à Coleto,à quo primum formatus dicitur,auctor Sex.Pom.Sed de amphitheatro Ammianus ſic meminit.Amphitheatri molem ſolidatam lapidis tiburtini compage,ad cuius ſummitatem ægre uiſio humana conſcendit. Loca autem ſeptem & octuaginta millia cœpiſſe, refert Sex.Rufus.Templũ Quietis in uia Labicana fuiſſe, ubi nunc D.Petri,& Marcellini eſt ædes,cõmunis eſt opinio.

De Exquilijs:Carinis:Curia:de Thermis,& domo Titi Imp.ac de Statua Laocoontis: & de domo Balbini,atque Pompei Magni. Cap. XIIII.

EXquilias,quæ in plures partes à M.Varrone diuiduntur, ab excubijs regis dictas multi uolunt: alij quòd excultæ à rege Tullio eſsent.Alteri harum opinioni ſuffragatur Ouidius his carminibus.

Adde quod excubias,ubi rex romanus agebat,
Qui nunc exquilias nomina collis habet.

alteri uõ M.Cato,qui ait Exquilias ab excubijs,ſed quas Romulo Lucmo dedit. xii. lictorum, & .ccc. armatorum ad corporis cuſtodiam,ſimùlque dignitatem:cum T.Tatius in fide ſocietatis non ſine ſuſpitione eſse uideretur.Alij ab acupibus Eſquilias dictas arbitrantur: quòd ibi quiſquilijs ſparſis aues illuderentur. Ea autem pars Exquiliarum,quæ inter Buſta Gallica,Tabernolam, arcum Gallieni, ac Suburram comprehenſa eſt, Carinarum nomen obtinuit: quod innuit Liuius cũ ſexto belli punici inquit. Flaccus Coſ.media urbe per Carinas Exquilias contendit,ubi unum ab altero diuidit .Erant autẽ Carinæ, auctore Ser.ædificia facta in modum Carinarũ. Curiam Veterem in ea parte quæ eſt inter hortos D.Mariæ Nouæ,et ædẽ D.Petri in Vinculis ſitã eſse,nõnulli multis neq; leuib⁹ demõſtrãt inditijs.Quorũ illud præcipuũ eſt:quod in Tabellionũ möimentis peruetuſtis ea loca ad Curiam Veterem cognominata inueniãtur .Sed eam non eandem eſse,quæ à Romulo ædificata fuit,Vetùſq; appellabatur,argumẽto eſt, quod locum,quo hanc ſtatuunt, extra quadratam Romuli urbem eſt, illam uero intra,Romulũ poſsuiſse, iam dictum eſt ſupra:unde fit ut credam,hanc Veterem appellatam(ſiquidem uetus appellata eſt)aliarum comparatione,quæ poſtea excitatæ ſunt .Thermarũ autẽ Titi imp.ueſtigia extant in eiſdem Carinis, iuxta amphitheatrum ,ut in ſuperiori capite ex Suet.apparet.Quas maxima celeritate perfeciſse oſtendit etiam Mar.his uerſibus.

Hic, ubi miramur uelocia munera thermas:
Abſtulerat miſeris tecta ſuperbus ager.

In his autem duo marmoris fruſta inuenta ſunt,in quorum altero erat flamma ſculpta, cum titulo hoc. IOVI: In altero uero, hæc uerba. VESPASIANVS AVG. PER COLLEGIVM PONTIFICVM FECIT.Domum eiuſdem Titi fuiſse prope thermas,eùmque locum,quem ſeptẽ Salas uulgus uocitat,ex eo cõſtat,quòd ibi Laocõotis ſtatua ẽ reperta:quã in eadẽ domo collocatã eſse aſserit Plin.his uerbis.Laocoõ in Titi imperatoris domo opus omnib⁹,et picturæ,& ſtatuariæ artis præferendũ:ex uno lapide eũ, & liberos,draconùque mirabiles nexus de conſilij ſententia fecere ſummi artifices Ageſander,& Polydorus,& Anthenodorus Rodij. Et quanquam hi ex Virgilij deſcriptione ſtatuam hanc formauiſse uidentur,non tamen illam in omnibus ſunt imitati: quod uiderent multa auribus, non item oculis conuenire,& placere. Hæc Statua in Vaticano nunc eſt collocata :quã diligenter expreſsã hic ſubiecimus. Hæc Titi domus Atrium habuit, in quo Polycletus Sicyonius fecit duos pueros item talis nudos ludentes, qui uocabantur Aſtragalizontes: quo opere auctore Plin.nihil fuit abſolutius.

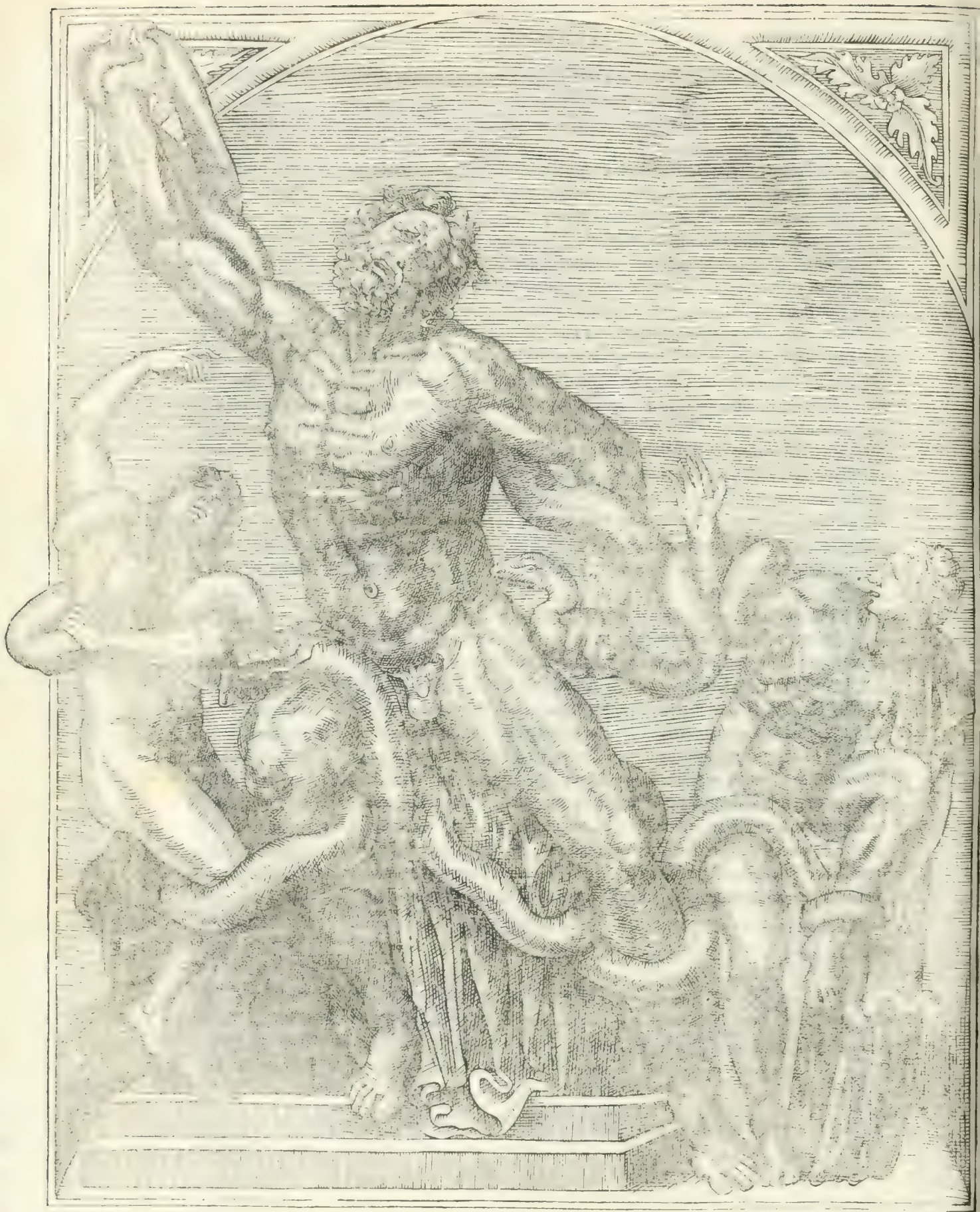

Sed quoniam de ſeptem Salis, de quibus modo facta eſt mentio: & de loco in thermis Dioclitiani Botte de therme nuncupato, magna eſt queſtio, cui uſui eſſent: non ignorandum, aquarum caſtella fuiſſe. Nam non modo thermæ publicis uſibus deputatæ caſtella habebant, in quæ iuxta moduli erogationem ſuas accipiebant quinarias, quas balneis, prout uſus exigeret, ſumminiſtrarent: ſed etiã priuatis, ut Fron. commemorat, caſtella itidem erant, in quæ ex publico caſtello aquam, quam accepiſſent, deriuarent, ijdèmq; in uſus ſibi neceſſarios diſtribuerent. Sed cum thermarum Titi caſtelli concamerationes ſint nouem, neſcio qua ratione uulgus ſeptenario numero eas appellet. Niſi forte quod ex quibuſdam oſtijs ſeptem duntaxat cernantur. Omnes autem ſunt latitudine pedum. XVII. cum dimidio altitudine XII. Longitudo uaria eſt, ſed ubi maxima pedes CXXXVII. continet.

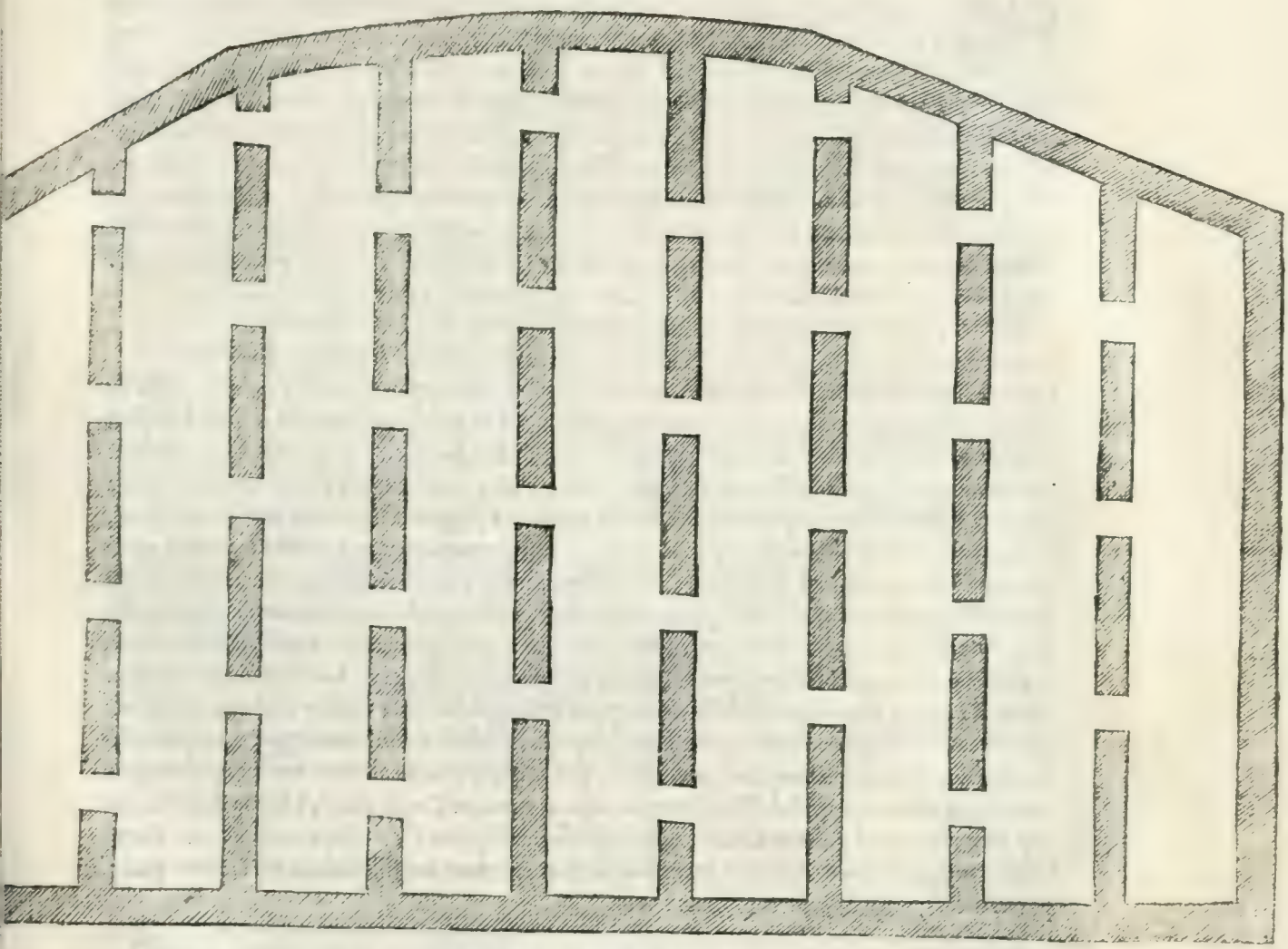

Domus Balbini, inquit Lempridius, etiam nunc Romæ oſtenditur in Carinis magna, & potens, & ab eius familia huc uſque poſſeſſa. Domum Pompei in eiſdem Carinis ſitam fuiſſe, teſtis eſt Suet. in Tib. & in libris de grãmaticis: ubi Lenæus eiuſdem Pompei libertus grãmaticam docuit. Domum. Q. Ciceronis in Carinis fuiſſe, teſtatur M. Cicero eius frater cùm ad eũ ſcribens, ſit inquit. Domum tuã in Carinis mundi habitatores Camiæ conduxerunt. Hanc auitam eſſe aſſerit Sex. Rufus. Nam alteram

in Palatino monte illi fuiſſe ſignificat idem Marcus libro quarto ad Atticum: cuius ſunt hæc uerba. Expulſi ſunt fabri de area noſtra. Diſturbata porticus Catuli, quæ ex S.C. Coſſ. locatione reficiebatur, & ad tectum penè peruenerat. Q. fratris Domus primo fracta coniectu lapidum ex area noſtra, deinde inflammata iuſſu Clodij. Area autem, ex qua fabros expulſos ait, fuit eius domus, quã in palatio cõbuſtam eſſe ſupra oſtendimus.

De Tabernola: Domo Aeliorum: Baſilica Caij, & Lucij: Cliuo Suburrano: Arcu Gallieni: Trophæis Marij: ac de Thermis, & Domo Gordiani Imp. Cap. XV.

EA autem Exquiliarum pars, quæ ad Cœlium montem uergit, eregione Baſilicæ lateranenſi, quæq; Merulana pro Mariana dicitur, apud antiquos regio Tabernola dicebatur. Vnde Var. Exquilinum lucum eſſe dicit dexteriore uia Tabernolæ. Domus Aeliorum poſita erat ubi nũc ſunt Mariana monimenta: &, ut teſtatur Val. Max. Sacellum Marianum. Palatium Licinij fuit ad D. Bibianæ nunc ædem, adurſum pileatum. Baſilica uero Caij & Lucij, quam cum porticu ſub nomine nepotũ Caij & Lucij Auguſtus extruxit, fuerat inter dictam ædem, & urbis menia: cuius extat adhuc concameratus fornix penè integer quo, Pantheonis excepto, nullus maior in urbe cernitur. Locum hunc Galutij thermas uulgus appellat. Cliuus Suburranus in Exquilias præbẽs aſcenſum à fine Suburræ initium capit. Arcus deinde Gallieni Imp. nullis ornamẽtis inſignis apud ædẽ nũc D. Viti adhuc cernit, in quo legitur titulus ſequẽs.

GALLIENO. CLEMENTISSIMO. PRINCIPI. CVIVS. INVICTA. VIRTVS. SOLA. ≔
PIETATE. SVPERATA. EST. ET SALONINAE. SANCTISSIMAE. AVGV.
M. AVRELIVS. VICTOR. DEDICATISSIMVS. NVMINI. MAIESTATIQ. VE. EORVM

Quidam triumphalem arcum eſſe uoluere: Sed cum triumphi nulla appareant inditia, neque conſtet de triumpho, fiatque in eo titulo de Salonina mentio, arbitramur in gratiam ipſorum ob aliquod beneficiũ ab ipſo Aurelio poſitum: & ſuper eodem ſtatuam Gallieni, & ipſius Saloninæ locatam fuiſſe. Macellũ Liuianum inſtitutũ fuit à ſiniſtra eius uiæ, quæ eſt ab hoc arcu ad D. Antonij ædem, ubi nuper effoſſa ſunt ſaxa tiburtina, & uaſa quibus interfectorum animalium ſanguis colligebatur: magnáque oſſium, & cornuum copia. Macellum autem à quodam Macello eſt denominatum, qui in urbe latrocinia exercebat: Quo damnato Cenſſ. Aemilius, & Fuluius ſtatuerunt, ut domus eius publicaretur, uẽderentúrque ibi obſonia, auc. Plut. in probl. Varro, præter hanc, aliam ponit etymologiam. Hæc omnia, inquit, poſtquam contracta in unum locum, quæ aduictum pertinebant, & ædificatus locus appellatum Macellum, ut quidam ſcribunt, quòd ibi fuerit hortus. Nam (ut diximus) ubi olerum copia Lacedæmonij Macellũ uocabant. Trophæa Marij cimbrico bello parta, quæ à Sylla diſiecta, & à Cæſare Dictatore inſtaurata eſſe cõmemorat Suet. à dextra uiæ præneſtinæ, propeque D. Iuliani ædem extant. Quæ tametſi mutilata, tamen horum in altero thoracem cum clypeis, iuueníſque captiui ſimulacrum brachijs poſt tergum reuinctis, in altero uero uaria belli inſtrumenta adhuc cernuntur. Domus autem, Thermæque Gordiani imp. hinc non procul à dextra ſcilicet eiuſdem uiæ fuere: de quibus Capitolinus ita loquitur. Domus Gordianorum, etiam nunc extat, uia præneſtina, ducẽtas columnas uno ſtilo habens, & Thermas quales, præter urbem, nuſquam haberet orbis terrarum.

De Aqua Martia. Cap. XVI.

POſtquam uia præneſtina ad portam Exquilinam peruentum eſt, locus poſtulat, ut de aqua Martia nunc dicamus. Hanc igitur aquam, Martiam appellatam legimus ab Anco Martio rege, qui primꝰ omnium eam in urbẽ ducere eſt auſpicatus. Quintus deinde Marcius Rex in prætura deduxit. Longo tempore poſt reſtituit M. Agrippa: de qua hæc Plin. ſunt urba. Clariſſima aquarum omnium toto orbe

frigoris

frigoris,ſalubritatiſque palma,præconio urbis,Marcia eſt,inter reliqua deum munera urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia,fons autem ipſe Piconia.Oritur in ultimis montibus Pelignorum:tranſit Marſos Romam non dubie petens:mox ſpecu merſa in tiburtina ſe aperit.IX.M.pas.fornicibus ſtructis perducta.Subdit deinde.Et quantum Virgo tactu,tantum præſtat Marcia hauſtu. Concipiebatur hæc uia Valeria,ad milliariũ. XXXV,diuerticulo euntibus ab urbe Roma deſtorſus millia peſſuũ triũ, uilla Sublacenſi.Ductus eius habebat longitudinem à capite ad urbem paſſuum.LX.millium DCCX,& ſemis.Riuo ſubterraneo pas.XLIIII.M.CXLV,& ſemis.Opere ſupra terram pas.VII.millium.CCCC XLIII.Opere arcuato pas.II.M.CCCCLXIII.Propius urbem à.VI.milliario ſubſtructione pas.CLXXXVIII.Reliquo opere arcuato pas.VI.millium CCCCLXXI. Incommentarijs aſcriptus erat modus quinariarum.II.M.CLXII.Ad caput uero Fron.inuenit quinarias.IIII.mille .DCXC. Diuidebatur per regiones,primam.III.IIII.V.VI.VIII.IX.XIIII.In caſtella.LI. Auguſtus in ſuplementum huius aquæ quoties ſiccitates egerent auxilio Iuliam aquam eiuſdem bonitatis opere ſubterraneo perduxit uſque ad Marciæ riuum.Cuius ductus,donec Marciæ accederet,efficiebat pas.DCCC. Deriuatus eſt deinde in Claudiam,ut dictum eſt .Marcia autem collis Viminalis æquabat libram. Cũ eſſe deſiſſet à Nerua fuit reſtituta,atque in Auentinum uſque deriuata.Eidem Neruæ placuit omnes diſcerni, tum ſingulas ita ordinari,ut in primis hæc tota potui ſeruiret:Quæ parte ſui poſt hortos Pallantianos in riuũ, qui uocabatur Herculaneus,deijciebat ſe per Cœliũ. In Marciæ autem ductu ante portam Exquilinam extãt adhuc tituli,qui ſequuntur.

IMP.CAESAR.DIVI.IVLI.F.AVGVSTVS
PONTIFEX,MAXIMVS.COS.XII.
TRIBVNIC.POTESTAT.XIX.IMP.XIIII.
RIVOS.AQVARVM.OMNIVM.REFECIT
IMP.CAES.M.AVRELIVS.ANTONINVS.PIVS.FELIX.AVG.PARTH.MAXIM.
BRIT.MAXIMVS.PONTIFEX.MAXIMVS
AQVAM.MARCIAM.VARIIS.kASIBVS.IMPEDITAM.PVRGATO.FONTE. =
EXCISIS.ET.PERFORATIS
MONTIBVS.RESTITVTA.FORMA.ADQVISITO.ETIAM.FONTE.NOVO. =
ANTONIAN
IN.SACRAM.VRBEM.SVAM.PERDVCENDAM.CVEAVIT
IMP.TITVS.CAESAR.DIVI.F.VESPASIANVS.AVG.PONTIF.MAX.
TRIBVNICIAE.POTESTAT.IX.IMP.XV.CENS.COS.VII.DESIG.II
RIVOM.AQVAE.MARCIAE.VETVSTATE.DILAPSVM.REFECIT
ET.AQVAM.QVAE.INVSV.ESSE.DESIERAT.REDVXIT

Huius autem aquæ Cor.Tac.ſic meminit. Luxus cupido infamiã, & periculum Neroni attulit:qui fontem aquæ Marciæ ad urbem deductæ nando inceſſerat.

De Aqua Iulia,& Tepula.
Cap. XVII.

A Supra dicta porta Exquilina,ad Marij trophœa progreditur ductus aquæ,ut arbitramur,Iuliæ. Quoniam cum Anio nouus eſſet omnium altiſſimus,proximùmque locũ teneret Claudia,& tertium Iulia:cùmq; uideamus hunc aquæ ductum poſt Claudiæ ductum cœteris omnibus,qui extant,maiorem eſſe,non eſt quod dubitemus Iuliæ,ſiue Tepulæ eſſe ductum.De quibus Fron. ſic loqtur.Cn. Seruilius Cepio,& L.Caſſius Longius, qui Riualla appellatus eſt,Cenſs.anno ab urbe condita DCCXVII M.Plautio Hipſapone & Ful.Flacco.Coſs.aquam,quæ uocatur Tepula,ex agro Lucullano, quem quidã Tuſculanũ credunt, Romam,& in Capitolium adducendam curauerunt. Tepula cõcipiebatur uia La-

tina ad XI. milliarium, diuerticulo euntibus ab Roma deſtrorſus millium paſſuum duum: inde riuo ſuo in urbem perducebatur: Iuliæ poſt mixta ab Agrippa. Iuliæ ductus efficiebat longitudinem paſſuũ. XV. millium CCCCXXV. Opere ſupra terram pas. VII. M. CCCCXXVI. Ex eo in proximis urbis locis à. VII. milliario, ſubſtructione pas. M. D. XXVIII. Reliquo opere arcuato pas. VI. M. CCCCLXXII. Præter caput Iuliæ transfluebat aqua nomine Crabra, de qua meminit Cic. ep. libro XVI. Tepulæ in commentarijs aſcriptus erat modus quinariarum quadringentarum. Huius aquæ fontes nulli erant, uenis quibuſdam conſtabat: quæ interceptæ fuerunt in Iuliam. Caput ergo eius obſeruandum erat à pi-ſcina Iuliæ: Ex ea. n. primum accipiebat quinarias. CXC. deinde ſtatim ex Marcia quinarias. XCII. Præterea ex Aniene nouo ad hortos Epaphroditianos quinarias CLXIII. Fiunt omnes quinariæ CCCCXLV, amplius quã in cõmentarijs qnarijs XLV. Tepulæ erogabãt extra urbẽ nomine Cæſaris qnariæ LVIII. Priuatis quinariæ LVI. Reliquæ. CCCXXXI. intra urbem diuidebant̃, p regionẽ. IIII. V. VI. VIII. in caſtella XIIII. ex quibus nomine Cæſaris quinariæ XXXXIIII. priuatis CCXXXVII. Vſibus publicis. L. Ex eo caſtris duobus, quinariæ XII. operibus pub. tribus, quinariæ VII. Lacubus tredecim, quinariæ XXXI. Iuliæ autem in commentarijs aſcriptus erat modus quinariarum DCXLIX. Ad caput menſura iniri non potuit, quoniam ex pluribus acquiſitionibus conſtabat. At ad VI. ab urbe miliarium uniuerſa in piſcinam recipiebatur, ubi dabat quinarias M. CCVI. Accipiebat autem Prope urbem poſt hortos Pallantianos ex Claudia quinarias CLXII. erãntque Iuliæ cum acceptis, quinariæ MCCCLXVIII. Ex eo dabat in Tepulam CXC. erogabat ſuo nomine DCCCIII. Fiebãt quas erogabat quinariæ DCCCCXCIII. amplius, quam in comẽtariis habebat, quinarijs CCCXLIIII. minus quàm in piſcina CCXIII. Fluebãt extra urbem nomine Cæſaris quinariæ LXXXV. priuatis CXXII. Reliquæ intra urbem diuidebantur per regiones. II. III. V. VI. VIII. X. XII. in caſtella XVII.

De Cliuo Vrbico: Domo Ser. Tullij, & Neronis: ac de æde Fortunæ Seiæ. Cap. XVIII.

EA autem Exquiliarum pars, quæ ædi D. Laurentij in Fontana incũbit, Cliuus Vrbicus eſt appellata: ubi fuit Lucus Fagutalis, & Domus Ser. Tullij. Domus uero Neronis totum id ſpatium occupauit, quod eſt inter Palatium, & Cœlium, ab æde nunc D. Ioannis & Pauli recta eundo ad Coloſſeum, atque Carinas quouſq; ad aggerem Tarquinij perueniamus, & Mecænatis attingamus hortos. De hac domo Cor. Tac. ſic meminit. Eo tempore Nero Antij agens non ante in urbem regreſſus, quàm domui, quæ Palatium, & Mecænatis hortos continuauerat, ignis propinquaret: neque tamen ſiſti potuit, quin & Palatium, & domus, & cuncta circùm haurirentur: & infra. Cæterum Nero nixus eſt patriæ ruinis extruere domum: in qua non tam gemmæ, & aurum miraculo eſſent, ſolita pridem & luxu uulgata, quàm arua, & ſtagna, & in modum ſolitudinum hinc ſyluæ, inde aperta ſpatia, & proſpectus. De hac domo Suet. ita ſcribit. Nero domum à Palatio Exquilias uſque fecit, quam primo Tranſitoriam, mox incẽdio abſumptam, riſtituitàmque Aureã nominauit: de cuius ſpatio, atque cultu ſufficerit hoc retuliſſe. Veſtibulum eius fuit in quo coloſſus CXX pedum ſtaret. Ipſius effigiei tanta laxitas, ut triplices porticus milliarias haberet: Item ſtagnum maris inſtar, circunſeptum ædificijs ad urbium ſpeciem. Rura inſuper aruis, atque uinetis, & paſcuis, ſyluiſque uaria cum multitudine omnis generis pecudum, ac ferarum. In cæteris partibus cuncta auro lita, diſtincta gemmis, unionùmque conchis erant. Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis uerſatilibus, ut flores fiſtulis, & unguenta deſuper ſpargerentur. Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuo diebus, ac noctibus uice mundi circumageretur. Balneæ marinis, & albulis fluentes aquis. Eiuſmodi domum cùm abſolutam dedicaret, hactenus comprobauit, ut ſe diceret, quaſi hominem tandem habitare cæpiſſe. Huius domus immenſam laxitatem incertus Auctor hoc diſticho feſtiuiſſime taxauit.

Roma domus fiet,ueios migrate quirites,
Si non & ueios occupat iſta domus.

De eadem ſic Plin.Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem:& idem alibi ait,ipſum Neronem in domo aurea Aedem Fortunæ incluſiſſe, quæ ex lapide phengite tranſlucens, foribus clauſis,claritatem diei intus haberet: hancque deam à Seruio rege ſacratam, & Seiam à ſegetibus appellatã.Circa eandem domum fuere quædam Horrea,quorum ſpatium cùm Nero deſyderaret, bellicis machinis,& igni labefactauit:q; ſaxeo muro conſtructa erant.

De Aggere Tarquinij:Domo Pompei,& Virgilij:& de Turri,& Hortis Mecænatis: ac de Campo, & Foro Exquilino. Cap. XIX.

AGger Tarquinij Superbi ab arcu Gallieni parũ ultra thermas Dioclitiani protenſus ad hunc cernitur:de quo Plin.in hunc modum loquitur.Clauditur urbs ab oriẽte aggere Tarquinij Superbi, inter prima opere mirabili.Nanque eum muris æquauit, quà maxime patebat aditu plano:cætero munita erat præcelſis muris,aut abruptis montibus:niſi quòd expatiantia tecta multas addidere urbes. Turrim autem Mecænatis ſub eodem aggere, haud procul ab eiſdem thermis fuiſſe, plerique omnes conſentiunt: Ex qua incenſam urbem proſpectans Nero lætus flammæ (ut aiebat) pulchritudine ἀϊλωσιν illi decantauit.Cuius incendij initium ab ea parte Circi originem habuit,quæ Palatino,Cœliòque montibus contigua eſt, auctor Suet. Qui Hortos etiam Mecænatianos in Exquilijs fuiſſe ſic oſtendit.Tiberius Romam reuerſus deducto in forum filio Druſo ſtatim è Carinis, ac Pompeiana domo Exquilias in hortos Mecœnatianos tranſmigrauit.Domum autem Virgilij poetæ apud eoſdem hortos ſtetiſſe,ſcribit Ser.grãm.Hi horti erant in campo Exqilino inter dictum aggerem,& mœnia urbis ſito:ubi prius cadauera ſepeliebantur.Locum innuit Sex.Pom.his uerbis. Puticuli ſunt appellati,quod uetuſtiſſimum genus ſepulturæ,ut puteus,fuerit:& dicti puticuli,quia ibi cadauara putreſcunt, quem locum publicum ultra Exquilias fuiſſe prodidit Aelius.Eundem locum attigit Cic.ubi inquit,Senatum cẽſere,atque è republica exiſtimare, Aedilium curulium edictum, quod de funeribus habeãt Ser. Sulpitij Q. F. Lemoniæ Rufi funeri mittere utique locum ſepulcro in campo Exquilino C. Panſa Cos.ſeu quo in loco uidetur pedes triginta quaqueuerſus deſignet,quo Ser.Sulpitius inferatur: quod ſepulcrum ipſius,liberorum,poſterùmque eius ſit.Fuit autem poſtea conſuetudo ut ibidem cadauera comburerẽtur. Sed cum nidor eſſet urbi pernicioſus,Auguſtus ſtudens aerem emendare,S. P. Q. R. conſenſu campum hunc Mecœnati conceſſit,ubi fecit hortos quos ſuperius demonſtrauimus. In eodem campo plurima,uariàque ſepulcra effodi uidimus,uarijs exornata marmoribus. Quædam erãt concamerata unica teſtudine:alia duplici concameratione,ut ex ſuperiore in inferius ſepulcrum eſſet deſcenſus. Erant & pauimenta teſſellata,uermiculatáque: in parietibus per ambitũ loculi, in ſingulis urnæ binæ:extra cameram ſepulcri longitudinis,latitudinisque inſcriptio.Quædam uero ſepulcra ex pluribus conſtabant parietibus,parum inuicem diſtantibus,in quibus urnæ ſimiliter binæ,ferè contiguæ, modicòque interuallo, aliæ binæ, & ſuper his totidem:ita ut ex ordine decedentium urnæ additæ nouo includerentur muro:hæc pauperum,illa diuitum ſepulcra fuiſſe,opinamur. In urnis autem oſſa,cineres, & carbones adhuc erant.Erat & uas Vſtrinum appellatum,quòd in eo cadauera cõburerẽtur: in quo & uitreum uaſculum fuit repertum,in eòque ſuauiſſimos liquores fuiſſe multi aſſerebant,quibus etiã cadauera aſpergerentur.In Exquilijs fuit forum Exquilinum.Appianus.Dum Marius, inquit, & Sulpitius ad Exquilinum forum illi occurrunt. Baſilicam Seſimini ciuis Ro.apud ædem D. Mariæ maioris fuiſſe nonnulli affirmant.Fuit etiam in Exquilijs Fanum,& malæ Fortunæ Ara auctore Plin.& Cic.de nat.deorum. Fuit & Felicitatis templum:idq; poſtea à Nerone,domum auream extruere parante, combuſtum. Pars autem Exquiliarũ ad Viminalẽ uerſa habuit lucũ Querquetulanũ alterũ, alterùmque Iunonis Laciniæ

De Suburra: Templo Siluani: & de Teſtamento Iocundi militis. Cap. XX.

SVburra, quæ inter Exquilias, & Viminalem iacet, principium habuit à foro Romano, ſiue à foro Neruæ imp. finem uero ad cliuum Suburranum: dicta, ut Iunius ſcribit, ab eo quòd fuerit ſub antiqua urbe. Iuuenalis uicum frequentiſſimum fuiſſe innuit, cum inquit.

Cedere nanque foro, iam nõ eſt deterius, quàm
Exquilias à feruenti migrare ſuburra.

In eadem Suburra meretrices habitaſſe, ſignificare uidetur Martialis ſic dicens.

Famæ non nimium bonæ puellæ,
Quales in media ſedent ſuburra.

Domũ Cæſaris Dictatoris fuiſſe in Suburra, ſupra ubi de templo Pacis ſumus locuti, demonſtratum eſt. Vicus Patricius oblique Exquilias à Viminali ad Dioclitiani thermas propè uſque diſterminans, à Patricio eſt denominatus, qui iubente Tullio rege ibi habitauere, ut ſi quid aduerſus ipſum molirentur, ex locis ſuperioribus opprimi poſſent. Mamilia turris intra Suburræ regionem à Mamilio quodam nomen accepit: auc. eſt Sex. Pom. Huius uici meminit Mar. hoc carmine.

Sed domus in uico Lælia patricio.

Templum Siluani fuiſſe ad radices Viminalis, qua parte (ut ego puto) mõs ipſe ſpectat occaſum ſolis, ſatis conſtat ex teſtamento Iocundi militis in Luſitania reperto, quod ſequitur.

IOCVNDI.

EGO GALLVS FAVONIVS IOCVNDVS P. FAVONII. F. QVI BELLO CONTRA VRIATVM OCCVBVI IOCVNDVM ET PRVDENTEM FILIOS E ME ET QVINTIA FABIA CONIVGE MEA ORTOS ET BONORVM IOCVNDI PATRIS MEI ET EORVM QVAE MIHI IPSI ACQVISIVI HAEREDES RELINQVO HAC TAMEN CONDITIONE VT AB VRBE ROMA HVC VENIANT ET OSSA HINC MEA INTRA QVINQVENIVM EXPORTENT ET VIA LATINA CONDANT IN SEPVLCRO IVSSV MEO CONDITO ET MEA VOLVNTATE IN QVO VELIM NEMINEM MECVM NEQVE SERVVM NEQVE LIBERTVM INSERI ET VELIM OSSA QVORVMCVNQVE SEPVLCRO STATIM MEO ERVANTVR ET IVRA RO. SERVENTVR IN SEPVLCRIS RITV MAIORVM RETINENDIS VOLVNTATEM TESTATORIS ET SI SECVS FECERINT NISI LEGITIMAE ORIANTVR CAVSAE VELIM EA OMNIA QVAE FILIIS MEIS RELINQVO PRO REPARANDO TEMPLO DEI SILVANI QVOD SVB VIMINALI MONTE EST ATTRIBVI MANES QVE MEI A PONT. MAX. ET A FLAMINIBVS DIALIBVS QVI IN CAPITOLIO SVNT OPEM IMPLORENT AD LIBERORVM MEORVM IMPIETATEM VLCISCENDAM TENEANTVRQVE SACERDOTES DEI SILVANI ME IN VRBEM REFERRE ET SEPVLCRO ME MEO CONDERE VOLO QVOQVE VERNAS QVI DOMI MEAE SVNT OMNES A PRAETORE VRBANO LIBEROS CVM MATRIBVS DIMITTI SINGVLISQVE LIBRAM ARGENTI PVRI ET VESTEM VNAM DARI. IN LVSITANIA IN AGRO VIII CAL. QVINTILES BELLO VIRIATINO.

Decẽ Tabernæ fuere in ualle D. Agathæ ædi ſubiecta, ut ex inſcriptione marmoris ibidem effoſſi dicimus. Puteus uero D. Probæ fuit iuxta ædem D. Mariæ cognomento in Campo, in eadem ualle.

De Colle Viminali: Lauacro Agrippinæ: de Thermis Olympiadis, Nouati: & Dioclitiani: & Bibliotheca Vulpia: ac de Domo Caij Aquilij.

Cap. XXI.

TErtiæ regionis, inqt Varro, colles quinque ab deorum fanis appellati sunt, è queis nobiles duo: Viminalis à Ioue Vimineo: quòd ubi aræ sunt, ibi uimina nata fuerunt. Palatiũ Decij imp. sitũ fuisse apud ædem nunc. S. Laurentij cognomento In panisperna, in ea parte quæ ad Suburrã uergit, nõnulli tradidere. Sed de hoc apud antiquos scriptores non memini me legere. Lauacrũ Agrippinæ matris Neronis fuit à sinistra, qua parte collis uallẽ Quirinalẽ despicit: ubi simulacra duo Bacchi reperta feruntur, & index huiusmodi.

IN LAVACRO AGRIPPINAE.

Thermæ autẽ Olimpiadis, & Nouati: hæ eo in loco, ubi nunc D. Pudentianæ est templum, illæ inter has, & Decij Palatium, in uinea eidem Laurentij ædi proxima, sitæ erant. Et in Potentianæ templo etiam hodie canales fuliginosi uidentur. Domum C. Aquilij Equitis Romani illius, quẽ iuris ciuilis scientia clarissimum fecit, in mõtis dorso positã fuisse opinamur. Hãc domũ pulchriorẽ fuisse illa palatia Crassi, & Q. Catuli, testat Plin. Thermæ Dioclitiani in medio ferè Viminali sitæ adhuc spectãt: sed maiori ex parte dilapsæ: quarũ fornices amplissimi extãtes: colũnæ ingẽtes, locaque cõcamerata miræ ãplitudinis operis magnificentiã clare ostendũt. Has Dioclitianus, & Maximianus inchoarunt, in qbus extruẽdis memorãt XL. M. Christianorũ in seruitiũ habuisse. Alij uõ dicũt Dioclitianũ, Maximianumque eas perfecisse: Cõstãtiũ deinde, & Maximianũ Dioclitiani filios easdẽ suis, cõditorumque statuis exornauisse, atq; dedicasse, huiusce rei inditio utuni, quòd in eisdẽ inuẽtũ sit marmor in quo erãt uerba, quæ sequuntur.

CONSTANTINVS ET MAXIMIANVS INVICTI AVGVSTI SEVERVS MAXIMIANVS CAESSARES THERMAS ORNARVNT ET ROMANIS SVIS DEDICAVERVNT

Harũ thermarũ ichnographiã habes in figura urbis, propterea hic castellũ tãtũ apposuimus, ex quo, & ex superioribus iã descriptis manifestũ est, nõ eãdẽ certã, atque cõstitutã formã castellis fuisse, sed p locorũ natura ea extructa esse: neq; enim referebat quali forma essent, dum recipiẽdi aquã usum preberent.

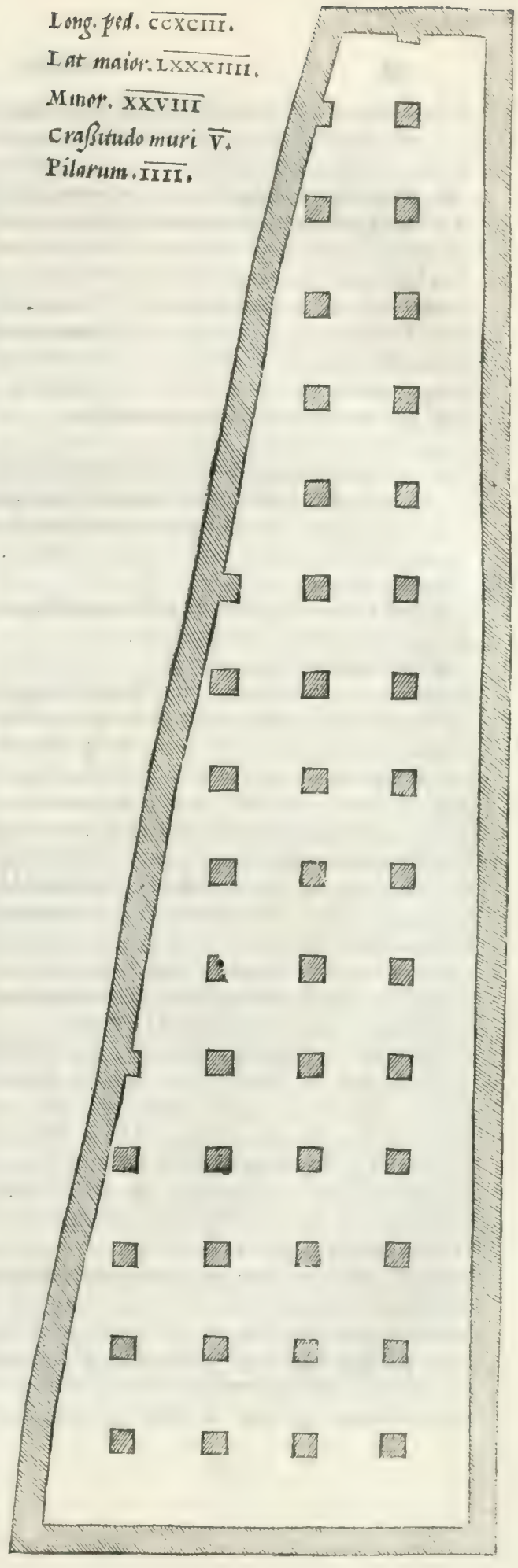

Bibliothecam autem Vulpiam,in qua libri lintei,atq; elephantini principum gesta,& S. C. continentes seruabantur,in his thermis fuisse,testatur Vopiscus, sic. Vsus sum præcipue libris ex bibliotheca Vulpia, ætate mea thermis Dioclitianis. Et alibi. Bibliotheca Vulpia elephantini pugilares in sexto armario siti. Palatium ẽt Dioclitiani prope thermas fuisse opinamur,in uinea sita inter ipsas thermas, & uallem Quirinalem:ubi columnarum bases adhuc suis locis stantes effodi uidimus: & Sacellum conchis marmis,uariisque lapillis inuicem consertis adornatum. Alterum Sacellum marmoreum repertum fuit ad easdem thermas,qua parte ad Altam Semitam,septentrionẽmq; spectant, cuius sacelli testudo in modum conchæ marinæ sculpta ex duobus frustis candidissimi marmoris constabat: quod cui deo esset dicatum,nullo potui signo intelligere.Post thermas autem,& aggerem Tarquinij,usque ad menia, iacet campus Viminalis, in quo fuit puteus aquæ Salientis,qui dicebatur puteus Viuarij, qa ibi apud antiquos animalia includerentur:quo Viuarij nomine etiam nunc cãpus ille ab incolis appellatur:extántque ueluti ferarum latibula hominum opera extructa.

De Monte Quirinali: Aede Fortunæ, Apollinis, Iouis, Iunonis, Mineruæ: & de Turri Militiarum: Balneis Pauli Aemilij: Thermis Constantini: ac de Domo Corneliorum. Cap. XXII.

IN Valle Quirinali fuit Fortunæ publicæ ædes: de qua Ouid sunt hi uersus.

Qui dicit quondam sacrata in ualle quirini
Hac fortuna die publica,uerus erit.

Montem autem Quirinalem à Quirini Fano,uel à Quiritibus, qui cum Tatio Curibus uenientes ibi castra posuerunt,denominatum esse affirmat Var. Sed huius collis ædificia,ut ordinate percurrantur,ab ea parte incipiamus,quæ Palatio Neruæ,Forò que Traiani est proximior. Supra hoc igitur stat Turris nunc Militiarum: quod cognomen ex eo inditum est,quia milites Traiani ibi stationem olim habuere. Extat adhuc eius ædificij bona pars,& ei annexa ueluti porticus in emicycli, siue theatri formam: ubi caput ingens marmoreum,quod Traiani fuisse inter omneis constabat,paucis ab hinc diebus repertum ẽ: Eodẽmque in loco effossi sunt orbes marmorei miræ laxitatis, ac multa marmoris frusta uarijs signis cælata: in quorum uno erat hic titulus. POTENTISSIMA DOS IN PRINCIPE LIBERALITAS ET CLEMENTIA. Balinea Pauli Aemilij in proximo fuere, ubi nunc Monialium est habitaculum: locùsq; dicitur Bagnanapoli. In descẽsu cliui,qui ad Viminalem uergit, à dextra,annis ab hinc duodecim uidimus Sacellum uariorum piscium,marinarùmq; concharum nobili pictura adornatum: quibus inditus Neptuni fuisse omnes asserebant. Thermarum autem Constantini imp. reliquiæ magnæ, non longe spectantur: in quibus repertus est hic titulus.

PETRONIVS PERPENNA MAGNVS QVADRANTIANVS V.C. MI.PRAEF. VRB. THERMAS CONSTANTIANAS LONGA INIVRIA ET ABOLENDAE CIVILIS VEL POTIVS FATALIS CLADIS VASTATIONE VEHEMENTER AFFLICTAS ITA VT AGNITIONE SVI EX OMNI PARTE PERDITA DESPERATIONEM CVNCTIS REPARATIONIS ADFERRENT DEPVTATO AB AMPLISSIMO ORDINE PARVO SVMPTV QVANTVM PVBLICAE PATIEBANTVR ANGVSTIAE AB EXTREMO VINDICAVIT ET PROVISIONE LONGISSIMA IN PRISTINAM FACIEM SPLENDOREMQVE RESTITVIT.

Domus Corneliorum fuit eregione harum thermarum, qua parte mons urbem planam despicit: in uico etiam nunc Corneliorum nuncupato: in quo Apollodorus prodit fuisse statuas duas colloßeas senum seminudorum,qui cum reliquo corpore iacerent,pectore fuerant erecti,alteràque manu cornucopiæ tenerent: quas Saturno,& Baccho adiudicauit: additque in proximis ruinis templa,quorum frontispicium non omnino corruißet,horum deorum extitisse. Has autem coloßeas statuas eas esse, quæ hodie in Capitolio cernuntur,crediderim. In proximo autem loco stat Turris dimidiata: hanc quidam geminato

errore

errore Mecœnatis,& in Exquilijs eſſe aſſerunt: cum neque hic collis ſit Exquiliarum, nec ea Mecœnatis turris: quam in Exquilijs fuiſſe, ſupra demonſtrauimus. Equi duo marmorei apud prædictas thermas adhuc extant: quorum alterum Praxitelis, alterum Fidiæ opus eſſe, tituli indicant. Templum Apollinis fuit in ea parte Quirinalis, quæ in portã Flumentanã uerſa, Mons Apollinis, & Clatræ eſt dicta. Haud ita multo poſt ſurgit alia pars montis: ubi Capitolium uetus: Sacellum Iouis: Iunonis, & Mineruæ: ea priusquam in Capitolio, fuerant condita.

De Domo Pomponij Attici, & Flaui Sabini: Templo Quirini: Alta Semita: Vico, & Statua Mamurri: & de Foro, & Hortis Salluſtij: atque de Campo Scelerato. Cap. XXIII.

DOmus Pomponij Attici fuit in ea Quirinalis parte, quæ ædi nunc D. Vitalis incumbit. Hanc domum cognomento Pamphilianam, eiuſq; amoenitatem non ædificio, ſed ſylua conſtitiſſe: & à Q. Cæcilio auunculo ipſi Attico hæreditate fuiſſe relictam, aſſerit Cor. Nepos: de qua Cic. ad ipſum Atticum ſcribens, ita meminit. Diem natalem reditus mei cura ut in tuis ædibus amoeniſſimis agam tecum, & cum amicis. Templum Quirini prope eandem domum fuiſſe arbitramur: de cuius templi porticu Mar. ſic mentionem facit. I nunc, & pete porticum Quirini. Sed alteram Quirini ædem fuiſſe, ubi nunc templum D. Suſannæ, innuit Vitr. libro ſeptimo: à qua Quirinalem portam, olim prope exiſtentẽ, denominationem accepiſſe, diximus. Alta Semita à thermis Conſtantini ad portam Viminalem uſque per dorſum Quirinalis erat producta, cuius ueſtigia ſæpe, nec uno tantum loco, uidimus. Et prope eum locum, qui dicebatur, Ad malũ Punicum, fuit Fl. Sabini Domus: in qua natum eſſe Domitianum teſtatur Suet. conſentitque hic titulus ibidem repertus, & adhuc iacens.

INTER DVOS
PARIETES
AMBITVS PRIVAT.
FLAVI SABINI

Eſt autem ambitus circuitus ædificiorum, patens in latitudinem pedes duos, & ſemiſſem, in longitudinem idem quod ædificium, auctor eſt Sex. Pom. In eadem parte collis uergente ad Viminalem, in tabula marmorea, erant ſuperioribus annis tria deorum ſimulacra, quorum à dextra ſedens unum, Genio Cœlimonteis, ut titulus oſtendebat, erat conſecratum: alterum à ſiniſtra ſtans, Herculi Iulio: tertium, Ioui Cœlimoteis. Eo in loco extant adhuc aquæductus antiqui ueſtigia aquis limpidiſſimis, quanquã exiguis, fluentibus. Vicum Mamurri fabri, in quo illi Statua fuerat poſita, apud prædictã ædem D. Suſannæ fuiſſe, teſtatur D. Ambroſius. Forum Salluſtij eidem ædi fuit proximum: à quo non longe eiuſdem Salluſtij fuerat Domus, cum Hortis: qui non ſolum proximam occupabant uallem, ſed ad portam Collinam ferè uſque ſecundũ urbis menia diffundebantur. horũ in medio iacet Obeliſcus notis, ſiue literis ægyptiis inſcriptus: qui Lunæ fuerat dicatus: inter quem, & uiam ad eandem portam tendentem, in loco qui nunc Gyrlus dicitur, multæ hydriæ effoſſæ ſunt, propèque multa oſſa cadauerum, ac inter ea caput humanum miræ magnitudinis: quod ueriſimile uidetur eſſe Puſionis, uel Secundillæ: quos gigantea ſtatura in eiſdem hortis conditos fuiſſe, teſtatur Plin. his uerbis. Proceriſimum hominem ætas noſtra D. Claudio principe Gabbatam nomine ex Arabia aduectum. IX. pedum, & totidem unciarum uidit. Fuere ſub D. Auguſto ſemipede addito: quorum corpora eius miraculi gratia in Cõditorio ſalluſtianorum aſſeruabantur hortorum, Puſioni, & Secundillæ erant nomina. De his hortis Cor. Tac. ita meminit. Ventitabat Nero ad pontem Miluium, quò ſolutius urbem extra laſciuiret. Igitur regrediente per uiam Flaminiam compeſtus inſidias, fatoque euitatas, quoniam diuerſo itinere Salluſtianos in hortos remeauerit. Meminit & Vopiſcus de Aureliano ſic loquens. Diſplicebat ei cùm eſſet Romæ habitare in Palatio, ac magis placebat in hortis Salluſtij, uel Domitiæ uiuere. Collem autem, in quo quota pars Domus

Salluſtij cernitur.incolæ Salluſtricum appellant,ubi effoſſum eſt marmor cum hac inſcriptione.

M.AVRELIVS.PACORVS
ET M.COCCEIVS.STRATOCLES
AEDITVI.VENERIS.HORTORVM
SALLVSTIANORVM.BASEM CVM
PAIMENTO MARMORATO
DEANAE
D. ☉ D

Campus Sceleratus, in quo Veſtales inceſti reæ uiuæ defodiebantur, totum id ſpatij obtinuit, quod à dictis Salluſtij hortis ad portã Collinã ferè uſque protenditur:de quo Liuius ſic inquit.Eo anno Mutia Veſtalis facto inditio uiua ſub terra ad portam Collinam,dextera uia ſtrata defoſſa Scelerato campo, ab inceſto id ei loco nomen factum.M.minit & Sex.Pom.ac Plut.Cuius uerba,quia ritum Veſtales ſepeliendi oſtendunt,non ab re fuerit ea ſubijcere.Sed quæ uirginitatem prodiderit uiua ad portam,quam Collinam uocant,defoditur. Quo quidem in loco ſupercilium eſt intra urbem terreſtre porrò ſe intendens,quod Latinorum idiomate uocatur tumulus. Hic ſtructa eſt ſubterranea domus, haud magna, in quam e loco ſuperiore deſcenditur.lacet in ea ſtratus lectulus, & lucerna ardens, primitiæque rerum earum,quæ neceſſariæ ſunt ad uictum,breues quædã, panis,aqua in uaſe,lac,& oleum:quaſi caueat ipſa domus,ne fame eius corpus intereat, quæ maximis expiationibus dedicata ſit. Ipſam uero pœnæ obnoxiam feretro impoſitam,& exterius obtectam,loriſque ligatam,quò neque uox queat etiam audiri, per forum uehunt.Silentio accedunt omnes,eámque,ſine uoce,graui cum mœrore quodam tranſmittũt. Neque aliud ſpectaculum horribilius eſt,neque alium diem ciuitas mœſtiorẽ agit. Cùm uero ad locum feretrum delatum fuerit, ſolutis à miniſtris uinculis, ſacerdotum princeps precatus arcana quædam, ſublatiſque ad deos manibus, ante ſupplicium educit eam capite opertam, conſtituitque in ſcalis in domicilium deferentibus.Deinde ipſe cum alijs ſacerdotibus auertitur.Cùm autem illa deſcenderit,& ſcalæ tolluntur,& multa deſuper iniecta humo domiciliũ operitur, adeo ut is locus reliquo tumulo æqualis fiat.Sic quidem quæ ſacram uirginitatem prodidere puniuntur.

De Templis,Salutis, Fortunæ Primigeniæ:Gentis Flauiæ, Herculis,Honoris, Floræ: & de Senatulo mulierum. Cap. XXIII.

HAbuit Quirinalis multas ædes ſacras,ſed quo in loco fuerint exploratum non habemus. Fuit in eo ædes Apis:fuit & Salutis, à Fabio pictore depicta: Claudij imp.tempore incenſa: hanc cum Iunius Bibaculus dictator de Equis triumphans uouiſſet,Cenſor locauit,rurſus dictator dedicauit. Fortunæ Primigeniæ ædes in eodem Quirinali à Domitio Prætore urbano poſita fuit. Herculis nõ templum fuit eregione ædis Quirini,ut nonnulli arbitrantur.Templum Gentis Flauiæ apud Malum Punicum à Domitiano fuerat extructum.Honoris ædem in eodem colle fuiſſe aſſerit Cic.Senatulum Mulierum in Quirinali Heliogabalum feciſſe eo in loco,in quo antea fuerat conuentus matronalis ſolennibus duntaxat diebus, refert Lampridius. Floræ Templum eiuſdem deæ Circo, de quo mox.dicemus, incumbebat.

De Foro Archemorio: Pila Tiburtina: Domo Martialis: Circo Florae: & de Minij Officinis. Cap. XXV.

DEſcriptis citra Tiberim Romæ ædificijs, reliquum erat, ut in Ianiculum tranſiremus, uerum cum collis Hortulorum iam diu intra pomerium ſit receptus, huius, urbiſq; planæ ædificia par eſt prius ut recenſeamus: in primiſque quid fuerit in ualle iacente inter ipſum collem Hortulorũ, & Quirinalẽ. Forum Archemorij, ubi nunc ædes D. Nicolai de Archemorijs fuiſſe, plerique omnes affirmant: ducti, ut opinor, huius ædis cognomine. Pila tiburtina, locus ita nuncupatus, magnam partem huiuſce uallis obtinebat: apud quam Martialem ſe Domum habuiſſe teſtatur, his uerſibus.

Sed tiburtinæ ſum proximus accola pilæ,
Quã uidet antiquum ruſtica flora iouem.

Nam circus Floræ eidem Pilæ adiacebat, in ualle, quæ à tribus partibus Quirinalis complectitur: ubi eiuſdem Floræ deæ ludi florales celebrabantur: quorum origo hæc traditur. Flora cum magnas opes arte meretricia comparaſſet, Populum Romanum ſcripſit hæredem, certàmque pecuniam reliquit, ex cuius annuo fœnore ſuus natalis dies celebraretur, editione ludorum. Quod quia flagitioſum uidebatur, ut pudendæ rei quædam dignitas adderetur, Deam eſſe finxerunt, quæ floribus præeſſet, eàmque oportere placari, ut fruges cum arboribus bene, proſperèque floreſcerent. Officinæ minij inter Floræ, & Quirini ædem fuiſſe, ſcribit Vitruuius. Cliuus publicus proximus ad florales, uerſus Capitolium uetus extenſus erat, auctor eſt Var.

De Colle Hortulorum: Domo Pincij Senatoris: ac de Sepulcro Neronis. Cap. XXVI.

COllis autem Hortulorum licet magnum ambitum habeat, tamen, quia erat extra urbẽ, pauca ædificia memoratu digna continebat. In eo erat Domus Pincij Senatoris, Templùmque Solis, ut nonnulli aiunt, ubi extat moles in emicycli formam ad menia, poſt ædem nunc Trinitatis. Sepulcrum Neronis haud procul ab æde D. Mariæ de populo poſitum eſſe multi opinantur. Fuiſſe autem in hoc colle oſtendit Suet. his uerbis. Reliquias Aegloge, & Alexandria nutrices, cum Acte concubina gentili Domitiorum monumento condiderunt: quod proſpicitur è campo Martio, impoſitum colle Hortulorum. In eo monumento ſolium porphyretici marmoris ſuperſtanti lunenſi ara circunſeptum è lapide thaſio.

Collis autem Hortulorũ cognomen hoc obtinuit, quòd ſub ipſo olim, ut etiam nunc, fertiliſſimi fuerãt horti. Canditatis (inquit Macrobius) fuerat uſus in comitium nundinis uenire, & in colle cõſiſtere, unde poſſent ab uniuerſis uideri: mox autem in campum Martium magiſtratum petituri deſcendebãt. Et nos quoq; in eundem deſcendamus, urbèmque planam: quò, priuſquam in Ianiculum tranſeamus, de ædificijs quæ citra Tiberim ſunt, aut fuerant, orationi finem imponamus,

De Foro, Porticu, Arcu, & Columna Cochlidis Traiani. Cap. Primum.

IN VRBIS Planæ ædificijs deſcribendis, ut euidentius ſingula dignoſcantur, à Capitolio per Pantheona ad eam partem ripæ flumi-nis, quæ nunc Ripetta appellatur, lineam rectam deduci intelligea-mus, quæ in duas partes, propemodum æquales, hanc urbem diſeca-bit: quarum altera hac linea, Tiberìque: altera linea eadem, & mon-tis Quirinalis, Hortulorùmque collis radicibus continebitur. Hanc prius ut aggrediamur, ordo poſtulare uidetur. Igitur poſt Auguſti forũ ſequitur Forum Traiani: cuius architectum Appollodorũ fuiſſe cõmemorat Dion, his uerbis. Hadrianus Appollodorum architectum, qui Traiani forum, Methodium, & Gymnaſium illo iubente fabrica-uerat, primum urbe expulit: poſtea interfecit. Forum hoc, præter alia ornamenta, multis ſtatuis erat adornatum, ut innuit Gellius, his uerbis. In faſtigijs fori Traiani ſimulacra ſunt ſita circumundique inaurata equorũ, atque ſignorum militarium, ſubſcriptùmque eſt ex manubijs. Aliàque uaria ſimulacra uirtutis cauſa, uel aliquo in rẽpublicam merito, erant publico ſumptu ibi collocata: quorum celebratiſsimum fuit Claudiani: cuius titulus in humili quadam domo in Cõſtan-tini thermis ſita reperitur, in hæc uerba.

CL. CLAVDIANI V.C.
CLAVDIO CLAVDIANO V.C. TRI
BVNO ET NOTARIO INTER CETERAS
VIGENTES ARTES PRAEGLORIOSISSIMO
POETARVM LICET AD MEMORIAM SEM
PITERNAM CARMINA AB EODEM
SCRIPTA SVFFICIANT ADTAMEN
TESTIMONII GRATIA OB IVDICII SVI
FIDEM D D N N ARCADIVS ET HONORIVS
FILICISSIMI AC DOCTISSIMI
IMPERATORES SENATV PETENTE
STATVAM IN FORO DIVI TRAIANI
ERIGI COLLOCARIQVE IVSSERVNT

Εἰν ἑνὶ βιργιλίοιο νόον
καὶ μοῦσαν ὁμήρου
κλαυδιανῷ ῥώμη καὶ
βασιλῆες ἔθεσαν

Circa hoc forum autem erat Porticus cũ columnis miræ magnitudinis, quæ tantam afferebant intuẽ-tibus admirationem, ut non hominum, ſed Gigantum manu opus fabrefactum uideretur. In hanc porti-cum ſummorum uirorum ſtatuas pulcherrimas undique ab Alexandro Seuero tranſlatas fuiſſe, ſcribit Lampridius. In forùmq; cùm Conſtans Conſtantini filius peruenißet, ſingularem ſtructuram primum attonitus cernens, pèrque giganteos contextus circunferens mentem, omni ſpe talia conficiendi amo-ta, Traiani equum ſolum locatũ in Atrij medio imitari ſe uelle dicebat: Cui regalis Ormiſda reſpondit. Stabulum prius tale condas. Huius autem equi imaginem in ipſius Traiani numiſmatis ſignatam uidi-mus, cum hac inſcriptione. S.P. Q.R. PTIMO PRINCIPI. Forũ adornabat etiã Arcus triũphalis.

Dion. Triumphalis, inquit, tunc arcus præter alia multa, quæ in honorẽ eius & decreta, & facta fuerant, in illius foro ſubſtructus eſt. Stabàtque ẽt in eius fori medio eiuſdẽ Traiani Cochlidis colũna, quæ adhuc extat: in qua circumcirca Dacici belli, aliarùmque rerũ geſtarũ ſimulacra miro artificio ſculpta ſunt. Ea habet gradus C LXXIII. feneſtrellas XLIIII. alta eſt pedes CXXVIII. In cuius baſi inſculptus eſt hic titulus.

SENATVS POPVLVSQ. VE ROMANVS.
IMP. CAESARI. DIVI. NERVAE. F. NERVAE.
TRAIANO. AVG. GERM. DACICO. PONTIF.
MAXIMO. TRIB. POT. XVII. IMP. VI. COS. VI. P. P.
AD DECLARANDVM. Q. VANTAE. ALTITVDINIS.
MONS. ET LOCVS. TANTIS. OPERIBVS. SIT EGESTVS.

Hunc titulum Dion non ſatis animaduertiſſe uidetur, qui ſic inquit. Ingentem columnam in foro ſtatuit, ſiue ut ea pro ſepulcro eſſet, ſiue in oſtentationem eius operis, quod ille circa forum egit. Cliuus ſurgebat quem effoſſa quoquouerſus terra ita complanauit, ut undique columna conſpiceretur, forùmque deinde in areæ modum æquatum manſit. In hac eadem columna oſſa Traiani, omnium imperatorum intra urbem duntaxat ſepulti, ab Hadriano condita eſſe, idem Dion eſt auctor. Bibliothecam Templi Traiani, in qua ueterum Prætorum, ut Gellius tradit, erant edicta, in eius foro fuiſſe, exiſtimandum eſt.

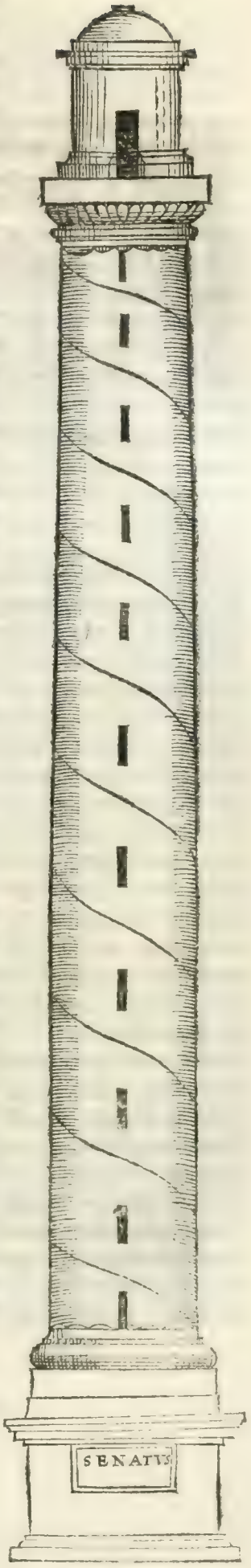

De Sepulcro C. Poblicij: Domo Coruina: Via Lata: & de Iſidis, & Mineruæ templo: atque de foro Suario. Cap. II.

SVb Capitolio, qua parte mons ipſe ad forum Traiani uergit, ſunt Monumenti C. Poblicij ueſtigia, in quibus extat ſequens epith.

C. POBLICIO. L. F. BIBVLO AED. PL. HONORIS
VIRTVTISQ. VE CAVSSA SENATVS
CONSVLTO POPVLIQ. VE IVSSV LOCVS
MONVMENTO Q. VO IPSE POSTERIQ. VE
EIVS INFERRENTVR PVPLICE DATVS EST

Honoris, uirtutiſque cauſſa hoc loco additũ eſſe intelligendum eſt: quia Duillio Coſ. cautum fuerat S.C. ne quis in urbe ſepeliretur, niſi qui uirtutis cauſa nõ teneretur legibus. Nam & Cic. ſic inquit. Hominem mortuum lex in. XII. tabulis in urbe ne ſepelito, neue urito. Credo propter ignis periculum. Atqui in urbe ſepulti ſunt clari uiri. Credimus eos quibus ante hanc legem uirtutis causa tributum eſt: ut Publicolæ, ut Tiburtiæ: quod eorũ poſteri iure tenuerunt. Aut eos ſi quibus hoc, ut C. Fabricius, uirtutis cauſa ſoluti legibus non ſunt ſecuti. Hæc Cic. Imperatores autem, & Veſtales, quia legibus non tenebantur, in urbe ſepulcra habebant. Domus autem Coruina fuit, ubi nunc macellum Coruorũ appellatum, prope modo dictum ſepulcrũ. Via Lata hinc ad Septa protendebat: quæ uia idem nomen: ædeſq; D. Mariæ, quæ in ea poſita eſt, ab eadem cognomentum ẽt nunc retinent. Prope eandem ædem reliquiæ arcus triumphalis ſexto ab hinc anno ſunt effoſſæ, in quibus inciſæ erãt imagines uictoriæ, & trophoea: ex cuius arcus inſcriptione hoc tantum legi poterat. Votis. X. & . XX. Templum Iſidis, ex urbis deſcriptione quam Sex. Rufus fecit: in eadem uia fuiſſe uidetur: qua parte nunc D. Marcelli eſt ædes: nam & ibi inuentum eſt marmor cum hoc titulo.

TEMPLVM ISIDIS EXORATAE. Hoc tẽplum prope Septa fuiſſe, oſtendit Iuuenalis, his carminibus.

A meroe portabat aquas, quas ſpargat in ædem
Iſidis, antiquo quæ proxima ſurgit ouili.

Iuuenali conſentire uidentur Dionis hæc uerba. Ignis diuinitus potiuſquam ab homine Romæ excitatus,eámque depopulatus.Nam Serapis & Iſidis templum,& Septa,Neptuni ædem, thermas Agrippæ, Pantheum, Diribitorium ,Balbi theatrum , Pompei porticum , Octauiæ domum cum bilbliotheca , templum Iouis capitolini , cum ædibus,& ſacellis coniunctis exhauſit(Diribitorium autem erat domus publica,in qua ſtipendium militibus diriberetur .i.diſtribueretur).Sed multis præterea locis fuiſſe Iſidis templum teſtatur Spartianus in uita Caracallæ .Inter hanc autem uiam,& ædem Mineruæ ſtat Arcus, ut uidetur,triumphalis,nullis nunc ornamentis excultus:quem Camilli fuiſſe dicunt:hoc ſolo argumẽto,quòd ab eo nomen retineat : quod falſum , uerum ne ſit , ex eo loco petendum eſt libro ſecundo,ubi de arcubus Romuli ſumus locuti . Mineruæ Templi ueſtigia extant in cænobio Fratrum Diuæ Mariæ Mineruæ nuncupatæ.Hoc templum Pompeius Magnus extruxit, in eòque triumphalia ſigna,& geſtorum ſuorum breuiarium poſuit: quale in marmorea tabula legimus : & à Plin.ijſdem fere uerbis repetitum.Forum Suarium fuit ad radices Quirinalis,ubi nunc D.Nicolai eſt ædes cognomento in Porcilibus. In eo .n. ſues uendebantur . Nam quemadmodum Varro ait , Romani loca habebant conſtituta ubi res peculiariter uenderentur:quæ loca nomen ſortirentur ab ipſis rebus:ut Boarium,ubi boues : Piſcarium,ubi piſces:Olitorium,ubi olera:Suarium,ubi ſues.

De Campo Martio,& Agrippæ,ac de æde Larium. Cap. III.

CAmpus Martius priſcis tẽporibus extra urbem erat relictus:nam menia urbis à porta Collina in eam partem uerſus,qua Ancus Martius in Ianiculo muros poſuerat , flectebantur:eo Campo extra relicto.Eius nominis origo ea eſt.Cum cæteri campi Tarquinij,qui ob iuſtitiæ contemptum dictus eſt Superbus,poſt eius exilium datus ijs eſſet,qui agros non haberent: unus hic ager Marti fuit conſecratus.Ideo qui prius campus Tiberinus nuncupabatur, Martius fuit appellatus. In eo Comitia ſæpe facta eſſe notiſſimum eſt:& Cic.teſtatur,his uerbis . Conſtat enim nullis unquã Comitijs campũ Martium tanta celebritate,tanto ſplendore omnis generis hominum,ætatum,ordinum floruiſſe.Alijs etiam publicis uſibus inſeruiebat : quod ex multis auctoribus facile eſt cognoſcere . Nam Suetonius ſcribit athletas ſtadio ad tempus extructo in regione campi Martij certauiſſe per biduum :& nauali prælio in morem cochleæ defoſſo lacu biremes,ac triremes, quadriremèſque tyriæ , & ægyptiæ claſſis , magno pugnatorum numero,conflixiſſe:& Sex.Pom. Equiria ludos,quos Romulus Marti inſtituit , in campo Martio facta eſſe.Strabo præterea de eodem Campo hæc memoriæ tradidit .Veteres illi Romani urbis pulchritudinem contempſere,cum maioribus,magiſque neceſſarijs animum adieciſſent.Poſteri uero, & ij præſertim , qui noſtris fuere temporibus , haudquaquam illis hac in re ceſſiſſe uidentur : ſed innumerabilibus,ac præclariſſimis urbem Romanam impleuerunt inſignibus.Pompeius nanque,& D.Cæſar,& Octauius,& eius filij,& familiares,& uxor,& ſoror cũctorum ſtudium,ſimul & impenſas ad apparanda decora ſuperarunt.Maximam autem horum partem Martius campus habet , præter natiuam locorum amoenitatem artis,& ſolertiæ exornationes admittens.Campi.n.admirabilis magnitudo ſimul & curules pariter curſus,& alia equeſtria certamina expedita ſuppeditat : nec minus tam multis pilã, circulum,paleſtram exercitatione tractantibus:aliàque incumbentia ſimul opera . Quid perennes ſolo herbas,coronatòſque uſque ad fluminis alueum colles,ſcenicarum oſtentatio picturarum,eiuſque generis ſpectacula præſtant ,ut difficulter,& inuitus abſcedas. Huic proximus campo & alter adiacet Cãpus,& innumerabiles circumcirca porticus,horti nemoroſi:theatra tria,ſimul & amphitheatrum: templa magnificentiſſima inter ſe contigua,& quaſi aliud agentia reliquam urbis uenuſtatem oſtentare uideantur.Ea propter cum locum iſtum religioſiſſimum eſſe cogitaſſent, clariſſimorum uirorum , ac fœminarum monumenta conſtruxerũt.Hactenus Strabo.Campus autem alter Martio adiacens,Agrippæ dicebatur:in quo M.Agrippa Pantheum,& thermas extruxit.De hoc campo meminit Lampridius ,&

Gellius libro XIIII. Macrobius inſuper Larium Aedem, quam bello antiochiæ Aemilius Regilius prætor uouerat, in eodem campo Martio fuiſſe teſtatur. In hoc, ſicut in Capitolio, clariſſimorum uirorum ſtatuæ erigi ſolebant. Itaque Caligula imp. quaſdam ab Auguſto ex capitolina area propter angustias in hunc tranſlatas, ita ſubuertit: ut reſtitui ſaluis titulis non ualuerint.

De Antonini Pij Palatio, & Porticu, dèq; eiusdem Antonini Columna. Præterea de Septis: Monte Citatorum: & Villa Publica. Cap. IIII.

EXtat iuxta ædem D. Stephani de Trullio Porticus, cuius principium, & finis non apparet, columnæ tamen marmoreæ, ingentes, numero undecim ſtantes, ita diſpoſitæ cernuntur, ut ex his, aliiſque eiuſdem generis nuper à tergo harum effoſſis, porticum quadratam fuiſſe dubium non ſit: ſiquidem ſub ipſis columnis locus eſt ampliſſimus, concameratus, in modum cellæ uinariæ: ut falſum eſſe cõſtet, quod aliqui dicunt: ibi fuiſſe templum eiuſdem Antonini, uel Martis. Hinc haud procul ſtat eiuſdem Antonini cochlidis Columna, altitudinis pedum CLXXV. cũ feneſtrellis LVI. & gradibus, ut refert Sex. Rufus, CCVI. quorum graduum numerus hodie deprehendi non poteſt, neque ad Columnæ ſummum peruenire. In ea circumcirca res ab Antonino geſtæ inciſæ ſunt. In uertice olim eius ſimulacrum erat, quale in eius numiſmatis ſæpe uidimus. Columnam hanc Sex. Rufus in area Flaminij eſſe ſcribit. Septa inter hãc & aquam Virginem iacebant. Nam arcus Virginis finem poſuiſſe ſecundum frontem ſeptorum ait Frontinus. Erant autem Septa loca tabulis incluſa, & uallata, in quibus Populus Ro. ſuffragia laturus claudebatur. Hæc eadem Ouilia etiam, ſumpta ſimilitudine ab ouium ſeptis, ſunt appellata. Lucanus. Et miſeræ maculauit ouilia Romæ. Hæc iuxta uiam Fornicatam, & Flaminiam fuiſſe, auc. eſt Liuius. In eiſpem Septis uaria certamina interdum edebantur: quale fuit gymnicũ à Nerone: ab Auguſto ludi ſcenici, & uenationes. Prope Columnam Antonini ſurgit tumulus, quò Populus Ro. ad creandos magiſtratus conueniebat, ab eòque Citorus uidetur nunc appellari: licet ſint & qui ab acceptãdis ſuffragijs, tanquã acceptorium: & qui à proximis Septis, tanquam ſeptorum, nomen obtinuiſſe uelint. Eum autem monticulum, quem hodie uidemus, ex ruinis amphitheatri Claudij, Villæ publicæ: aliorùmq; publicorũ ædificiorum, quæ ibi fuiſſe conſtat, factum eſſe opinamur. Villa autem Publica erat domus ampla, ueluti curia, in qua hoſtium legati, quibus in urbe hoſpicium non concedebatur, recipiebant: & de publico alebantur. Liuius. Macedones, inquit, deducti extra urbem in Villam publicã, ibìque ijs locus, & lautia præbita. Nam quòd hoſtium legati intra urbem non ſuſciperentur, Rhodiorum legati apud eundem auctorem conquerentes, his uerbis oſtendunt. Antea Carthaginienſibus uictis, Philippo, Antiocho ſuperatis, cùm Romam ueniſſemus, ex publico hoſpitio in curiam gratulatum uobis P.C. ex curia in Capitolium ad deos ueſtros dona ferentes: nunc ex ſordidiſſimo diuerſorio, uix mercede recepti, ac propè hoſtium more extra urbem manere iuſſi, in hoc ſqualore uenimus in curiam Romanam, Rhodij. De Villa publica Cic. ad Atticum ita meminit. Efficiemus rem glorioſiſſimam, nam in campo Martio Septa tribunicijs comitijs marmorea ſumus, & tecta facturi, eáque cingemus excelſa porticu, ut mille paſſuum conficiatur: ſimul adiungetur huic operi Villa etiam publica. Templum autem Neptuni cum porticu iuxta Septa fuiſſe, ait Dion. quem locum M. Agrippa multis decorauit ornamentis. Apud hanc Antonini Columnam fuerat Pons, per quem citati, poſtquam tulerant ſuffragia, ne laturis ſe immiſcerent, & cui fauiſſent dicere poſſent, tranſeuntes ſeparabantur. De quo Suet. in uita. Cæſ. ſic inquit. Coniurati primum cunctati utrùmne illum in Cãpo per comitia tribus ad ſuffragia uocantẽ partibus diuiſis è ponte deijcerent, atque exceptum trucidarent: an in Sacra uia, uel in aditu theatri adorirentur.

De Aqua Virgine: Aede, & Lacu Iuturnæ: Templo Pietatis: & de Amphitheatro Claudij Imp. Cap. V.

VIrginem aquam adduxit Agrippa, ut ait Plin. ab octauo lapide, diuerticulo .II. millia paſſuum, uia prænestina, iuxta Herculaneum riuũ, quem refugiens uirginis nomen obtinuit. De eadem aqua id. m auc. ſic inquit. Agrippa in ædilitate ſua adiecta Virgine aqua, cæteris corriuatis, atque emẽdatis, lacus DCC. fecit, præterea ſalientes CV. caſtella CXXX. complura etiam cultu magnifica. Operibus his ſigna CCC. ærea, aut marmorea impoſuit. Columnas ex marmore CCCC: eaque omnia annuo ſpatio. De eadem aqua Frontinus ita ſcribit. Idem Agrippa cum iam tertium Cos. fuiſset, C. Sentio, & S p. Lucretio Coſſ. poſt annum tertium decimũ, quàm Iuliam deduxerat, Virginem in agro quoque Lucullano collectam, Romam perduxit. Virgo appellata eſt: quòd quærentibus aquam militibus puella uirgincula uenas quaſdam monſtrauit, quas ſecuti, qui foderunt, ingẽtem aquæ modum inuenerunt. Aediculæ fonti appoſitæ hanc uirginem pictura oſtendit. Concipiebatur Virgo uia Collatia, ad milliarium VIII. paluſtribus locis, ſignino circuniecto continendarum ſcaturiginum cauſa. Adiuuabatur ex cõpluribꝰ aliis acqſitionibꝰ: Veniebat p logitudinẽ pas. XIII. milliũ CV. Ex eo riuo ſubterraneo pas. XI. milliũ DCCCLXV. Supra terrã paſ. M. CCXL. Ex eo ſubſtructione riuorũ locis cõpluribus paſ. DXL. Opere arcuato pas. DCC. Acqſitionũ ductꝰ riui ſubterranei efficiebãt pas. MCCCCV. Huius aquæ aſcriptꝰ erat modus in cõmẽtarijs quinariũ DCCLII. Mẽſura ad caput inueniri nõ poterat: quoniã ex pluribꝰ, ut diximus, acquiſitionibus conſtabat. Propterea Frontinus ipſam egit ad milliarium ſeptimum: ubi inuenit quinariarum duo millia DIIII. amplius, quam in commentarijs, quinarijs M. CCLII. Exibant extra urbem quinariæ CC. reliquæ. II. mille. CCCIIII. diuidebant p regiones VII. VIII. XIIII. in caſtella XVIII. Ex quibus nomine Cæſaris quinariæ DXLIX. Priuatis CCC XXXVIII. Vſibus publicis M. CCCCXVII. Ex eo muneribus duobus, quinariæ. XXVI. Lacubus uigintiquinque, quinariæ LXI. Operibus publicis ſexdecim, quinariæ M. CCCXXX. Sed uetus ductus magna ex parte collapſus eſt, aquaque ipſa nunc concipitur prope pontem Salarium, ex fonte, ſiue lacu, qui eſt in monte uulgo de Zoie nuncupato: quem ex aliquibus acquiſitionibus, ex quibus auctam fuiſſe hanc aquam refert idem Frontinus, colligi puto. Ager Lucullianus, ĩ quo prius colligebatur, idem eſt qui et Tuſculanus. Luculli autẽ nomen huic inditum eſt, poſtquam is uillam pulcherrimam in eo extruxit: quam nunc Fraſcatum uocãt. Sed huius aquæ ductus ſubterraneo riuo in campum Martium uſque perueniens ſub colle Hortulorũ attollitur, ibique in tus ex lapide tiburtino extructo hæc inſtauratoris legitur inſcriptio.

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAESAR. AVGVSTVS. GERMANICVS
PONTIFEX. MAXIM. TRIB. POTES. V. IMP. XI. P. P. COS. DESIGN. III.
ARCVS. DVCTVS. AQ VAE. VIRGINIS. DISTVRBATOS. PER. C. CAESAREM
A. FVNDAMENTIS. NOVOS. FECIT. AC. RESTITVIT

Hi arcus partem campi Martij obibant, ut innuit Ouid. his carminibus.

Te quoque lux eadem Turni ſoror æde recepit,
Hic, ubi uirginea campus obitur aqua.

Ex quibus carminibus conſtat, Iuturnam iuxta eiuſdem nominis lacum, in quo ſubmerſa illi cognomen fecit, eodem in campo ædem habuiſſe: qua parte nunc eſt fons Triuij. Huius lacus aqua ſalubris habebatur. Vnde Var. Nympha, inquit, Iuturna quæ iuuaret: itaque multi ægroti propter id nomen hinc aquam petere ſolent. Quod hodie nos fieri uidemus è puteo, qui eſt in ædicula D. Mariæ cognomento in Via, non longe ab eo, quem diximus, Triuij fonte. Templum Pietatis fuit, ut plerique omnes conſentiunt, ubi nunc ædes D. Saluatoris de pietate. Amphitheatrũ uero iuxta Septa Claudium imp. ædificauiſſe, quod à Tiberio imperfectum fuerat relictum, ſcribit Suetonius: Neronèmque ludos ſpectauiſſe è proſcenij faſtigio, munere quod in amphitheatro ligneo in regione campi Martij intra anni ſpatiũ fabricato dedit.

De Arcu Domitiani: Templo Iunonis Lucinæ: & de Obeliſco campi Martij. Cap. VI.

ARcus ad D.Syluestri nunc ædem, qui uiam Flaminiam complectitur, Domitiano poſitus fuit. Nã in eo eſt ipſius Domitiani effigies, qualis in eiusdem numiſmatis cernitur, ſed ſtatura procera, quemadmodum à Suetonio deſcribitur. Cui effigiei adiacet urbis direptæ imago, præterea Victoria, ac Pallas ipſũ Domitiano ſedenti ueluti gratulantes. De eodem arcu Martialis inquit. Stat ſacer & domitis gentibus arcus ouãs. Domitianus. n. per omnes regiones Ianos, arcùſque fecit: quos in ipſius unius titulum, ac nomen ſubſtructos, poſtea diſturbatos eſſe cõmemorat Dion. Vocatur autem nunc arcus Tripoli. Ab hoc non longe fuit Iunonis Lucinæ Templum: ubi nunc eſt ædes D. Laurentij eiuſdem cognominis. Huius ſic meminit Plin. Romæ uero lotos in Lucinæ area anno, qui fuit ſine magiſtratibus, CCCLXIX. urbis æde condita, incertũ quantum ipſa uetuſtior: eſſe quidem uetuſtiorem nõ eſt dubiũ, cum ab eo luco Lucina nominetur. Ab hoc templo ad iactum lapidis, iacet Obeliſcus cõminutus: de quo idem auctor hæc tradit. Is obeliſcus, qui eſt in campo Martio CX pedum eſt, à Merſotide inſcriptus: rerùmque interpretationẽ Aegyptiorũ philoſophiæ cõtinet. Cui D. Auguſtus addidit mirabilẽ uſum ad deprehẽdẽdas ſolis ũbras, dierumque, ac noctiũ magnitudines, ſtrato lapide ad obeliſci magnitudinẽ, cui par fieret ũbra Romæ cõfecto die ſexta hora, paulatimque pregulas, quæ ſunt ex ære incluſæ, ſingulis diebꝰ decreſceret, ac rursꝰ augeſceret: digna cognitu res, et ingenio fœcũdo. Manilioꝰ mathematicꝰ apici pilã auratã addidit: cuius uertice ũbra colligeretur in ſemetipſam alia, atque alia incrementa iaculantẽ apice, ratione (ut ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc obſeruatio triginta iam ferè annis non congruit: ſiue ſolis ipſius diſſono curſu, & cœli aliqua ratione mutato: ſiue uniuerſa tellure aliquid à centro ſuo dimota, ut deprehendi, & in alijs locis accipio: ſiue urbis tremoribus, ubi tantum gnomone intorto: ſiue inundatione Tiberis ſedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impoſitæ rei in terram quoque dicantur iacta fundamenta. hæc Plin. In altera autem parte huius obeliſci fracti erat hic titulus.

CAES.DIVI.I.F.AVGVSTVS
PONTIFEX MAXIMVS IMP.
XII.COS.XI.TRIB.POT.
XIV.AEGYPTO IN POTESTATEM
POPVLI
RO.REDACT.
SOLI DONVM DEDIT

Ibidem autem effoſſum fuit horologium cum lineis, & gradibus auratis, in ſingulis uero quatuor imagines uentorum ex opere uermiculato uiſebantur, cum inſcriptione hac, VT BOREAS SPIRAT

De Valle Martia: Naumachia Domitiani: Templo Gentis Flauiæ: & Mauſolæo Aug. De duobus Obeliſcis: ac de quibusdam Sepulcris. Cap. VII.

VAllis Martia, quantum comprehendere potuimus, ab arcu Domitiani ferè ad portam Flumentanã uſq; protenditur. Sortita eſt autem nomen à campo in quo iacet. In hac, ad radices collis Hortulorum, Naumachiæ Domitiani ueſtigia apparent. Nam et Stadium & Methodium, & Naumachiam illũ ſtruxiſſe, edidiſſèque nauales pugnas penè iuſtarum claſſium, effoſſo, & circunducto iuxta Tiberim lacu: ſpectauiſſèque inter maximos imbres, Suetonius ait: Idémque iuxta hanc, gentis Flauiæ Templũ collocatum eſſe. Cuius quadratos lateres ex ruinis, quæ ædem D. Syluestri ſepiunt extractos hæc uerba habuiſſe. DOMITIANA MAIOR PARS DOMITIANA MINOR. quidã ſcripſere. Mauſolæũ in

eadē uallē,intèrque uiā Flaminiā, & ripā Tiberis tertio ſuo cōſulatu poſuit Auguſtus : uoluitque ut nō modo ſuū,ſed omniū Imperatorū,& cognatorū eſſet ſepulcrū.Cuius reliquias,ī ipſius funere,Mauſolæo (inquit Suetonius)condidere.De eodem Caſſiodorus ita ſcribit. Sed mundi dominus ad potentiam ſuam opus extollens mirandum Romanis etiam erigens fabricam in uallem Martiam tetendit Auguſtus. Immenſa moles firmiter præcincta molibus cōtinetur, ubi magnarum rerum inditia clauderētur.Biſſena quippe oſtia ad XII ſigna poſuerunt.Strabo præterea. Commemoratione,inquit,digniſſimum eſt, quod Mauſolæum appellant:excelſis fundatum molibus,lapide niueo, & perpetuæ uiriditatis arboribus coopertum, in ſummum uſque uerticem ad fluminis ripam exaggeratum. In ſummo autem poſitum eſt Cæſ.Auguſti ſimulacrum,ex ære fabricatum.Sub aggere ipſo ſunt eius loculi,& cognatorum,& neceſſariorum:à tergo uero lucus eſt,mirifica continens ambulacra.In medio autem campi ſpatio ſui buſtii extat ambitus,& hic ipſe niueo perfectus lapide,ferreos in circuitu cācellos habens, & plantatas interius præ ſe ferens populos.Extat uero etiam nunc interior murus orbicularis reticulato opere:cum tamen olim,ut uidetur,tres fuerint muri inuicem diſtantes,quorum interualla rurſus ſpatijs quibuſdam diſtinguebātur,ut loculi plures efficerentur,quo ſeorſum condi ſinguli poſſent. Hic locus in laudem Auguſti pacis,ac uictoriæ,& P.P.inſcriptionem habuiſſe dicitur.De hoc Mauſolæo puto Vir.intellexiſſe, cùm de funere Marcelli loquitur,his uerſibus.

Quantos ille uirum magnam mauortis ad urbem
Campus aget gemitus,uel quæ Tiberine uidebis
Funera,cùm tumulum præterlabere recentem.

Neque.n.me mouet,quòd nonnulli putant,Virgilium intellexiſſe de Marcelli ſepulcro,idque eſſe, quod inſtar turris ingredientibus porta Flumentana eregione ſe ſe offert:(quod cùm hæc ſcriberemus Cur. Viar.diſturbandum curabant)Nam neque ſatis conſtat cuius fuerit ſepulcrum : neque Marcellum, cum eſſet Auguſti ſororis filius,in eius Mauſolæum non conditum fuiſſe credimus. Ad hoc Mauſolæum,ut ex Ammiano ſupra retulimus, duo fuere Obeliſci magnitudine pares, ſinguli pedum XLII & ſemis. Quorum alter fractus cernitur:alter à tergo ædis D.Rochi ſub terra latet. Prope Mauſolæum inuētum eſt marmor,quod adhuc ibidem perieti incluſum manet,cumhoc epith.

DIS . MANIB
M.VLPIO
MARTIALI
AVG.LIB
A MARMORIBVS

In campo Martio,Syllæ Sepulcrum fuiſſe,Appianus refert. Hircij,& Panſæ,Liuius.Iuliæ, Florus,Iuliæ inquam Cæſaris amitæ.In eodem campo Suetonius Sepulcrum Druſi,D. Claudij patris : Cor.Tac. Britanici,in quo prius expugnationem fecerat :et Seneca uiam Rectam appellatam,fuiſſe aiunt.

De Templis,Bellonæ,Apollinis,& Martis:& de Porticu Mercurij:atq; Columna bellica.

Cap. VIII.

ALtera autem pars urbis planæ,quam diximus inter Tiberim,lineàmque deductā à Capitolio per Pantheum ad Ripettam nunc appellàtam contineri,habuit proxime poſt forum Olitorium,cāpū Martium uerſus,Templum Bellonæ.Ideo ante portam Carmentalē id fuiſſe,ſcribit Sex.Rufus.Idèmque auctor eſt,ante ipſum fuiſſe Columnam belli inferndi indicem,Bellicam denominatam :à qua Romani aucto iam,latiùſque propagato imperio,haſtam in eam partem mittebant,uerſus aquam erant ad bellū ituri:quia laborioſum admodum uidebatur ad hoſtium fines ex inſtituto peruenire, in eorùmque agros haſtam ipſam iacere.Templi autem huius auctorem Appium Claudium fuiſſe, ait Ouidius.In hoc S.C. ſolitū fieri ex Liuio libro quinto dec.quintæ colligitur:qui ſic ait .M.Pōpilius Cos.Romā redijt:Sena-

tùſque extemplo in ædem Bellonæ eſt uocatus. Hinc haud procul fuit Templum Apollinis eo in loco, ubi nunc ædes D.Mariæ cognomento ſub Capitolio:inter forum Olitorium,& circum Flaminium, ut ſcribit Aſconius.A quo diſcedentes uirgines quaſdam,in forum per uicum lugarium uenisſe, ſupra diximus.In hoc item Senatus quandoque habebatur.Idem Liuius eodem libro.Cn.Cor. Scipione Hiſpallo, & Q.Petilio Spurino Coſſ. Senatus in æde Apollinis legatorum uerbis auditis ſupplicationem in biduum decreuit.Cic.ad Atticum.Nam illa,quæ recordaris Lentulo,& Marcello Coſſ.acta in æde Apollinis,nec cauſa eadem eſt,nec ſimile tempus.Hinc autem ſiniſtrorſum ad teli iactum extant tres columnæ marmoreæ miræ altitudinis:quo in loco Martis Templum fuiſſe opinamur. Quod Ouidius carminibus celebrauit,& columnis adornatum fuiſſe dixit.Apollinis autem templum apud Sophoclem:Martis uero apud Apollonium ſubdialia fuiſſe legimus. Quod Vitr.præceptis de ædificiorum decore conſentaneum eſt :qui eorum deorum,quorum ſpecies,& effectus in aperto mundo,atque lucenti uidemus, templa ſub dio conſtituenda eſſe præcipit.Verum hæc ipſa templa,de quibus præſens eſt ſermo, nobis non ſatis conſtat,an fuerint ſubdialia.Scimus.n.hoc Vitruuij præceptum nõ perpetuo fuiſſe obſeruatũ. Prope has columnas,quas diximus,eſt ædes nunc D.Angeli,Iunonis olim, ut quidam literis tradidere: ꝑ foribus cuius ſtat Porticus,quã eidem Deæ attribuunt:alij uero Mercurio.Eiuſdem incendio conſumptæ inſtauratores ſequens oſtendit inſcriptio,quæ hodie extat.

IMP.CAES.L.SEPTIMIVS.SEVERVS.PIVS.PERTINAX.AVG.ARABIC.ADIABENIC.=
PARTHIC.MAXIMVS
TRIB.POTESTAT.XI.IMP.XI.COS.III.P.P. ET
IMP.CAES.M.AVRELIVS.ANTONINVS.PIVS.FELIX.AVG.PONT.MAX.TRIB.=
POT.VI.COS.PROCOS.
INCENDIO.CONSVMPTAM.RESTITVERVNT.

De Circo Flaminio:& de ædibus ſacris,Neptuni,Vulcani, Herculis, Iouis Statoris, & Caſtoris. Cap. IX.

A Templo Martis non longe,dextrorſum,Circi Flaminij extant ueſtigia:inter turrim, quæ nunc de le Melangole nuncupatur,& uiam ad Apothecas obſcuras appellatã.De huius circi loco uetiæ ſunt opiniones:tamen ex Aſconio,in hoc ipſo loco fuiſſe,coniicimus. Eius ſunt hæc uerba. Omnia ſunt manifeſta,ſed tamen ne erretis,quòd ijs temporibus ædes Apollinis in Palatio fuit nobiliſſima, admonendi eſtis,non hanc à Cicerone ſignificari: quam poſt mortem Ciceronis multis annis imperator Cæſar,quem nunc D.Auguſtum dicimus,poſt actiacam uictoriam fecerit:ſed illam demonſtrari, quæ eſt extra portam Carmentalem,inter forum Olitorium,& circum Flaminium. In hunc circum conſulendi gratia ex proximo Capitolio ſæpe Senatum deſcendiſſe oſtendit Liuius,his uerbis.Itaque inde cõſules,ne criminationi locus eſſet,in prata Flaminia,ubi nũc ædes Apollinis eſt,aduocauere Senatum: & alibi. Actum de imperio Marcelli in circo Flaminio.Cic. ad Atticum.Fuſius in concionem produxit Pompeium:res agebatur in circo Flaminio. Circus Flaminius,inquit Varro,dicitur, qui ædificatus eſt circum Flaminium campum:quod ibi quoque ludis tauricis equi circum metas currunt. Sex.uero Pom. à Flaminio Conſule apud lacum Tranſumenum ab Annibale interfecto: denominationẽ cœpiſſe refert. Plutarchus uero in probl.de huius nominis etymologia dubitare uidetur. Quid eſt,inquit, quòd circus Flaminius dictus eſt? an quòd Flaminius quidam priſcus cum ciuitati agrum reliquiſſet,equeſtribus ludis eius fructu,& uectigalibus utebantur? Nam cum pecunia ſuppeteret uiã quoque Flaminiam munierunt L.autem Florus ſcribit,M.Claudium Marcellum circum hunc extruxiſſe.Cui autem uſui eſſet, ſupra ex Varrone, & Liuio cognoſcitur: & ex eo quod alibi ait,ipſo inundato ludos apollinares extra portam Collinam portatos eſſe. Fuit hic Circus multis ſtatuis,& templis inſignis,ut oſtendit Plin. his uerbis.

Sed maxima dignatione Cn. Domitij Delubro in circo Flaminio Neptunus ipſe, & Thetis, atque Achilles, Nereides ſupra delphinos, & Cete, & Hippocampos ſedentes. Item Tritones, Chorùſque Phorci, & priſtes, ac multa alia marina, Scopæ manu omnia. Quod delubrum Neptuni fuiſſe, hoc epithaphium oſtendere uidetur.

ABASCANTO AVG. LIB. AEDITVO AEDIS
NEPTVNI QVAE EST IN CIRCO FLAMINI
FLAVIVS ASCANIVS ET PALLANS
CAES. N. SER. ADIVTOR A RATIONIB.
PATRI PIISSIMO FEC.

In eodem circo fuit Aedes Vulcani: in qua pro ædituis canes fuiſſe fabulantur, ſacrilegis tantũ allatrantes. Herculis Cuſtodis ædes erat in aditu eiuſdem circi, ubi nunc D. Luciæ eſt templum: propterea Ouidius cuſtodem Circi ipſum Herculem ſic appellat.

Altera pars circi cuſtode ſub hercule tuta eſt,
Quod deus euboico carmine munus habet.

Quanquam de circo Maximo hoc loco intelligi poteſt. Decoratus erat hic circus altera æde Herculis Muſarum appellata, quòd illi cum Muſis eſſet communis: à Fuluio Nobiliori ex pecunia cenſoria ædificata: ea ratione, quòd in Græcia acceperat, Herculem Muſagetem eſſe, ideſt comitem, ducémque Muſarum. Idémque primus nouem ſigna, hoc eſt omnium Camænarum ſimulacra, ex Ambracienſi oppido tranſlata, ſub tutela fortiſſimi numinis conſecrauit: quia mutuis operibus, & præmijs ornari, iuuarique deberent, Muſarum quies, defenſione Herculis: & uirtus Herculis, uoce Muſarum: auctor Eumenius. In ea æde eundem M. Fuluium faſtos, quos ſcripſerat poſuiſſe, teſtatur Macrob. Hanc autẽ ædem Martium Philippum Auguſti uitricum reſtituiſſe, ex uerbis Suetonij intelligo: ſiquidem Eumenius uera dixit: uerba Suetonij hæc ſunt. Auguſtus & cæteros principes uiros ſæpe hortatus eſt, ut pro facultate quis monimentis uel nouis, uel refectis, & excultis urbem adornarent: multàque à multis extructa ſunt: ſicut à Martio Philippo ædes Herculis muſarum: à L. Cornificio ædes Dianæ. In eodem circo Macrobius ait Iouis Statoris fuiſſe Delubrum. Plin. ibi Aram Neptuni ſtetiſſe, eámque olim ſudore manaſſe, Templùmque Bruti Callaici: in quo erat coloſſus Martis: præterea Venerem nudam illam Gnidiam antecedentem fuiſſe ſcribit: & Caſtoris ædem, Vitruuius, cuius uerba appoſui. Item generibus alijs cõſtituuntur ædes ex ijſdem ſymetrijs ordinatæ, & alio genere diſpoſitiones habentes: uti eſt Caſtoris in circo Flaminio: & inter duos lucos Veiouis.

De Porticu Octauij: & de Theatro, Domo, Curia, & Porticu Pompei: ac de Veneris Victricis templo. Cap. X.

OCtauiæ Porticus duæ fuere: quarum alteram theatro Marcelli propiorem Octauia ſoror Auguſti fecit, de qua libro tertio locuti ſumus: alteram theatro Pompei proximam Cn. Octauius, Cn. filius, qui fuit Aedilis, Prætor, Coſ. & Xuir. S. F. triumphauitque de rege Perſe: quam combuſtam Cæſ. Auguſtus reficiendam curauit, auctor eſt Sex. Pom. De hac Plin. mentionem ſic facit. Priſci limina, ac etiam ualuas ex ære in tẽplis factitaure. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perſeo rege triumphũ egit, factam Porticum duplicem ad circum Flaminium, quæ Corinthia ſit appellata, à capitulis æreis columnarum. Quod autem Plin. dicit, hanc fuiſſe ad circum Flaminium: Sex. uero Pom. Põpei theatro proximam, non propterea diſſentiunt: quia inter utrunque furat poſita: &, ut arbitror, eo in loco, ubi nunc eſt ædes D. Nicolai in Chalcaria. Quod cognomen ab eiſdem capitulis æreis obtinuiſſe uidetur: nam χαλκὸς æs dicitur. Theatri Pompei ueſtigia extant ad campum nunc Floreum nuncupatum. De quo Cor. Tac ſic inquit. Cn. quoque Põpeiũ accuſatũ à ſenioribꝰ ferunt, quòd manſurã theatri ſedẽ poſuiſſet.

Nam

Nam antea ſubitarijs gradibus ſcena in tempus ſtructa. Sed conſultum parſimoniæ, quòd perpetua theatri ſedes locata ſit, potius quàm immẽſo ſumptu per ſingulos annos conſurgeret, ac ſtrueretur. In hunc ſenſum Auſonij ſunt hæc carmina.

Aedilis olim ſcenam tabulatam dabat,
Subito excitatam, nulla mole ſaxea.
Murena ſic, & Gallus (nota loquar)
Poſtquam potentes, nec uerentes ſumptum
Nomen perenne creaiderunt, ſi ſemel
Conſtructa moles ſaxeo fundamine
In omne tempus conderet ludis locum,
Cuneata creuit hæc theatri immanitas.
Pompeius hanc, & Balbus, & Cæſar dedit
Octauianus, concertantes ſumptibus.

Theatrum autem hoc Caligulam abſoluiſſe, cum fortuito incendio conſumptum ſe extructurum pollicitus eſſet Tiberius, ſcribit Suet. eius uerba appoſui. Opera ſub Tiberio ſemiperfecta, templum Auguſti, theatrumque Pompei abſoluit. Nero autem in unum diem hoc operuit auro: quod Tyridati regi Armeniæ oſtenderat: ut Plin. eſt auctor. Longo tempore poſt Theodoricus Oſtrogothorum rex diſturbatum inſtauranit: ijsdem Caſſiodori hæc uerba ad Senatum ſcripta indicãt. Et iaeo theatri fabricam ſe mole ſoluere conſilio ueſtro credimus eſſe roborandam, ut quod ab auctoribus noſtris in ornatum patriæ conſtat eſſe conceſſum, non uideatur ſub melioribus poſteris immunitum. Quid non ſoluas ſenectus? quæ tam robuſta quaſſauit. Montes facilius cadere putarentur, quàm ſolidatas illa, qua tenetur: quãdo moles ipſa ſic tecta cautibus fuit, ut præter arrem additam, & ipſa quoque naturalis eſſe credatur. Hoc potuiſſemus forteſſe negligere, ſi nos contigiſſet talia non uidere. Viſuntur adhuc iuxta tam artificioſe, accuratèque compacta, ut in uno tantum tota moles exciſſa uideatur. Capiebat autem loca XL millia, ut aſſerit Plin. Veneris Victricis ædem in eo fuiſſe, ſcribit Porphy. & Plut. Et nos anno M D XXV. poſi ædem D. Mariæ cognomento in Cripta, uidimus effodi marmor cum inſcriptione.
VENERIS VICTRICIS. *In dedicatiõe huius ædis Pompei altero cõſulatu pugnauiſſe in circo XX. uel ut quidã tradunt. XVII. elephantes, idem Plin. eſt auctor. Ante theatrum fuit ipſius Pompei Curia, ut ait Appianus, cum Atrio, & Porticu. Pompeius ipſe, inquit Plut. uſque ad tertium triumphũ modice, atque incõpoſite habitauit. Pulchrum deinde theatrum longe à Romanis diffamatum cum ſtruxiſſet, ſplendidiorem domum, ueluti theatro appendicem, ædificauit. Curia ea fuit, in qua C. Cæſarem occiſum eſſe, commemorat Suet. Locus nunc Satrium pro Atrium dicitur. De porticu autem Ouidius ſic meminit.*

Tu modo pompeia lentus ſpatiare ſub umbra,
Dum ſol herculei terga leonis adit.

In porticu Antiphilus pinxit Cadmum, & Europen: Pauſias uero boum immolationẽ. At Niceas athenienſis fecit Alexandrum, & Calypſo. Templũ autem Fortunæ Equeſtris ad theatrum Lapideum fuiſſe, ait Vitruuius. Verum de quo intelligat dubitari ſolet: mihi tamen probabile uidetur, de hoc theatro Põpei intelligere: quem omnium primum, theatrum manſurum excitauiſſe, ex Cor. Tac. ſententia modo diximus. Eòque, quod non prius lapideũ theatrum Romæ uiſum fuiſſet, Lapidei cognomentum inditum eſt. De hoc autem templo Liuius fortaſſe intellexit, cũ ait. Q. Ful. Flaccus cenſor ædem Fortunæ Equeſtris uouerat. Faciebat enixo ſtudio, ne ullum Romæ amplius, aut magnificentius templum eſſet, magnũ ornamentum ſe templo ratus adiecturum, ſi tegulæ marmoreæ eſſent. Profectus in Brutios Iunonis Lacinię ad partem dimidiam detegit: id ſatis fore ratus ad tegendum, quod ædificaretur. Iuxta hoc theatrum Tiberio Cæſari Arcum marmoreum à ſenatu decretum, ſed omiſſum, perfecit D. Claudius, auctor Suet. Coloſſum Iouis XXX cubitorum à Cæſare dicatum fuiſſe in campo Martio, & à uicinitate dicti theatri Pompeianum uocitatum, Plin. aſſerit. Campus autem, quem hodie Floreum dicunt, à Flora à Põpeio adamata denominationem accepiſſe uidetur.

De Thermis Agrippæ: Templo Boni Euentus: & de Pantheo, eiùsque Porticu. Cap. XI.

INter Octauij porticum, & Pantheum extant ueſtigia Thermarum M. Agrippæ. De quibus Plin. ita ſcribit. M. Agrippa ruſticitati, quàm delitijs propior, unicumque felicitatis exemplum multa, & egregia in urbe perfecit opera, Auguſto eius ſocero imperante. Idem thermas de ſuo nomine excitauit: has lithoſtrato, & encauſto pinxit: arcus, & pauimenta ex uitro poſuit. Et rurſus inquit. Lithoſtrata, & pauimenta cœptauere iam ſub Sylla paruulis certe cruſtis: extátque hodie, quod in Fortunæ delubro Prænestę fecit. Pulſa deinde ex humo pauimenta in cameras tranſiuere ut pronum uitium: & hoc certe inuentum ab Agrippa in thermis, quas Romæ fecit. Figlinum opus encauſto pinxit: reliqua albaria adornauit: non dubie uitreas facturus cameras, ſi prius inuentum fuiſſet. Prope has thermas, atque à tergo Panthei, Templi Boni Euentus ueſtigia adhuc cernuntur. Colebatur autem Euentus ut omnia proſpere, felicitèrque euenirent: cuius Simulacrum erat habitu pauperis, dextera manu pateram: ſiniſtra uero tenens ſpicam. Templum autem Panthei cum porticu integrum fermè ſtat, licet ſit ſtatuis, aliiſque ornamentis ſpoliatum. Cuius auctor fuit M. Agrippa, ut teſtatur idem Plin. libro trigeſimo ſexto, his uerbis. Templum Pacis D. Veſpaſiani imp. Auguſti pulcherrima operum, quæ unquam: Pantheon Ioui Vltori ab Agrippa factum. Pantheum Agrippæ appellauit: quòd, poſt Iouem, omnibus diis conſecrauit. Dion. uero, ſiue quòd Matri deum, atque omnibus diis ſacer eſſet, ſiue quòd mundi formam haberet, Pantheum appellatum tradit. Mundi formam habere ait, hoc eſt circulare. Huius altitudo pedibus CXLIIII. perficitur, & totidem latitudo. Teſtudo ne nimio pondere grauaretur, uacui per ambitum relicti ſunt ſpecus, & in ſummo emiſpherio medium lumen, ſub eòque medio impluuio diſpoſita foramina ad imbres excipiendos. Pauimentum uarijs eſt marmoribus ſtratum. Valuæ ex ære corinthio. In huius pronao olim fuere Auguſti, & ipſius Agrippæ ſimulacra. Aditum unum tantum habet. Nam omne templum, Varrone teſte, debet eſſe continuo ſeptum, nec plus quam unum introitum habere. In ipſum per tot gradus olim erat aſcenſus, per quot nunc deſcenditur. De columnis huius templi Plin. ita meminit: Syracuſana ſunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa poſita. Et alibi: Agrippæ Pantheon decorauit Diogenes athenienſis: & Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum, ſicut in faſtigio poſita ſigna, ſed propter altitudinem loci minus celebrata. Idem commemorat, fuiſſe in hoc templo Herculem humi ſtantem: ad quem Pœni omnibus annis humana ſacrificarent uictima: & Mineruam ex ebore, opus Phidiæ. Cur autem Hercules humi ſtaret ratio eſt. Quia, ut præcipit Vitruuius, ſtatuæ Ioui, omnibùſque cœleſtibus quàm excelſiſſimæ erant cõſtituendæ: reliquis uero, ut Veſtæ, Terræ, Marìque humiles: tanquam diis terreſtribus, ſicut & Hercules fuit. Inſuper in eodem Pantheo fuit Statua Veneris, è cuius auribus pendebat unio Cleopatræ, pars dimidia unius cenæ: hic unio cẽties Sextertijs æſtimatus fuit, ideſt aureis ducẽtis qnquaginta millibus noſtratibus. Hoc Pãtheonis templum, ut ſcribit Spartianus, incẽdio deformatum inſtauranit Hadrianus. Mox Antoninus, ut Iulius Capitolinus ſic teſtatur. Opera eius extant, templum Hadriani honori patris dicatum, inſtauratum amphitheatrum, Sepulcrum Hadriani, Templum Agrippæ. Huius templi interiorem tantum orthographiam, tanquam utiliorem, ſubiecimus. Porticum autem idem Agrippa templo addidit: Cuius tectũ XVI. olim ingentibus columnis ſuſtentabatur: nunc uero XIII: nam deeſt una, & duæ incendio corruptæ uidẽtur. Eadem porticus æneis trabibus auro ſuperfuſis fulcitur. Ante aditum in corona porticus agnitiones ſunt ſitæ, quæ ſequuntur.

M. AGRIPPA L. F. COS. TERTIVM FECIT

Sequentes, quæ in duabus epiſtylij faſcijs ſunt, quæq; minoribus literis cõſtant, inſtauratores oſtendũt.

IMP.CAES.L.SEPTIMIVS.SEVERVS.PIVS.PERTINAX ARABICVS. ADIABENICVS. =
PARTHICVS.MAXIMVS.PONTIF.MAX.TRIB.POT.XI.COS III.P.P PROCOS. ET
IMP.CAES.M.AVRELIVS.ANTONINVS.PIVS.FELIX. AVG.TRIB. POTEST.V.COS. =
PROCOS.PANTHEVM. VETVSTATE. CORRVPTVM. CVM. OMNI. CVLTV. =
RESTITVERVNT

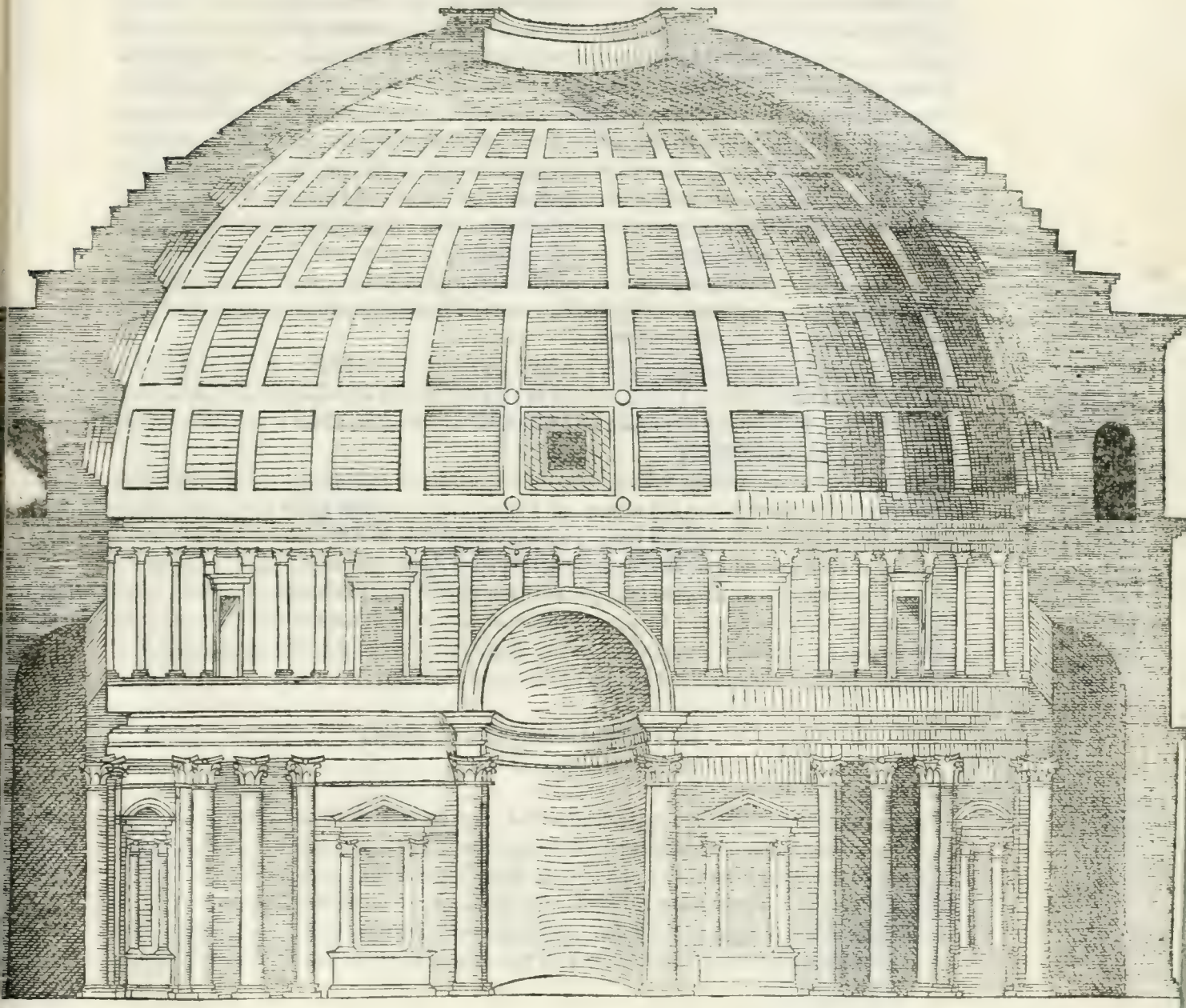

De Thermis Neronis, & Alexandri, & de Circo qui nunc Agon dicitur. Templo Neptuni: Ara Ditis: & de Caprea palude. Cap. XVI.

THermarum Neronis extant formices quidam poſt D. Euſtachij nunc ædem. De his Suet. ſic memi-nit. Nero dedicatis thermis, atque Gymnaſio ſenatui quoque, & equiti oleum præbuit. Has Alexandrinas ſuo tempore appellatas eſſe, ſcribit Eutropius. Cuius denominationis ratio, ſi uera eſt, ea uideri poſſet, quòd ab Alexandro fuerint inſtauratæ. Sed cum Lampridius dicat, hunc excitauiſſe thermas iuxta eas, quæ Neronis fuerãt, aperte oſtendit Alexandrinas à Neronianis, & loco, & nomine differre. Lampridij uerba hæc ſunt. Thermas ſui nominis fecit iuxta eas, quæ Neronianæ fuerant, aqua inducta, nunc Alexandrina quæ dicitur. Nemus de priuatis ſuis ædibus, quas emerat, diruptis ædificijs, fecit. Pulcherrimum fere omnium artium uectigal inſtituit. Ex eòque iuſſit thermas, quas ipſe fundauerat, & ſuperiores populi uſui exhiberi. Syluas & in thermis publicis deputauit. In domibus autem adiacentibus thermis Neronis, uerſus ſeptẽtrionem uidi antiqua pauimenta, & fiſtulas plumbeas, puteùmq; qui nulla ratione exiccari poterat, ut ductum eſſe exiſtimem illius aquæ, quam Alexandrinam appellat Lampridius. Thermæ Hadriani non longe à Neronianis fuiſſe, indicat Sex. Ruſi urbis deſcriptio. Sunt qui uelint ſtetiſſe ubi nunc D. Aloyſij eſt templum. Sequitur ſtatim campus, qui nunc Agon dicitur: quod nomen inditum eſt, quia in eo ad IX. diem Ianuarij agonalia Iano ſacra celebrarentur, à Numa inſtituta, ut memoriæ prodidit Antias. Ego uero crediderim ibi non ſolum agonalia, uerũ uarios ludos, uariàque edita ſpectacula, & communi nomine Agonem denominatũ: quo nomine cuiuſlibet generis ſpectacula appellant Græci. Locum hunc eiuſdem Alexandri Circum fuiſſe multi opinantur. Arcum autem triũphalem non longe ab æde nunc D. Celſi ſtetiſſe, ex eo multi affirmant, quòd ibi inuentus eſt lapis marmoreus, in quo inciſus erat titulus, qui ſequitur.

IMPPP. CAESSS. D.D.D.N.N.N GRATIANVS. VALENTINIANVS. ET THEODOSIVS. PII. FELICES. ET SEMPER. AVGGG. ARCVM. AD CONCLVDENDVM. OPVS. OMNE. PORTICVVM. MAXIMARVM. AETERNI. NOMINIS. SVI. PECVNIA. PROPRIA. FIERI ORNARIQVE IVSSERVNT

Templum Neptuni fuiſſe in ripa Tiberis, eòque in loco ubi nunc eſt D. Blaſij ædes, nonnulli teſtantur: quòd ibi marmor inuentum huius Dei nomen, & Hadriani, qui templum ipſum reſtituerat, inſculptum haberet. Terentum locus fuit in campo Martio, ſic dictus, quòd ibi Ara Ditis Patris terra occultaretur. Hanc aram Romani bello albano conſtituerant, atque egeſta terra ad XX. pedum altitudinem occultarant, ut omnibus, præterquam ipſis, eſſet incognita: & licet ludis ſecularibus aperiretur, tamen illis peractis rurſus claudebatur. Capream Paludem in Campo Martio ante urbem fuiſſe, ait Liuius. Plut. uero locum eſſe dicit in rheumatibus Tiberis, ad quem unus erat aditus, & propterea tutus: ubi Romulus cùm exercitum recenſeret ſublatus e medio apparere deſijt.

De Tiberino Flumine: & de Naualibus. Cap. XIII.

TIberini fluminis uaria fuere nomina. Albula. n. à colore aquarum eſt dictus. Nam quòd à poetis interdum cæruleus, interdum flauus dicatur, eius rei ratio eſt. Quod cum æſtiuis caloribus eſt ſolito remiſſior, perſpicuæ ſunt aquæ, recipiàntque in lucem ſuam imagines nemorum in ripa exiſtentiũ: quo fit ut cæruleæ uideantur. Vbi uero imbribus excreſcit, aquæ creta turbidæ flauũ præ ſe ferunt colorem. Aliquando uero Rumon eſt appellatus, quaſi ripas ruminans, & exedens. Terenti etiam in aliqua parte urbis obtinuit nomen, quòd ripas tereret. Tybris etiam eſt nuncupatus. Quia cum Syracuſani

cœpiſſent Athenienſium hoſtium ingentem numerum, iuſſere eos muris auctis foſſã intrinſecus facere: quæ flumine admiſſo repleta, munitiorem reddidit urbem, hàncq; foſſam per hoſtium contumeliam factã Thybrin, quaſi ὑβριν, uocarunt. Profecti deinde Siculi adhanc Italiæ partem, ubi Roma eſt, Albulam ad imaginem foſſæ Syracuſanæ Thybrim denominarunt. Alias autem huius nominis etymologias ab alijs traditas ſcienter omittimus. Tiberim uero tandem à Tiberino Albanorum rege in eo ſummerſo appellatum eſſe commemorat Liuius. Quæ autem à Plin. de hoc flumine traduntur, non ab re eſſe opinamur hic apponere. Tiberis, inquit, antea Thybris appellatus, & prius Albula: è media fere longitudine Apẽnini finibus Aretinorum profluit, tenuis primo, nec niſi piſcinis corriuatus, emiſsùſque nauigabilis, ſicut Tinia, & Glanis influentes in eum, nouenorum ita conceptu dierum, ſi non adiuuent imbres. Sed Tiberis propter aſpera, & confragoſa ne ſic quidem, præterquam trabibus uerius, quàm ratibus, longe meabilis fertur: per CL. M. paſ. non procul à Tiferno, & Ocriculo Hetruriam ab Vmbris, ac Sabinis, mox citra XIII. millia paſ. urbis, Veientem agrum à Cruſtimino, deinde Fidenate: Latiumque à Vaticano dirimens. Sed infra Aretinum Glanim duobus, & quadraginta fluuijs auctus, præcipuis autem Nare, & Aniene, qui & ipſe nauigabilis. Latium includit à tergo: nec minus tamen aquis, ac tot fontibus in urbem perductis, & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax: rerum in toto orbe naſcentium mercator placidiſſimus. Pluribus propè ſolus, quàm cæteri in omnibus terris amnes, accolitur, nullique fluuiorum minus licet incluſus utrinque lateribus, nec tamen ipſe pugnat, quanquam creber ab ſubitis incrementis, & nuſquã magis aquis, quàm in ipſa urbe, ſtagnantibus. Quinimmo uates intelligitur potius, ac monitor auctu ſemper religioſus uerius, quam ſæuus. Hæc Plin. Dion. autẽ ait, huius fluminis latitudinem quatuor iugerum eſſe: altitudinem uero tantam, ut magnas naues perferre poſſit: neque pedibus tranſiri, niſi per pontem. Reſtagnantibus autem huius fluminis aquis, cum Palatium uerſus, ut diximus, ſinum effunderet, Tarquinius Priſcus alueum direxit. Longo tempore poſt M. Agrippa idem fecit, inſuperque magnis ſaxorum molibus in utraque ripa locatis, fluminis impetum compreſſit. Auguſtus deinde eundem completum olim ruderibus, & ædificiorum prolapſionibus coarctatum laxauit, ac repurgauit. Aurelianus tandem firmiſſimo muro ad mare uſque extructo coercuit: cuius operis ueſtigia multis in locis adhuc cernuntur. In huius fluminis ripa, q. eſſet numini ſacra, non licebat alicui quidpiam ædificare. Eius autem aluei, & riparum curatores fuiſſe, uarijs titulis, quos hodie Romæ cernimus, intelligere poſſumus: quorum unum hic appoſuimus.

EX AVCTORITATE
IMP. CAESARIS. DIVI
TRAIANI. PARTHICI. F.
DIVI. NERVAE. NEPOTIS
TRAIANI. HADRIANI
AVG. PONTIF. MX. TRIB.
POTES. V̄. IMP. IIII. COS. IIĪ
MESSIVS. RVSTICVS. CVRATOR
ALVEI. ET. RIPARVM. TIBERIS. ET
CLOACARVM. VRBIS. R. R. RESTITVIT
SECVNDVM. PRAECEDENTEM
TERMINATIONEM. PROXIM. CIPP.
PED. CXV̄. S.

Naualia autem fuere prope pontem Sublicium, eàque ab Anco rege extructa eſſe, aſſerit Dion. De ijs Liuius libro quinto dec. quintæ meminit his uerbis. L. Aemilio Coſ. naues, quæ in Tiberi paratæ, inſtructèque ſtabant, ut ſi rex poſſet reſiſtere, in Macedoniam mitterentur, ſubduci, & in Naualibus collocari Senatus iuſſit.

De Ponte Sacro,ac Sublicio. Cap. XIIII.

CVm autem Tiberis aquarũ altitudine tantus ſit,ut non,niſi per pontes,tranſiri poſſit,ad hunc uſum plures pontes ſuper ipſum Romæ extructos eſſe uidemus:de quibus locus poſtulat ut loquamur. Auſpicemur autem ab eo, qui omnium primus poſitus eſt.Epicardus .n. prodidit,Herculem occiſo Geryone cum uictor per Italiã armenta duxiſſet, pontem ſupra Tiberim ad tempus ſtruxiſſe: quem pontem Sacrum appellatum eſſe,ait Dionyſius.Fuitque ea parte,qua poſtea Sublicius: ab Anco rege perpetuo manſurus extructus,licet totus ligneus.Nam ſine ferreo clauo,ſine fulturis ita diſpoſitus erat conſtignatione,ut trabes per bella eximerentur,ac reponerentur. Quod quidem ſic facere religioſum fuerat,poſtquam Coclite defendente ægre reuulſus eſt, auctor Plin. Hunc pontem Sublicium,lapideum deinde Aemilium Lepidum prætorem feciſſe, memorant, & ab eo Aemilium pontem,Lepidiue denominatum.Vnde Antoninus imp.in itinerario.Poſt iterum,inquit, unus effectus per pontem Lepidi, qui nũc abuſiue lapideus dicitur. Hunc tiberinis fluctibus læſum reſtituit Tiberius.Cor.Tac.refert,Othone imperante ſubita inundatione fuiſſe diruptum. Quem longo tempore poſt Antoninum pium reſtituiſſe,ſcribit Iulius Capitolinus.Huius pontis ſupra Naualia extant ueſtigia ex magnis,marmoreiſque ſaxis.Neque .n.eſt cur non credamus,hæc fuiſſe huius pontis ueſtigia:quanquam de eius loco uaria traduntur:conſtat.n.ad Auentini radices ſtetiſſe:quod etiam innuit Appianus,his uerbis.Auentinum aſcẽderat Gracchus, mox inde fugiens per pontem ligneum ad alteram fluminis partem euectus eſt.Sublicius autem dictus eſt,quia ilex ſpecies eſt quercus,ex qua confici ſolebat. Vel ut alij à ſublicibus lignis: lingua enim uolſca magnæ trabes,ad perpendiculum directæ,ſublices uocantur: quales in pontiũ ſubſtructionibus ferè defiguntur:quia pronæ nimio ſui pondere minus firmiter iacerent:& ideo Cæſar in pontis ſupra Rhenum inſtitutione,ait,ſe tigna poſuiſſe,non ſublice modo directa,ſed prona.

De Ponte Senatorum:& Cloaca Max. Cap. XV.

SVpra Pontem Sublicium ad ſtadium ſtat pons Senatorum,à Senatoribus:& à Palatino monte propinquo,Palatinus nuncupatus.Nam aucta urbe cùm Sublicius non ſatis eſſe uideretur,hunc, qui uia Aurelia in maritima,Tbuſciàmque mitteret,addidere.De quo intellexiſſe creditur Liuius, cùm ait,M. Fuluium maioris uſus locauiſſe portum,& pilas ponti in Tiberi.Quibus pilis fornices poſt aliquot annos P.Scipio,& L.Mumius Cenſſ.locauerunt imponendos.Põs. S. Mariæ ægyptiacæ hodie dicitur. Infra hunc pontem ad teli iactum,Cloaca Maxima in Tiberim ſe ſe exonerabat,miræ magnitudinis,et firmitatis.De hac Plin.hæc ſcribit.Sed tunc ſenes aggeris uaſtum ſpatium, & ſubſtructiones inſanas Capitolij mirabantur.Præterea Cloacas operum omnium dictu maximum ſuffoſſis montibus,atque urbe penſili,ſubtèrque nauigata à M. Agrippa in ædilitate poſt conſulatum permeatus corriuati ſeptem amnes,curſuque præcipiti torrentium modo rapere,atque auferre omnia coacti. Inſuper mole imbriũ concitati uada,ac latera quatiunt:aliquando Tiberis retro infuſi recipiunt fluctus, pugnàntque diuerſi aquarum impetus intus,& tamen obnixa firmitas reſiſtit.Trahuntur moles interne tantæ non ſuccumbentibus cauſis operum.Pulſant ruinæ ſponte præcipites,aut impactæ incendijs.Quatitur ſolum terræmotibus:durant tamen à Tarquinio Priſco annis.D CCC.propè inexpugnabiles.Et mox.Amplitudinem cauis eam feciſſe proditur,ut uehem fœni large onuſtam tranſmitteret. Nos eam dimenſi inuenimus eſſe pedum.XVI.latitudine.Erant & aliæ Cloacæ minores uſibus priuatis ſeruientes, quæ in hãc maximam ſordes emittebant: earum ueſtigia multis in locis adhuc cernuntur. De his Cloacis meminit Liuius, his uerbis. Poſt incenſam urbem à Gallis dum inſtauraretur, feſtinatio curam exemit uicos dirigendi, dum omiſſo ſui, alienique diſcrimine in uacuo ædificant. Ea eſt cauſa ut ueteres Cloacæ, primo per publicum ductæ, nunc priuata paſſim ſubeant tecta, formàque urbis ſit occupata magis,

quàm diuiſæ ſimilis. In hanc maximam fluebat omnis aqua ex caſtellis caduca: qua in Tiberim dictæ ſordes deducebãtur. Hinc eſt quòd Lupi piſces (ut refert Macrobius) qui inter hos pontes capiebantur, in maiori erant pretio, tanquam pinguiores: quia ſtercus, & huiuſmodi ſordes ſectari dicuntur. Ideo Lucilius poeta eum piſcem quaſi liguritorem, catillionem appellat. Cloaca autem quid ſit, oſtendit Sex. Pom. Eſt. n. locus cauus dictus à Cloacando ideſt inquinando: uel à colando ideſt fluendo. Fuiſſe autem & Cloacarũ curatores ſuperius ex titulo Hadriani, nũc uero ex altero patris eius oſtẽdimus: q ẽ hmõi.

EX AVCTORITATE
IMP. CAESARIS DIVI
NERVAE FIL. NERVAE
TRAIANI AVG. GERM
PONTIFICIS MAXIMI
TRIBVNIC POTESTAT V̄
COS. IIII̅. P.P
TI. IVLIVS FEROX CVRATOR
ALVEI ET RIPARVM TIBERIS
ET CLOACARVM VRBIS TER
MINAVIT RIPAM R R PROXIMO
CIPPO PCCCLXXXVI.S̄.

De Inſula Tiberina: Templis, Aeſculapij, Iouis, & Fauni. Cap. XVI.

SVpra pontem Palatinum ad pas. LXXX. iacet inſula Tiberina: cuius origo hæc eſt. Tarquinio Superbo ob Lucretiæ ſtuprum urbe pulſo, Senatus cœtera eius bona populo auferenda conceſſit: ſed quod in campo Tiberino (quem ipſe Tarquinius ſeuerat) fuerat frumentum, aliud in areis adhuc iacens, aliud in culmis auferri nemini permiſit, uerum ut execrabile iaciendum in flumen eſſe, decreuit. Quod cum æſtiuis caloribus eſſet ſolito humilius, paleæ fundo adhærentes, limùmq; fluctibus aduectum excipientes, inſulam hanc paulatim effecere. Opera deinde hominũ factum eſſe opinatur Liuius, ut eius area firma eſſet etiam ad deorum templa ſuſtinendum. Habet autem hæc inſula formam biremis, ut intelligamus, partem ſuperiorẽ proram, inferiorem uero puppim eſſe. Lõgitudo eius ſtadijs paulo minus duobus perficitur: latitudo uero pas. quinquaginta. De hac ſunt Ouidij hi uerſus.

Scinditur in geminas partes circunfluus amnis.
Inſula nomen habet, laterùmque à parte duorum
Porrigit æquales media tellure lacertos.

Tota erat Aeſculapio ſacra, propter eius ſimulacrum ex Epidauro in eam aduectum, ut refert Liuius. De eo Plin. ĕt ſic meminit. Atqui anguis Aeſculapius Romam aduectus eſt, uulgòque paſcitur, et in domibus. Vnde forma nauis, qua ſimulacrum aduectum dicitur, non modo inſulæ eſt data: uerum memoria eius rei, cauſa nauis etiam ex lapide thaſio ſculpta in eiuſdem inſulæ puppi collocata fuit: quæ etiam hodie uiſitur, & in altero eius latere ſerpentis ſimulacrum. Aedes eiuſdem Dei poſita erat ubi nunc D. Bartholomei eſt templum. De qua Sex. Pom. ſic meminit. In inſula Aeſculapio facta fuit ædes, quòd ægroti à medicis aqua maxime ſuſtententur. Eiuſdem eſſe tutelæ draconem aiũt, quod uigilantiſſimum ſit animal: quæ res ad tuendam ualetudinem ægroti maxima eſt. Canes adhibentur eius templo, quia is uberibus canis ſit nutritus. Bacillum habet nodoſum, quod difficultatem ſignificat artis. Laurea coronatur, quòd ea arbor plurimorum ſit remediorum. Huic Gallinæ immolabantur. Aliqui uero uolunt, ædem hanc in inſula fuiſſe conſtitutam, quòd fluxu, & motu aquarum aer ſit ſalubrior: alioquin extra urbem collocari ſolebat: quod Plin. etiam affirmat, his uerbis. Ideo Romani templum Aeſculapij, etiam cùm

reciperetur is deus,extra urbem feciſſe: iterùmque in inſula traduntur.Hoc templum Lucretium Prætorem tabulis pictis ex præda exornauiſſe,commemorat Liuius tertio dec.quintæ. Prope ipſum fuit Noſocomion,ubi ægroti curabãtur.Quo in loco cùm quidam ægra,& affecta mancipia tedio medẽdi expoſuiſſent,Claudius imp.liberos eſſe ſanxit. Ad Aeſculapij autem fuiſſe Iouis Templum docent Ouidij hæc carmina.

Quod tamen ex ipſis licuit mihi dicere faſtis
Sacrauere patres hæc duo templa die.
Accepit phoebo,nymphàque Coronide natum
Inſula,diuidua quam premit amnis aqua.
Iupiter in parte eſt,cœpit locus unus utrunq;:
Iunctàque ſunt magno templa nepotis auo.

Hoc autem Iouis templum C.Seruilius duumuir dedicauit,uotum ſex annis antea Gallico bello à L. Furio Purpurione Prætore,& ab eodem Cos.locatũ.Quod eo in loco fuiſſe nonnulli opinantur,ubi nunc D.Ioannis Baptiſtæ eſt ædes.Habuit præterea hæc inſula in prora Fauni Aedem:cuius ueſtigia quædã adhuc cernuntur.Huius Vitruuius ſic meminit.Proſtyli exemplar eſt in inſula Tiberina, in æde Iouis, & Fauni:& Ouidius.

Idibus agreſtis fumant altaria fauni,
Hic,ubi diſcretas inſula rumpit aquas.

Liuius autem ait,Cn.Domitium Aenobarbum,& Cn. Scriboniũ ædiles multos pecuarios ad populi iudicium adduxiſſe, treiſque ex his damnatos eſſe:& ex eorum multaticia pecunia hanc ædem in inſula feciſſe.In eadem inſula fuit Statua D.Iulij,quæ ſereno,& immoto die ab occidente in orientem conuerſa eſt:ſicuti Cor.Tac.& Suetonius teſtantur.

De Pontibus,Fabricio,Ceſtio,& Aurelio.
Cap. XVII.

INſulam autem urbi coniungit pons Fabricius dictus,à L.Fabricio:qui eum faciendum curauit, ut titulus in arcubus pontis ſculptus ſignificat.Qui licet in utroque fornice ſit, tamen in altero tantum nomina Coſſ.qui id opus probauere,his uerbis ſubiecta ſunt.

Q.LEPIDVS M.F.M.LOLLIVS.M.F.COSS.S.C.PROBAVERVNT

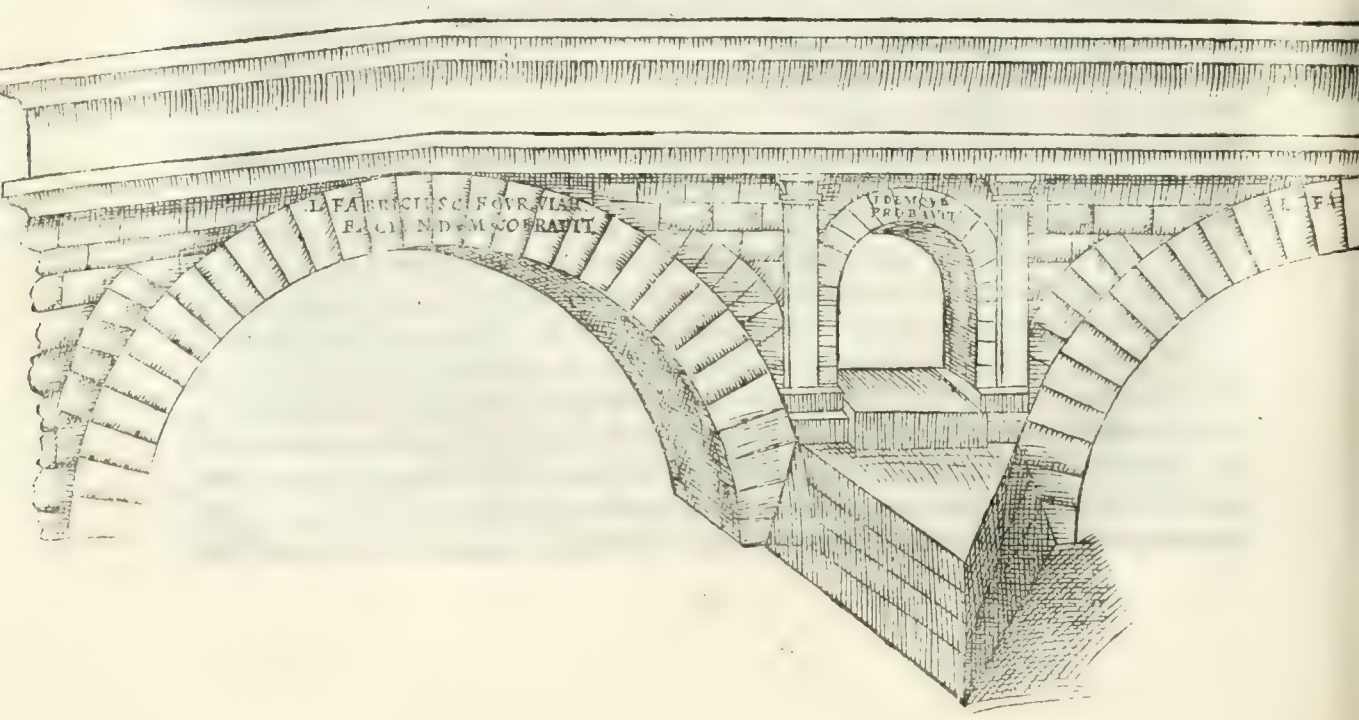

De hoc ponte Horatius ita meminit.

Atq; à Fabricio non triſtem ponte reuerti.

Hodie pons quatuor capitum dicitur, à quatuor ſiue Iani, ſiue Termini ſimulacris quadrifrõtibus in adi-tu pontis à ſiniſtra collocatis. Qui uero pons eandem inſulam Ianiculo conectit, Ceſtius olim, nunc uero pon. S. Bartholomei nũcupatur: in quo hinc inde tabulæ marmoreæ ſunt, cõtinentes titulos, qui ſequũt.

DOMINI NOSTRI IMPERATORES CAESARES.

FL.VALENTINIANVS.PIVS.FELIX.MAXIMVS.VICTOR.AC TRIVMF.SEMPER.AVG. = PONTIF.MAXIMVS.
GERMANIC.MAX.ALAMANN.MAX.FRANC.MAX.GOTHIC.MAX.TRIB.POT. = VII.IMP.VI CONS.II P.P.P.ET
FL.VALENS.PIVS.FELIX.MAX.VICTOR.AC TRIVMF.SEMPER.AVG. PONTIF. MAXI.
GERMANIC.MAX.ALAMANN.MAX.FRANC.MAX.GOTHIC.MAX.TRIB.POT. = VII.IMP.VI.CONS.II.P.P.P. ET
FL.GRATIANVS.PIVS.FELIX.MAX.VICTOR.AC TRIVMF.SEMPER.AVG.PONTIF. = MAXIMVS.
GERMANIC.MAX.ALAMANN.MAX.FRANC.MAX.GOTHIC.MAX.TRIB.POT. = III.IMP.II.CONS.PRIMVM P.P.P.
PONTEM FELICIS NOMINIS GRATIANI IN VSVM SENATVS AC POPVLI = ROM.CONSTITVI DEDICARIQVE IVSSERVNT

Vltimus pons intra urbem antiquam à proximo Ianiculo Ianiculenſis nomen obtinuit. Tradunt autem Antoninum Pium hunc marmoreum feciſſe, & ciuilibus bellis demolitum pontem ruptum uocitatum. Xyſtuspont. IIII. noſtris temporibus eum reſtituit, à quo nomen hodie obtinet.

De Pontibus, Triumphali, Hælio, & Miluio. Cap. XVIII.

POntis autem Triumphalis pilæ in Tiberi adhuc cernuntur e regione hoſpitalis S. Spiritus. Triumphalis eſt nuncupatus, quòd per ipſum triumphantes tranſirent. Sequitur ſupra hunc ad teli iactum Pons nunc S. Angeli dictus, olim uero Hælius: ab Hælio Hadriano, qui eum prope ſui ſepulcri molem excitauit. Spartianus, Fecit, inquit, & ſui nominis pontem, & ſepulcrum iuxta Tiberim. Quem pontem nulla alia de cauſa poſuiſſe arbitramur, quam ut per ipſum tranſeuntes propius dictam molem ſpectarent, cum Triumphalis publico uſui ſatisfacere uideretur. Miluius pons, quem nunc Molem uulgus uocitat, in uia Flaminia ſitus, plus minus duobus millibus paſ. diſtat ab urbe. Ferũt autem hunc ſæpius euerſum, ſæpiùſque inſtauratũ nihil ex ueteri ſtructura, præter fundamenta, retinere. De hoc põte meminit Plin. de uiris illuſtribus, & Ammianus. Is. n. ait, à M. Scauro, qui fuit tẽpore Syllæ, in cẽſura extructum.

De Tranſtiberina regione: & de Templis, Rauenatium, & Fortis Fortunæ: ac de Thermis Seueri, & Aureliani: Naumachia, & Hortis Cæſaris: nec non de Aqua Alſietina: Pratiſq; Mutij. Cap. XIX.

TRanſtiberina regio priſcis temporibus Ianiculi etiam nomen accepit, à monte eiuſdem nominis ſibi eminenti. Rauenatium etiam urbem nominatam inuenio. Nam Auguſtus uictoria contra Antonium, & Cleopatram potitus binam inſtituit claſſem: unam apud Meſenium Lucaniæ portum: alteram uero apud Rauenam. Cùmq; Senatui eſſet cura ut nulla Romam frequentaret multitudo, cui non eſſet habitandi locus publice aſſignatus: militibus rauenatis claſſis hæc regio fuit aſſignata, quæ

exinde Rauenatium urbs cœpit appellari. Quo nomine appellatum eſt tẽplum, & Meritoria taberna: quam ubi nunc eſt ædes D. Mariæ fuiſſe legimus. Ex quo templo Auguſti tempore fons olei ex terra exundauit, ac per totum diem largiſſimo riuo fluxit, ſignificans ex gentibus gratiam Chriſti, ut ſcribit Eutropius. Sed hæc regio propter peſtiferos auſtros à uiliſſimis, ſordidáſque artes exercentibus habitabatur: unde pauca memoratu digna continet. Tamen Spartianus in ea Seuerum imp. Thermas ſui nominis: & Vopiſcus Aurelianum Thermas hyemales feciſſe, tradunt. Harum ueſtigia ea eſſe uolunt, quæ ſunt inter D. Franciſci ædem, & menia urbis, in campo nunc Iudeorum. Suetonius uero ait Cæſarem Hortos circa Tiberim habuiſſe: qui haud procul à dicto campo erant: & in iis Fortis Fortunæ Templum, Tiberij tempore dicatum. Sunt qui uelint, eundem Cæſarem Naumachiam inſtituiſſe ſub menibus urbis, eregione nunc S. Coſmati: ubi, prope uiam quæ ad portam Aureliam ducit, inuentus eſt lapis cum hac inſcriptione.

SILVANO
SANCTO. SACRO
LARVM. CAESARIS
N̄ ET COLLEGI.
MAGNI. CN. TVRPILIVS
TROPHIMVS VOTO
SVCCEPTO. ARAM
DE SVO. D. D.

Alij uero eam Naumachiam Auguſto attribuunt, propter uerba Frontini, quæ ſequuntur. Quæ ratio mouerit Auguſtum prouidentiſſimũ principem producendi Alſietinam aquã, quæ uocatur Auguſta, nõ ſatis perſpicio nullius gratiæ, immo parum ſalubrem, & nuſquam in uſus populi fluentem. Niſi forte cum opus Naumachiæ aggrederetur, ne quid ſalubrioribus aquis detraheret, hanc proprio opere perduxit: & quod Naumachiæ coeperat ſupereſſe hortis ſubiacentibus, & priuatorum uſibus ad irrigãdum conceſſit. Solet tamen ea ex Tranſtiberina regione, quoties pontes reficiuntur, & à citeriore ripa aquæ ceſſant, in ſubſidium publicarum ſalientium dari. Cõcipiebatur hæc aqua ex lacu Alſietino uia Claudia, à milliario XIIII. diuerticulo dextrorſus paſſuum VI millium D. Ductus eius efficiebat longitudinem paſſuum XXII M. CLXXII. Conceptionis modus in cõmentarijs non erat aſcriptus. Quantũ Aquarij temperauerant habebat non plus quinarijs II millibus. At quinariæ CCCCXCII extra urbẽ conſumebantur. Nomine Cæſaris quinariæ CCCLIIII. Dabãtur priuatis quinariæ CXXXVIII. Huius autem aquæ uiſitur in eadem Naumachia ductus eleuatus pedes ferè tres, mox occultatur, & ſubterraneo meatu aquam ipſam ad areã D. Mariæ trãſtiberinæ deducit: ubi è fonte emerſa publico, priuatòq; uſui deſeruit. Hanc aquã Hadrianum primũ Pont. reſtituiſſe aiũt. Prata autẽ Mutia fuere ad Naualia. Diony. Mutium autem mori eligentem pro patria regionem tranſtiberim donauere de publico: qui locus prata Mutia uſque ad hanc ætatem uocantur. Albiona ager in eadem regione dicebatur ab allionarum luco, quo in loco bos alba immolabatur, auc. Sex. Pom. Idèmq; ait, Ludos Piſcatorios in ripa Tiberis ad Naualia olim celebratos eſſe.

De Sepulcro Numæ, & Cecilij Poetæ: Tribunali Aurelio: Monte Ianiculo: & de Hortis cuiuſdam Mar. Cap. XX.

NVma rex ſub Ianiculo ſepultus eſt, inquit Solinus. Diony. Iacet autem Numa in Ianiculo tranſtiberim. Et Caſſius Hemina quarto annalium memoriæ prodidit, Cn. Terentium Scribam agrum ſuum in Ianiculo repaſtinantem offendiſſe arcam, in qua Numa ſitus fuiſſet, in eadèmque libros eius repertos ex cartha. P. Cor. L. filio Cethego. M. Bebio Q. filio Phamphilo Coſſ. ad quos à regno Numæ

colliguntur anni D.XXX. Liuius multa de ſepulcro Numæ, eiuſque libris tradit: ſed à dicto Caſſio Hemina in aliquibus diſſentit. Tribunal Aurelium in eadem fuiſſe regione opinamur: & ab eo uiam eiuſdem cognominis principium habuiſſe. De hoc tribunali Cic. mentionem facit, cùm dicit, ſe homines in Tribunali Aurelio palàm conſcribi, centuriarìque uidiſſe. Ianiculus autem mons dictus quòd Ianus, uel ibi ſit ſepultus, uel habitauerit. Qui participata potentia cum Cameſe indigena Italiam ita obtinuit, ut regio Cameſene, oppidum Ianiculum uocaretur, auctor Macrobius. Sex. uero Pom. ſcribit, Ianiculum dictum, quòd per eum Populus Romanus primitus tranſierit in agrum Hetruſcorum, & ab eo tranſitu Ianiculum dictum. Ianus. n. tranſitus uocatur. In hoc Ianiculo Hortos habuit Martialis quidam: quos Mar. epigrammaticus carmine celebrauit, eòſque in longo Ianiculi iugo fuiſſe tradit. Quos per lapſum ad eius radices in urbis figura collocauimus. Euſebius autem tradit, Cæcilium Statium poetam in eodem Ianiculo ſepultum eſſe.

De Monte, & Campo Vaticano: Templis, Apollinis, & Martis: & de Naumachia, Circo, & hortis Neronis: ac Obeliſco, qui eſt in eodem circi loco. Cap. XXI.

EXpoſitis ijs, quæ ad Ianiculum pertinere uidebantur, in Vaticanum montem, & Campum tranſeamus. Vaticani autem etymologiam uariam eſſe inuenio. Gellius enim ſcribit, agrum Vaticanum, & eiuſdem agri Deũ præſidem appellatum à uaticinijs: quæ ui, & inſtinctu eius dei in eo agro fieri ſolita eſſent. Varro autem in libris diuinarum aliam etymologiam ſic ponit. Nã ſicut Aius, inquit, deus, Aràq; ei ſtatuta, quæ eſt in infima Noua uia: quòd eo in loco diuinitus uox edita erat, ita Vaticanus deus nominatus penes quem eſſent uocis humanæ initia. Quoniam pueri ſimulatque parti ſunt, eam primam uocẽ edunt, quæ prima in Vaticano ſyllaba eſt. Sex. uero Pom. uult, Collem hunc Vaticanum nuncupatum, quòd pulſis Hetruſcis eo potitus ſit populus Romanus uatum reſponſis. In hoc monte uetuſtiſſimam fuiſſe Ilicem, auc. eſt Plin. qui ſic inquit. Vetuſtior urbe in Vaticano Ilex, in qua titulus æreis literis Hetruſcis religione arborem iam tunc dignam fuiſſe ſignificat. Ad eundem montem Apollinis Templum fuiſſe, ubi nunc ſacellum D. Petronillæ: Martis uero, ubi D. Mariæ de febribus, in uia olim Triumphali, quidam tradidere: ſed auctorem idoneum non adducunt. Iulium Paulum poetam prædiolum in Vaticano poſſediſſe, memorat Gellius. Cor. uero Tac. ait, Neronem clauſiſſe in ualle Vaticani ſpatium, in quo equos regeret, atque permixtum plebi circenſe ludicrum habitu aurigæ edidiſſe, obtuliſſèque Hortos ſuos ad uaria in Chriſtianos tormentorum genera. Et quia Plin. Obeliſcum Vaticani in Neronis circo ſtare ſcribit, arbitrantur nonnulli non tantum Circum ipſum, ſed & nauale ſtagnum eo in loco ſecus montem, qua ad portam itur nunc Pertuſam appellatam: Hortòſque eius à clauſura circi ad Tiberim fuiſſe. Hic Obeliſcus, qui ex omnibus ſolus erectus uiſitur, apud D. Petri ædem in uia triumphali poſitus eſt, in eiuſque uertice pila auro ſuperfuſa: habètque in anteriori parte titulum inſcriptum, eundèmque in poſteriori, quem ſubieci.

DIVO. CAESARI. DIVI. IVLII. F. AVGVSTO
TI. CAESARI. DIVI. AVGVSTI. F. AVGVSTO
SACRVM

Huius autem meminit Plin. his uerbis. Tertius Obeliſcus Romæ in Vaticano Caij, & Neronis principum Circo, ex omnibus unus omnino fractus eſt in molitione: quem fecerat Seſoſtridis filius Nũcoreus. Eiuſdem remanet & alius centum cubitorum, quem poſt cœcitatem uiſu reddito ex oraculo Soli ſacrauit. Idem, ubi de arborum magnitudine tractat, ſic inquit. Abies admirationis præcipuæ uiſa eſt in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iuſſu obeliſcum in Vaticano circo ſtatutum, quatuòrq; truncos lapidis eiuſdem ad ſuſtinendum eum adduxit. Qua naue nihil admirabilius uiſum in mari certũ eſt. CXX. M.

medium lentis pro ſalturra ei fuere. Longitudo ſpatium obtinuit magna ex parte Oſtienſis portus, latere læuo: ibi nanque demerſa eſt à Claudio principe. Arboris eius craſsitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Obeliſci effigiem hic appoſuimus, cuius ſingula latera, qua maxime patent, ſunt latitudine pedum nouem. Honorij Imp. corpus, auctore Paulo Diacono, iuxta Beati Petri Apoſtoli Atrium in Mauſolæo ſepultum eſt. Huic ſoboles nulla fuit. Nam duæ Stilichonis filiæ ideſt Maria, & Hermantia, una poſt alteram ei coniugio ſociatæ utræque Dei iuditio inopinata morte præuĕtæ ex hac luce uirgines migrauere. Mariæ ſane corpus in uia Triũphali, ea parte, quæ in ſacris ædibus D. Petri ſacellum Regis Francorum hodie nuncupatur, conditum fuiſſe, non dubium eſt. Nam quo tempore hæc ſcribebam, cùm pilæ fundamenta in ea æde fonderentur, inuenta eſt marmorea arca, longitudine pedum octonum cum dimidio, latitudine quinum, ſenùmq; altitudine: in qua conditam eam fuiſſe, apertiſſimis conſtitit argumentis. In ea arca corpore iam abſumpto aliquot tãtummodo dentes ſupererãt, capillique, ac tibiarum oſſa duo: prætereaque ueſtis, & pallium: quibus tantum auri fuerat intextum, ut ex ijs combuſtis auri pondo. XXXVI. collecta ſint. Erat inſuper Capſula argentea, longa pedem unum & ſemiſſem: latitudine digitorum. XII. in qua uaſcula multa ex criſtallo, nõnullàque ex achate perpulchre elaborata. Item annuli aurei. XL. uarijs gemmis adornati. Erat & ſmaragdus auro incluſus, in eoque ſculptum caput, quod creditum eſt ipſum Honorium referre. Is quingẽtis aureis noſtratibus æſtimatus eſt. Præterea inaures, monilia aliàque muliebria ornamenta: in quibus bulla, earum quas hodie Agnus dei uocant: per cuius ambitũ inſcriptũ erat. MARIA NOSTRA FLORENTISSIMA. Lamĩàq; ex auro, & ĩ ea hæc nomĩa. MICHAEL. GABRIEL. RAPHAEL VRIEL. literis græcis cælata. Itẽ ueluti racemus ex ſmaragdis, aliiſque gemmis cõſertus, & diſcriminale ex auro longitudine. XII. digitorum, inſcriptũ, hinc. DOMINO NOSTRO HONORIO. hinc. DOM. NA NOSTRA MARIA. Ad hæc inerat Sorex ex chelidonio lapillo, cochleàque, & patera ex chriſtallo: itẽ pila ex auro, luſoriæ ſimilis: ſed quæ in duas partes diuidi poterat. Innumeræ penè aliæ inerant gẽmæ, quarum etſi plurimæ uetuſtatæ corruptæ, nonnullæ tamen recentem, admirandàque pulchritudinem retinebant. In eodem Vaticano uiſuntur hodie in Max. Pont. hortis complura ſimulacra antiqua, eò ex uarijs locis tranſlata: quorum eſt Nili uarijs generibus animalium, qui in eo naſcuntur flumine, circunſtantibus. Eſt & Tiberis ſimulacrum, cui & lupæ, & ad lupæ ubera Romuli, & Remi ſigna poſita ſunt. Sunt prætereа Apollinis, Veneris, Cupidinis, Cleopatræ: nec non Laocoontis, de quo ſupra diximus. Omnia hæc ex candidiſsimo marmore.

Da Aqua Sabatina: & de Sepulcro Scipionis, & Hadriani: ac de Pratis Quintijs. Cap. XXII.

SAabatina, inquit Sex. Pom. à lacu Sabate dicta: nunc uero dicitur Anguillariæ lacus: ex quo aqua Romam perducebatur: cuius ductus ueſtigia

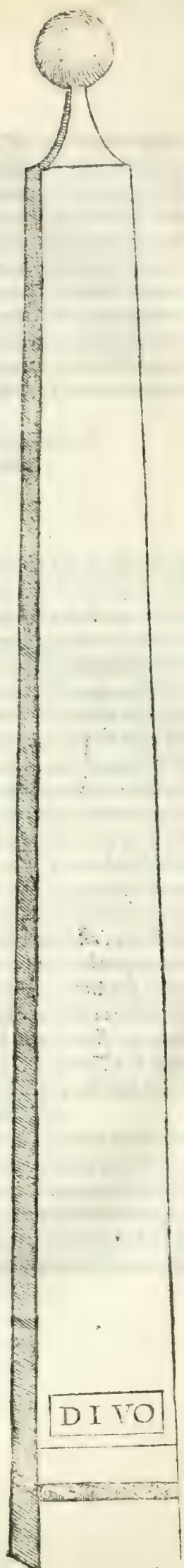

ueſtigia quædam extare dicuntur extra portam Pancratianam. Hanc autem Hadrianus primus Pont. reſtituit: cuius aquæ fons in area D. Petri adhuc manare cernitur. Inter hunc fontem, & Hadriani ſepulcrum fuit ingens Meta, cuius fundamenta nonnullis ab hinc annis effodi uidimus. Sunt qui uelint ſeptẽ Epulonum fuiſſe Sepulcrum, uel Scipionis: de quo Acron ſic inquit. Deuicta Carthagine uirtute Scipionis Africani, cum Afri aduerſus Romanos denuo rebellarent, conſulto oraculo, reſponſum eſt, ut Sepulcrum Scipionis fieret, quod Carthaginem reſpiceret: tunc leuati cineres ſunt de Pyramide in Vaticano, & humati in ſepulcro eius in portu, ut Carthaginem reſpiceret. Gentile tamen Scipionum Sepulcrum in uia Appia fuiſſe mox oſtendemus. Huius autem pyramidis, & molis Hadriani forma, ſiue ſimulacrum uiſitur in porta ænea ædis D. Petri. Sepulcrum Hadriani iuxta ſui nominis pontem poſitum eſſe adhuc uidetur, licet ſuis ornamentis expoliatum: in quo legitur titulus, qui ſequitur.

L. HAELIO CAES. DIVI HADRIANI
AGV. F. COS. II. F.

Spartianus. Fecit, inquit, & ſui nominis ſepulcrũ iuxta Tiberim. In hoc autem ipſe primus omnium ſepultus dicitur. Et deinde omnium Antoninorum cineres conditos eſſe, oſtẽdũt epith. quædam in ipſo ſepulcro inciſa: quæ hic apponere ſuperfluum eſſe putauimus. Lampridius etiam refert, Commodum uſum Pertinacis in monumentum Hadriani tranſlatum. Iulius uero Capitolinus, Seueri cadauer illatum in Hadriani ſepulcrum: in quo & Cæſar pater eius naturalis fuerat ſepultus. Idem ait, Antoninum Pium Hadriani patris ſepulcrum inſtaurauiſſe, eique templum dedicaſſe. Hanc autem molem deſcribit Procopius his uerbis. Hadriani quondam imp. ſepulcrum extra portam Aureliam iactu lapidis impoſitum. Primus eius ambitus quadrati figuram habet. Conſtat. n. totus ex marmore pario, ſumma artificum diligẽtia ædificatus. In medio uero huius quadrati rotunda moles aſſurgit, excelſa altitudine, & tanta, ut in ſuprema eius parte area ſit, cuius diameter uix iactu lapidis tranſigitur. Hæc moles in arcis formam redacta eſt, Caſtellumque S. Angeli uocitant. Prata autem Quintia, à L. Quintio Cincinato denominata, in campo Vaticano fuiſſe, Plin. ſic commemorat. Aranti quatuor ſua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Viator attulit dictaturam. Nũc hic locus Prata dicitur, nec longe diſtat à dicta Hadriani mole. In eodem campo cernuntur adhuc ueſtigia (ut uidetur) cuiuſdam Circi, ſiue Hippodromi.

De Vijs, Flaminia, Aemilia, Claudia, & Caſſia: ac de Villa Cæſarum. Cap. XXIII.

CVM *urbis ambitus maior, quàm nunc, olim quandoq; fuerit, nonnulla memoratu digna, quæ prius intra menia continebantur, extra ea nũc relinquuntur. Sed multa præterea olim, ut hodie etiam, extra eandem urbem erant. Quorum etſi perpauca in noſtram peruenere cognitionem, tamen uidetur non eſſe alienum ab inſtituto noſtro de ijs quoq; agere. Vias igit, quarũ potiſſima in ijs ratio eſt habẽda, M. Aemilio Coſ. Cenſores ſternendas ſdice in urbe, glarea extra ſubſtruendas, marginandàſq; omniũ primos locauiſſe, auctor eſt Liuius. Poſtea autem tam extra, quàm intra urbem ſilice ſtratas fuiſſe, indicant plurimis in locis ueſtigia. Eaſdem uias Cn. Gracchum certis regionibus direxiſſe, & paſſim lapide ſtrauiſſe, partimq; muniuiſſe aggeribus, iniqua adæquantem, & quantum ualles, torrentèſque abrũpebant pontibus æquali altitudine coniungentem, tradit Plut. Idem Gracchus dimenſo uiarum ſpatio ſingulis interuallis columnas lapideas, ſpatij ſignum præſe ferentes conſtituit. Fuiſſe autem uiarum etiã extra urbẽ Curatores, teſtatur Cic. ep. prima ad Atticum, ubi ait, Thermum Curatorem uiæ Flaminiæ fuiſſe. Hæc uia initium habebat à porta Flumentana. Dein ea Strabo ſic loquitur. Eodem in conſulatu M. Lepidus, & C. Flaminius collegæ fuere. Victores autem Ligurum ſtrauere, hic quidem Flaminiam, è Roma per Thuſciam, & Vmbriam, uſque Ariminum: alter reliquam porrò uſque*

Bononiam:& ex ea in Aquileiam prope Alpium radices,ducto per gyrum circa paludes opere. Liuius etiam commemorat,eundem Aemilium Coſ. ſubactis eiſdem Liguribus uiam à Placentia productam Flaminiæ cõmiſſiſſe. Quibus uerbis ẽt conijcimus,uiam Aemiliam initium habuiſſe ab Arimino : finem uero ad Trebiã Placentiæ urbis fluuium. Præter hanc,altera eiuſdem nominis erat uia. Vtriuſq; Strabo ſic meminit,Hic ille Scaurus,qui per Piſas,& Lunam uſque Sabbatios uiam ſtrauit Aemiliam,hinc per Dertonam. Alia uero eſt Aemilia,quæ Flaminiam excipit. Flaminiam autem ab Auguſto inſtauratam eſſe,Sueronius ſic oſtendit. Quo facilius undiq; urbs adiretur, deſumpta ſibi Flaminia uia Ariminotenus munienda,reliquas triũphalibus uiris ex manubiali pecunia ſternendas diſtribuit. In hac plurima cernuntur ſepulcra,ſed quæ per uetuſtatem,an ſepulcra,nedum quorum fuerint,uix dignoſci licet. In eadẽ uia ad nonum lapidem fuit Villa Cæſarum,quæ ad Gallinas dicebatur auctor Plin. Qui eius nominis rationem ſic ponit. Gallinam cõſpicui candoris ſedenti Liuiæ Druſillæ ex alto abiecit in gremium illæſam,intrepidèq; miranti acceſſit miraculum. Quoniam tenentem roſtro laureum ramum onuſtum ſuis baccis conſeruari alitem,& ſobolem iuſſere aruſpices,ramumque eũ ſeri,ac rite cuſtoditi. Quodq; factum eſt in uilla Cæſarum fluuio Tiberi impoſita,iuxta nonum lapidem Flaminia uia,quæ ob id nocatur ad Gallinas. In eadem uia erant Clitellæ,loca quædam deuexa,& accliuia. Nam,ut Sex. Pom. ait, non tam hæ quibus ſarcinæ colligatæ mulis portantur Clitellæ dicuntur, ſed etiam locus Romæ per ſimilitudinem,& in uia Flaminia loca quædam deuexa, & accliuia. Fuit etiam extra portam Flumentanam uia Claudia appellata, quæ Flaminiæ iungebatur,ut teſtatur Oidius his uerſibus.

Nec quæ piniferis poſitos in collibus hortos
Spectat Flaminiæ claudia iuncta uiæ.

Fuit extra eandem portam uia Caſſia,à Caſſio qui,ut refert Sex. Pom. eam ſtrauit, denominata. Hæc Sutrium,Vetrallam,Viterbiumq; & in Vulſinenſem mittebat regionem.

De Vijs, Collatina, & Salaria: Templis, Veneris, Cereris, & Honoris: ac de Sepulcris Licinij, Marij, & Iliæ: & de Ponte Salario. Cap. XXIIII.

EXtra portam Collatinam erat eiuſdem nominis uia, quam Fron. Collatinã appellat, quòd in Collatiam duceret. Hæc haud procul ab ipſa porta iungitur uiæ Salariæ: quæ initium habet à porta Collina. De hac Strabo ſic meminit. Rerum ſcriptor Fabius auctor eſt, Romanos tum primum diuitiarum ſenſum accepiſſe, cum Sabinorum potiti ſunt gentis: per ipſos uia Salaria, in quam, apud Heretum Sabinorum uicum ſupra Tiberim iacentem, Numentana incidit, non magnæ longitudinis ſtrata eſt: ex eadem Collina porta inchoans. In hac uia fuit Templum Veneris Erycinæ, ubi reſtagnante Tiberi ludi Apollinares fiebant. De hoc idem Strabo ſic inquit. Eſt & Romæ ante portam Collinam deæ huius ædificium, quod Veneris Erycinæ templum dictitant: cui cum æde ſacra inſignis adiacet Porticus. Votum autem ferunt à Fabio Dictatore, dicatum uero à L. Portio. Deæ ſimulacrum dedicauit pudiciſſima ſuæ ætatis fœmina Sulpitia. Plin. Pudiciſſima, inquit, fœmina ſemel matronarum ſententia iudicata eſt Sulpitia Paterculi filia, uxor Ful. Flacci, quæ ſimulacrum Veneris ex ſibyllinis carminibus dedicaret. Secus eãdem uiam extant ueſtigia quædam templi, ut puto, Cereris. Ibi. n. eius deæ, Bacchiquæ picturæ cum uitibus, & hydris cernuntur. Nam quòd hoc templum fuerit extra urbem, conſentaneum eſt Vitr. præceptis, qui ſcribit, Cereri extra urbem ædem eſſe locandam loco, quo non ſemper homines niſi per ſacrificium neceſſe habeant adire. Cum religione, inquit, caſte, ſanctiſque moribus is locus debet tueri. Via dictam portam Honoris templum ſtatutum fuiſſe ait Cic. ſecundo de legibus, cum inquit. Noſtis

extra portam Collinam Aedem Honoris? & Aram in eo loco fuiſſe memoriæ proditum eſt. Ad eam cùm Lamia fuiſſet inuenta in ea ſcriptum domina honoris, ea cauſſa fuit ædis eius ædificandæ. Sed cum multa in eo loco ſepulcra fuiſſent, exarata ſunt. Statuit enim collegium locum publicum non potuiſſe priuata religione obligari. Via Salaria ad ſecundum lapidem, inſigni monumento ſepultus fuit Licinius Tonſor Auguſti, qui fuit ditiſſimus. Eadem uia ad .III. lapidem ſupra Anienem extat pons eiusdem nominis cum uia, à cuius dextra eſt hæc inſcriptio.

IMPERANTE. DN. PIISSIMO AC TRIVMPHALI SEMPER IVSTINIANO. PP. AVG.=
ANNI .XXXVIIII
NARSES.VIR. GLORIOSISSIMVS.EX. PRAEPOSITO SACRI PALATII. EX CONS.
ATQVE PATRICIVS. POST. VICTORIAM. GOTHICAM IPSIS ET EORVM REGIBVS
CELERITATE MIRABILI CONFLICTV PVBLICO SVPERATIS ATQVE PROSTRATIS
LIBERTATE VRBIS ROMAE AC TOTIVS ITALIAE RESTITVTA PONTEM =
VIAE SALARIAE VS
QVE AD AQVAM A NEFANDISSIMO TOTILA TYRANNO DISTRVCTVM =
PVRGATO FLVMINIS ALVEO
IN MELIOREM STATVM QVAM QVONDAM FVERAT RENOVAVIT

A ſiniſtra uero leguntur carmina quæ ſequuntur.

✠QVAM BENE CVRBATI DIRECTA EST SEMITA PONTIS
ATQVE INTERRVPTVM CONTINVATVR ITER
CALCAMVS RAPIDAS SVBIECTI GVRGITIS VNDAS
ET LIBET IRATAE CERNERE MVRMVR AQVAE
ITE IGITVR FACILES PER GAVDIA VESTRA QVIRITES
ET NARSIN RESONANS PLAVSVS VBIQVE CANAT
QVI POTVIT RIGIDAS GOTHORVM SVBDERE MENTES
HIC DOCVIT DVRVM FLVMINA FERRE IVGVM

Parum infra hunc pontem Anio in Tiberim ſe ſe exonerat: de quo Diony. ſic inquit. Anio ex urbe Tiburs effuſus per excelſum ſcopulum multus per planiciem Sabinorum, Romanorùmque fertur, diſterminans utranque regionem, influitq; in Tiberim parum infra pontem Salarium, aſpectu pulcher, & potu dulcis. In hoc Aniene ſepultam fuiſſe Iliam, ſcribit Acron. Et Cic. apud eundem fluuium fuiſſe Marij ſepulcrum. In eiusdem fluuij ponte Torquatus à Gallo in pugnam prouocatus victor euaſit. In eiusdemq; gurgite ſimulacrum Sibyllæ Tiburtinæ, quæ Tiburi ut dea colebatur, inuentum eſt, tenens in manu librum: cuius ſacra Senatus in Capitolium tranſtulit. Inter uiam Salariam, & Tiberim fuit Lucus permagnus: in quo Romani Lucaria feſta celebrabant, pro eo quòd uicti à Gallis, fugientèſque è prælio ibi ſe occultarunt, auctor eſt Sex. Pom.

De Via Nomentana, Neniæ ſacello, Templo Bacchi, Suburbano Phanoti, & de Caſtro cuſtodiæ. Cap. XXV.

A Viminali porta incipit uia Nomentana: qua iter erat Nomentũ oppidum Sabinorum. Dicta eſt hæc uia etiam Figulnenſis, à loco extra ipſam portam, ubi fictilia fiebant. Liuius. via Nomentana, cui tum Figulnenſis nomen fuit, profecti caſtra in monte Sacro locauere. Extra eandem portam Neniæ Deæ Sacellum fuerat. Hæc enim Dea cantu querulo funeribus adeſſe putabatur, ut ſcribit Sex Pomp. Deorum enim quos obeſſe putabant templa ſecundum ſtationis decorem extra urbem ponebantur. Animaduertimus tamen præceptum hoc, ut diximus, non ſemper ſeruatum eſſe. Nam in Palatio Febris Fanum: in Exquilijs Malæ Fortunæ, ad Auentinum radices Socordiæ, & ad Auguſti Forum Martis Vltoris templa

fuiſſe, demonſtratum eſt. Quæ, non ut opem ferrent, ſed ne obeſſent, numina colevantur. Via *eadem ad ſecundum lapidem uiſitur* Bacchi *templum ſpherica forma cum columnis geminatis, in gyrumque ita diſpoſitis, ut templi teſtudinem ſuſtineant: ubi uermiculato opere uaria ornamenta cernuntur: ibique porphyreticum ſepulcrum uitibus, ac uuis inſculptis exornatum: quod uulgus* Bacchi *ſepulcrum appellat. Eius templi deſcriptio ſubiacet.* Apparent *autem apud hoc templum magni cuiusdam ædificij ruinæ, quæ* Hippodromi *ueſtigia eſſe uidentur.* Hinc *uero ad ſtadia* III Antemi *impoſitus eſt alius* Pons, *qui priſcum adhuc nomen retinens* Nomentanus, *quemadmodum uia, nuncupatur.* Hunc *ſicuti* Salarium, *eundem* Narſeten eunuchum *inſtaurauiſſe, idq; marmoris inſcriptionem, quæ tamen hodie non extat, indicaſſe ferunt.* Inter *dictam uiam, & Salariam circa* IIII milliarium *fuit* Suburbanum Phanoti liberti Neronis: *quò* Nero *ipſe fugiens ſe ipſum interfecit, ut auctor eſt* Suet. Extra *Querquetulanam autem portam locus eſt quadratus, parietibus circumſeptus: qui dicebatur Caſtrum cuſtodiæ, ubi fuerant olim in ſtatione milites prætoriani* Diocletiani, *ut quidam teſtatur,* Procopius *ſcribit,* Eregione Viuarij *extra muros, ueteres alterum breuem murum modico interuallo adiecisſe, non ad tutelam, ſed ad delitias, ut leones, & alias feras ibi ſeruarent: quem locum olim* Viuarium, *nunc uerò, qui ibi prædia habent,* Viuariolum *uocant.*

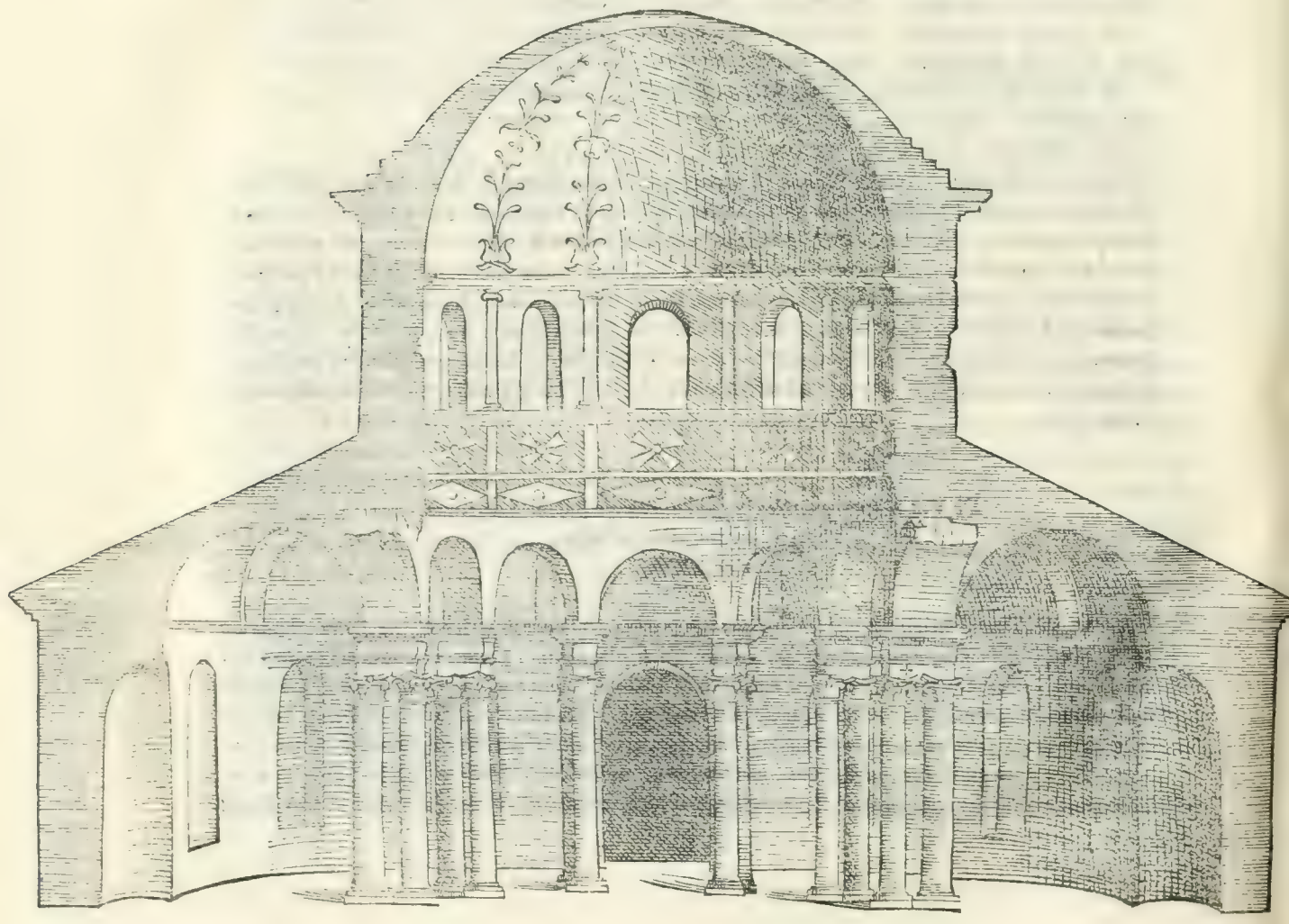

De Vijs, Præneſtina, Labicana, Campana, Gabina: & de Pontibus, Mamæo, & Lucano: Aniene Veteri, & Noua, ac de Aqua Appia.

Cap. XXVI.

AB Exquilina porta Labicanam, & Præneſtinam uiam initium habuiſſe, ſic oſtẽdit Strabo. Porrò in unum cadit Labicana à porta quidem Exquilina incipiens, à qua & Præneſtina: à ſiniſtra uõ & hanc, & Exquilinum omittens campum, ultra C. & XX ſtadia pergit. Cùm autem Labico ueteſto ſanè oppido cæterum diſſecto, & in ſublimi ſito propinquat, & hoc, & Tuſculum relinquit à dextra. Præneſtinam autem ab Exquilina porta incipere relinquereque à ſiniſtra campum Exquilinum, haud dubie uere dictum eſt: cum etiam intra urbem in ipſa Præneſtina Capitolinus priuatam Gordiani domum poſitam eſſe aſſerat. Sed Labicanam ab eadem porta initium habuiſſe, aduerſari uidẽtur ea, quæ de uia Labicana intra urbem ſupra tradidimus. Niſi uelimus dicere Labicanam uiam, non tantum ab Exquilina, ſed etiam à Neuia, quæ illi proxima eſt, quàque etiam proximum iter eſt in Labicos, initium extra urbem ſumpſiſſe. Non enim alienum eſt uias celebres per uaria capita in urbem peràuci. Extra hanc portam, apud ædem D. Laurentij, in uinetis iacet Obeliſcus quidã cõfractus: de quo nihil eſt quod præterea poſſimus affirmare. Haud ita multo poſt uiſitur ſupra Anienem põs Mamæus, uulgo Mamolo appellatus, ab Antonino Pio extructus: qui à Mamæa matre Alexandri inſtauratus, eius nomen obtinuit. Quartus pons ſuper eundem fluuium Lucanus nuncupatur, qui Tiburi proximus eſt. Ex Aniene ãt duo aquarum ductus Romam perducebantur. Eorum alter Anio Nouus: alter uero Anio uetus nuncupabatur. De his Frontinus hæc ſcribit. M. Curius Dentatus, qui Cenſuram cum L. Papyrio geſſerat, Anionis ueteris aquam peràucendam in urbem ex manubijs de Pirrho captis curauit, poſt annos XL. quàm Appia fuerat perducta, anno ab urbe condita CCCCLXXXIX. Sp. Caruilio, & Papyrio Coſſ. Poſt biennium deinde actum eſt in Senatu de eius conſumatione. Tum ex S. C. duumuiri aquæ peràucendæ creati, Curius, & Ful. Flaccus. Curius intra quintum diem, quàm erat duumuir creatus, abeeſſit. Gloria perductæ pertinuit ad Fuluium. Concipiebatur ſupra Tibur XX. milliario, extra portam Rauennam, ubi partim in Tiburtinum diſtribuebatur uſum, partim Romam deducta erat: quæ minus ſalubris in hortorum irrigationem, atque in ipſius urbis ſordida exiſteret miniſteria. Ductus eius habebat longitudinem paſſuum XLIII millium. Ex eo riuus erat ſubterraneus pas. XLII. Subſtructione ſupra terram pas. DCCIII. Huius aquæ aſcriptus erat modus in cõmentarijs quinariarum M. CCCCXXI. Ad caput Fron. inuenit IIII M. CCCXCVIII. præter eum modum, qui in proprium ductum tiburtinum deriuabatur. Extra urbem erogabantur nomine Cæſaris quinariæ CLXIX. Priuatis CCCIIII. Reliquæ diuidebantur intra urbem per regiones, Primam. III. IIII. V. VI. VII. VIII. XII. XIIII. in caſtella XXXV. Perueniebat autem in regionem uiæ Nouæ ad hortos Anſianos, unde per illum tractum diſtribuebatur. Rectus uero ductus, ſecundum ſpeciem ueterem ueniens, intra portam Exquilinam in altos riuos per urbem, eo modo quo diximus, deducebatur. Anio autem Nouus ſublacenſi uia ad milliarium XLII. in ſuo riuo excipiebatur, ex flumine qui cum terras cultas circũ ſe haberet ſoli pinguis, & inde ripas ſoluticores, etiam ſine pluuiarum iniuria limoſus, & turbulentus fluebat: Ideòque à faucibus ductus interpoſita erat piſcina limaria, ubi inter amnem, & ſpecum conſiſteret, & liqueretur aqua: ſic quoque, quoties imbres ſuperuenirent, turbida perueniebat in urbem. Iungebatur ei riuus Herculaneus oriens eadẽ uia ad milliariũ XLIII. Ductus Anienis efficiebat longitudinem paſſuũ LXII. M. Hæc aqua in cõmentarijs habere ponebatur quinarias III millia CCLXIII. Frontinus menſus ad caput reperit quinarias IIII mille DCCXXXVIII. Ex quibus nomine Cæſaris extra urbẽ erogabantur DCCXXVIII. Reliquæ, ut dictũ eſt, intra urbem cum Claudia confundebant. Hæ aquæ à Piſcinis in altiores arcus recipiebant, ita ut ſuperior eſſet Anio, finiebantur arcus earũ poſt hortos Pallantianos: inde in uſum urbis aqua fiſtulis deducebat. Partẽ tamen ſui Claudia prius in arcus, qui uocabant Neroniani, ad ſpeciẽ ueterẽ transferebat. Ii directi per Cœlium montem iuxta templum D. Claudij terminabantur: modum, quem acceperant, aut circa ipſum Cœlium, aut in palatium, Auentinùmque, & in Tranſtiberinam regionem dimittebant.

Anienis aquæ minus permanebant limpidæ,& ſæpe etiam ſereno turbabantur. Quoniam quamuis puriſſimo defluęret lacu,mobilibus tamẽ, ut diximus,cedẽtibus ripis auferebat aliquid quo,prius quàm deueniret in riuos,turbaretur: propterea uitiabat cæteras. Nam cũ editiſſimus ueniret, & in primis abũdans,aliquando defectioni aliarum ſuccurrebat. Inquinabat maxime Claudiam. Vetus uero Anio cùm plerumque libra eſſet inferior,incommodum infra ſe tenebat. Anienẽ autẽ Nouã Frontinus à Nerua Curator aquarum conſtitutus reſtituta forma in urbem perduxit. Aqua autem Appia M. Valerio Maximo,P. Decio Murena Coſſ. anno XX poſt initiũ Samnitici belli inducta eſt ab Appio Claudio Craſſo Cenſore, cui poſtea Cæco fuit cognomen: qui & uiam Appiam à porta Capena uſque ad urbem Capuam muniendam curauit. Collegam habuit C. Plautium,cui,ob inquiſitas eius aquæ uenas,Venocis cognomen datum eſt. Sed is intra annum & ſex menſes deceptus à collega,tanquam idem facturo,abdicauit ſe à cenſura. Nomen aquæ ad Appij tantum honorem pertinuit: qui multis tergiuerſationibus extraxiſſe cenſuram traditur,donec & uiam,& huius aquæ ductum conſumaret. Concipiebatur autem in agro Lucullano,uia prænęſtina,inter milliarium VI. & VIII. diuerticulo ſiniſtrorſus paſſuum DCC. LXXX. Ductus eius habebat longitudinem à capite uſque ad Salinas,qui locus erat ad portam Trigeminam,paſſuum XI millium CXC. Subterraneo riuo paſſuum XI millium CXXX. Subſtructione,& ſupra terram opere arcuato proxime ad portam Capenam paſſuum LX. Appiæ in Cõmẽtarijs aſcirpſtus erat modus quinariarum DCCCXLII. Vniuſcuiuſq; ad caput inueniri menſura nõ poterat, quoniã ex duabus riuis conſtabat. Ad Gemellas tamen,qui locus erat intra ſpeciem ueterem,ubi iungebatur cũ ramo Auguſtæ,altitudo aquæ erat pedum quinque: latitudo uero unius,& dodrantis: quæ efficiebat quinarias M. DCCCXXV,ampliuſquàm in Cõmentarijs,quinarijs DCCCCLXXXIII. Erogabat quinarias DCC IIII. Minus quàm in Commentarijs aſcribebatur,quinarijs CXXXVIII. Et adhuc minus quàm ad Gemellas menſura reſponderet,quinarijs M. C XXI. Intercidebat tamen aliquantum ex ductus uitio,qui cum eſſet depreſſior non facile manationes oſtendebat. Ex hac fluebant extra urbem quinariæ tantummodo quinque: reliquæ DCXIX. intra urbem diuidebantur per regiones. II. V. VIII. IX. XI. XII. XIII. XIIII. in caſtella XX. Ex quibus nomine Cæſaris quinariæ CLI. Priuatis CXCIIII. Publicis uſib⁹ CCCLIIII. Ex eo caſtris unis,quinariæ IIII. Operib⁹ publicis quatuordecim,quinariæ CXXII. Muneribus,quinariæ II. Lacubus nonaginta duobus,quinariæ CCXXVI. Anno ab urbe cõdita DCVIII. Ser. Sulpitio Galba,& L. Aurelio Cotta Coſſ. cum huius ductus, & Anionis uetuſtate eſſent quaſſati, priuatorum etiam fraudibus interciperentur,datum eſt à Senatu negotium M. Titio, qui tum Prætor inter ciues,& peregrinos ius dicebat,eorum ductuum reficiendorum,& uindicandorum. Eoſdem autem cum Martiæ ductu penè dilapſos longo tempore poſt reſtituit Agrippa. A Cælimontana autem porta incipit uia Campana,quæ ſtatim in duas ſemitas dirimitur: ſed poſt pauca ſtadia utraque uiæ Latinæ iungitur. Inter Cœlimontanam,& Latinam portam,Gabiuſam locatam eſſe diximus, à qua olim principium habebat uia Gabina: de qua Liuius ita meminit. P. Valerius T. Herminium cum modicis copijs ad. II. lapidem Gabina uia occultum conſidere iubet. Idem. Ad. III. lapidem uenere uia Gabina. Hanc uiam breuem fuiſſe, incidiſſèque in Prænęſtinam ſignificat Strabo,cum in ea Gabios fuiſſe, ſic tradat. Sunt & Romanorum oppida à ſiniſtra Latinæ,inter eam,& Valeriam Gabij ſanè extant, in prænęſtina uia ſiti.

De Vijs, Valeria, Latina, & Appia: Templis, Fortunæ Muliebris, Martis, Tempeſtatis, Spei, Ridiculi: Item de Sacrario Bonæ deæ: Luco & æde Camoenarum: Circo Antonini: & de Aqua Mercurij.

Cap. XXVII.

A Latina autem porta initium habet uia eiuſdem nominis, in Latinos populos ducens. Nam per Leuicanum quod hodie dicitur Valmontone, pèrque Caſinatem Sancti Germani ſaltũ appellatum, in Campaniam uſque protenditur: de qua Strabo ſic ſcribit. Præclariſſimæ ſunt uiæ Appia, & Valeria:

una qdē ad mare Latinæ partes supans usque Sinuessā ꝓtendit: altera ī Sabinā usque ad Marsos: īter has media Latina est: quæ ad Casinū oppidū cōiugit Appiæ, ab Capua XIX distās stadijs. In Latina fuit Tēplum Fortunæ Muliebris, eiusdèmq; deæ Simulacrum, nephas attingi nisi ab ea, quæ semel nupsit. In eadē uia fuit Suburbanum Phylidis nutricis Domitiani, in quo ipsum funerauit: sed reliquias templo Flauiæ Gentis clam intulit, cineribùsq; Iuliæ filiæ Titi, quam & ipsam educauerat, comiscuit, auc. Suet. A porta uero Capena incipit uia Appia, quæ ab Appio Claudio Cens. denominationem accepit. Ea erat latitudine ut plaustra duo exaduerso inuicem occurrentia libere exciperet. De hac Liuius ita mentionem facit. Memoriæ felicitatis nomen Appij, & uiam muniuit, & Appiam aquam deduxit: et Cic. pro Milone, his uerbis. Hoc. n. sæpe ab istis dicitur, perinde quasi Appius ille Cœcus uiam munierit, non qua populus uteretur, sed ubi impune sui posteri latrocinarentur. Verum ultra Capuam, Appium hanc uiā muniuisse, non constat: quæ tamen Brundusium usque fuit strata. Quis autem præter Appium eam strauerit, non memini me legere: nisi quòd Plut. ait, C. Cæsarem, cum illi huius uiæ cura esset commissa, ingentes prodegisse pecunias. Nouissime restituit Traianus, desiccatisque paludibus, excissis collibus, aggeratis uallibus saxis constratis, ac pontibus extructis permeabilem fecit, auctor est Dion. Hanc uiam omnium aliarum reginam esse dicit Statius. In ea fuit Martis Templum. Ouidius.

Lux eadem marti festa est, quem prospicit extra
Appositum rectæ porta capena uiæ.

Liuius. Viam Censs. sternendam à porta Capena ad Martis templum locauere. Hoc templum supra columnas. C. positum Sylla Aedilis consecrauit. Apud ipsum fuit Manalis Lapis, quo propter nimiam siccitatem in urbem relato, pluuia statim sequebatur: eùmq;, quòd aquas manare faceret, Manalem lapidem dixere, ut scribit Sex. Pom. Martis signum in uia Appia Cn. Seruilio, & Flaminio Coss. sudasse, testatur Liuius. In eadem uia fuit Bonæ deæ Sacrarium, apud quod Clodius: & (ut testatur Cic.) M. Papirius fuit interfectus. Lucus etiam, & ædes Camœnarum fuit extra portam Capenam: quæ à Ful. Nobiliori condita est, ut scribit Asconius. In hac fuisse Statuā Actij poetæ testatur Plin. his uerbis. Notādum ab auctoribus & L. Actium poetam in Camœnarum æde maxima forma statuam sibi posuisse, cum breuis admodum fuisset. Extra eandem portam fuere, Ara Apollinis, Lucus honoris, Aedes spei, et tēpestatis. Hanc Marcellus, cùm in Corsicam, Sardiniàmque nauigans grauissimā tempestatem pateretur, uouit, & eo naufragio seruatus extruxit, auc. est Ouid. Extra eandem portam ad II lapidem fuit Templum ridiculi: ideo excitatum, quòd ibi Annibal castrametatus retrocesserit illusus. Via præterea Appia Hortos Terrentianos fuisse legimus. XX. iugerum. Circus Antonini Caracallæ is est, ut plerique omnes consentiunt, cuius ingentes ruinæ, & inter eas Obeliscus, metarùmque uestigia non procul ab æde D. Sebastiani: cernuntur ubi aiunt prius Prætoria castra à Tiberio Cæs. fuisse constituta. Nam Suet. scribit, hunc Romæ castra constituisse, quibus prætorianæ cohortes, uagæ ante ea tempora, & per hospitia dispersæ, continerētur. Prope portam Capenā fuit locus Mercurio sacer, & aqua Mercurij dicta: ad quam cum populus conuenisset, unusquisq; lauri ramo alterius caput ea aspergebat aqua, Mercurium inuocans, ut delicta, præsertim periuria dilueret: hinc Ouidius sic inquit.

Est aqua mercurij portæ uicina capenæ,
Si iuuat expertis credere, numen habet.

Fuere in uia Appia Tabernæ Cæditiæ, Domini nomine uocatæ: ut ait Sex. Pom. Et Forum eiusdem nominis cum uia: Trèsq; Tabernæ de quibus Cic. ad Atticum meminit: item Lucus Egeriæ, quod Camœnis Numa sacrauit. Multàq; præterea in hac uia fuisse sepulcra ostendunt illorum uestigia: significat & Cic. cum inquit. An tu egressus porta Capena cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum sepulcra uides miseros putas illos? Hæc suis ornamentis, & titulis cum sint spoliata, quorū fuerint ignoratur, uno excepto, quod est parum ultra circum, de quo modo locuti sumus, ubi dicitur ad Caput bouis, in quo est hic titulus.

CAECILIAE
Q.CRETICI.F
METELLAE.CRASSI

Nam & ſi ante portam Capenam Sepulcrum ſororis Horatij illius, qui ex Trigeminis ſuperſtes ipſam interfecerat, eòque in loco ubi exanimis ceciderat, fuiſſe legamus, tamen propriſtus nullum extat indicium. Ad eundem modum, tum Q. Cæcilij auunculi Pom. Attici ſepulcrum, quod ad quintum lapidẽ poſitum eſſe, in eòq; ipſum Atticum conditum ſcribit Cor. Nepos: tum Imp. Gallieni, quod in uia Appia millibus ab urbe nouem Sex. Aurelius fuiſſe teſtatur: tum & gentile Scipionum monumentũ, quod etiã extra eandem portam fuiſſe, & Archiam poetam in eo conditum affirmat Cic. quibus in locis omnino fuerint præterea ignoratur. Quod autem dicebamus P. Africanum in Vaticano conditum fuiſſe, non omnibus probatur: cum ſint qui uelint in hoc gentilicio ſepulcro illatum eſſe, & nonnulli qui ea de re aliquid affirmare omnino audeant. Quorum eſt Liuius, qui ſic inquit. Africanum alij Romæ, alij Literni & mortuum & ſepultum: utrobiq; monumenta oſtenduntur, & ſtatuæ. Nam & Literni monumentũ, monumentòq; ſtatua ſuperimpoſita fuit, quam tempeſtate diſiectam nuper uidimus ipſi: & Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuæ ſunt: duæ P. & L. Scipionum eſſe dicũtur: tertia poetæ Q. Ennij. Quinto tamen decadis quintæ aſſerere uidetur, Literni eſſe ſepultum: quod Strabo etiam affirmat, his uerbis. Prope mare poſt Sinueſſam Liternum eſt oppidum, ubi prioris Scipionis cognomento Africani ſepulcrum iacet. Ibi n. extremam conſumpſit ætatem. In Ennij poetæ ſtatuæ baſi, cuius ex Liuio modo meminimus, hæc fuerant carmina.

ASPICITE.O.CIVES.SENIS.ENNII.IMAGINIS.FORMAM
HEIC.VOSTRVM.PANXIT.MAXVMA.FACTA.PATRVM
NEMO.ME LACRVMIS.DECORET.NEQ.FVNERA.FLETV
FAXIT:CVR?VOLITO.VIVVS.PER.ORA.VIRVM

Lemonia tribus inter portam Capenam, & uiam Latinã fuit, à pago Lemonio appellata, auc. Sex. Pom. Via demum Laurentina in Appiam incidebat, in eaq; Terminalia feſta Termino deo ſacra fiebant.

De Vijs, Oſtienſi, Portuenſi, Aurelia, & Vitellia: & de Hortis Galbæ. Cap. XXVIII.

A Bultima urbis porta citra Tiberim initiũ habuit uia, quæ, quod Oſtiã duceret, Oſtienſis eſt dicta. In qua ad XII. Lapidem diuerticulo milliario VIII. in agro Solonio Pomonal fuiſſe ſcribit Sex. Pom. de quo agro meminit Cic. ad Att. Multa præterea dicuntur ab auctoribus fuiſſe extra hanc portam, quæ hac ætate ſunt intra urbem, hoc eſt in planicie Teſtatij: de quorum nonnullis ſupra egimus. Cæterum in Ianiculo à porta, quam Naualem appellatam eſſe diximus, uia incipiens, Portuenſis eſt dicta: quòd ad Oſtienſem portum mitteret. Ante Claudij uero tempora, qui hunc portum excitauit, incertũ eſt quo nomine nuncuparetur. Via autem Aurelia à Tribunali Aurelio, uel à porta eiuſdem nominis initium habuit, quæ tendebat per maritima Thuſciæ Piſas uerſus: ab Aurelio uiro conſulari ſtrata, & denominata. Huius meminit Cic. in Cat. etiam Eutropius, his uerbis. Hetruriæ per Aureliam uſq; ad alpes maritimas ingentes agri ſunt, hiq; fertiles, & ſyluoſi ſunt. In hac uia haud procul ab urbe, eodẽ auctore, fuere Horti Galbæ imp. ubi & ipſe ſepultus eſt. A porta tandem Fontinali initium capiebat uia, quæ in Triumphalem apud ædem S. Spiritus incidebat. Præter has, uiã aliam Vitelliam nuncupatam, à Ianiculo ad mare uſque perduxiſſe, Suet. auctor eſt.

FINIS.

POſtquam ex ordinatis magiſtratib. Conſulũ, Dictatorũ, Cenſorũq;, et ex uarijs titulis, ac triumphis marmoreb. ſcalptis nuper in Foro Romano repertis, animaduertimus, priſcos illos Romanos, qui latine loquebãtur, quinq; origines, ac rationes uocabulorum exacte intelligebant, multorum nominũ alia orthographia, atq; nunc in omnibus codicibus ſcriptum inueniatur, uſos eſſe: operæpreciũ duxi, iuxta illorum ſcribendi rationẽ, hanc urbis deſcriptionem emendare. Sed in primis lectorẽ monitũ uolim, nos in citandis auctoribus (quod prius ut ipſum admoneremus in mentem non uenit) paucis in locis aliqua uerba addidiſſe, omiſiſſe nonnulla, pauca etiam mutaſſe, ſenſu tamen rei remanente. Idq; conſultò fecimus, quia aliter duobus, uel etiam tribus in locis eadem uerba, multaq; extra rem, auctoris ordinem ſequendo, referre, fruſtraq; laborem legentibus præbere cogebamur. Et licet ad ſenſum declarationis locorum ſatis eſſet, etiam uerbis omiſſis, ipſos auctores citare, tamen etiã illis remanentibus, unico aduerbio, fẽrè, omnia propemodum emendare poteris. Id admoneo ne per errorem factum eſſe exiſtimes, quemadmodũ Strepſiadem quendam latrare accepimus. Qui etiam de quodam ſuo ſo. Ro. contra omnium doctiſſimorum uirorum opinionem, ſomnia quædam balbutit, et eorũ, quæ non intelligit, ſe magiſtrũ arroganter profitetur. Cui nõ eſt hic reſpondendi locus. Et quanq; huiuſmodi nebulonũ reſpondere pudet, tamen ne ij, qui Topographiæ urbis parum eruditi ſunt, iſtius nugis in errorem inducantur, polliceor propediem demõſtraturũ, quæ à me de foro ſcripta ſunt, Pythio oraculo eſſe ueriora. Hunc ad rem redeo. Aduerte autẽ in caſtigandis erroribus, qui uitio codicũ, impreſſorumq; incuria irrepſere, ut ex una dictione emendata cæteras huiuſmodi emendandas eſſe, intelligas, Et quò minus ſit inquirendi labor, quæ prius fuerant correcta, huc collata, primum q; numerũ paginã, ſecundũ uõ uerſum ſignificare.

Pagina. 1. uerſu. 25. Pelopõnenſes. 36. Etruſcorũ. 2. 1. Numitorẽ. 4. 18. Põtius cõtẽdit, hinc quid ageretur per ſilentia diu ſpeculatur. 19. maxime et. 5. 1. erat, quæ poſtea ex euentu Ianualis uocata eſt 25. muro lapideo 6. 4. Cẽſores. 7. ſeptẽ urbis. 10. Meſſalla 18. cauſſa. 7. 3. Sullæ. 8. 7. tranſlata, dele. Et ſic. 19. principis. 32. ſeruierunt. adde. Quod exiſtimandũ eſt feciſſe etiã eos, qui menia inſtaurarũt. 9. 12. etymologia. 29. AVCTOR. 10. 14. PARTHICI. 18. POTESTAT. 11. 20. Diodotiam. 33. pedẽ digitos. 14. 11. idem ſic teſtatur. Ita producta. 12. non eſſet. 14. citra Collatiã. 15. 9. aliqui. 26. an ſit. 29. uocaretur. 40. ſineret. 16. 20. uocatur. 21. Ferentinã. 35. eõ eſſe. 45. proficiſcerẽtur, adde. Quod innuit Dion. qui tradit ipſos Trigeminos dilationẽ petuiſſe, ut de certamine patrem cõſulerent. Quanq; Liuius uidetur eo fœdere ipſos ſtatim certamen inuiſſe. Sed quò neutri aduerſemur, dicimus. Trigeminos tunc primũ, cùm in caſtra ſint profecti, porta Pandana egreſſos eſſe, et quia ob uictoriam partã fœlici auſpicio exiſſe uiſi erant, in laudẽ ipſorũ huic portæ nomẽ Trigeminorũ inditũ fuiſſe: sicuti cõtra Carmentali Sceleratæ, quod ea infelici omine Fabij exiſſent. 17. 4. mox in Fortunæ, dele quæ in medio ſunt. 5. templa, adde, et Spei extra Portã. 9. Naumachiã. 10. demonſtrati eſt. dele quæ ſequũtur uſq; dicitur, et lege. longo aũt tempore poſt in eũ locũ ubi nunc ſita eſt, tranſlata fuit. Quæ porta. S. Paulli dicitur. Nã ex uerbis Frontini conijcimus hãc portã, uſq; ad Neruæ ætatẽ, ſub Auentino fuiſſe, nõ longè à ſchola Græca 35. Aeliam. Aelio. 41. à porta Fontinali. 46. Praxiteles. 18. 5. extabant. 25. ab tot mõnibus. 38. tunc, lege, Deinde. 19. 1. Q. F. CATVLVM. COS. 35. docet Gellius his uerbis. 37. iuuandi poteſtatẽ. 45. lucos eſt, Aſylũ aperit eò ex finitimis populis omnis turba ſine diſcrimine liber, an ſeruus eſſet. 20. 39. dele, M. aũt Æmilio Cos. et lege. SP. Poſtumio Albino, & Q. Mucio Scæuula Coss. 37. ſcutis. 21. Tarpeia à quibusdã præcipitabantur. 18 appellari. adde, Quod innuũt eiusdẽ. Dion. uerba illa. in ſuperſtantẽ foro collem. 19. S. Saturnini 21. Tullio. 24. Poplicolã. 32. HORATIVS. 22. 6. Damarati. 22. Sacellis. 28. fuiſſe ait Liuius, à T. Quinctio. Prænęſte aduectũ. Sex. uõ Pomp. ante cellã Mineruæ. ſic lege. 31. Mr. Acilium. 36. Max. ea parte qua. 37. Mineruæ templo. 38. inuentum ſit. 23. 4. in Arcem. 12. Damnatũ Manlium Tribuni de ſaxo Tarpeio dejecerunt. 24. 7. et T. Otacilius Craſſus. 27. ubi de porta Stercoraria loquitur. 25. 11. Herculis duæ, quarũ alterã Q. Fabius Max. utẽtis Tarentinis dedicauit. alterã poſitã, dedicatamq; eſſe à P. Sulpicio Sauerione, et P. Sempronio Sopho Coss. teſtatur Liuius De priore Strabo ſic inquit. Aliqua. ſic lege. 29. in Capitolio. 35. ab Aedilib. Cur. P. Claudio. et Ser. Sulpicio. 26. 6. Hic et tabula. 34. PERPERNA. 37. FAC. 40. quam ex. 28. 9. cauſſa. 29. 19. AEDIL. 40. AFRICA. 30. 5. iret, adde. quibusdã Dijs inuocatis, tũ Iouem. 13. uotũ bello Samnitico in pugna ad Luceriã. dele, bis. item, et, 15. de alio Iouis Statoris templo, quod deinde poſitũ fuerit. 42. dele, ut inquit Vitruuius. 31. 12. Lupercal in Circo. 18. Hermondulos. 26. quã. 32. 3. Tuſco. 25. uiã uerſus. 27. arietẽſq;. 35. inquit, operæ Clody. 34. 38. Voluſi filio Poplicolæ. 35. 13. M. Liuius Salinator. 17. Peſſinunte. 38. NVMERIANO. 36. 37. Domus etiam. transfer uſq; Item, in caput ſuperius uerſu. 3. poſt conſtitutũ, et lege. huius memini Plin. his uerbis. Conſumptã eam, et quæ ſequuntur. 37. 3. Vacci ducis Fundanorũ. 22. quod Plin. hæc Plinij auctoritas tollenda eſt. quia fuit Ficus altera in Foro ante ædem Saturni, de qua meminit lib. 15. cap. 18. 33. admirabiliſq; Larũ. 38. 14 et Liuius ait ipſum Ancũ feciſſe. 40. 6. dedicatã. 27. ſatu ficus. 31. dele. et. 32. cœperit. 41. 12. eiq; rei. 42. 33. Popillio. 39. Plin. commemorat primam omnium C. Maenio ſtatutam eſſe, qui de uicerat. dele quæ ſunt in medio. 43. Duilio. 44. naualem. quæ eſt etiã nunc, inquit, in foro. 43. 4. ad Atticũ illum eam 39. fuit à L. Papirio Curſore. 43. Porciam. 44. 4. inde ipſe. 11. Mr. Valerium Max. Meſſallam. 37. C. Iuly.

L.Roſcij.47.33.dele. Regiã ſiue, et ſequenti uerſu lege,ad Capitoliũ,Regiamq;.49.13.TI. Sempronius uouit.de le,ut L.Florus cõmemorat.24.in angiportu.37.dele,ait Suet.idq; etiam.42.Bubulco. 43.auctore, quidã intelligunt de ea quæ erat in Quirinali. 50.34. TI.Sempronio .43.Quia locus apud Tac.eſt deprauatus, poſt auctorẽ dele uſq; Alibi,et adde. Idq; apud forũ Olitoriũ ſtruxiſſe, ac Spei ædem à Germanico eſſe ſacratã. 51.14. dele,à M.Attilio Glabrione dedicatũ,ut idẽ eſt auctor.18.L. Quinctio,et M. Acilio.21.Carcere,adde,Fuit alterũ Pietatis templum in foro Olitorio,quod M. Acilius Glabrio dedicauit. Idq; eius patrem bello Antiochino uouiſſe ſcribit Liuius.41.hæc ſunt,adde.T.Quinctius Flamininus,et M.Claudius Marcellus Cens.42.dele.Aediles.43.cùm in forum decurriſſet,Tuſco uico,atq; inde.44.euaſerat.52.1.contacta.6.mauis.10.quæ poſtea.36.nobilitata.53.3. Georgij.9.PATRIAE.29.L.Papirius Curſor,nõ Cens.ut eſt apud Sex. Põ.52.2.M.Valerio Meſſalla,et C. Liuio Salinatore.28.dedicauit,dele quæ ſequuntur uſq; legimus,et ſubſtitue. Prope quam SP. Caruilius Cos. uictis Etruſcis eiusdem Fortunæ alterã ædem de manubijs factẽdam locauit.38.Socordiæ.57.16.extat.De quo meminit Dion y. aitq; Ser.Tullũ ædificaſſe id ad ripas Tiberis, et alterum in foro Boario.36.Mummius.60.23.alia multa.28.cũ ait.Tum primũ Circo,qui nũc Max.dicitur, deſignatus locus eſt.48.irrigandũ,non replendũ, ideo dubiũ an ibi nauale certamẽ cõmiteretur.Quanq; Liuius ſeptimo de ipſo Circo loquẽs irrigatũ pro repleto poſuiſſe uidetur 62.4.ſceptro, adde,in eòq; oculi ſpeciem exprimentes. 27.dicant.63.16.Cens.extra.65.29.ἀλαξίκακος. 37. Flaminiũ 66.32.bello pu.35.et cauas.39.ueſtigia,adde,Sed Traiani thermæ fuere in Carinis,ut ex titulo quodam reperto in paruo nemore. D.Petri in uinculis nobis conſtat. 44.Tiberim.adde,Aliqui in Capitolio fuiſſe uolunt. 67.8.tempeſtas coorta.11.TI.Gracchi.Aelio Paeto.22.aquæ,adde, Quanq; ſuberat nõ in mõte, ſed ſub ipſo lucũ, et fontẽ fuiſſe oſtendit.27.duceret.69.7.negent.22.hæc Var. ſed uide in his uerbis ubi ſit error. 70.10. meminit et Cic.71.14.collocatam.72.28.quot millib.paſſuũ. 73.40.ſubſtantia.75.17.Caſtellarios.76.27. diligentius. 40.appellationibus.77.2.quorum operũ.8.magis diſtabat.46.ab Agrippina,ſed à Nerone propè funditus deſtructum,à Veſpaſiano eſſe perfectum refert Suet.ita legendum.48.Centumali.78.3.Calpurnius.8.dele,inſtitutum. 41.opinio. Nos uero ex uerbis Liuij extra urbem fuiſſe conijcimus.79.10. aucupibus. 19. ſi re uera.30. draconumq;.82.AVG.83.29.CVRAVIT.30.PONT.42.Caepio et L.Caſſius Longinus.ĐCXXVIII.44.Hipſæo 84.39.ex fiſtulis.85.23.cadauera.86.11.demonſtratũ eſt.Sequitur Mamilia Turris.huc transfer quæ de ipſa inferius dicuntur.18.IVCVNDVS.L.F.20. VIRIATVM.PVDENTEM.31.CAVSSAE.39.DARI.In alio exemplo ſequitur.ACTVM.VI.Kl.QVINTILES.L.BALBO.ET.Q.AVRELIO COSS.& inferius.DECVRIONES. TRANSTVDANI.HOC.TESTAMENTVM.ORE.EIVS.EMISSVM.IN.LAPIDE.IVSSERE ADSCVLPI.87.36.Aquillij.45.CONSTANTIVS.88.28.Balneæ Paulli.89.33.Collatinã.90. 10.Mucia, aliter Minucia Veſtalis facto iudicio uiua ſub terram ad portam Collinam dextra uia ſtratam defoſſa ſcelerato campo credo.33.Iunius Bubulcus dedicauit. adde, ut quidam uolunt. Sunt qui intelligant de ea quæ erat circa forum .Fortunæ Primigeniæ ædem in Quirinali dedicauit. Q.Marcius Ralla duumuir ad id ipſum creatus.Vouerat eam decem annis ante bello pu. P. Sempronius Sophus : locauerat idem Cens.auctor Liuius.ſic legendum.91.30 candidatis.32. urbemq; planam deſcendamus.92. 35. κλαυδιανὸν eſt in lapide,44.OPTIMO.93.32.C. Duilio.94.21.dati ijs eſſent.95.1.Antiochino,L. Aemilius Regillus.21.In eisdem Septis.26.dele,Amphitheatri Claudij.96.2.dele,et de Amphitheatro Claudij Imp. 10. Q.Lucretio. 13. Collatina. 27. ductus. 29. arcu .32. POTEST.DESIG.IIII.43.dele amphitheatrum uſq; ſcribit, & lege. Suet. ſcribit Neronem ludos. 87.12. CCCLXXIX.14.Martio eſt ped.CXVI. et dodrantis.28.AEGVPTO.37.quantum uarijs rationibus. 98. 24. LXII.26 parieti.42.uerſus quam.99.5.Petillio.28.quod his.Palatio ſit.41. extruxiſſe,adde . Quanq; codex ibi mutilus eſt,ut in dubium trahatur ipſe ne Cos. an Cenſores excitauerint.43.paratos. et de Circo Max. potius intelligendum eſt.100.21.M.Fuluium.24. quiſq;.101.40. Equeſtris, quam PR. in Hiſpania bello Celtiberico. 42.in Bruttios ædem.102.34.Seſtertium.105.17.accolitur,aſpicituŕq; uilis incluſis.34.MAX.35.POTEST. 43.his ferè uerbis. 106.18.ut alij uolunt. 24.circiter ſt.duo.27.Fuluium plura et.Pontis in Tiberim. 108.13. Purpureone.19.Ahenobarbum,et C.Scribonium.28.Cos.109.4.Pons uero qui.11.PONTIF.MAXIMVS.33 Sed Liuius anno urbis.546.meminit de hoc ponte, ex quo conſtat multis annis fuiſſe ante Scaurum.110.44.Bæbio.Q.F.Tamphilo .111.1.ĐXXXIII. 113. 12.AVG. 23.Quinctia à L.Quinctio Cincinnato.35. SP.Poſtumio Albino,Q. Mucio Scaeuula.Coss. Q. Fuluius.Flaccus,A. Poſtumius Albinus Cens. uias ſternendas Silice in urbe, glarea extra urbem ſubſtruendas, ſic lege.114.34. Votum autem, ut ait Liuius, à L. Porcio Cos. Liguſtino bello,& dedicatum à L. Porcio. L.F. Licino. duumuiro.37.dedicaret.adde. Quanq; non meminit cuius Veneris eſſet. 117.19.M. Curius.21.CĐLXXXI. 42. confundebantur.118.P.Decio Mure Cos. anno XXX 27 ĐCVIIII.119.18.Appiam uiam.120.11.omnino non audeant.

FINIS.

A.B.C.D.E.F.G.H.I.k.L.

Omnes ſunt terniones, præter A.B. duerniones.

Romæ in ædibus Valerij, dorici, & Aloiſij fratris, Academiæ
Romanæ impreſſorum, Menſe Setembris.
M. D. XLIII.

RALZJ

$1750.—

RARE 84-B
FOLIO 16413
N
6920
M34
1544